

Sanna Iskanius

Venäjänkielisten
maahanmuuttajaopiskelijoiden
kieli-identiteetti

ABSTRACT

Iskanius, Sanna

Language and identity of Russian-speaking students in Finland.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2006, 264 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4331; 51)

ISBN 951-39-2523-4

English and Russian Summary

Diss.

Language identity of secondary-level Russian-speaking immigrant students in Finland and its relation to ethnic identity, attitudes towards language and nationality, use of Russian and Finnish, and self-assessed language proficiency were investigated. Language identity refers to a person's identification with a language and as a speaker of a language, based on attitudes towards and appreciation of the language as well as on self-assessed and desired proficiency and language-use situations. Language identity is examined from a socio-cultural perspective, according to which a person's identity is constructed in interaction with a community. Construction of identity is influenced by linguistic choices in different situations, goals, and a person's linguistic self. Identity is further linked with the existing socio-cultural and historical context. The sample comprised 256 Russian-speaking students, aged 15-30, studying in 35 Finnish educational institutions. The data were collected in 2000 with a structured questionnaire, and analysed quantitatively. Illustrative data consisted of interviews of 15 students. Results indicated that students regarded themselves primarily as speakers of Russian, and felt Russian closer to themselves and more important than Finnish. Strong relationship with the mother tongue lends support to Russian identity but does not exclude a bilingual and bicultural identity. Two dimensions were found in identification with Finnish and as a speaker of Finnish: on the one hand, emphasis was put on mastering the language and its importance to identity; on the other, goal-orientation in language learning for educational and employment purposes and ultimately for integration into the Finnish-speaking community were emphasised. Identifying with a language was linked with ethnic identity, attitudes towards language and nationality, language use in different situations and self-assessed proficiency. Cluster analysis produced five types of language identity: pro-Finnish, bilingual, Russian-speaking and pro-Russian, Russian-speaking, and Russian-speaking and anti-Finnish. The pro-Finnish favoured mainly assimilation, the bilingual integration, and the last three groups different degrees of separation.

Keywords: Language, ethnicity, identification, Russian (native tongue), Finnish (second language), bilingualism, immigrants

Author's address

Sanna Iskanius
Karelian Institute
University of Joensuu, Finland
P.O. Box 111
80101 Joensuu
sanna.iskanius@joensuu.fi

Supervisors

Docent Sirkka Laihiala Kankainen
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä

Docent Riikka Alanen
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä

Reviewers

Professor Kaija Heikkinen
Department of Finnish and Cultural Studies
University of Joensuu

Professor Mart Rannut
Faculty of Philology
Tallinn Pedagogical University

Opponents

Professor Kaija Heikkinen
Department of Finnish and Cultural Studies
University of Joensuu

Professor Mart Rannut
Faculty of Philology
Tallinn Pedagogical University

ESIPUHE

Viimeinkin on kiitosten aika! Takana on pitkä ja mutkainen matka, jonka varrella moni on ollut minua tukemassa ja auttamassa eteenpäin. Kaikkein suurin kiitos työni valmistumisesta kuuluu ohjaajalleni dosentti Sirkka Laihiala-Kankaiselle, joka on ollut ohjaajani ja mentorini jo pro gradu -ajoista lähtien. Väitöskirjani sai alkunsa hänen johtamassaan Suomen Akatemian rahoittamassa suomalais-venäläisessä hankkeessa *Kieli ja koulutus kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa*. Sirkka on kannustanut minua olemaan rohkea ja luottamaan itseeni. Hän on paneutunut perusteellisesti työni käsikirjoitukseen sen eri vaiheissa sekä esittänyt arvokkaita huomioita. Hänen tukensa on ollut minulle tärkeä myös Venäjälle suuntautuneilla matkoillani. Suuret kiitokset kuuluvat myös toiselle ohjaajalleni dosentti Riikka Alaselle, jonka terävät havainnot ovat saaneet minut näkemään kirjoitukseni aivan uudesta näkökulmasta. Riikan lukuisat kirjallisuusvinkit ovat olleet minulle kullanarvoisia pohtiessani tutkimustani soveltavan kielentutkimuksen kentässä.

Tutkimukseni ei olisi valmistunut ilman professori Kari Sajavaaran tukea ja kannustusta jatko-opintojeni alkuvaiheessa. Lämpimät kiitokset kaikesta. Myös tutkimusprofessori Sauli Takalan ja associate professor Fellyanka Kافتاندجیevan neuvot olivat arvokkaita juuri tutkimukseni käynnistysvaiheessa. Samoin kuuluvat kiitokset monille muille Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen kollegoille. Erityisesti haluan kiittää professori Minna-Riitta Luukkaa arvokkaista neuvoista ja käytännön vinkeistä työni loppuunsaattamisen vaiheessa. FT Sari Pöyhöstä ja FL Marja Kynkäänniemeä kiitän tuesta tutkimukseni alkuvaiheessa, avartavista keskusteluista ja innoittavasta seurasta yhteisillä konferenssi- ja seminaarimatkoilla. FT Mirja Tarnasta, FT Katja Mäntylää, Maritta Leinosta, Helen Niskasta ja Sari Särkiojaa kiitän kannustuksesta ja avusta monissa käytännön kysymyksissä. FL Helena Mackaylle kiitokset englanninkielisten abstraktien ja artikkeleiden kommentoimisesta ja kääntämisestä sekä erityisesti työni englanninkielisen tiivistelmän kääntämisestä. Suuren suuri kiitos FL Tuija Hirvelälle ystävydestä, opastuksesta tilastotieteen perusteisiin ja neuvoista työni tilastollisten analyysien toteuttamisessa sekä pyyteettömästä paneutumisesta lukuisiin kysymyksiini.

Työni esitarkastajia professori Kaija Heikkistä ja professori Mart Rannutia haluan kunnioittavasti kiittää arvokkaasta palautteesta, joka auttoi tarkentamaan monia kohtia työssäni ja avasi monia kiinnostavia näkökulmia jatkotutkimukselle tulevaisuudessa.

Olen kiitollinen Jyväskylän yliopistolle mahdollisuudesta työskennellä omarahoitteisena tutkijakoulutettavana valtakunnallisessa kielentutkimuksen tutkijakoulu Langnetissa vuosina 1999–2001 sekä apurahasta väitöskirjatyöni loppuvaiheessa. Kiitän myös Opetusministeriön rahoittamaa tutkijakoulu Langnetia mahdollisuudesta tehdä väitöskirjaani kokopäiväisesti vuosina 2001–2003 sekä osallistua monin tavoin inspiroiville kursseille ja tutustua kielentutkimuksen laajaan kirjoon. Tutkijakoulun ohjaajapooliin kuuluville professori

Hannele Dufvalle ja professori Maisa Martinille kiitos neuvoista, jotka auttoivat rajaamaan ja täsmentämään tutkimustehtävääni. Professori Marjatta Vanhala-Aniszewskille lämmin kiitos hyvästä opetuksesta ja tutkijan polulla ohjaamisesta.

Olen ollut onnekas voidessani osallistua molempiin Suomen Akatemian rahoittamiin Venäjä-tutkimusohjelmiin vuosina 1999–2000 ja 2004–2006, minkä lisäksi olen voinut tutustua Venäjään ja venäläiseen tutkimusperinteeseen Suomen Akatemian myöntämien tutkijanvaihtoapurahojen turvin vuosina 1999–2006. Olen hyvin kiitollinen tästä mahdollisuudesta, matkani Venäjälle ovat kasvattaneet minua paitsi tutkijana, myös ihmisenä.

Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitos ja Pielisjoen linnan väki on ollut työyhteisöni viimeisen kahden vuoden ajan. Lämmin kiitos erityisesti dosentti Vesa Puuroselle, jonka johtamassa hankkeessa *Erilaisuuden kanssa eläminen Venäjällä – Hybridit identiteetit ja arkipäivän rasismi nuorten venäjänmaalaisten keskuudessa* olen työskennellyt vuoden 2004 alusta alkaen saaden samalla saattaa väitöskirjaprojektini loppuun. Olen kiitollinen siitä, että Vesa on lukenut ja kommentoinut työtäni sen loppuvaiheessa ja esittänyt ajatuksia herättäviä, joskus hyvinkin kiperiä kysymyksiä. Työskentely Vesan johtamassa projektissa on saanut minut luottamaan itseeni ja sitä kautta myös uskomaan siihen, että väitöskirjani loppujen lopuksi valmistuu. YTM, MSc Tiina Sotkasii-
raa, FL Olga Davydovaa ja YTM Martta Halosta haluan kiittää lukuisista inspiroivista keskusteluista niin työssä kuin vapaa-aikanakin. Olgalle ja Vladimir Davydoville kiitos työni venäjänkielisen tiivistelmän kääntämisestä. Lea Kervistä haluan kiittää työni viime hetken oikoluvusta.

Rakkaat kiitokset lämminhenkiselle perheelleni ja ystävilleni lähellä ja kaukana myötäelämisestä. Erityisesti kiitän äitiäni ja isääni sekä sisaruksiani kannustuksesta ja huolenpidosta. Lopuksi esitän rakkaimmat ja vilpittömimmät kiitokseni puolisololleni Pasille tuesta ja ennen kaikkea rajattomasta kärsivällisyydestä koko tämän pitkän prosessin aikana. Kiitos, että olet pitänyt huolen arjen rutiinien sujumisesta ja olet omalla esimerkilläsi muistuttanut, että työtä ei pidä ottaa liian vakavasti! Elämässä on paljon muutakin mukavaa.

Ylämyllyllä, aurinkoisena maaliskuun sunnuntaina 2006

Sanna Iskanius

KUVIOT

KUVIO 1	Akkulturaatiotyypit (Berry ym. 1987, 496).....	67
KUVIO 2	Ryhmienvälisen kaksikielisyyden malli (Giles & Coupland 1991, 102)	68
KUVIO 3	Kieliasenteisiin vaikuttavat tekijät (Baker 1992, 69)	74
KUVIO 4	Kieli-identiteetin komponentit Ramptonin (1995) mukaan	76
KUVIO 5	Otannan vaiheet	85
KUVIO 6	Otos ja lopullinen aineisto	94
KUVIO 7	Mittareiden reliabiliteetin tarkastelun eteneminen	98
KUVIO 8	Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden perheen- jäsentensä kanssa käyttämä kieli (%)	111
KUVIO 9	Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden ystävien ja naapureiden kanssa käyttämä kieli (%)	112
KUVIO 10	Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden arkipäivän eri tilanteissa käyttämä kieli (%).....	113
KUVIO 11	Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden perheen ja ystävien kanssa puhuttu kieli sekä lukemisen ja ajattelun kieli (%)	114
KUVIO 12	Venäjän ja suomen kielen käytön useus eri tilanteissa (%)	116
KUVIO 13	Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden asennoi- tuminen venäläisiin ja suomalaisiin summamuuttujien luokittelun mukaan (%)	122
KUVIO 14	Venäläisiä yhdistävät tärkeimmät piirteet (%:ia 155 maininnasta)	125
KUVIO 15	Suomalaisia yhdistävät tärkeimmät piirteet (%:ia 152 maininnasta).....	126
KUVIO 16	Etninen identiteetti -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%)	128
KUVIO 17	Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden jakautuminen etninen identiteetti -summamuuttujan identiteettityyppeihin (%).....	130
KUVIO 18	Venäjän ja suomen kieleen liitetyt ominaisuudet asteikolla negatiivinen (1) - neutraali (3) - positiivinen (5)	134
KUVIO 19	Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden asennoi- tuminen venäjän ja suomen kieleen summamuuttujien luokittelun mukaan (%).....	134
KUVIO 20	Itsearvioitu suomen kielen taito taitotasoittain (n = 168)	136
KUVIO 21	Itsearvioitu suomen kielen puhumisen, kirjoittamisen, tekstin ja puheen ymmärtämisen taito taitotasoittain (%).	137
KUVIO 22	Itsearvioitu venäjän kielen taito taitotasoittain (n = 197)	139
KUVIO 23	Venäjän kielen osaamisen tärkeimmät syyt (%:ia 145 maininnasta).....	140

KUVIO 24	Suomen kielen osaamisen tärkeimmät syyt (%:ia 150 maininnasta).....	141
KUVIO 25	Venäjän kielen mieluisuus -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%)	143
KUVIO 26	Suomen kielen hallinta -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%)	145
KUVIO 27	Suomen kielen toivemina -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%)	146
KUVIO 28	Venäjän ja suomen kieleen identifioitumisen vahvuus kieli-identiteettiä kuvaavien summamuuttujien mukaan (%).....	147
KUVIO 29	Venäjän ja suomen kieleen identifioitumisen ja etnisen identiteetin voimakkuus asteikolla 1 (heikko/suomalainen) - 5 (vahva/venäläinen) kieli-identiteettityypeittäin	159
KUVIO 30	Asenteet venäjän ja suomen kieltä sekä venäläisiä ja suomalaisia kohtaan asteikolla 1 (negatiivinen) - 5 (positiivinen) kieli-identiteettityypeittäin	160
KUVIO 31	Venäjän ja suomen kielen käytön ja kielikontaktien useus asteikolla 1 (ei koskaan) - 5 (joka päivä) kieli-identiteettityypeittäin	161

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Essentialistinen ja situatiivinen näkemys identiteetistä ...	41
TAULUKKO 2	Identiteetin rakenne sosiaalipsykologisen näkemyksen mukaan	42
TAULUKKO 3	Venäjänkielisen etnisyystudkimuksen terminologian kehityslinjoja	48
TAULUKKO 4	Näkökulmia etnisyyteen ja sen tutkimiseen	55
TAULUKKO 5	Essentialistinen, sosiokulttuurinen ja situatiivinen näkemys identiteetistä	80
TAULUKKO 6	Opiskelijakyselyn aihepiirit	89
TAULUKKO 7	Euroopan neuvoston kielitaidon kolmitasoinen ja kuusiportainen asteikko (Kohonen 2000)	92
TAULUKKO 8	Tutkimusaineiston tilastolliseen analysointiin käytetyt menetelmät	100
TAULUKKO 9	Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat sukupuolen, iän ja opiskelupaikan mukaan	106
TAULUKKO 10	Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat kotikaupungin mukaan	107
TAULUKKO 11	Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat lähtömaan, äidinkielen, kansallisuuden ja kansalaisuuden mukaan	107
TAULUKKO 12	Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat vanhempien äidinkielen ja kansallisuuden mukaan	108

TAULUKKO 13	Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat muuttohetken suomen kielen taidon ja kotikielen mukaan109
TAULUKKO 14	Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat opiskeluajan mukaan kotimaassa ja suomalaisessa peruskoulussa110
TAULUKKO 15	Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat kotimaan vierailujen ja suomenkielisten sukulaisten mukaan110
TAULUKKO 16	Perheen ja ystävien kanssa puhutun kielen, lukemisen sekä ajattelun kielen väliset korrelaatiot (Spearmanin rho)115
TAULUKKO 17	Venäjän ja suomen kielen käytön ja kontaktien väliset korrelaatiot (Pearsonin r) (n = 256)118
TAULUKKO 18	Faktori: asennoituminen venäläisiin. Väittämien lataukset faktorille ja kommunaliteetit (n = 234)120
TAULUKKO 19	Asennoituminen venäläisiin -summamuuttujan vastausten keskiarvot ja keskihajonnat adjektiivipareittain asteikolla 1-5120
TAULUKKO 20	Faktori: asennoituminen suomalaisiin. Adjektiiviparien lataukset faktorille ja kommunaliteetit (n = 238)121
TAULUKKO 21	Asennoituminen suomalaisiin -summamuuttujan vastausten keskiarvot ja keskihajonnat adjektiivipareittain asteikolla 1-5122
TAULUKKO 22	Venäläisiin ja suomalaisiin asennoitumisen sekä venäjän ja suomen kielen käytön väliset korrelaatiot (Pearsonin r)123
TAULUKKO 23	Venäläisiin ja suomalaisiin asennoitumisen sekä venäjän ja suomen kielen käytön ja kielikontaktien useuden väliset korrelaatiot (Pearsonin r)124
TAULUKKO 24	Faktori: etninen identiteetti. Lataukset faktorille ja kommunaliteetit (n = 171)127
TAULUKKO 25	Etnisen identiteetin, kansallisuusasenteiden, kielenkäytön useuden ja kielikontaktien useuden väliset korrelaatiot (Pearsonin r)131
TAULUKKO 26	Venäjän kielen asenne ja suomen kielen asenne -faktorit. Väittämien lataukset faktorille ja kommunaliteetit (venäjän kieli n = 243, suomen kieli n = 242)132
TAULUKKO 27	Venäjän kielen asenne ja suomen kielen asenne -summamuuttujien keskiarvot, keskihajonnat ja t-testin tulokset adjektiivipareittain133
TAULUKKO 28	Suomen ja venäjän kielen taidon itsearviointiin liittyvät väittämät taitotasoin136
TAULUKKO 29	Kielellisen identifioitumisen faktori 1: venäjän kielen mieluisuus. Väittämien lataukset faktoreille ja kommunaliteetit (n = 231)142

TAULUKKO 30	Kielellisen identifioitumisen faktori 2: suomen kielen hallinta. Väittämien lataukset faktoreille ja kommunaliteetit (n = 231)144
TAULUKKO 31	Kielellisen identifioitumisen faktori 3: suomen kielen toiveminä. Väittämien lataukset faktoreille ja kommunaliteetit (n = 231)146
TAULUKKO 32	Venäjän kielen mieluisuuden kanssa korreloivat muuttujat ja korrelaatiokertoimet (Pearsonin r tai Spearmanin rho)150
TAULUKKO 33	Suomen kielen hallinnan kanssa korreloivat muuttujat ja korrelaatiokertoimet (Pearsonin r tai Spearmanin rho) 151
TAULUKKO 34	Suomen kielen toiveminän kanssa korreloivat muuttujat ja korrelaatiokertoimet (Pearsonin r tai Spearmanin rho)152
TAULUKKO 35	Venäjän kielen mielisuutta kuvaava regressiomalli154
TAULUKKO 36	Suomen kielen hallintaa kuvaava regressiomalli155
TAULUKKO 37	Suomen kielen toiveminää kuvaava regressiomalli155
TAULUKKO 38	Kieli-identiteettityypit summamuuttujien ja taustamuuttujien suhteen tarkasteltuna (n = 246)158

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	ALUKSI	15
1.1	Tutkimuksen tausta ja tarkoitus	15
1.2	Venäjänkieliset maahanmuuttajat Suomessa	17
1.3	Tutkimuksen rakenne	22
2	VENÄJÄNKIELISET MAAHANMUUTTAJAT TUTKIMUSTEN VALOSSA	24
2.1	Venäjänkielinen diaspora	24
2.2	Venäjänkieliset Baltiassa	29
2.3	Venäjänkieliset Saksassa ja Israelissa.....	32
2.4	Venäjänkieliset Suomessa: emigranteista paluumuuttajiin.....	35
3	IDENTITEETTI JA ETNISYYS.....	39
3.1	Essentialistinen ja situatiivinen näkemys identiteetistä	40
3.2	Identiteetin ja etnisyyden määrittely venäläisessä tutkimustraditiossa.....	46
3.3	Lähestymistapoja etnisyyden ja etnisen identiteetin tutkimukseen.....	52
4	IDENTITEETTI JA KIELI	61
4.1	Kielelliset vähemmistöt ja oikeus omaan kieleen	61
4.2	Kieli osana identiteettiä.....	63
4.3	Etnolingvistinen identiteetti	65
4.4	Kielenoppiminen, asenteet ja identiteetti.....	72
4.5	Sosiokulttuurinen näkemys kieli-identiteetistä	77
5	AINEISTO JA MENETELMÄT	83
5.1	Tutkimusongelmat	83
5.2	Tutkimuksen perusjoukko ja otos	84
5.3	Aineistonkeruumenetelmät.....	87
5.3.1	Opetusjärjestelyjä kartoittava kysely.....	88
5.3.2	Opiskelijakysely	88
5.3.3	Teemahaastattelut	92
5.4	Aineistonkeruun toteuttaminen	93
5.4.1	Kyselyt	93
5.4.2	Teemahaastattelut	94
5.5	Aineiston analyysimenetelmät	95
5.5.1	Aineiston tilastollinen analysointi	96

	Muuttujat.....	96
	Mittarien reliabiliteetin tarkastelu	96
	Aineiston tiivistäminen faktorianalyysin avulla	97
	Aineiston kuvaaminen tunnuslukujen avulla.....	101
	Korrelaatiotarkastelut.....	101
	Ryhmien välinen vertailu.....	102
	Yhteyksien etsiminen regressioanalyysin avulla.....	102
	Kieli-identiteettityyppien etsiminen ryhmittelyanalyysin avulla.....	103
	5.5.2 Haastatteluaineiston analysointi.....	104
6	TUTKIMUSTULOKSET	105
6.1	Venäjänkieliset opiskelijat tutkimuksen kohteena	105
6.1.1	Taustatiedot	105
6.1.2	Venäjän ja suomen kielen käyttötilanteet.....	111
6.1.3	Venäjän ja suomen kielen käytön useus	115
6.2	Asenteet, etnisyys ja identiteetti	119
6.2.1	Kansallisuusasenteet: iloiset ja voimakkaat venäläiset, hyvät ja sivistyneet suomalaiset.....	119
6.2.2	Kieli ja kotimaa yhdistävät sekä venäläisiä että suomalaisia .	124
6.2.3	Etninen identiteetti	126
6.3	Kieli ja identiteetti.....	131
6.3.1	Kieliasenteet: kehittynyt ja ilmaisurikas venäjä, hyödyllinen ja tärkeä suomen kieli	132
6.3.2	Itsearvioitu venäjän ja suomen kielen taito	135
6.3.3	Koettu kielitaidon tarve.....	140
6.3.4	Kielellinen identifioituminen.....	142
	Venäjän kielen mieluisuus, suomen kielen hallinta ja suomen kielen toivemina	142
	Taustatekijöiden yhteys kielelliseen identifioitumiseen.....	148
6.3.5	Etnisyys, asenteet, kieli ja identiteetti.....	150
6.4	Kieli-identiteetin mallintaminen	153
6.4.1	Selittävä malli.....	153
6.4.2	Ryhmittelevä malli	156
6.5	Kieli-identiteettityypit haastatteluaineistossa	163
6.5.1	Kaksikieliset: "Minä oon siltä väliltä"	164
6.5.2	Venäjänkieliset ja -mieliset: "Minä olen venäläinen ja olen tyytyväinen"	165
6.5.3	Venäjänkieliset: "Joissakin tilanteissa minä olen suomalainen"	166
6.5.4	Venäjänkieliset ja suomalaiskieliset: "On mussa aika vahva venäläinen mentaliteetti"	167
6.5.5	"Mitä mä teen suomen kielellä, on se mitä mä haluisin tehdä venäjän kielellä"	169

7	TUTKIMUKSEN LOPUKSI	171
7.1	Tutkimustulosten pohdintaa	171
7.1.1	Tutkimuksen kohteena olevien venäjänkielisten opiskelijoiden tausta	171
7.1.2	Venäjänkielisten opiskelijoiden etninen identiteetti	174
7.1.3	Venäjänkielisten opiskelijoiden kieli-identiteetti	176
7.1.4	Kieli-identiteettityypit	179
7.2	Tutkimusmenetelmän arviointia	183
7.3	Tutkimuksen teoreettinen anti	185
7.4	Tutkimuksen tarjoamia haasteita	189
	SUMMARY	191
	РЕФЕРАТ	196
	LÄHTEET	202
	LIITTEET	223
Liite 1	Tutkimuslupapyyntö	223
Liite 2	Opetusjärjestelyjä kartoittava kyselylomake.....	224
Liite 3	Suomenkielinen kyselylomake.....	226
Liite 4	Venäjänkielinen kyselylomake.....	238
Liite 5	Teemahaastattelurunko.....	250
Liite 6	Ohjeet opettajille kyselyn toteuttamisesta	252
Liite 7	Selvitys kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden määrästä	253
Liite 8	Liitetaulukot.....	254

1 ALUKSI

”Siinä oli meidän Atlantiksemme avain! Kieli, näkymätön ja kaikkialla läsnäoleva salaperäinen aine; sen sointuva olemus saavutti syrjäseudunkin siinä maailmassa, jota me olimme juuri tutkimassa. Kieli joka muovasi ihmiset, veisti esineet, soljui säkeinä, karjui katujen paljoudessa, sai hymyilemään nuoren tsaarittaren joka oli saapunut maailman ääristä... Mutta etenkin: se vavahteli meissä kuin mieleemme vartettu satumainen jalostusoksa, jo lehtien ja kukkien peittämä, oksa joka kantoi kokonaisen kulttuurin hedelmää.” (Andreï Makine: Ranskalainen testamentti [Le Testament Français]. Juva: WSOY 1998, s. 43.)

1.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Venäjänkielisiin maahanmuuttajiin¹ liittyvä tutkimus tuli ajankohtaiseksi Suomessa 1990-luvulla voimakkaasti kasvuun lähteneen maahanmuuton myötä. Suurin osa viimeisten viidentoista vuoden aikana muuttaneista on tullut Venäjältä ja muualta entisen Neuvostoliiton alueelta. Venäjänkieliset lapset ja nuoret ovat nykyään suurin maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ryhmä kouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa. Heidän kulttuuri- ja koulutaustastaan, kielitaidostaan, identiteetistään ja sosiaalisista suhteistaan tiedetään vielä vähän, vaikka nämä asiat nousevatkin usein esille maahanmuuttajia ja heidän koulutustaan ja kotoutumistaan koskevissa keskusteluissa.

Maahanmuuttajien kielen käyttöä ja kieli-identiteettiä ei ole juurikaan tutkittu Suomessa, eikä kieli-identiteettiin yhteydessä olevia tekijöitä ole aikaisemmin selvitetty. Opetusalan ammattilaiset ja maahanmuuttajaviranomaiset tarvitsevat tietoa kieli-asenteista ja kielellisestä identifioitumisesta osana maahanmuuttajanuoren identiteetin rakentumista suunnitellessaan maahanmuuttajien kotoutumista edistäviä toimenpiteitä, kuten kielenopetusta, perus- ja ammatillista koulutusta sekä työllistymistä.

¹ Käytän tässä tutkimuksessa käsitettä venäjänkielinen maahanmuuttaja, koska kaikki tutkimukseeni osallistuneet ovat syntyneet Venäjällä tai muualla entisessä Neuvostoliitossa ja ovat siten ensimmäisen polven maahanmuuttajia. He puhuvat ainakin yhtenä äidinkielenään venäjää, mikä siten yhdistää tutkittaviani selvemmin kuin etninen tausta. Maahanmuuttajiin liittyvästä terminologisesta problematiikasta ja kirjavuudesta ks. esim. Lepola 2000.

Tutkimukseni venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetistä käynnistyi vuonna 1996, jolloin Suomeen oli jo useiden vuosien ajan muuttanut suomalaista syntyperää olevia paluumuuttajia² perheineen. Tutkimukseni lähti liikkeelle seminaarityöstä, jossa kartoitin ala-asteella opiskelevien venäjänkielisten lasten kieli-asetteita ja kielenkäyttöä ja jatkui pro gradu -tutkielmassa. Tutkielmani aineisto koostui eri puolella Suomea asuneiden yhdeksäsluokkalaisten venäjää äidinkielenään puhuvien oppilaiden kieli-identiteettiä kartoittavasta kyselystä sekä opettajille suunnatusta maahanmuuttajaoppilaiden opetusjärjestelyjä kartoittavasta kyselystä (Iskanius 1998; 1999). Selvitin pro gradu -tutkielmassani asenteita venäjän ja suomen kieltä ja niiden opiskelua kohtaan, asennoitumista venäläisyyteen ja venäläisiin sekä suomalaisuuteen ja suomalaisiin, venäjän ja suomen kielen käyttötilanteita ja oppilaiden arvioita kielitaidostaan. Tulokset osoittivat, että venäjää äidinkielenään puhuvat oppilaat suhtautuivat pääosin hyvin myönteisesti taustaansa, äidinkieleensä ja sen opiskeluun, kun taas suomen kieli koettiin tärkeänä hyvän koulutuksen ja työn hankkimisen kannalta.

Pro gradu -tutkielmani osoitti, että aihe vaatii lisäselvitystä. Valitsin jatko-tutkimukseni kohteeksi toisen asteen oppilaitoksissa – lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa – opiskelevat venäjänkieliset nuoret. Tarkoitukseni oli selvittää, missä oppilaitoksissa pro gradu -tutkimukseeni osallistuneet yhdeksäsluokkalaiset olivat jatkaneet opintojaan ja miten heidän kielellinen identiteettinsä oli muuttunut. Tietojen saaminen osoittautui kuitenkin vaikeaksi, ja vain noin kolmanneksen jatko-opintopaikka selvisi. Tästä syystä päädyin käyttämään otoksen lähtökohtana vuoden 1999 yhteishaun tilastoja.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien venäjänkielisten maahanmuuttajien kieli-identiteettiä, sen suhdetta etniseen identiteettiin, kieli- ja kansallisuusasenteisiin, kielten käyttöön ja itsearvioituun kielitaitoon. Tutkimukseni on osa Suomen Akatemian vuosina 1996–2000 rahoittamaa suomalais-venäläistä *Kieli ja kulttuuri kansainvälisessä vuorovaikutuksessa* -tutkimusohjelmaa (Laihiala-Kankainen 1997). Olen julkaissut aikaisemmin tutkimukseni alustavia tuloksia artikkeleina (Iskanius 2001; 2002a; 2002b; 2004a; 2004b).

Kieli-identiteetillä tarkoitan tässä kieleen liittyvien asenteiden ja arvostusten sekä itsearvioidun ja toivotun kielitaidon ja kielenkäyttötilanteiden perusteella tapahtuvaa identifioitumista kieleen ja kielenpuhujaksi. Etnisellä identiteetillä puolestaan tarkoitan yhteenkuuluvuuden tunnetta etniseen ryhmään ja

² Presidentti Mauno Koiviston lausunto 10.4.1990 inkerinsuomalaisten rinnastamisesta paluumuuttajiin aiheutti vilkasta keskustelua ja muutoksia lainsäädäntöön. Nykyisen ulkomaalaislain (L 218/2003) mukaan paluumuuttoon on oikeutettu henkilö, joka on kuulunut Inkerin siirtoväkeen, palvellut Suomen armeijassa vuosien 1939–1945 aikana tai jos hakija itse, toinen hänen vanhemmistaan tai ainakin kaksi neljästä isovanhemmasta on tai on ollut merkittynä asiakirjaan kansallisuudeltaan suomalaiseksi ja hakijalla on todistus viranomaisen järjestämän kielikokeen suorittamisesta (Työministeriö 2003). Vaikka yleensä puhutaan ”inkerinsuomalaisten paluumuutosta”, voidaan etniset suomalaiset jakaa inkerinsuomalaisiin ja (entisiin) Suomen kansalaisiin ja heidän jälkeläisiinsä (Davydova 2003a; 2003b; 2004; paluumuuton paradoksista ks. myös Heikkinen 2003).

samastumista ryhmän jäseneksi. Ymmärrän etnisen identiteetin prosessina, muuttuvana ja tilannekohtaisesti rakentuvana, enkä niinkään syntyperän mukaan määräytyvänä. Tarkastelen kieli-identiteettiä sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Sosiokulttuurisen näkemyksen mukaan yksilön identiteetti muotoutuu vuorovaikutuksessa yhteisön kanssa siten, että kokemukset muun muassa kulttuurista, yhteisöstä, perheestä, koulusta, työstä ja mediasta muokkaavat sitä (Norton 2000; Pavlenko & Blackledge 2004; Penuel & Wertsch 1995). Kieli-identiteetin rakentumiseen vaikuttavat yksilön valinnat eri tilanteissa. Yksilön kielelliset tavoitteet, käyttäytyminen, kieliminä ja uskomukset ovat olennainen osa identiteettiä. Kieli-identiteetti on sidoksissa sosiokulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin. Yksilö ei ole yhteisössä yksin, mutta toiminnoille ja toiminnan tarkoituksille annetut merkitykset ovat hänen omiaan.

Venäjänkielisten opiskelijoiden kielellistä ja etnistä identiteettiä tutkiessani lähtökohtanani oli kartoittaa kyselyn avulla niitä tekijöitä, jotka aikaisempien tutkimusten ja kokemusten kautta ovat merkityksellisiä identiteetin rakentumisessa. Selvitin kyselyn avulla yhtäältä yksilötasolla kielelliseen ja etniseen identifioitumiseen, kielen käyttöön, kieli- ja kansallisuusasenteisiin sekä kielitaitoon liittyviä seikkoja sekä toisaalta muodostin ryhmätasolla kuvan näistä tekijöistä. Lopuksi palasin yksilönäkökulmaan tarkastelemalla erilaisia kieli-identiteettityyppejä.

1.2 Venäjänkieliset maahanmuuttajat Suomessa

Suomessa asui vuoden 2005 lopussa yhteensä 133 183 vieraskielistä henkilöä, eli 2,5 prosenttia koko väestöstä. Kaikista vieraskielisistä venäjänkielisten osuus oli tuolloin 37 253, eli 28 prosenttia³. Venäjän kansalaisia asui Suomessa vuoden 2005 lopussa 24 626, entisen Neuvostoliiton kansalaisia 242 ja Viron kansalaisia 13 978. (Tilastokeskus 2005.)

Suomessa asuvien venäjänkielisten määrä on vaihdellut eri aikoina ja muuttoliike on tapahtunut useissa aalloissa (esim. Baschmakoff & Leinonen 2001; Laihiala-Kankainen 2002). Erilaisten arvioiden mukaan Suomessa asui 1980-luvun lopulla 2 000–5 000 venäjää äidinkielenään puhuvaa henkilöä. Heidän lukumääränsä alkoi kasvaa nopeasti 1990-luvulla. Suurin osa venäjänkielisistä on paluumuuttostatuksella Suomeen muuttaneita, lisäksi heidän joukossaan on suomalaisen kanssa avioliiton solmineita sekä työpaikan vuoksi tulleita. Paluumuuttajiksi lasketaan myös heidän perheenjäsenensä, joilla voi olla myös muu kuin suomalainen etninen alkuperä. Suomalaista syntyperää olevien tarkkaa määrää ei pystytä esittämään, koska virallisessa tilastoinnissa ei erikseen kysytä henkilön etnistä taustaa. Heitä arvioidaan olevan noin 25 000. Viidentoista vuoden kokemus paluumuutosta on osoittanut, että viranomaisten ja

³ Heistä tämän tutkimuksen kohdejoukkoon, 16–30-vuotiaisiin kuuluvien osuus on arviolta noin 26 % (http://www.uvi.fi/doc/tilastot/ulkomaalaistilastot_0103.pdf; SVVK 2003).

muiden tahojen luoman inkeriläissuomalaisen kuvan ja todellisen tilanteen välillä on selvä ristiriita (Heikkinen 2003, 168). Suomen viranomaiset olettivat paluumuuttajien olevan biologisen perimänsä mukaisesti identiteetiltään ja tavoiltaan suomalaisia ja hallitsevan suomen kielen, vaikka tällaisella oletuksella ei olekaan mitään todellisuuspohjaa ottaen huomioon paluumuuttoon liittyvä historiallinen konteksti (ks. esim. Davydova 2004; Flink 1995; Miettinen 2004; Nevalainen 1992).

Nuorten suomalaistaustaisten sukupolvi on kasvanut perheissä, joissa ainakin toisella vanhemmista tai jollakin isovanhemmista on suomalainen syntyperä. Nuorten todellinen kulttuurinen ja kielellinen ympäristö on ollut pääosin venäläinen ja venäjänkielinen ja kosketus suomalaisiin ja suomalaisuuteen on saattanut olla hyvinkin vähäistä ja pinnallista. Nämä nuoret kokevat itsensä pääasiassa venäläisiksi tai virolaisiksi riippuen lapsuuden kieliympäristöstä ja venäjä on ollut heille usein ainoa kieli ennen Suomeen muuttoa (Iskanus 2004a; 2004b; Kyntäjä 1999).

Noin 40 prosenttia Venäjältä ja entisestä Neuvostoliitosta Suomeen muuttaneista asuu Etelä-Suomessa pääkaupunkiseudulla. Suomeen on syntynyt venäjänkielinen yhteisö, jolla on aktiivista toimintaa eri elämänalueilla. Heillä on omia lehtiä, radioasemia, kauppoja, päiväkoteja ja erilaista kerho- ja harrastustoimintaa. Internetissä on useita foorumeja, joilla niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa asuvat venäjänkieliset käyvät keskustelua eri teemoista. Lapsille ja nuorille tarjotaan harrastustoimintaa urheilun ja kulttuurin parissa, minkä lisäksi kaiken ikäisille järjestetään aktiivisesti erilaisia teemailtoja ja retkiä. Erilaisilla projekteilla ja klubeilla pyritään helpottamaan nuorten sopeutumista Suomeen tarjoamalla heille mahdollisuus tutustua toisiin nuoriin harrastustoiminnan parissa ja kehittää samalla itsetuntoaan sekä säilyttää kulttuuriset siteet entiseen kotimaahansa.

Nuorten kotoutumiseen vaikuttavat myös kielitaito, opiskelupaikan saaminen ja opinnoissa selviäminen, koska koulutus antaa pohjan tulevaisuudelle ja on luonnollinen ympäristö tutustua ikätovereihin. Peruskouluiän jälkeen Suomeen muuttaneiden nuorten pääseminen koulutukseen ja opinnoista selviytyminen on heikon suomen kielen taidon vuoksi usein vaikeampaa kuin kouluikäisenä muuttaneiden, ja ilman koulutusta on taas lähes mahdotonta saada työtä. Romakkaniemen (1999) tekemän selvityksen mukaan neljäsosa ammatillisessa koulutuksessa ja noin kymmenen prosenttia lukioissa opiskelevista maahanmuuttajanuorista keskeytti opintonsa ensimmäisen vuoden aikana yleensä juuri heikosta suomen kielen taidosta johtuneiden opiskelu- ja oppimisvaikeuksien vuoksi.

Opetusjärjestelyjä kartoittavan selvitykseni (Iskanus 2001) perusteella kieliongelmiensa lisäksi venäjänkielisten opiskelijoiden opiskelua ja kotoutumisprosessia vaikeuttavat sopeutumisvaikeudet suomalaiseen opetuskulttuuriin sekä vähäiset kontaktit suomalaisiin ikätovereihin. Oppilaitoksissa tarvittaisiin enemmän tietoa opiskelijoiden koulutustaustasta (sekä entisessä kotimaassa että Suomessa) sekä yleensä venäläisestä yhteiskuntajärjestelmästä ja kulttuurista - erityisesti koulutus- ja opetuskulttuurista. Venäjän koulutus- ja opetuskult-

tuuri elää voimakasta murroksen aikaa, kuten koko muukin yhteiskunnallinen elämä Venäjällä perestroikan, glasnostin ja Neuvostoliiton hajoamisen myötä (Laihiala-Kankainen 2000a; 2000b). Murros heijastuu myös Suomeen muuttaneiden lasten ja nuorten koulutustaustoihin, jotka saattavat olla hyvinkin erilaisia. Tieto opiskelijoiden taustasta, tiedoista ja taidoista sekä kulttuurista helpottaisi opettajia opiskelijoiden kohtaamisessa ja parantaisi yhteisymmärrystä. Monikulttuurisuuden ja maahanmuuttajataustaisten lasten kohtaamiseen valmentaminen on verrattain uusi asia opettajankoulutuksessakin, ja monella ammatissa toimivalla opettajalla ei ole lainkaan kokemusta vieraasta kulttuurista tulevista oppilaista (Koponen 2000).

Maahanmuuttajien määrän kasvaessa keskustelu niin suomalaisesta kuin maahanmuuttajienkin identiteetistä on lisääntynyt. Suomalaisuutta ja suomalaista identiteettiä on pohdittu muun muassa eurooppalaisuuden (Rikkinen 1996; Ruuska 1998) sekä kielen ja kulttuurin merkityksen näkökulmista (Dufva 2002). Kiinnostus on herännyt myös Suomen perinteisten vähemmistöjen, kuten saamelaisten ja romanien, kielen ja identiteetin tutkimiseen (Aikio-Puoskari 2002; Granqvist & Viljanen 2002; Magga-Hetta 2003; Markkanen 2003; Åkerlund 2002). Keskeisiä tutkimusaiheita ovat myös maahanmuuttajien etninen identiteetti ja kamppailut jäsenyyksistä erilaisissa ryhmissä (Alitolppa-Niitamo 2003; Hautaniemi 2004; Jasinskaja-Lahti 2000; Honkasalo 2003; Keskisalo 2003). Noin viidentoista vuoden aikana maahanmuuttajiin kohdistuva tutkimus on lisääntynyt. Tilastokeskus on julkaissut kaksi maahanmuuttajien elinoloja selvittävää tutkimusta (Paananen 2005; Pohjanpää ym. 2003) ja muun muassa Suomen Akatemian rahoittamasta SYREENI (Syrjäytyminen, eriarvoisuus ja etniset suhteet) -tutkimusohjelmasta on ilmestynyt useita maahanmuuttajien elämää eri näkökulmista valaisevia julkaisuja (Jasinskaja-Lahti ym. 2002; Liebkind ym. 2004; Puuronen ym. 2004; ks. myös Harinen 2003; Liebkind 2001). Maahanmuuttajatutkimus on myös eriytynyt siten, että yhä enemmän keskitytään tutkimaan esimerkiksi tietyn etnisen ryhmän tyttöjä tai poikia (Hautaniemi 2004; Niemelä 2003).

Suomen venäjänkielistä vähemmistöä on etnisenä ja kielellisenä ryhmänä tutkittu suhteellisen vähän. Suomeen on tullut venäjänkielisiä eri aikoina ja erilaisista syistä, joten identiteettiäkin on rakennettu ja rakennetaan erilaisista lähtökohdista (ks. esim. Baschmakoff & Leinonen 2001; Horn 1997). Vanhemman sukupolven venäläiset yhdistävät venäläisyytensä usein kieleen, kulttuuriin ja tapoihin, ortodoksiseen uskontoon ja ”venäläiseen mentaliteettiin”, eli tapaan ajatella, toimia ja elää, kun taas nuoremman polven edustajat ovat ryhtyneet aktiivisesti luomaan uusia kulttuurisia muotoja monikulttuurisessa Suomessa (Laihiala-Kankainen 2002, 151).

Venäjänkielisten maahanmuuttajien äidinkielen taidosta on niin ikään vielä vähän tutkimustietoa. Ekaterina Protassova (1999; 2003a; 2004a; 2004b; ks. myös Leisiö 1993) on tutkinut sekä niin sanottujen vanhavenäläisten että paluumuuton kautta Suomeen muuttaneiden venäjän kielen piirteitä ja kielen säilymistä. Protassovan mukaan valtaosa vanhemmista haluaa säilyttää ja siirtää venäjän kielen taidon lapsilleen, mutta kolmannessa polvessa enää harva osaa

venäjää. Äidinkielen taidon säilymiseen vaikuttavat paitsi perheiden halu ylläpitää ja kehittää lastensa kielitaitoa kotona, myös lainsäädännön tarjoamat puitteet. Tavoitteena on pluralistinen yhteiskunta, jossa erilaisten kielellisten ja etnisten ryhmien oman kielen taitoa ja kulttuurista identiteettiä tuettaisiin. Usein kuitenkin käytännön resurssit ovat puutteelliset eikä ryhmän sisäistä heterogeenisyyttä pystytä tarpeen mukaan huomioimaan.

Vuonna 2003 voimaan tullut kielilaki (L 423/2003) koskee vain kansalliskieliä suomea ja ruotsia. Saamen kielestä ja muista vähemmistökielistä säädetään erityislainsäädännössä (L 628/1998; L 1086/2003). Suomen venäjänkieliset ovat vaatineet venäjän kielelle virallista vähemmistökielen asemaa (SVVK 2003). Vaatimukseen on kuitenkin suhtauduttu varauksellisesti muun muassa siitä syystä, että niin sanottuja vanhavenäläisiä ja 1990-luvulla maahan muuttaneita pidetään erillisinä ryhminä, eivätkä ne siten täyttäisi vähemmistön tunnusmerkkejä. Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen muistiossa on kuitenkin todettu, että Suomen venäjänkielisen väestönosan asema kaippaa parannusta (ACFC 2003).

Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002 -raportin mukaan kielellisten oikeuksien toteutumisessa on puutteita koulutuksen ja muun informaation saamisessa (SVVK 2003). Lainsäädäntö antaa hyvät puitteet, mutta se ei velvoita esimerkiksi oman äidinkielen opetuksen järjestämiseen. Käytännössä kielenopetuksen niin perus- kuin toisen asteen opetusjärjestelyidenkin kirjo on hyvin moninainen ja opettajilta vaaditaan kekseliäisyyttä opetusmateriaalien hankkimisessa, opetuksen toteuttamisessa ja eriyttämisessä (Iskanius 1999, 2001; Paavilainen 1999; Perho 2001). Venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä pohtineen työryhmän mukaan sekä oman äidinkielen että suomi/ruotsi toisena kielenä -opetukseen olisi kiinnitettävä erityistä huomiota jatkokoulutukseen pääsyn ja oman äidinkielen säilyttämisen turvaamiseksi.

Lainsäädännön tasolla maahanmuuttajien oikeuksiin oppia maan kansalliskieliä ja omaa äidinkieltään on tullut merkittäviä muutoksia 1990-luvulla (Latomaa 2002). Suomessa puhutaan yli 120 äidinkieltä, joten kielten määrä on suuri myös kouluissa. Opetushallituksen tilastojen mukaan vuonna 2004 oman äidinkielen opetukseen osallistui 10 408 oppilasta, joille opetettiin 51 eri kieltä äidinkielenä⁴. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPS 2004) korostetaan oppilaiden taustojen ja lähtökohtien, kuten äidinkielen, kulttuurin, maahanmuuton syiden ja maassaoloajan, huomioimista ja heidän kielellisen ja kulttuurisen tietämyksensä hyödyntämistä opetuksessa. Opetuksen tavoitteena on tukea oppilaan kasvamista sekä suomalaisen että oman kieli- ja kulttuuriyhteisön aktiiviseksi ja tasapainoiseksi jäseneksi. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan maahanmuuttajaoppilaille tulee opettaa suomea tai ruotsia toisena kielenä ja mahdollisuuksien mukaan myös oppilaan omaa äidinkieltä. Oman äidinkielen opetusta varten annetaan valtionavustusta vain kahteen viikkotuntiin opetusryhmää kohden. Opetusryhmän minimikoko on neljä oppilasta, jotka voivat olla eri luokka-asteilta, kouluista tai kunnista. Suuremmilla paikkakunnilla opetus on yleensä pystytty järjestämään, mutta pienemmissä kunnissa voi

⁴ (<http://www.edu.fi> /maahanmuuttajien koulutus/ tilastotietoja)

olla hankaluuksia saada vaadittavat neljä oppilasta kokoon. Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen yhtenä tavoitteena on vahvistaa oppilaan monikulttuurista identiteettiä ja rakentaa pohjaa toiminnalliselle kaksikielisyydelle. Toisen kielen opetus on viimeisten kymmenen vuoden saatossa löytänyt oman uoman-sa. Vaikka paljon on vielä tehtävää, on 1980-luvun tilanteesta kehitytty huomattavasti (Latomaa 2002).

Toinen maahanmuuttajien elämään ja sopeutumiseen oleellisesti vaikuttava on 1.5.1999 voimaan tullut laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikan hakijoiden vastaanotosta (L 493/1999). Lain tavoitteena on "edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta". Kotoutumisella tarkoitetaan lain 2 §:n mukaan "maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen". Laissa on asetettu tavoitteeksi myös kanta-väestön ja maahanmuuttajien vuorovaikutuksen ja suvaitsevien asenteiden kehittäminen. Valtioneuvoston selonteossa kotouttamislain toimeenpanosta ilmenee, että yleensä lakia pidetään toimivana, tarpeellisenä ja sen katsotaan parantaneen maahanmuuttajien asemaa (VNS 5/2002 vp). Lainsäädäntö on selkiintynyt, vaikka sen toimeenpanossa onkin vielä keskeneräisyyttä. Keskeisin ongelma on ollut koulutuksen riittämättömyys, kielikursseja ei ole ollut tarpeeksi ja odotusajat ovat olleet pitkiä. Kuitenkin juuri riittämätön kielitaito on ollut esteenä työllistymiselle ja peruskouluiän ohittaneilla nuorilla koulutukseen pääsemiselle. Maahanmuuttajien tarpeiden mukaista eritasoista suomen tai ruotsin kielen koulutusta ei ole kaikissa kunnissa saatavilla ja ohjaaminen mielekkäille kielikursseille on osoittautunut hankalaksi muun muassa kielitaitotason määrittämisen vaikeuden vuoksi. Uusi kotouttamislaki tuli voimaan vuoden 2006 alussa (L 1215/2005). Lain muuttamisen tavoitteena on tehostaa ja nopeuttaa kotoutumista. Entisen kolmen vuoden sijaan suunnitelma-aikaa voidaan pidentää viiteen vuoteen esimerkiksi perusopintojen täydentämiseksi. Lapsilla ja nuorilla on aina oikeus kotouttamissuunnitelmaan, kun taas aikuisilla ehtona on rekisteröityminen työttömäksi työnhakijaksi tai toimeentulotuen saaminen.

Peruskouluikäisten tilanne on nykyään siinä mielessä hyvä, että opetus-suunnitelmassa otetaan huomioon maahanmuuttajataustaiset oppilaat järjestämällä heille valmistavaa opetusta, oman äidinkielen ja suomi toisena kielenä -opetusta. Myös ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta on ollut mahdollista saada vuonna 1999 voimaantulleiden maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti (OPH 1999).

Vaikka viranomaisten taholta maahanmuuttajien kotoutumista pyritään tukemaan, on muun yhteiskunnan aktiivisuudella ja myönteisillä asenteilla erittäin suuri merkitys. Suomalaisten asenteet venäjänkielisiä maahanmuuttajia kohtaan eivät ole kuitenkaan kovinkaan myönteiset. Magdalena Jaakkolan (1999; 2005) mukaan suomalaiset suhtautuvat myönteisimmin anglosakseihin, pohjoismaalaisiin ja inkerinsuomalaisiin, ja kielteisimmin venäläisiin, kurdeihin, arabeihin ja somaleihin. Vaikka asenteet yleensä maahanmuuttajia kohtaan ovatkin muuttuneet myönteisemmiksi sitten lamavuoden 1993 ja vuoden 1998,

on suhtautuminen venäläisiin edelleen kielteisempää kuin vuonna 1987, jolloin tehtiin ensimmäinen asennetutkimus. Kolme neljäsosaa suomalaisista suhtautuu myönteisesti inkerinsuomalaisten paluumuuttoon, mutta vain 40 prosenttia venäläisten maahanmuuttoon (Jaakkola 2005, 69-72). Toisaalta asenteiden kehitys on ollut myönteistä, koska kaikkein kielteisimmän suhtautuvien osuus on pienentynyt. Erilaiset asenteet inkerinsuomalaisia ja venäläisiä kohtaan tuovat esiin jo aikaisemmin mainitun odotusten ja todellisuuden välisen ristiriidan ja paluumuuttoon liittyvän paradoksin. Venäläisyyteen ja venäjänkielisyyteen liitetään yhä kielteinen sävy, vaikka olisi jo korkea aika tunnustaa heidät osaksi monikulttuurista ja -kielistä suomalaista yhteiskuntaa.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu seitsemästä luvusta. Edellä olen esittänyt tutkimuksen taustan ja tarkoituksen, keskeiset käsitteet ja nuorten maahanmuuttajien elämään vaikuttavia lakeja ja asetuksia. Olen myös luonut suppean katsauksen Suomessa tehtyihin maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskeviin tutkimuksiin.

Toisessa luvussa tarkastelen maastamuuttoa Venäjältä ja esittelen aiemmin tehtyjä tutkimuksia Baltian maissa, Saksassa, Israelissa ja Suomessa asuvien venäjänkielisten kieliasenteista, kielenkäytöstä ja identiteetistä. Luon ensin yleiskatsauksen venäjän kielen ja venäjää äidinkielenään puhuvien asemaan Venäjän ulkopuolella ja tarkastelen sitten tutkimusten perusteella tehtyjä havaintoja venäjän kielen käytöstä ja sen merkityksestä kielenpuhujien identiteetille. Luvun tarkoituksena on kuvata muutamien esimerkkimaiden kautta diasporassa jo pitempään asuneiden venäjänkielisten identiteettiyötä ja tarkastella Suomessa asuvien venäjänkielisten nuorten kieliasenteita ja kielellistä ympäristöä.

Kolmannessa ja neljännessä luvussa tarkastelen tutkimukseni kannalta olennaista taustakirjallisuutta. Kolmas luku käsittelee identiteettiä ja etnisyyttä. Ensiksi esittelen essentialistisen ja situatiivisen käsityksen identiteetistä (esim. Grossberg 1996; Hall 1999; Pietikäinen ym. 2002). Lähestymistapojen yhteydessä pohdin myös näkemysten suhdetta tutkimuskysymyksiin ja metodologisiin ratkaisuihin. Toiseksi esittelen venäläistä⁵ identiteetin tutkimusperinnettä, jolla on Venäjällä ja entisessä Neuvostoliitossa pitkät perinteet (esim. Sokolovskij 2003). Lopuksi tarkastelen sekä länsimaisia että venäläisiä lähestymistapoja etnisyyden ja etnisen identiteetin tulkintaan.

Neljännessä luvussa keskityn kielen ja identiteetin suhteeseen teorioiden ja aikaisempien tutkimusten pohjalta. Aloitan kielellisten vähemmistöjen oikeuksista omaan kieleen ja jatkan tarkastelemalla kielen ja identiteetin keskinäistä suhdetta ensin yleisemmin ja sitten etnolingvistisen identiteettiteorian kautta.

⁵ Terminologisen kirjavuuden välttämiseksi käytän termiä *venäläinen* viitatessani sekä Neuvostoliitossa että sen hajon jälkeen Venäjällä tehtyyn tutkimukseen ja venäjänkieliseen tutkimusperinteeseen.

Selvitän myös kielenoppimisen ja kieliasteiden suhdetta identiteettiin ja lopuksi esittelen tutkimukseni viitekehysten, sosiokulttuurisen käsityksen kieli-identiteetistä (Norton 1997; 2000; Pavlenko & Blackledge 2004; Penuel & Wertsch 1995).

Viidennessä luvussa esitän tutkimuskysymykseni, tutkimusprosessin vaiheet sekä käyttämäni analyysimenetelmät. Kuudennessa luvussa esittelen tutkimukseni kvantitatiiviset tulokset, joita havainnollistan lopuksi haastatteluaineiston avulla. Raportoin kvantitatiivisen analyysin tulokset lähtien liikkeelle tutkimusjoukon kuvaamisesta siirtyen askel askeleelta syvemmälle aineistoon. Aluksi tarkastelen tutkittavieni demografisia taustatietoja ja kielellistä ympäristöä. Sitten siirryn selvittämään asenteiden, etnisyyden, kielen ja identiteetin välisiä suhteita. Seuraavaksi tarkastelen aineiston suomaa mahdollisuutta mallintaa kieli-identiteettiä ja analyysin perusteella löytyneitä erilaisia kieli-identiteettityyppejä. Lopuksi kuvaan kieli-identiteettityyppejä kvalitatiivisen haastatteluaineiston avulla tuoden mukaan venäjänkielisten opiskelijoiden oman äänen.

Viimeisessä luvussa on aika katsoa taaksepäin ja arvioida, mikä on tutkimuksen anti: millaiselta venäjänkielisten toisen asteen opiskelijoiden kieli-identiteetti näyttää tämän tutkimuksen valossa. Lisäksi pohdin, miten onnistuin tutkimustehtävässäni ja mitä olisi ollut syytä tehdä toisin. Tarkastelen tutkimustuloksia myös suhteessa teoriaan ja pohdin, mikä tutkimukseni teoreettinen anti on. Tarkastelen tutkimustuloksiani myös suhteessa Suomessa tehtyyn maahanmuuttajatutkimukseen ja sitä, miten saamiani tutkimustuloksia voitaisiin hyödyntää käytännön maahanmuuttajatyössä.

2 VENÄJÄNKIELISET MAAHANMUUTTAJAT TUTKIMUSTEN VALOSSA

2.1 Venäjänkielinen diaspora

Venäjä on niin kansallisesti kuin kielellisestikin hyvin heterogeeninen maa. Pelkästään Venäjän federaation alueella puhutaan yli 180 kieltä. Venäjän federaation ulkopuolella asuvia venäjänkielisiä arvioidaan olevan noin 18 miljoonaa (Kreindler 1997, 93), joista suuri osa asuu entiseen Neuvostoliittoon kuuluneissa valtioissa. Virossa venäläisten osuus on noin 26 prosenttia ja venäjänkielisten 30 prosenttia (yhteensä 407 000), eli venäjää puhuu äidinkielenään muidenkin etnisten ryhmien edustajia (www.stat.ee; Rannut 2004a). Latviassa etnisten venäläisten osuus on noin 30 prosenttia ja venäjää äidinkielenään puhui vuoden 2000 väestönlaskennan tulosten mukaan noin 37 prosenttia väestöstä (yhteensä 891 000) (www.csb.lv; Druviete 2002). Liettuassa venäläisten osuus on noin kuusi prosenttia väestöstä ja venäjänkielisten noin kahdeksan prosenttia (yhteensä 277 000) (www.std.lt). Myös Saksassa, Israelissa, Ranskassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa on suuria venäjänkielisiä ryhmiä.

Venäjää äidinkielenään puhuvien joukossa on venäläisten lisäksi myös suuri joukko muiden kansallisuuksien edustajia. Tutkimusten perusteella on havaittavissa, että erityisesti 1980-luvun lopulta lähtien muuttaneiden keskuudessa venäjän kieli on noussut tärkeimmäksi kriteeriksi "meidän" ryhmän määrittelyssä etnisen taustan menettäessä merkitystään (esim. Laitin 1998; Meng & Protassova 2002a). Joidenkin tutkijoiden mielestä voitaisiinkin puhua "venäjänkielisestä kansallisuudesta" (Russian-speaking nationality) (esim. Laitin 1995), tai venäjänkielisestä diasporasta (Zemskaja 2001b; Kolstø 1996; 2000), koska juuri kieli yhdistää näkyvimmin etniseltä taustaltaan heterogeenistä joukkoa. Myös Suomessa, varsinkin pääkaupunkiseudulla, venäjänkieliset käyttävät itsestään puhuessaan usein nimitystä venäjänkielinen yhteisö (Iskanius 2004b).

Maastamuutto Venäjältä on tapahtunut neljässä aallossa, joista ensimmäinen oli vuoden 1917 vallankumouksen seurausta ja suuntautui naapurimaihin Baltiaan, Suomeen, Puolaan, Turkkiin ja Kiinaan, ja edelleen Saksaan, Rans-

kaan, Yhdysvaltoihin ja Kanadaan (Ioncev ym. 2001, 104–140; Čerkasov 1999; Zemskaja 2001a; 2001b). Ensimmäisen aallon emigrantteja arvioidaan olleen noin 1,5–2 miljoonaa. He olivat korkeasti koulutettuja, ja monissa perheissä venäjän kieli on säilynyt aina neljänteen polveen saakka (Zemskaja 2001a; 2001b).

Toinen muutto-aalto ajoittuu toiseen maailmansotaan (1941–1945) ja se suuntautui muun muassa Yhdysvaltoihin, Australiaan, Kanadaan, Saksaan ja Itävaltaan. Muuttajia arvioidaan olleen noin puolitoista miljoonaa. Toisen aallon emigraation syyt olivat monenlaisia. Osa jäi valloitetuille alueille sotavankeina tai haavoittuneina ja joutui pakkotyöhön Saksaan. Emigranttien joukossa oli myös poliittisista ja ideologisista syistä muuttaneita. (Ioncev ym. 2001, 118–126.) Monet toisen aallon muuttajista olivat saaneet koulutuksensa Neuvostoliitossa ja säilyttäneet venäjän kielen taitonsa, varsinkin jos he tarvitsivat sitä ammatissaan (Zemskaja 2001b, 16).

Kolmas, poliittisen emigraation aalto ajoitetaan pääasiassa 1970-lukuun, jolloin juutalaiset saivat luvan muuttaa pois Neuvostoliitosta (Ioncev ym. 2001, 127). Lisäksi tuohon aikaan maasta halusi muuttaa tai sieltä lähetettiin pois tosinajattelijoina, taiteilijoina ja muita intellektuelleja (Zemskaja 2001a; 2001b). Hyvin monet heistä ovat saaneet koulutuksensa Neuvostoliitossa ja säilyttäneet venäjän kielen taitonsa. Kolmannen aallon muuttajia arvioidaan olevan noin puoli miljoonaa.

Neljäs aalto sai alkunsa perestroikan aikana ja jatkuu edelleen. Muuttoaalton syyt ovat pääasiassa epävakassa poliittisessä ja taloudellisessa tilanteessa. Maastamuutto alkoi vuonna 1989, jolloin etniset saksalaiset, juutalaiset ja kreikkalaiset saivat paluumuuttoluvan. Vuodesta 1993 lähtien kaikilla Venäjän kansalaisilla on ollut vapaus muuttaa maasta. Vuosina 1990–1995 Venäjältä muutti vuosittain noin 100 000 henkilöä, minkä jälkeen määrät ovat pienentyneet lukuun ottamatta vuotta 1999, jolloin elokuun 1998 taloudellisen kriisin seurauksena maasta muutti 108 000 henkilöä. Vuosien 1990 ja 2002 välillä muihin kuin entisiin neuvostotasavaltoihin muutti yhteensä 1,2 miljoonaa henkilöä. Heistä 60 prosenttia on muuttanut Saksaan, 24 prosenttia Israeliin, 11 prosenttia Yhdysvaltoihin ja 6 prosenttia muihin maihin, muun muassa Kanadaan. Suomeen sai muuttoluvan vuosina 1990–2002 vajaa 10 000 henkilöä, eli noin prosentti kaikista muuttaneista ja noin seitsemän prosenttia Venäjällä vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan asuneista suomalaisista. Noin puolet Suomeen muuttaneesta on etniseltä taustaltaan venäläisiä, kolmannes suomalaisia, kolme prosenttia karjalaisia ja vajaa viidennes muita. Heistä noin 40 prosenttia on lähtöisin Karjalasta, 40 prosenttia Pietarista tai sen lähiympäristöstä, noin kolme prosenttia Moskovasta ja saman verran Murmanskin alueelta ja 14 prosenttia muualta Venäjältä. (Zajončkovskaja 2004.)

Neljännän aallon muuttajat voidaan jakaa karkeasti neljään ryhmään: 1) eliittiin kuuluvat, ulkomaisiin yliopistoihin ja instituutteihin työhön kutsutut tiedemiehet, 2) ulkomailla asuvien sukulaisten apuun luottavat, 3) ulkomailta työpaikan jo kotimaassa asuessaan löytäneet sekä 4) huonoja olosuhteita pakkoon lähteneet (Ioncev ym. 2001, 132–133). Noin viidenneksellä neljännän aallon muuttajista on korkea-asteen koulutus, ja aivovienti on ollut suurta erityi-

sesti Israeliin ja Yhdysvaltoihin, minne muuttaneista jopa 40 prosenttia on korkeasti koulutettuja (Zajončkovskaja 2004, 23). Zemskajan (2001b, 16–17) mukaan neljännen aallon muuttajien joukossa on monia, jotka haluavat saavuttaa menestystä uudessa kotimaassaan ja oppia uuden kielen mahdollisimman nopeasti. He haluavat sulautua uuden maan väestöön, mikä saattaa johtaa oman kielen muuttumiseen ja myös sen unohtamiseen (ks. esim. Andrews 1997; Meng & Protassova 2002b; Polinsky 1996; Protassova 1996; 2003b; 2004a; Protassova & Niemensivu 2002).

Neuvostoliitossa harjoitetulla kielipolitiikalla on myös mitä ilmeisimmin oma merkityksensä tarkasteltaessa nykyään diasporassa asuvien venäjää äidinkielenään puhuvien tilannetta. 1920–1930-luvuilla vallitsi suhteellisen liberaali ilmapiiri, ja Neuvostoliiton perustuslaissa kansalaisille tunnustettiin oikeus käyttää äidinkieltään edustajakokouksissa, oikeudessa, hallinossa ja yhteiskunnallisessa elämässä (Vahtin & Golovko 2004, 181). Monille pohjoisen kansoille luotiin kirjoitusjärjestelmä ja kansalliskieliä opetettiin kouluissa. 1930-luvun puolivälissä kielipolitiikan suunta, kuten kansallispolitiikan yleensäkin, kuitenkin muuttui radikaalisti: kansalliskielten opetusta rajoitettiin tai se lopetettiin kokonaan, kirjoitusjärjestelmä muutettiin latinalaisesta kyrilliseksi ja venäjän kielen opetus tuli pakolliseksi kansallisissakin kouluissa (Vahtin & Golovko 2004, 183). Monia kansoja ja etnisiä ryhmiä pakkosierrettiin ja vainottiin – muun muassa inkeriläisiä – ja kansallismielisiä eliminoitiin. Pyyntömyksenä oli kansallisuuksien pakkosekoittamisen kautta etnisyyden häivyttäminen taka-alalle ja venäjän kielen nostaminen kansojenvälisen ystävyuden kieleksi (Vahtin & Golovko 2004, 183; Rannut 1990).

Neuvostotasavaltojen kansalliskielten asema oli hieman parempi kuin muiden vähemmistökielten. Käytännössä venäjän kieltä käytettiin kaikilla yhteiskunnan tasoilla, kun taas kansalliskielten käyttöfunktiot rajoittuivat lähinnä sosiaaliseen kanssakäymiseen mikrotasolla (Mihal'čenko & Krjučkova 2002). Brežnevin aikana virallisen kielipolitiikan mukaan kaikki kielet olivat tasa-arvoisia ja kansallinen kaksikielisyys (nacional'no-russkoe dvujazyčie) tunnustettua, vaikka käytännössä venäläistäminen ja venäjänkielistäminen jatkui täydellä teholla kansainvälistämispropagandaan verhottuna (esim. Rannut 1990). Venäläistämispolitiikka (rusifikacija) onkin osoittautunut tehokkaaksi, koska vuoden 1989 väestönlaskennan tulosten ja useiden tutkimusten mukaan monet etnisiin vähemmistöihin kuuluvat ovat ilmoittaneet venäjän kielen äidinkielekseen ja oman etnisen ryhmänsä kielen taidon vähäiseksi tai käyttöfunktioltaan rajoittuneeksi (esim. Kolstø 1996; Laitin 1995; 1998; Rannut 2004a).

Neuvostoideologia ohjasi kielipolitiikkaa ja sociolinguistiikan alaan kuuluvia tutkimuksia. Tutkimuksen kohteena oli pääasiassa kielen fonologia, morfologia ja syntaksi, kun taas esimerkiksi kielessä näkyviä yhteiskunnallisia ilmiöitä tai kielen todellisia käyttöfunktioita ei tutkittu (Vahtin & Golovko 2004, 23–24). Venäjä kansojen välisen kommunikaation kielenä todentui laajalti yhteiskunnassa, muun muassa valtionhallinnossa, mediassa ja koulutuksessa, joka tapahtui lähes yksinomaan venäjäksi. Peruskouluissa kansalliskieliä opetettiin jonkin verran, mutta esimerkiksi korkea-asteen koulutus oli yksinomaan

venäjänkielistä. Niinpä venäjän kieli oli käytännössä kaikilla ensimmäinen kieli ja kansallinen kieli joko toinen kieli tai jo kokonaan unohdettu.

Gorbačëvin aikakaudella glasnostin ja perestroikan myötä monissa neuvostotasavalloissa aloitettiin kielireformi, jonka tavoitteena oli parantaa kansalliskielten oikeudellista asemaa, edistää niiden käyttöä ja elvyttää katoamassa olevia kieliä (Isaev 2002, 114–117). Vapaamman ilmapiirin myötä myös tutkijat pystyivät ottamaan avoimemmin esille kansalliskieliin liittyviä negatiivisia tendenssejä ja kiinnittämään huomiota kielellisiin ongelmiin (Guboglo 1998).⁶ Tutkimukset osoittavat, että kielen toiminnallinen kehitys yhteiskunnassa ei enää liity niinkään kielen viralliseen statukseen, kuin kielenpuhujien kielelliseen ja kansalliseen identifioitumiseen (Mihal'čenko & Krjučkova 2002). Vaikka kansalliskielet ovatkin monissa entisissä neuvostotasavalloissa nousseet vahvistamaan etnisiä ja kansallisia identiteettejä, on venäjän kielen asema eri kansallisuuksia yhdistävänä tekijänä säilynyt.

Eri muuttoaaltoja ja Neuvostoliiton hajoamisen myötä syntynyttä muutto-liikettä kuvaavissa tutkimuksissa yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi on noussut venäjän kielen taito, kielenkäyttöfunktiot ja kielen merkitys identiteetille. Zdravomyslov (2001) ja Strel'cova (2001) ovat havainneet, että entisissä neuvostotasavalloissa venäjän kieli toimii perustana venäläiselle kulttuurille ja venäläisyydelle ja ylläpitää kansallista identiteettiä. Entisissä neuvostotasavalloissa säädettyjen kielilakien myötä kansalliskielet ovat saaneet virallisen aseman, ja venäjältä on tullut viralliselta statukseltaan toinen tai vieras kieli (esim. Haarmann 2002). Monessa tasavallassa käytäntö on kuitenkin osoittanut, että venäjän kieltä käytetään edelleen laajasti (Laitin 1998; Solnčev & Mihal'čenko 2000; Tiškov 1997a).

Baltian maissa venäjän kielen asemassa tapahtui suuri muutos eikä sillä ole enää virallista statusta maiden uudessa lainsäädännössä (Isaev 2002; Rannut 2004a). Venäjänkielisten aseman muututtua ja kansalaisuuden saamisen vaikeuduttua Baltian maista ja muista entisistä neuvostotasavalloista on muuttanut paljon venäjänkielistä väestöä muun muassa Venäjälle ja moniin Euroopan maihin ja Yhdysvaltoihin. Tällä hetkellä on kuitenkin havaittavissa, että diasporassa elävän venäjänkielisen väestön ja erityisesti nuorison asenteet kansalliskieliä kohtaan ovat muuttumassa myönteisimmiksi pääasiassa taloudellisten vaikutteiden myötä, vaikka venäjän kieli ja kulttuuriset tavat ovatkin säilyneet sisäryhmän tunnusmerkkinä (Kirch 2004; Lebedeva 1997; Mihal'čenko & Krjučkova 2002; Romanov 2000; Volkov 1999). Nykyisin nuoret ovat kaksikielisiä, ja heidän venäjän kielensä on saanut vaikutteita sekä kantäväestön käyttämästä kielestä että englannista. Nuorten kieli heijastaa yleistä muutosprosessia entisen (tai historiallisen) kotimaan kielestä, eli Venäjällä puhutusta ja käytetystä venäjältä (Andrews 1997, Protassova 1996; 2003a; 2003b; 2004a; 2004b; Zemskaja 2001b). Andrews (1997, 26–27) mukaan kielessä tapahtuvat muutokset (esim. lainasanat) eivät välttämättä osoita kielteistä asennetta

⁶ Toisaalta vapaampi ilmapiiri herätti myös konflikteja ja ristiriitoja, kun venäläistämispoliitikasta kärsineet kansat alkoivat vaatia kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksiaan (Rannut 2004a).

äidinkieltä kohtaan tai kielessä alkanutta köyhtymistä, vaan yritystä säilyttää oma äidinkieli mukauttamalla sitä uusiin olosuhteisiin (ks. myös Protassova 2004b).

Kielelliset kysymykset ovat herättäneet monien tutkijoiden kiinnostuksen venäjän kielen erityispiirteiden selvittämiseen uudessa yhteiskunnallispoliittisessa tilanteessa esimerkiksi identiteetin, kielenkäytön ja kielessä tapahtuvien muutosten näkökulmasta (Guboglo 1998; Mihal'čenko & Krjučkova 2002; Zemskaja 2001b). Venäjän kielen merkitystä identiteetin rakentumisessa ja kaksi- ja monikielisyyttä on viimeisen kymmenen vuoden aikana tarkasteltu useissa tutkimuksissa sekä Venäjän federaation ja entisten neuvostotasavaltojen alueella (esim. Guboglo 1998; Haarman 2002; Haarmann & Holman 1997; Holman 1995; Kreindler 1997; Vihalemm 1999; Volkov 1999) että esimerkiksi Israelissa (Ellinger 2000; Kheimets & Epstein 2001; Kraemer ym. 1995; Najdič 2004), Saksassa (Gusejnov 1997; Meng 2004; Meng & Protassova 2002a; 2002b; Protassova 1996; 2003b), Suomessa (Protassova 2003a; 2004a; 2004b) ja Yhdysvalloissa (Polinsky 1996; Andrews 1997). Kielellisten kysymysten lisäksi monissa tutkimuksissa on selvitetty maahanmuuttajien psykologista akkulturoitumista ja sopeutumista uuteen kieliympäristöön (esim. Jasinskaja-Lahti 2000; Jasinskaja-Lahti ym. 2003; Kozulin & Venger 1995; Kyntäjä 2004; Lebedeva 1997; Liebkind ym. 2004; Nitoburg 2001).

Useiden kansallista identiteettiä kuvaavien tutkimusten perusteella venäläisten yleisimmäksi identifioitumisen perustaksi ovat osoittautuneet kieli, tavat ja tottumukset, työkuulttuuri, luonteenpiirteet, yhteinen historia, asuinpaikka ja ulkonäkö (esim. Arutjunjan 1992, 377–378; Arutjunjan ym. 1999, 153; Drobiževa 1991, 4; Meng & Protassova 2002a; 2002b; Laitin 1998; Sikevič 1999, 106–107). Identifioinnin perustana olevin piirteiden tärkeysjärjestys on vaihdellut sen mukaan, asuvatko venäläiset Venäjän federation alueella vai sen ulkopuolella. Venäjän federaation alueella asuvat identifioivat itsensä muualla asuvia useammin asuinpaikan, tapojen ja tottumusten mukaan, muualla asuville taas kieli oli merkittävin identifioitumisen perusta, ja kielen merkitys ryhmää yhdistävänä tekijänä ja ryhmäsolidaarisuuden lujittajana on etnistäkin taustaa tärkeämpi (esim. Kheimets & Epstein 2001; Meng & Protassova 2002a; Protassova 1996; Romanov 2000; Yelenevskaya & Fialkova 2003). Arutjunjanin (1992) mukaan yhtenä selityksenä on se, että muualla asuvat sopeutuvat vähitellen ympäristönsä tapoihin oman kulttuurin traditioiden menettäessä merkitystään kansalliselle yhteenkuuluvuudelle, kun taas kieli säilyy symbolina etniselle identiteetille ja toimii kommunikoinnin välineenä oman ryhmän jäsenten välillä (ks. myös Lebedeva 1997; Meng 2004; Meng & Protassova 2002a; Protassova 2003a).

Zemskaja (2001b) toteaa, että monista venäjänkielisten emigranttien kielen säilymiseen ja katoamiseen liittyvistä tutkimuksista puuttuu sosiokulttuurisen kontekstin huomioiminen ja analyysi keskittyy vain kielellisiin piirteisiin. Niissä on tarkasteltu lähinnä venäjän kirjakielen normien hallintaa, ja perheen kielellinen tausta on jäänyt huomioimatta: onko perheessä puhuttu venäjää ainoana kielenä ennen muuttoa ja miten perhe suhtautuu venäjän kieleen. Zemskaja (2001a; 2001b) on omista tutkimuksissaan havainnut, että venäjän kieli säilyy

perheen kielenä, siteenä entiseen kotimaahan ja siellä asuviin sukulaisiin, koska kielitaitoa on nykyaikana mahdollista pitää yllä matkustamisen ja tiedonsaannin (esim. internet) vaivattomuuden ansiosta. Myös aikaisempien muuttoaaltojen emigranteille uusi aika on tuonut uusia mahdollisuuksia kehittää ja pitää yllä kielitaitoaan (ks. myös Pfandl' 1997). Zemskajan (2001b, 29) mukaan eri maissa asuvien saman aallon venäjänkielisten kielitaidossa ei ole juurikaan maakohtaisia eroja. Selvimmät erot ovat ensimmäisen ja neljännen aallon emigranttien venäjän kielen taidossa. Ensimmäisen aallon emigranttien jälkeläisillä venäjän kielen taito on säilynyt jopa neljanteen tai viidenteen polveen saakka, kun taas viimeisimmän aallon muuttajat saattavat unohtaa äidinkieltänsä hyvin nopeasti uuden asuinmaan kielen muuttuessa hallitsevaksi. Toisaalta neljännen aallon muuttajat muodostavat joissakin maissa niin suuria yhteisöjä, että uuden asuinmaan kielen opettelemista välttämättömimmän kielitaidon lisäksi ei katsota aina tarpeelliseksi. Venäjänkielisillä on omia kerhoja, tv- ja radiolähetyksiä, lehtiä, kauppoja ja muuta aktiivista toimintaa, joka täyttää tiedolliset ja sosiaaliset tarpeet (ks. esim. Gemenne 2002; Kheimets & Epstein 2001; Kozulin & Venger 1995; Protassova 2003b; Protassova & Niemensivu 2002; SVVK 2003). Tutkimusten mukaan kielelliseen käyttäytymiseen vaikuttavat voimakkaasti myös subjektiiviset kielelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset suhteet ja asenteet niin ennen muuttoa kuin muuton jälkeenkin (esim. Pfandl' 1997).

Kuvaan seuraavaksi Baltian maissa, Israelissa, Saksassa ja Suomessa asuvia venäjänkielisiä yhteisöjä aikaisempien tutkimusten valossa. Olen valinnut Baltian maat tarkastelun kohteeksi siksi, että siellä venäjänkielisten asema poikkeaa monessa suhteessa (mm. historiallisesti ja kulttuurisesti) muista entisistä neuvostotasavalloista. Israelissa ja Saksassa on taas suuri venäjänkielisten diaspora ja muutto on ollut juutalaisten ja etnisten saksalaisten paluumuuttoa. Tässä mielessä Suomen tilannetta voi tarkastella suhteessa näihin maihin, vaikka historiallinen ja sosiokulttuurinen konteksti ovatkin monin tavoin erilaisia. Suomessa asuvien venäjänkielisten lukumäärä on myös huomattavasti pienempi kuin edellä mainituissa maissa.

2.2 Venäjänkieliset Baltiassa

Venäjänkielisen väestön identiteetin muotoutuminen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen on innostanut monia tutkijoita, mutta kielellisen identiteetin ja kielen käytön аспектеja on tutkittu vähemmän (Doncov ym. 1997; Vihalemm 1999, 18). Etnisen identiteetin määrittelyn on väitetty olevan ongelmallinen monille Venäjän ulkopuolella asuville: identifioivatko esimerkiksi Virossa asuvat venäjänkieliset itsensä baltialaisiksi, virolaisiksi, venäläisiksi vai venäjänkielisiksi? Uudet etniset identiteetit ovat tulleet merkityksellisiksi, mutta kieleen perustuva "venäjänkielisen väestön" identiteetti on vallitseva monissa entisen Neuvostoliiton maissa etnisestä taustasta riippumatta (Meng & Protassova 2002a; Laitin 1998; Vihalemm 1999). Venäjän kielen merkitys on paitsi symbolinen, myös

käytännöllinen: se on olennainen osa arkipäivän kommunikointia ja sen avulla tuetaan ja vahvistetaan kollektiivista identiteettiä. Venäjän kielen käyttö on myös ulkoinen vihje muille ryhmän identiteetistä (Vihalemm 1999).

Tutkiessaan venäjänkielisen väestön kielivalintoja Virossa Laitin (1998) on havainnut, että uuden kielen oppiminen heijastaa jossakin määrin myös uuden kollektiivisen identiteetin omaksumista. Virossa viron ja venäjän kielillä on perinteisesti ollut ryhmiä erottava funktio (Vihalemm 1999, 24–25). Oman ryhmän kieli, venäjä, on ollut kollektiivisen identiteetin ydin, ja vasta 1990-luvulta uuden lainsäädännön myötä viron kielen opiskelu on tullut välttämättömäksi venäjänkieliselle väestölle (ks. kielilaista esim. Černogorova 2001, kielipolitiikasta Rannut 2004a; 2004b). Samalla on herännyt huoli yhtäältä oman äidinkielen säilymisestä, opiskelumahdollisuuksista ja oman identiteetin ylläpitämisestä (Sidel'nikov 2000), ja toisaalta kielellisestä diskriminaatiosta (esim. Romanov 2000, 61–62).

Vihalemm (1999) on tutkinut Virossa asuvien 15–40-vuotiaiden venäjänkielisten asenteita viroa ja venäjää kohtaan ja kielellisen käyttäytymisen vaikutusta ryhmän etniseen identiteettiin. Tutkimuksen lähtökohtana oli oletus, että viron ja venäjän puhujat ovat erillisiä ryhmiä, ja kielillä on ryhmiä erottava funktio. Tästä syystä venäjänkielisten viron kielen opetteleminen ja käyttäminen nähtiin halukkuutena päästä ”toisten”, eli vironkielisten ryhmään. Vastavasti vironkielisten oletettiin hyväksyvän venäjänkieliset ryhmäänsä sallimalla heidän puhua viron kieltä. Tutkimuksessa käytettiin mittarina Clément'n ja Noelsin (1992) kehittämää tilannesidonnaista etnolingvistisen identiteetin mallia (ks. luku 4.3). Tulosten mukaan venäjänkielisen väestön motiivi oppia viroa oli instrumentaalinen, ja halu oppia kieltä vironkieliseen väestöön integroitumiseksi oli vähentynyt. Venäjänkieliset käyttivät virolaisten kanssa puhuessaan pääasiassa venäjää, koska moni virolainen hallitsee vielä venäjän kielen. Vihalemmin mukaan venäjän kielen symbolinen funktio venäjänkielisen väestön identiteetille oli voimistunut, eikä odotettavissa ole sen heikkenemistä. Varsinkin nuoret (15–23-vuotiaat) identifioituivat voimakkaasti venäjänkieliseen väestöön, ja vastaavasti heidän virolainen etnolingvistinen identiteettinsä oli heikompi kuin vanhempien. Viron kieltä käytettiin vähän ja käyttötilanteet rajoituivat esimerkiksi työhön, kouluun tai arkipäivän tilanteisiin, kuten julkisilla kulkuvälineillä liikkumiseen tai kaupassa asioimiseen. Vihalemm toteaa, että todennäköisesti kuilu viroa osaavien ja sitä osaamattomien venäjänkielisten välillä kasvaa, jos yhteiskunnassa ei tapahdu makrotason muutoksia. Viroa aktiivisesti käyttävät joutuvat identifioimaan itsensä uudestaan välttääkseen joutumasta kahden kielellisen yhteisön väliin.

Muiden tutkimusten perusteella venäjänkielisen väestön kielen säilyminen ei näytä yhtä selvältä. Esimerkiksi Sidel'nikov (2000) väittää, että Viron venäjänkielisen väestön keskeisin ongelma on juuri etnolingvistisen identiteetin ylläpitäminen ja ennen kaikkea oman äidinkielen säilyttäminen ja sen opiskelumahdollisuudet. Venäjänkielinen nuoriso pitää Viroa kotimaanaan ja viron opiskelua ja kielen osaamisista välttämättömänä erityisesti työmahdollisuuksien vuoksi. Nykyisen kielilain mukaan viro on ainoa virallinen kieli, ja sitä on

kaikkien opiskeltava, mikä Sidel'nikovin (2000) mukaan voi heikentää venäjänkielisten etnolingvististä identiteettiä. Toisaalta viron opiskelu voi myös vahvistaa sitä, kuten Vihalemm (1999) on todennut.

Volkov (1999) on tarkastellut venäjänkielisten nuorten kielellistä identiteettiä Latviassa. Ainoastaan latvian kielellä on maassa virallinen asema, vaikka venäjänkielisten osuus väestöstä onkin lähes 40 prosenttia. Pyrkimyksenä on integroida vähemmistökieliä puhuvat niin, ettei heidän kansalliskielensä katoaisi kielellisen assimiloitumisen myötä. Venäjänkielisen nuorison keskuudessa tätä vaaraa Volkovin (1999) tutkimuksen mukaan ei ole, koska 400 yliopistoissa opiskelevasta nuoresta lähes 80 prosenttia ilmoitti venäjän kielen tärkeimmäksi kansallisen identiteettinsä perustaksi. Etniseltä taustaltaan muut kuin venäläiset pitivät myös kieltä, erityisesti perheessä puhuttua, tärkeänä kansalliselle identiteetilleen. Kielen ja etnisen taustan lisäksi venäjänkieliset nuoret kokivat omalle kansalliselle identiteetilleen tärkeiksi sekä alkuperäisen että nykyisen kotimaan, eurooppalaisuuden, kansallisen kulttuurin ja suhteet muiden etnisten ryhmien edustajiin. Nuoret eivät katsoneet kielellisen integraation tavoitteiden ja latvian kielen opiskelun uhkaavan kiinnostusta omaa äidinkieltään ja kulttuuriaan kohtaan, vaikka venäjän kielen käyttö onkin rajoittuneempaa kuin latvian. Vain vajaa puolet halusi oppia latvian kielen täydellisesti, useimmat katsoivat puhekielen taidon riittäväksi. Suurimpana motiivina kielen opiskelulle nuoret mainitsivat työn, toiselle sijalle ennen opiskelua nousi henkilökohtainen kiinnostus. Latvian oppimiseen kielteisesti suhtautuvat puolestaan pitivät latvian kieltä uhkana omalle kielelliselle ja kansalliselle identiteetilleen. Myönteinen venäjänkielinen identiteetti vaikutti positiivisesti myös haluun integroitua kielellisesti latviankieliseen yhteisöön ja valtioon. Näiden tulosten valossa vaikuttaakin siltä, että tukemalla vähemmistökielistä ja -kulttuurista identiteettiä ja monipuolisia kielenkäyttömahdollisuuksia päästään positiivisiin tuloksiin myös enemmistökieleen integroimisessa.

Virossa ja Latviassa venäjänkielisen väestön asema on muuttunut uusien kielilakien myötä, ja maastamuuton seurauksena venäjänkielisten osuus on pienentynyt 1990-luvulta lähtien (Romanov 2000). Venäjänkielisten koulujen määrä on vähentynyt ja korkeakouluopetusta venäjän kielellä järjestetään ainoastaan yksityisissä oppilaitoksissa. Viron ja Latvian kielilait edellyttävät, että kielellisiin vähemmistöihin kuuluvat opiskelevat maan kieltä, mutta toisaalta myös oman äidinkielen säilyttämistä ja kehittämistä tuetaan. Monet ovat motivoituneita opiskelemaan maiden virallista kieltä, koska Baltiassa katsotaan olevan paremmat toimeentulomahdollisuudet kuin Venäjällä (Romanov 2000). Nuoret pitivät kaksikielisyyttä myönteisenä tavoitteena, ja halusivat oppia viroa ja latviaa parempien työmahdollisuuksien toivossa. Venäjän kielen asemaa ei kuitenkaan koettu uhatuksi sen vahvan sosiaalisen ja ekonomisen merkityksen vuoksi, ja kansainvälisen kommunikaation kielenä sitä käytetään maiden enemmistökieliä (viroa ja latviaa) enemmän. Myös maantieteellinen läheisyys mahdollistaa kielitaidon ylläpitämisen ja kanssakäymisen Venäjällä asuvien sukulaisten ja ystävien kanssa. Romanovin (2000, 67) mielestä näyttääkin siltä, että venäjänkielinen vähemmistö säilyttää kielellisen erillisyytensä kielipoliittisesta

painostuksesta huolimatta. On kuitenkin tärkeää seurata Baltian maiden kieli-
politiikan ja -suunnittelun vaikutuksia, jotta venäjänkielisen vähemmistön ase-
ma ei heikentyisi ja johtaisi kielen käytön vähenemiseen.

Tutkimusten antama tieto on osittain ristiriitaista. Yhtäältä näyttäisi siltä,
että venäjänkielinen väestö säilyttäisi kielellisen erillisyytensä ja että venäjän
kielen merkitys identiteetille olisi paitsi symbolinen, myös käytännöllinen. Toi-
saalta on taas ilmaistu huoli kielilakien mukanaan tuomasta venäjän kielen
aseman heikkenemisestä ja opiskelumahdollisuuksien vähenemisestä, minkä
pelätään johtavan pikku hiljaa kielenkäytön funktioiden ja kielen merkityksen
kapenemiseen. Kysymys etnisyydestä ja kielestä on historiallisten syiden vuoksi
Baltian maissa politisoitunut, minkä vuoksi myös tutkimusten tuloksiin on
suhtauduttava varovaisesti.

2.3 Venäjänkieliset Saksassa ja Israelissa

Venäjän kieli yhdistää eri neuvostokansallisuuksien edustajia toisiinsa. Esimer-
kiksi Saksassa on havaittu, että Venäjältä ja muista entisen Neuvostoliiton mais-
ta muuttaneita, etniseltä taustaltaan niin saksalaisia kuin muitakin, yhdistää en-
sisijaisesti venäjän kieli (Meng & Protassova 2002a). Puhekieleen on ilmaantu-
nut sana *rusak*, jota erityisesti nuoret käyttävät viitatessaan itselleen läheiseen
"meidän" ryhmään⁷. Tämä ryhmä koostuu entisen Neuvostoliiton alueelta
muuttaneista, eri kansallisuutta edustavista, venäjää ja murtaen saksaa puhu-
vista. Mengin ja Protassovan (2002a, 154) mukaan *rusak* sanan käyttö viittaa
saksanvenäläisten keskuudessa tapahtuvaan de-etnisaatioon, entisten etnisten
stereotyypioiden hylkäämiseen ja solidaarisuuteen, joka muodostuu jaetusta
elämäkokemuksesta entisessä Neuvostoliitossa ja yhteisestä kielestä (ks. myös
Laitin 1998; Kolstø 1996).

Saksassa tehdyissä tutkimuksissa on havaittu, että neljännen polven maa-
hanmuuttajien kielen säilymiseen vaikuttavat monet tekijät, esimerkiksi maa-
hantuloikä, kielellinen aktiivisuus ja kirjoitustaito, venäjän kielen käytön tar-
peet, etninen identiteetti ja maassaoloaika (Meng 2004; Meng & Protassova
2002a; 2002b; Protassova 1996; 2003b). Saksassa on noin kaksi miljoonaa entises-
tä Neuvostoliitosta muuttanutta ns. etnistä saksalaista⁸, joiden lisäksi muuttaji-
en joukossa on juutalaisia, saksalaisten kanssa avioituneita tai maahan työpai-

⁷ Sana *rusak* tarkoittaa venäjän kielessä rusakkoa. Etniseen taustaan, venäläisyyteen viitattaessa se tulkitaan usein negatiiviseksi ja sivistymättömäksi. Saksassa sillä ei ole samanlaista negatiivista konnotaatioita, ja sitä käytetään yleisesti viitattaessa venäjän-
saksalaisiin ja muihin venäjänkielisiin maahanmuuttajiin "me"-ryhmänä. *Rusak* on puhekielinen ilmaus, vaikka nuoret käyttävätkin sitä myös lehtien palstoilla. (Meng & Protassova 2002a, 150-153.)

⁸ Etniseksi saksalaisiksi kutsutaan Venäjälle tsaarien kutsusta muuttaneiden saksalais-
ten jälkeläisiä, jotka Saksan lainsäädännön mukaan ovat oikeutettuja muuttamaan
Saksaan paluumuuttajina ja saamaan Saksan kansalaisuuden (ks. esim. Meng & Pro-
tassova 2002a). Vuosien 1989 ja 2002 välisenä aikana Venäjältä muutti pois, pääasias-
sa Saksaan, noin 30 % etnisistä saksalaisista (Lallukka 2004, 9).

kan vuoksi tulleita. Erityisesti etniset saksalaiset pohtivat identiteettiään suhteessa menneeseen ja tulevaan. Entisessä kotimaassaan monet heistä pitivät itseään saksalaisina, mutta Saksaan muutettuaan heidän saksalaisuutensa on kyseenalaistettu: paikalliset saksalaiset ovat ”aitoja”, ja paluumuuttajina maahan tulleita pidetään venäjän kielen vuoksi venäläisinä etnisestä taustasta riippumatta. Saksalaisten asenteet vieraskielisiä kohtaan eivät ole erityisen myönteisiä eivätkä he pidä pyrkimystä kaksikielisyyteen ja -kulttuurisuuteen tavoiteltavana vaihtoehtona (Meng & Protassova 2002b, 39).

Venäjän kieli näyttää säilyvän Saksassa maahanmuuttajien keskuudessa, varsinkin jos vanhemmat pitävät kielitaidon säilymistä tärkeänä jälkipolville. Kieli on tärkeä kulttuurisen perinnön vaalijana, ryhmän keskinäisen solidaarisuuden ja ryhmäjäsennyden kannalta, syvällisten pohdintojen ja identiteetin kielenä, mutta myös uuden realiteetin rakentajana (Meng & Protassova 2002a; 2002b; Protassova 1996; 2003b). Uuden arjen vaatimukset tuovat väistämättä muutoksia kieleen, mutta se ei vielä kerro kielen köyhtymisestä tai katoamisesta. Se, että venäjän kieltä käytetään eri tavoin Saksassa ja Venäjällä asuvien venäjänkielisten kanssa, kertoo kielen kyvystä mukautua uusiin olosuhteisiin. Kieli ei säily ilman ponnisteluja, vaan sen pitämiseen rikkaana ja emotionaaliset tarpeet täyttävänä tarvitaan paitsi perheiden, myös viranomaisten ponnisteluja.

Myös Israelissa on suuri määrä entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneita, pääasiassa venäjää äidinkielenään puhuvia juutalaisia ja heidän perheenjäseniään. Viimeisin muuttoaalto alkoi vuonna 1989, ja vuonna 2002 Israelissa asui lähes 1,1 miljoonaa maahanmuuttajaa, mikä on noin 13 prosenttia Israelin koko väestöstä (Gemenne 2002). Vuosien 1989–2002 välisenä aikana noin 60 prosenttia venäjänjuutalaisista muutti pois Venäjältä, ja suurin osa juuri Israeliin (Lallukka 2004, 9). Juutalaista alkuperää oleva, mutta todellisuudessa etniseltä taustaltaan hyvin heterogeeninen väestö on Neuvostoliiton harjoittaman venäläistämispoliittikan seurauksena pääasiassa venäjänkielistä ja monilta puuttuu kosketus juutalaiseen kulttuuriin ja kieleen (Kheimets & Epstein 2001, 128–131; Yelenskaya & Fialkova 2003, 31). Useat tutkimukset osoittavat, että venäjänkieliset maahanmuuttajat suhtautuvat negatiivisesti Israelin kielipoliittisiin pyrkimyksiin, joiden tavoitteena on kielellinen assimilaatio ja heprean kielen omaksuminen oman äidinkielen kustannuksella (Kheimets & Epstein 2001; Yelenskaya & Fialkova 2003; vrt. Kraemer ym. 1995). Israelin venäjänkielinen väestö asennoituu äidinkieleensä hyvin myönteisesti, ja heidän kulttuurielämänsä on pääosin venäjänkielistä. Venäjän kieltä pidetään hepreaa tärkeämpänä kanavana kulttuuristen arvojen ylläpitäjänä, ja nykyisin yhteydenpito Venäjälle alkuperäiseen kieli- ja kulttuuriympäristöön ja sukulaisiin on helppoa, mitä se ei ollut 1970-luvulla muuttaneille (Kheimets & Epstein 2001). Heprean kieltä kuitenkin arvostetaan sen yhteiskunnallisen ja ammatillisen merkityksen vuoksi, ja varsinkin nuoret lukevat yhä useammin hepreankielistä kirjallisuutta ja lehtiä ja kommunikoiivat hepreaksi.

Yelenskaya ja Fialkova (2003) analysoivat tutkimuksessaan 135 Israeliin 1990-luvulla muuttaneen venäjänkielisen maahanmuuttajan kertomuksia venäjän ja heprean kielen käytöstä ja merkityksestä. Tulosten mukaan yhteistä eri

ikäisille maahanmuuttajille on venäjän kielen arvostus persoonallisuuden, tunteiden ja maailmanlaajuisesti arvostetun kulttuurin kielenä. Heprean kieli liitettiin yhteiskunnassa etenemiseen, mutta tunneside kieleen puuttui. Venäjän kieli yhdistettiin symbolisena tunnusmerkkinä etniseen identiteettiin ja sitä käytettiin pääasiassa epämuodollisissa kommunikointitilanteissa, kun taas heprean kielen rooli oli instrumentaalinen ja sitä käytettiin pääasiassa muodollisissa tilanteissa. Tutkijat kuitenkin huomauttavat, että roolijako ei ole tiukka, vaan varsinkin nuorison keskuudessa hepreaa ja lisääntyvässä määrin myös englantia käytetään kommunikaation kielenä kaikissa tilanteissa (Yelenskaya & Fialkova 2003, 45–46).

Nuorten kieliasteita ja kielenkäyttöä selvittävän tutkimuksen mukaan kielen ja identiteetin suhde näyttää varsinkin muuton alkuvaiheessa ristiriitaiselta (Kraemer ym. 1995). Israelissa 3–30 kuukautta asuneet, juutalaisina paluumuuttajina tulleet ja venäjää äidinkielenään puhuvat nuoret identifioivat itsensä ensisijaisesti venäläisiksi, mutta esittelivät itsensä muille juutalaisina tai venäjänjuutalaisina. Heidän asenteensa venäjän kieltä kohtaan olivat kielteisemmät kuin hepreaa kohtaan, eivätkä he kokeneet venäjän kielen säilyttämistä tärkeäksi (vrt. Kozulin & Venger 1995, 32–33). Vaikka asenteet hepreaa kohtaan olivatkin myönteiset ja puolet nuorista halusi puhua hepreaa kotonaan, kokivat he itsensä epävarmoiksi puhuessaan hepreaa. Asenteiden ambivalenttius saattaa heijastaa halua päästä hepreankielisten ikätovereiden ryhmään ja tulla hyväksytyksi uuden yhteisön jäsenenä. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat asuneet vasta lyhyen aikaa Israelissa, jolloin oma kieli saattaa tuntua uuden kielen oppimisen rinnalla vähemmän tärkeältä. Tilanne voi kuitenkin muuttua, kun maahanmuuttajat ovat asuneet maassa pidemmän aikaa (ks. esim. Ellinger 2000; Kozulin & Venger 1995). Tutkimusten mukaan näyttääkin siltä, että Israelissa asuvat venäjänkieliset, nuoret mukaan lukien, arvostavat kaksikielisyyttä, mutta venäjän kielellä on heille kuitenkin tärkeämpi merkitys identiteetin kielenä (Kheimets & Epstein 2001; Kozulin & Venger 1995).

Maahanmuuttajanuorten akkulturaatioasenteita selvittävässä tutkimuksessa todettiin, että Israelissa asuvat noin 16-vuotiaat venäjänkieliset nuoret suosivat selvästi integroitumista, ja integroitumisen lisäksi toisena vaihtoehtona separaatioita ja assimilaatioita yhtäläisesti (Jasinskaja-Lahti ym. 2003) (ks. myös luku 4.3). Tutkimuksessa vertailtiin suunnilleen samanikäisiä paluumuuttajanuoria kolmessa maassa, Israelin lisäksi Saksassa ja Suomessa. Tulosten mukaan kaikissa maissa asuvat nuoret pitivät integraatioita toivotuimpana vaihtoehtona (ks. Berry 1990; 1997). Tarkemmassa tarkastelussa havaittiin joitakin eroja eri maissa asuvien nuorten välillä. Israelissa asuvat nuoret pitivät integraation ohella separaatiota ja assimilaatiota lähes samanarvoisina vaihtoehtoina, kun taas Suomessa ja Saksassa asuvat nuoret suosivat integraation ohella separaatiota. Myös valtaväestön asenteet poikkesivat maiden välillä. Saksassa ja Israelissa suosittiin vähemmistön integroitumista, kun taas Suomessa hieman yli puolet valtaväestöstä suosi vähemmistön assimiloitumista ja hieman vajaa puolet integroitumista (Jasinskaja-Lahti ym. 2003). Suomen osalta kyseisin tutkimuksen aineisto on sama kuin Jasinskaja-Lahden (2000) väitöskirjassa, joka kä-

sittelee Helsingissä asuvan venäjänkielisen nuorison psykologista akkulturaatiota ja etnistä identiteettiä (ks. luku 2.4).

2.4 Venäjänkieliset Suomessa: emigranteista paluumuuttajiin

Suomen venäjänkieliset ovat heterogeeninen ryhmä, johon kuuluvat ovat muuttaneet maahan eri aikoina ja eri syistä (esim. Baschmakoff & Leinonen 2001; Pentikäinen & Hiltunen 1997). Suomessa on asunut pysyvästi venäläisiä ja venäjänkielisiä 1700-luvulta lähtien, mutta heidän määränsä on vaihdellut huomattavasti. Suurimmillaan heidän määränsä oli Venäjän vallankumouksen jälkeen (noin 33 000) ja pienimmillään 1980-luvun lopulla, jolloin Suomessa asui erilaisten arvioiden mukaan 2 000–5 000 venäjää äidinkielenään puhuvaa henkilöä (Laihiala-Kankainen 2002).

Suomessa asuu muutaman tuhannen henkilön ns. vanhavenäläisten ryhmä, joka koostuu Suomen suuriruhtinaskunnan ajoilta maahamme jääneiden venäläisten jälkeläisistä ja vallankumouksen jälkeen muuttaneista emigranteista (Laihiala-Kankainen 2002). Venäjänkielisten määrä alkoi kasvaa nopeasti 1990-luvulla (inkerin)suomalaisten saaman paluumuuttoluvan seurauksena, ja vuoden 2005 lopussa Suomessa asui reilut 37 000 venäjän äidinkielekseen ilmoittanutta henkilöä. Suurin osa venäjänkielisistä on paluumuuttostatuksella Suomeen muuttaneita, mutta joukossa on myös suomalaisen kanssa avioliiton solmineita sekä työpaikan vuoksi tulleita. Paluumuuttostatuksella muuttaneiden joukkoon sisältyvät myös heidän perheenjäsenensä, joiden kansallisuus voi olla muu kuin suomalainen. Paluumuuttajiksi lasketaan myös Suomen kansalaisten ja amerikkansuomalaisten jälkeläiset (ks. esim. Davydova 2004; Miettinen 2004).

Kyntäjän (1999; 2001) mukaan (inkerin)suomalaisten paluumuuttajien joukosta voidaan erottaa kolme sukupolvea, joiden kielitausta ja kosketus suomalaisuuteen vaihtelevat. Ensimmäisen polven inkerinsuomalaiset ovat syntyneet ennen 30-lukua, Stalinin vainoja ja suomalaisen kyläkulttuurin tuhoa. Heidän äidinkieltensä on suomi ja he ovat käyneet suomalaista koulua. He ovat myös kokeneet karkotuksen, pakkosiirrot, omaisten menetykset ja pelon oman ja läheisten hengestä. Heillä on kuitenkin selkeä suomalainen identiteetti ja he ovat säilyttäneet suomen kielen taidon (ks. myös Miettinen 2004).

Toinen sukupolvi on syntynyt 1930- ja 1940-luvuilla hajaannuksen aikana karkotusalueilla. Venäläistämispolitiikan ja pelon seurauksena monet vanhemmat luopuivat kokonaan suomen kielen käytöstä, jolloin lapset eivät oppineet suomea. Joidenkin kotona elettiin kaksoiselämää, puhuttiin kaikesta huolimatta suomea ja varjeltiin suomalaisuutta. He joutuivat elämään suomalaisen ja neuvostokulttuurin ristitulella. Toisen sukupolven aikuisiän etninen identiteetti on muovautunut paljolti avioliitossa. Venäläisen kanssa avioituneet puhuivat kotonaan venäjää ja lapsista kasvatettiin venäläisiä. Suomessa asuvat toisen polven inkerinsuomalaiset ovat Kyntäjän (1999; 2001) mukaan epävarmoja identiteetistään: he tunnustavat oman inkerinsuomalaisen taustansa mutta

toisaalta myöntävät olevansa enemmän venäläisen kulttuurin kasvatteja ja puhuvansa venäjää äidinkielenään. Kyntäjän (1999; 2001) mielestä heidät voidaan karkeasti jakaa venäjän- ja vironkielisiin huolimatta siitä, että heidän kansallisuudekseen oli asiakirjoihin merkitty suomalainen ja äidinkieleksi suomi.

Kolmas sukupolvi muodostuu Kyntäjän luokittelussa aikuisista ja nuorista, jotka ovat syntyneet 1950-luvulla tai myöhemmin entisen Neuvostoliiton alueella. Tämä sukupolvi on kasvanut perheissä, joissa toinen vanhemmista tai joku isovanhemmista on suomalaista syntyperää. Kosketus suomalaisiin ja suomalaisuuteen on näin ollen ollut pinnallista, joten he kokevat itsensä pääasiassa venäläisiksi tai virolaisiksi riippuen lapsuuden kieliympäristöstä. Mielestäni nuorimmat, 1980-luvulla ja sen jälkeen syntyneet ja perheensä kanssa Suomeen muuttaneet lapset ja nuoret eivät kuitenkaan kuulu tähän Kyntäjän ehdottamaan kolmanteen sukupolveen. Heidän kosketuksensa suomalaisuuteen ja suomen kieleen ovat täysin toisenlaisia kuin esimerkiksi heidän vanhempiensa tai isovanhempiensa. He ovat joutuneet osaksi paluumuuttoa ja siitä käytävää diskurssia eivätkä ole välttämättä edes ymmärtäneet, mistä siinä on ollut ja on kysymys. Jos vanhemmat (inkerin)suomalaiset rakentavatkin identiteettiään Suomessa Venäjän suomalaisuuden perustalle, tapahtuu nuorten identiteettityö todennäköisemmin venäläisen kulttuurin (tai vastaavasti Viron venäläisen) ja venäjän kielen ja Suomen suomalaisuuden ja suomen kielen ympäröimänä.

Suomessa asuvia venäjänkielisiä lapsia ja nuoria on tutkittu vielä melko vähän. Suurin osa on opinnäytetöitä ja selvityksiä, joissa on tarkasteltu muun muassa omaan äidinkieleen ja suomen kielen hallintaan liittyviä piirteitä (Kurkinen 2002; Lehtinen 1998; Peistola & Rautee 2000; Suni 1996), kouluun sopeutumista, oppilaiden välisiä suhteita tai uskomuksia koulusta (Huttunen 2000; Jeskanen 2001; Keskisalo 2000; Leutonen 1994; Pekkinen 1997; Saarinen 2000) ja venäläisiin liittyviä asenteita (Kuula 2000).

Jasinskaja-Lahden (2000, ks. myös Jasinskaja-Lahti ym. 2003) venäjänkielisen nuorison psykologista akkulturaatiota ja etnistä identiteettiä selvittelevään kyselytutkimukseen osallistui 170 venäjää puhuvaa, noin 15-vuotiasta Helsingissä asuvaa nuorta. Lähes kaikilla kyselyyn osallistuneista nuorista oli suomalainen syntyperä joko vanhempien tai isovanhempien kautta. Tulosten mukaan vajaa puolet nuorista identifioi itsensä venäläiseksi, kolmannes inkeriläiseksi, vajaa viidennes suomalaiseksi ja noin joka kymmenes muun kansallisuuden edustajaksi. Äidinkielenään venäjää puhui suurin osa, noin 80 prosenttia nuorista. Kaksikielisenä itseään piti yhdeksän prosenttia ja suomenkielisenä kaksi prosenttia. Tutkimuksen mukaan venäjänkielisten pääkaupunkinuorten etninen identiteetti muodostui kahdesta itsenäisestä dimensiosta, joista toinen heijasti suomalaista ja toinen venäläistä identiteettiä. Sekä etninen että kielellinen identifioituminen⁹ vaikuttivat suomalaiseen ja venäläiseen identiteettiin, kuten myös suomen ja venäjän kielen käyttö vanhempien, ystävien ja sukulaisten kanssa. Venäjänkieliseksi identifioituminen ja kielen monipuolinen käyttö vah-

⁹ Kielellisellä identifioitumisella Jasinskaja-Lahti (2000, 70-71) tarkoittaa kieltä (tai kieliä), jota vastaaja pitää äidinkielenään.

vistivat venäläistä etnistä identiteettiä ja vastaavasti suomenkieliseksi identifioituminen ja suomen kielen käyttö vahvistivat suomalaista etnistä identiteettiä. Vaikka suurin osa nuorista oli yksikielisiä venäläisiä, oli joukossa muutamia, jotka identifioituivat kielellisesti suomenkieliseksi ja suosivat ja ylläpitivät suomalaista etnistä identiteettiä enemmän kuin toiset. Tutkimuksessa ei kuitenkaan löydetty syitä, miksi nuoret identifioituvat eri tavalla. Tämä oli havaittavissa varsinkin tyttöjen kohdalla, heidän venäläiselle identiteetilleen ei löytynyt mitään selkeää selittävää tekijää. Jasinskaja-Lahti (2000, 97) toteaa, että etninen identiteetti on hyvin moninainen ja sekoittunut, ja sen rakentumiseen vaikuttavat hyvin moninaiset tekijät.

Jasinskaja-Lahti (2000) tarkasteli tutkimuksessaan myös venäjänkielisten nuorten akkulturaatioasenteita. Tulosten mukaan nuorista ne, joiden venäläinen identiteetti oli vahva, suosivat ensisijaisesti separaatiota, eli he halusivat tukeutua ensisijaisesti omaan ryhmäänsä ja erottautua suomalaisista (ks. myös luku 4.3). Vastaavasti ne, joiden suomalainen identiteetti oli vahva, suosivat assimilaatiota. Sen sijaan integraatio- tai marginalisaatioasenteisiin etnisellä identiteetillä ei näyttänyt olevan yhteyttä.

Venäjää äidinkielenään puhuvien oman äidinkielen hallintaa ja kaksikielisyyttä on tutkinut erityisesti Ekaterina Protassova (1999; 2003b; 2004a; 2004b), joka on ollut aktiivisesti mukana myös suomalais-venäläisen päiväkotitoiminnan ja oman äidinkielen opettamisen kehittämisessä. Myös Itä-Suomen suomalais-venäläisessä koulussa on tutkittu venäjänkielisten lasten oman äidinkielen omaksumista ja kehitetty oppimateriaalia opetuksen tueksi (Kesonen 2001; Perho 2001).

Ensimmäisen ja toisen muuttoaallon emigranttien venäjän kielen taito on Protassovan (2003a) mukaan hyvä, monet heistä ja heidän jälkeläisistään ovat kaksi- tai monikielisiä. Heidän asenteensa venäjän kieltä kohtaan on myönteinen. He haluavat säilyttää kielitaitonsa ja siirtää sen myös jälkeläisilleen, vaikka toisen ja kolmannen polven edustajien kielitaito onkin jo heikompi. Ensimmäisen ja toisen aallon emigranttien puheessa on säilynyt vanhahtavia tai tyyllillisesti värittyneitä piirteitä ja heidän käyttämänsä venäjän kieli on saanut sanastollisia, syntaktisia ja foneettisia vaikutteita suomen kielestä. Huolimatta siitä millaisena venäjän kieli on säilynyt, monet ovat ylpeitä venäläisestä taustastaan ja kulttuuriperinteestään.

Neljännän aallon muuttajat, joista suurin osa on paluumuuttajina Suomeen tulleita Suomen kansalaisten jälkeläisiä tai inkerinsuomalaisia, ovat kielelliseltä ja etniseltä taustaltaan heterogeenisempiä (Davydova 2002; 2003a; 2003b; 2004; Protassova 2003a; 2004a; 2004b; Protassova & Niemensivu 2002). Heidän identiteettinsä ja asenteensa venäjän kielen säilyttämiseen vaihtelee muun muassa sen mukaan, mikä heidän kosketuksensa suomalaisuuteen ja suomen kielen on ollut ennen Suomeen muuttamista. Varsinkin nuorempi sukupolvi on venäläistynyttä ja venäjänkielistä. Koulua Venäjällä käyneiden venäläinen identiteetti ja suhde venäjän kieleen on vahvempi kuin jo lapsena Suomeen muuttaneiden. Protassovan (2003a) havaintojen mukaan venäjän kieli säilyy todennäköisimmin siinä tapauksessa, että molemmat vanhemmat ovat venäjänkielisiä.

Viimeisen 15 vuoden aikana Suomeen muuttaneiden joukossa on paljon niitä, jotka ovat solmineet avioliiton suomalaisen kanssa. Jos perheen kotikieli vaihtuu venäjäksi suomeen, lasten venäjän kielen taito unohtuu helposti. Nekin, jotka käyttävät edelleen aktiivisesti venäjää ensimmäisenä kielenään, omaksuvat helposti vaikutteita suomen ja englannin kielestä. Sanoja ja ilmauksia lainataan uusien asioiden tai ilmiöiden kuvaamiseen (esim. virastojen, oppilaitosten, erilaisten avustusten, juhlien, elintarvikkeiden, ruokalajien, vaatteiden ja muiden kulutustarvikkeiden nimet, joilla ei ole sisällöllistä vastinetta venäjän kielessä). Maahanmuuttajien puheessa on havaittu myös esimerkiksi suomen kielen lauserakenteiden, huudahdusten, kirosanojen ja intonaation lainaamista ja epäröintiä oman puheen muotoilussa. Protassovan (2003a) mukaan muutosten ilmeminen riippuu paitsi perheen ja muun yhteisön sitoutumisesta kielen ylläpitämiseen ja säilyttämiseen, myös siitä, millaiset mahdollisuudet kielenpuhujilla on ylläpitää kontakteja Venäjälle aitoon kieliympäristöön esimerkiksi seuraamalla Venäjän televisiokanavia ja lehdistöä, hankkimalla kirjallisuutta ja videomateriaalia sekä matkustamalla Venäjälle. Protassova (2003a, 19) korostaa Suomessa puhutussa venäjän kielessä tapahtuvien muutosten tutkimuksen ja venäjän kielen koulutuksen suunnittelun tärkeyttä, koska on ilmeistä, että kieli ja asenteet omaa äidinkieltä kohtaan muuttuvat jo ensimmäisen sukupolven aikana. Maahanmuuttajien jälkeläiset, eli Suomessa syntyneet lapset ja nuoret pitävät suomea jo äidinkielenään, kun taas venäjän kielen taito ja yleensäkin sen merkitys vaihtelevat heidän keskuudessaan.

3 IDENTITEETTI JA ETNISYYS

Identiteetistä on tullut muodikas ja ajankohtainen keskustelun aihe monilla areenoilla. Kysymykset siitä, keitä me olemme ja mihin kuulumme, millä perusteilla ja millä oikeuksilla kiinnostavat ihmisiä globaalisti, kansallisesti, paikallisesti ja henkilökohtaisesti. Pyrimme määrittelemään samanlaisuuttamme ja erilaisuuttamme suhteessa muihin – olipa kysymys sitten ikätovereista, työyhteisöstä, kieliryhmästä, saman tai eri kansallisuuden edustajista. Identiteettitutkimuksenkin kirjo on suuri. Identiteettiä on määritelty ja lähestytty monesta eri näkökulmasta ja monilla tieteenaloilla. Osittain nämä määritelmät ja lähestymistavat ovat keskenään ristiriitaisia, mutta myös yhteenkietoutuneita ja limitteisiä.

Identiteetin käsite oli aluksi käytössä psykologiassa, jossa se viittasi yksilön subjektiivisiin kokemuksiin ja käsityksiin minuudesta ja persoonallisuudesta, mutta levisi myöhemmin eri tieteenaloille tarkoittamaan myös yhteisöllistä samankaltaisuutta, yhteenkuuluvuutta ja jatkuvuutta (Sallinen-Gimpl 1994, 40). Identiteetin etsimisen ja identiteettikriisin katsottiin aikaisemmin koskevan lähinnä murrosikäisiä nuoria (Erikson 1968), mutta sittemmin identiteettityöstä on tullut koko elämänkaareemme liittyvä prosessi (Hall 1999; Suurpää & Aaltojärvi 1996). Nykyään puhutaan identiteetin moninaisuudesta, muuttuvuudesta ja fragmentaarisuudesta sekä sen rakentamisesta ja muokkaamisesta – eikä kysymys ole pelkästään yksilön identiteettityöstä, vaan koko yhteiskuntaa koskevasta prosessista. Hallin (1999) mielestä voidaan puhua identiteetistä eron poliittikkana, koska identiteettiä ja identifikaatioita tuotetaan suhteessa ulkopuolelle jäävään, siihen mikä eroaa meistä. Symbolista rajojen asettamista, niistä neuvottelua ja kiistelyä tapahtuu koko ajan, eikä nykykäsityksen mukaan yhtenäinen tai aukoton identiteetti ole mahdollinenkaan. Monikulttuurisissa ja -kielisissä yhteisöissä identiteettiin, kieleen ja etnisyyteen liittyvät myös kysymykset vallasta ja legitimoinnista (May 2001; Norton 1997; 2000; Pavlenko & Blackledge 2004).

Identiteetti on noussut viime vuosina myös toisen ja vieraan kielen oppimisen ja kielenkäytön tutkimuksessa keskeiseksi kysymykseksi (Norton 1997; 2000; Norton-Peirce 1995; Pavlenko & Blackledge 2004). Tämä tutkimusalue on

saanut soveltavassa kielentutkimuksessa vaikutteita diskursiivisesta ja dynaamisesta identiteettikäsitteestä sekä sosiokulttuurisesta lähestymistavasta oppimisen ja tietoisuuden tutkimisessa. Vaikka en omassa tutkimuksessa tarkastelekaan kielen oppimista, kuuluu maahanmuuttajaopiskelijoiden asennoitumisen venäjän ja suomen kieleen sekä kielen käytön selvittäminen olennaisena osana kieli-identiteetin tarkasteluun ja sitä kautta soveltavan kielentutkimuksen kenttään.

Tarkastelen aluksi identiteettiä essentialistisesta ja situatiivisesta näkökulmasta. Seuraavaksi luon katsauksen venäläisen etnisyydetutkimuksen historialliseen kehitykseen ja terminologiaan. Kolmanneksi keskityn etnisyyden ja etnisen identiteetin tutkimukseen pääosin venäläisen tutkimuksen näkökulmasta viitaten myös länsimaisiin näkemyksiin. Venäläinen näkökulma korostuu tutkimuksessani kahdesta syystä: länsimainen identiteetin ja etnisyyden tutkimusperinne on Suomessa tunnettua, kun taas venäläisen identiteettitutkimuksen kehityslinjat ja nykytila ovat olleet varsin vähän esillä (ks. Heikkinen 1989; 2000; Davydova 2004). Toiseksi, tutkimukseeni osallistuneet opiskelijat ovat lähtöisin Venäjältä ja muista entisen Neuvostoliiton maista, joten he ovat osa sitä kulttuurista, institutionaalista ja sosiaalista kontekstia, jossa he ovat varttuneet. Siksi myös tutkimuksessa voidaan ottaa huomioon lähtökulttuurin konteksti tutkimuskirjallisuuden näkökulmasta (ks. myös Sintonen 1999, 92–95).

3.1 Essentialistinen ja situatiivinen näkemys identiteetistä

Identiteettiä tarkasteltaessa keskustellaan esimerkiksi siitä, miten pysyvä tai muuttuva se on (ks. Grossberg 1996; Hall 1999; Pietikäinen ym. 2002). *Essentialistinen* lähestymistapa käsittää identiteetin suhteellisen pysyväksi ja muuttumattomaksi – staattiseksi – yksilön tai ryhmän ominaisuudeksi (taulukko 1). Identiteetillä ajatellaan olevan tiettyjä tunnusmerkkejä, jotka ovat yhteisiä koko ryhmälle. Tällaisia tunnusmerkkejä voivat olla kulttuuriset piirteet kuten kieli, yhteiset tavat ja arvot tai uskonto, maantieteellinen sijainti, yhteinen alkuperä tai vaikkapa jotkut fyysiset piirteet. Essentialistisen lähestymistavan vaarana on jättää identiteetin ajalliset ja paikalliset muutokset huomioimatta ja nähdä ryhmä homogeenisenä. Toisaalta yhtenäistä käsitystä identiteetistä tarvitaan esimerkiksi keskinäisen solidaarisuuden luomisessa. *Situatiivinen* tai *ei-essentialistinen* lähestymistapa taas pyrkii tarkastelemaan identiteettien moninaisuutta ja tilannesidonnaisuutta, niissä tapahtuvia muutoksia sekä muutosten syitä ja seurauksia. Identiteetti nähdään dynaamisena, joustavana ja muutoksen alaisena prosessina, joka ei koskaan ole valmis tai ehyt. Ei-essentialistinen lähestymistapa korostaa kielen merkitystä diskursiivisena areenana: kielen avulla identiteettejä tuotetaan, kelpuutetaan, kyseenalaistetaan ja väheksytään (Pietikäinen 2000; Pietikäinen ym. 2002). Kieli siis sekä tuottaa että sillä tuotetaan identiteettejä.

Essentialistista ja situatiivista tapaa käsitteellistä identiteettiä ei tarvitse nähdä erillisinä tai toinen toisensa pois sulkevinä, vaan ne voivat olla yhteenkietoutuneita ja limittäisiä pyrkimään selittämään identiteettien pysyvyyttä ja yhtenäisyyttä ja toisaalta muuttuvuutta ja moninaisuutta. Tällä jaolla voi kuitenkin olla metodologisia seurauksia (taulukko 1).

TAULUKKO 1 Essentialistinen ja situatiivinen näkemys identiteetistä.

	Essentialistinen	Sitatiivinen
Perusoletukset	Identiteetillä on tiettyjä tunnusmerkkejä, jotka ryhmän jäsenet jakavat. Se on määriteltävissä ja tunnistettavissa tiettyjen historiallisten, kulttuuristen, psyykkisten ja fyysisten piirteiden perusteella.	Useita identiteettejä, jotka ovat ajassa ja paikassa muuttuvia, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvia historian, kielen ja kulttuurien tarjoamia resursseja hyväksikäyttäen.
Identiteetin luonne	Pysyvä, muuttumaton, lineaarisesti kehittyvä, ehyt	Dynaaminen, muutoksessa oleva, prosessimainen, fragmentaarinen
Kielen rooli	Passiivinen: identiteettiä määrittävä kulttuurinen piirre. Saman kielen puhujien oletetaan jakavan sama identiteetti.	Aktiivinen: diskursiivinen arena, jolla tuotetaan, kelpuutetaan, kyseenalaistetaan ja väheksytään identiteettejä
Tutkimusmenetelmät	Esim. kyselyt	Esim. diskurssianalyysi
Esimerkkejä aineistoista	Vastaukset kyselylomakkeen kysymyksiin	Kirjoitetut ja puhutut tekstit
Analyysin tavoitteet	Kvantitatiivinen analyysi tilastomenetelmin: hypoteesien testaus, kausaalinen selittäminen, mallintaminen	Ilmiön sisällöllinen tarkastelu: esim. puhutavat, sanavalinnat, toiminnan funktiot; tutkimustilanteen ja kontekstin tarkastelu

Kyselytutkimuksen katsotaan edustavan staattisempaa näkemystä identiteetistä sen ennalta lukkoon lyödyn rakenteen vuoksi (Pavlenko & Blackledge 2004). Kyselyissä identiteettiä tarkastellaan yleensä erilaisten komponenttien, ”osa-identiteettien” kautta, jotka tutkija määrittelee joko aikaisempien tutkimusten ja/tai teorioiden perusteella. Näiden komponenttien avulla esimerkiksi sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa määritellään yksilön ja ryhmän identiteetti ja verrataan niitä keskenään. Kyselytutkimus ei tavoita parhaalla mahdollisella tavalla identiteetin tilanteista vaihtelua eikä identiteetin moniäänisyyttä, koska kyseessä on yleensä poikkileikkaustutkimus (vrt. pitkittäistutkimukset). Moniäänisyyteen voidaan päästä käsiksi laadullisten menetelmien keinoin esimerkiksi tarkastelemalla identiteettien tuottamista erilaisissa puhetilanteissa, diskursseissa. Tarkastelen seuraavassa omista metodologisista valinnoistani johtuen lyhyesti sosiaalipsykologista ja diskursiivista lähestymistapaa identiteetin tutkimukseen.

Sosiaalipsykologisen näkemyksen mukaan identiteetti on osa ihmisen minäkäsitystä, ja siitä voidaan erottaa sekä persoonallinen että sosiaalinen puoli

(taulukko 2) (Liebkind 1999). Identiteetillä tarkoitetaan kokemuksia ja käsityksiä itsestämme, minuudestamme ja niistä ihmisistä tai ryhmistä, joiden kanssa tunnemme kuuluvamme jollakin tavalla yhteen. Identiteetti on siis kaikkea sitä, mitä olemme tai mitä muut olettavat meidän olevan (Liebkind 1999, 141). Nämä "leimat" tai "nimilaput" voivat olla henkilökohtaisia tai sosiaalisia. Sosiaalinen identiteetti muotoutuu ryhmäidentifikaatioiden yhteisvaikutuksesta. Voimme identifioitua samanaikaisesti eri ryhmiin esimerkiksi kielen, etnisyyden, uskonnon, ammatin, harrastuksen tai maantieteellisen sijainnin perusteella (Lebedeva 1999; Liebkind 1999; Stefanenko 1999; Wager 1996). Persoonallinen identiteetti puolestaan tekee meidät ainutlaatuisiksi suhteessa muihin, koska kukaan ei ole pelkästään ryhmän jäsen, vaan myös oma persoonansa. Oma käsityksemme itsestämme ja ryhmästämme, ns. subjektiivinen identiteetti, voi kuitenkin olla toinen kuin muiden käsitykset meistä, eli objektiiviset määritelmät. Esimerkiksi Suomessa asuvat entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneet niputetaan helposti kielen perusteella venäläisiksi, vaikka heidän joukossaan on venäläisten lisäksi virolaisia, ukrainalaisia, valkovenäläisiä, inkeriläisiä, karjalaisia ja niin edelleen.

TAULUKKO 2 Identiteetin rakenne sosiaalipsykologisen näkemyksen mukaan.

objektiivinen muiden "antama" identiteetti				subjektiivinen muille "tarjottu" identiteetti			
persoonallinen		sosiaalinen		persoonallinen		sosiaalinen	
sisältö	arvo	sisältö	arvo	sisältö	arvo	sisältö	arvo
iloinen	-/+	venäläinen	-/+	iloinen	-/+	venäläinen	-/+
nuori	-/+	venäjänkielinen	-/+	nuori	-/+	venäjänkielinen	-/+
rehellinen	-/+	kaksikielinen	-/+	rehellinen	-/+	kaksikielinen	-/+

Sosiaalipsykologisen näkemyksen mukaan identiteetissä on tärkeää erottaa *sisältö* ja *arvo*, eli identiteetin kognitiivinen ja affektiivinen puoli (Liebkind 1999; Phinney 1990; Stefanenko 1999, 211–212). Sisällöllä tarkoitetaan käsitystä oman identiteetin keskeisistä piirteistä: "olen venäläinen ja kaksikielinen", ja arvolla puolestaan sitä, mikä merkitys (positiivinen tai negatiivinen) venäläisyydellä tai kaksikielisyydellä on: "olen ylpeä venäläisyydestäni ja kaksikielisyydestäni" (taulukko 2). Venäläisyydestä voi olla ylpeä tai sitä voi hävetä, samoin kahden kielen osaamisen voi kokea elämää rikastuttavana tai yhdentekevänä. Tunteet voivat myös vaihdella tilanteen mukaan. Subjektiivinen identiteetti voi poiketa muiden objektiivisesti määrittelemästä identiteetin sisällöstä ja arvosta. Venäläisyys voidaan esimerkiksi kyseenalaistaa sillä, että jonkun äiti on suomalainen tai että vain yksi kieli voi olla äidinkieli. Etnisen identiteetin arvoa saatetaan

niin ikään väheksyä nimittelemällä halventavasti tai syrjimällä vähemmistöryhmiin kuuluvia.

Tajfelin (1981) sosiaalisen identiteettiteorian mukaan tavoitteenamme on saavuttaa positiivinen ryhmäidentiteetti, mistä syystä omasta ryhmästä pyritään löytämään sellaisia piirteitä, jotka erottavat sen muista ryhmistä myönteisessä mielessä, ryhmän sisäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta tukien. Tajfelin mukaan yksi tärkeimmistä sosiaalisen identiteetin dimensioista on juuri ”meidän” ja ”heidän” olemassaolo, eli identifioituminen tapahtuu sisä- ja ulkoryhmän välisen eron tekemisen kautta: ilman ”heitä” ei ole myöskään ”meitä”. Yksilöt saattavat tehdä eroa muihin tai vastaavasti pitää itseään tietyn kulttuurisen ryhmän jäsenenä eri perustein korostaen esimerkiksi kieltä, kansallisuutta tai uskontoa.

Sosiaalisen identiteetin sisällä olevia minäkäsityksen komponentteja on myös määritelty. *Etninen identiteetti* tarkoittaa subjektiivista etniseen ryhmään tai ryhmiin kuuluvuuden tiedostamista siihen liittyvine arvo- ja tunnemerkityksineen (Jasinskaja-Lahti 1997, 25; Lebedeva 1999, 20; Liebkind 1994, 22; Noels ym. 1996, 246; Stefanenko 1999, 210). *Kulttuuri-identiteetti* tarkoittaa jonkin kansan tai pienemmän ryhmän kulttuurista yhteyttä, kulttuuriryhmään kohdistuvaa yhteenkuuluvuudentunnetta sekä yhteiseen kieleen, historiaan, perinteesseen ja yhteisiin arvoihin perustuvaa käyttäytymistä (Sallinen-Gimpl 1994, 43). Puhutaan myös *kansallisesta identiteetistä*, jonka katsotaan muodostuvan niistä käsityksistä ja mielikuvista, joita yksilö liittää itseensä tietyn kansakunnan jäsenenä (Lehtonen 1997, 32–33). Kansallinen identiteetti vaikuttaa muun muassa siihen, millaisia myönteisiä tai kielteisiä stereotypioita kansakunnalla on toisista maista ja kulttuureista. Koska kieli liittyy kiinteästi kulttuuriin, voidaan kieli-identiteettiäkin pitää etnisen identiteetin ja kulttuuri-identiteetin tapaan sosiaalisen identiteetin osana. *Kieli-identiteetti* tarkoittaa yhteenkuuluvuutta tietyn kielen (tai kielten) puhujiin ja kieleen (tai kieliin) liitettyjä arvo- ja tunnemerkityksiä (Iskanius 1999; 2002a). Edellä määriteltyjen identiteettien välille ei ole kuitenkaan tarpeen vetää rajoja, vaan ne ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja edustavat sosiaalisen identiteetin eri puolia, joiden ajankohtaisuus ja merkitys voi vaihdella.

Sosiaalipsykologiassa identiteettiä tarkastellaan sekä kognitiivisena tietorakenteena että psykologisena prosessina (Lange & Westin 1985; Liebkind 1992; Romanova 1994; Weinreich 1989). Identiteetin persoonalliseen puoleen liittyvät yksilön *käsitykset* ja *kokemukset* fyysisistä ja psyykkisistä ominaisuuksistaan, kuten alkuperästä, etnisestä taustasta, kielestä tai luonteenpiirteistä. Yksilö on aina yhteydessä myös johonkin sosiaaliseen viiteryhmään, esimerkiksi perheeseen, sukuun, etniseen ryhmään tai kansaan, mikä siten määrittää identiteetin sosiaalista puolta. Yksilön käyttäytymisessä yksilönä ja toisaalta ryhmän jäsenenä on psykologisia eroja. Liebkindin (1999, 141) mukaan muutos persoonallisesta identiteetistä sosiaaliseen tapahtuu *psykologisena prosessina*: yksilö voi toimia eri ryhmissä erilaisia arvoja ja sääntöjä noudattaen ja käyttäytymistään ryhmäidentifikaation mukaan muuttaen.

Sosiaalipsykologinen lähestymistapa on tuottanut käsitteellisen mallin identiteetin empiiriseen tutkimiseen erityisesti kyselymenetelmien avulla ja tehnyt pioneeriötä kysymysten ja mittareiden laadinnassa. Lähestymistapaa on kuitenkin kritisoitu sen yksinkertaistavasta ja reduktionistisesta identiteettinäkemyksestä (esim. Pavlenko & Blackledge 2004; Sintonen 1999). Sosiaalipsykologisten kyselymenetelmien käyttämistä on arvosteltu siitä, että vastaajien oletetaan ymmärtävän käytetyt käsitteet ja määritelmät (esim. identiteetti, kulttuuri, kielitaito) samalla tavalla ja että kyselyissä käytetyt mittarit eivät kykene ottamaan huomioon yksilöiden todellista käyttäytymistä ja kontekstia (Pavlenko & Blackledge 2004, 6–7).

Kaunismaa (1997) kritisoi sosiaalipsykologista identiteettinäkemystä kollektiivista ja kansallista identiteettiä käsittelevässä kirjoituksessaan. Hänen mukaansa kollektiivisen identiteetin kohteena on jokin ryhmä tai yhteisö. Se ei siis viittaa ensisijaisesti yksilöihin, jotka samastuvat ryhmään tai yhteisöön tai ovat niiden jäseniä, vaan itse ryhmään. Kollektiivisen identiteetin käsittäminen persoonallisen identiteetin ryhmäkuuluvuutta kuvastavaksi osaksi ei Kaunismaan mukaan tavoita monien kollektiivisten identiteettien kulttuurista ja yhteiskunnallista luonnetta. Persoonalliset identiteetit, identifioitumiset kulttuurisiin merkitysmalleihin, ovat vain yksi kollektiivisen identiteetin osa. Kaunismaan mielestä on tärkeää kiinnittää huomioita myös kollektiivisten identiteettien muotoutumiseen vaikuttaviin historiallisiin prosesseihin sekä myytteihin, symboleihin ja merkitysjärjestelmiin, joissa identiteetti ilmenee. Sosiaalipsykologinen näkökulma ei siten pysty parhaalla mahdollisella tavalla ottamaan huomioon identiteettien muotoutumiseen kytköksissä olevaa sosiokulttuurista kontekstia, mihin taas esimerkiksi diskursiivinen lähestymistapa pyrkii.

Diskursiivisen lähestymistavan mukaan identiteetin rakentuminen on vahvasti sidoksissa ympäröiviin kulttuurisiin yhteisöihin ja yhteisöjä määrittäviin representaatioihin. Identiteettejä rakennetaan diskurssien¹⁰ sisällä vallitsevan tilanteen tarjoamien mahdollisuuksien ja ehtojen puitteissa, jolloin kielen tärkeä merkitys nousee esiin (Penuel & Wertsch 1995). Identiteetin tulkitseminen kulttuurisena ilmiönä on yleistä varsinkin postmoderneissa identiteettiteorioissa (esim. Bauman 1996; 1997; Bhabha 1996; Hall 1999; 2003a; 2003b). Yhtenäistä, loppuunsaatettua ja pysyvää identiteettiä pidetään kuvitelmana, totuudenmukaisempaa olisi Hallin (1999, 23) mielestä ajatella identiteetti ”liikkuvana juhlanä”. Kollektiivista identiteettiä kuvataan myös kuviteltuna yhteisönä (Anderson 1983), koska emme voi tuntea kaikkia yhteisön jäseniä, vaan luomme mielikuvan heistä yhteisen historian, tapojen, luonteenpiirteiden, henkilöiden ja tapahtumien kautta.

Globalisaatio ja sen mukanaan tuoma kulttuurien homogenisoituminen heikentää perinteisiä kansallisia identiteettejä, ja sen vastareaktion paikalliset ja rajalliset identiteetit ovat saamassa sijaa (Hall 1999, 58). Perinteiset identiteettien muodot irtautuvat tieto- ja viestintäjärjestelmien, matkustamisen ja muiden

¹⁰ Hall (1999, 105) määrittelee diskurssin seuraavasti: ”Diskurssit ovat puhetapoja, ajattelutapoja, tapoja esittää eli representoida jokin kohde tai aihe. Ne tuottavat merkityksellistä tietoa kohteestaan. Tämä tieto vaikuttaa sosiaalisiin käytäntöihin ja sillä on näin todellisia seurauksia ja vaikutuksia.”

globalisaatiota edistävien prosessien myötä, jolloin erilaisten hybridien identiteettien omaksuminen ja valinta mahdollistuvat. Identiteetit rakentuvat siis koko ajan suhteessa ulkopuoliseen kulttuuriseen järjestelmään. Ne ovat ristiriitaisia ja eri suuntiin tempoilevia, koska samastumisen kohteet vaihtelevat. Identiteetissä on mukana nykyisyyden lisäksi myös menneisyys ja tulevaisuus, eli kyse on yhtä paljon ”joksikin tulemisesta” kuin ”jonakin olemisesta” (Hall 1999, 227). Identiteettien konstruoinnissa korostetaan historian, kielen ja kulttuurien tarjoamien resurssien merkitystä. Näiden resurssien järjesteleminen ja käyttäminen vaikuttavat siihen, miten tulemme joksikin, eli kyse ei siis ole niinkään siitä, keitä me olemme tai mistä me tulimme, vaan siitä, keitä meistä voi tulla, kuinka meidät on esitetty ja mikä kaikki vaikuttaa siihen, kuinka esitämme itsemme (Hall 1999, 250). Identiteetit eivät ole yksittäisiä, vaan pirstoutuneita, säröisiä ja hybridisiä, ne muodostuvat aina erilaisista, usein toisiaan risteävistä ja myös toisilleen vastakkaisista diskursseista, käytännöistä ja positioista (Grossberg 1996; Pietikäinen 2000).

Diskurssien – eli kielenkäytön sen laajassa merkityksessä – sisällä identiteetit rakentuvat kielen välityksellä. Kieli ei ole pelkästään merkkijärjestelmä, vaan se sisältää myös kulttuurista tietoutta – ajattelutavan ja merkitysjärjestelmän – joka ei avaudu heti ensi kosketuksella kieleen. Niinpä äidinkielenään kieltä puhuvan ja myöhemmin kieltä oppineen tavat käyttää kieltä identiteettinsä tuottamiseen voivat poiketa toisistaan, riippuen siitä miten kielen tarjoamia resursseja hyödynnetään. Lehtosen (1996, 50) mukaan kaikilla ihmisillä on useampia ”kielellisiä identiteettejä”: kukin meistä on tekemisissä useiden puheyhteisöjen kanssa, ja kielenkäyttö ei vaihtele vain sen mukaan, kuka puhuu, vaan myös sen mukaan, keille ja missä tilanteessa puhutaan. Kielellä onkin tärkeä rooli sosiaalisten toimintojen koordinoijana (esim. Sintonen 1999; Kalačeva 1998). Identiteettien moniäänisyyttä ja niiden diskursiivista tuottamista voidaan tarkastella esimerkiksi haastattelutilanteissa (esim. Kalačeva 1998; Karpenko 1998; Ochs & Capps 1996; Pöyhönen 2004; Sintonen 1999) tai sanomalehtien teksteissä (esim. Blackledge 2002; 2004; Pietikäinen 2000; Raittila 2004). Identiteettien tarkastelun diskursiivinen näkökulma korostaa kielen tarjoamien mahdollisuuksien merkitystä identiteettien tuottamisessa: eri tilanteissa käytetyt kielelliset ilmaukset ja luokittelut kertovat samalla ihmisten tavasta luokitella ilmiöitä ilman että niitä olisi etukäteen määrätty ja toisaalta niiden avulla voidaan tavoittaa merkityksiä, joita ei ole suoraan ilmaistu.

Hallin (1999, 20) mielestä identiteetin mutkikkuus ilmiönä ja käsitteenä sekä lähestymistapojen ja määritelmien kehittymättömyys ovat esteenä yhteisymmärrykseen pääsemiselle identiteetin luonteesta ja tutkimusmenetelmistä. Dialogi eri tieteenalojen välillä – ja osittain myös tieteenalojen sisällä – on melko vähäistä, joten jäsentymättömyys ja kirjavuus niin määritelmässä kuin tutkimusmetodeissakin on ymmärrettävää. Mayn (2001, 7–9) mielestä pidättäytyminen oman tieteenalan sisäiseen keskusteluun tai voimakas oman näkökulman puolustaminen on yleistä, mistä johtuen tieteenaloja ylittäviä, metodisesti monipuolisia empiirisen tutkimuksen menetelmiä on vaikea saavuttaa.

Edellä kuvatut käsitykset identiteetistä ja sen tutkimuksesta ovat esimerkkejä monista mahdollisista tarkastelutavoista, ja osoittavat omaa tapaani jäsentää identiteettiä tässä empiirisessä tutkimuksessa. Päädyin tutkimukseni suunnitteluvaiheessa selvittämään venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteettiä kyselymenetelmän avulla. Tästä syystä kysymyksenasetteluni pohjautuu monelta osin sosiaalipsykologiseen näkemykseen identiteetin rakentumisesta, johon olen lisäksi yhdistänyt sosiokulttuuriselle lähestymistavalle tyypillisiä, muun muassa kielenkäyttöä eri tilanteissa selvittäviä kysymyksiä.

Myös venäläisessä identiteettitutkimuksessa on keskusteltu identiteetin luonteesta ja tutkimusmetodeista erityisesti 1980-luvun loppupuolelta lähtien, kun länsimaisia vaikutteita on entistä enemmän otettu oman tutkimusperinteen rinnalle. Venäläisessä tutkimustraditiossa identiteettiä tarkastellaan yleensä suhteellisen staattisena, essentialistisena, ilmiönä, ja se määritellään tiettyjen sosiaalipsykologisten ja kulttuuristen ominaisuuksien perusteella. Perinteisen näkemyksen rinnalle on noussut identiteetin dynaamisuutta, situatiivisuutta ja diskursiivisuutta korostava konstruktivistinen näkemys¹¹ (esim. Tiškov 1993; 1997a; Voronkov & Oswald 1998; Zarinov 1997).

Tarkastelen seuraavassa luvussa lähemmin etnisen identiteetin tutkimusta venäläisessä tutkimusperinteessä ensin historiallisen ja terminologisen katsauksen valossa ja sitten metodologisten lähestymistapojen näkökulmasta. Viittaan myös länsimaisiin teorioihin, koska monien venäläisten näkemysten taustalta löytyy tunnettuja länsimaisia teoreetikkoja.

3.2 Identiteetin ja etnisyyden määrittely venäläisessä tutkimustraditiossa

Monikulttuurisuuden ja etnisen identiteetin tutkimukseen Neuvostoliitossa vaikutti virallinen ideologia määräten tutkimuksen päälinjat. Vasta perestroikan aikakaudella 1980-luvun puolivälistä lähtien tieteen tilaan Venäjällä on voitu suhtautua avoimen kriittisesti. Jotkut tutkijat ovat saaneet vaikutteita länsimaisista teorioista ja samalla hylänneet venäläisen tutkimusperinteen vanhan aikaisena, kun taas toiset suhtautuvat varovaisemmin uusiin ajatuksiin ja muistuttavat kulttuurisen ja historiallisen kontekstin huomioimisen tärkeydestä teo-

¹¹ Venäläisen tutkimusperinteen konstruktivistinen identiteettikäsitelmä (konstruktivističeskij podhod) vastaa mielestäni lähinnä sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvaa käsitystä. Yhteiskuntatieteissä sosiaalisella konstruktionismilla tarkoitetaan todellisuuden konstruoimista sosiaalisesti, kielen kautta. Mitään todellisuutta ei universaalissa mielessä siten ole olemassakaan, vaan muodostamme käsityksemme todellisuudesta kielellisen kommunikaation kautta koko ajan uudelleen (esim. Schwandt 1994). Konstruktionismista puhutaan myös konstruktivismina, joilla kuitenkin nykykäsityksen mukaan tarkoitetaan eri asioita. Esimerkiksi kasvatustieteissä konstruktivismi on kognitiiviseen psykologiaan perustuva tietoteoreettinen näkemys, jonka mukaan tieto syntyy yksilön konstruoinnin tuloksena. Yksilö rakentaa tietoa kokemustensa kautta, valikoi ja tulkitsee informaatiota ja jäsentää sitä aikaisempiin tietoihinsa ja näkemysiinsä (esim. Rauste-von Wright & von Wright 1997).

rioita sovellettaessa (esim. Arutjunjan ym. 1999; Wiener 1998; Zarinov 2000). Venäjänkielisen etnisyyden tutkimuksen terminologia on 1990-luvun uusien vaikutteiden seurauksena varsin kirjavaa.

Kiinnostus kansan ja sen identiteetin¹² tutkimiseen heräsi Venäjällä pääasiassa saksalaisten filosofien ja filosofisen estetiikan vaikutuksesta slavofiilien ja zapadnikkien keskuudessa 1820–40-luvuilla (Aleksandrenkov 1996). Jo sitä ennen kirjoituksissa oli huomioitu Venäjän kulttuurinen ja etninen heterogeenisyys. Esimerkiksi käsite *nacija* (kansa) esiintyy ensimmäisen kerran matkakertomuksissa jo 1700-luvun lopulla (taulukko 3). Sen kanssa synonyymisesti käytettiin vielä pitkään käsitettä *narod* (kansa), jonka johdannainen *narodnost'* viittasi asian tai ilmiön kuulumiseen tiettyyn kansaan aina 1830–40-luvuille asti. Kuitenkin jo 1840-luvun loppupuolelta lähtien *narodnost'*-sanaa on käytetty myös merkityksessä ihmisten ryhmä. Pitkään sen kanssa synonyymisenä käytettiin *nacija*-sanasta ranskan mallin (*nationalité*) mukaan johdettua *nacional'nost'* (kansallisuus) -termiä puhuttaessa kuulumisesta tiettyyn kansaan.

Kansallisesta identiteetistä (*narodnoe samosoznanie*, *nacional'noe samosoznanie*) venäläiset filosofit alkoivat puhua 1830-luvulla (Aleksandrenkov 1996). Neuvostoajan yhteiskunnallisessa kirjallisuudessa käsitteeseen *nacional'nyj* (kansallinen) liitettiin Lur'en (1997) mukaan yleensä neljä Stalinin määrittelemää tunnusmerkkiä: tietylle kansalle yhteinen kieli, alue, talouselämä ja psyykinen rakenne. Tieteellisessä kirjallisuudessa samaa käsitettä käytettiin laajemmin, yleensä kolmessa merkityksessä: 1) koko kansalle ja muille etnisosiaalisille yhteisöille yhteisiin ilmiöihin viitattaessa, 2) tietylle kansallisuudelle ominaisiin piirteisiin viitattaessa ja 3) merkityksessä 'valtiollinen'. *Nacional'nyj* ja *nacional'nost'* -käsitteiden kääntäminen englanniksi on osoittautunut ongelmalliseksi, koska englannin kielessä ei ole vastaavia termejä (Banks 1996, 23). *Nacional'nost'* (kansallisuus) on englanninkielisissä teksteissä käännetty usein niin, että se tarkoittaa valtioon sidottua kansalaisuutta, jota taas venäjän kielessä vastaa sana *graždanstvo*.

1890-luvun lopun vieraskielisten sanojen sanakirjaan oli ilmaantunut uusi synonyymi sanoille *narodnyj* ja *nacional'nyj* (kansallinen) – *ètničeskij* (etninen), joka viittasi sekä pakanalliseen, epäjumalalliseen että jollekin kansalle tai heimolle ominaiseen (Aleksandrenkov 1996). *Ètničeskij*-termiä edelsi jo sen kantasana, *ètnos* (kansa), joka oli esiintynyt tieteellisissä julkaisuissa jo 1850-luvulta lähtien. Ensimmäiset kansalliseen identiteettiin liittyvät tutkimukset julkaistiin Venäjällä 1910-luvulla (Aleksandrenkov 1996; Revunenkov & Rešetov 2003).

¹² Identiteettiä käytetään tässä sekä *samosoznanie* että myöhemmin *identičnost'* -termien käänkösvastineena. Varsinaisesti sanakirjakäännös termille *samosoznanie* on 'itsestajunta, (itse)tietoisuus, itsetunto', mutta nykyisessä tutkimuskirjallisuudessa sitä kuitenkin käytetään synonyyminä *identičnost'*-termille, jonka sanakirjakäännös on 'samuus, yhtäpitävyys, identtisyys, identiteetti'.

TAULUKKO 3 Venäjänkielisen etnisyytutkimuksen terminologian kehityslinjoja¹³.

Termi	Ajankohta	Merkitys
nacija	1700-luku	Kansa
narod		Kansa
narodnost'	1830–40-luvut 1840-luvun loppu	Asian tai ilmiön kuuluminen kansaan sen laatuna Ihmisten ryhmä
nacional'nost'	1800-luvun alku	Kuuluminen tiettyyn kansaan, kansallisuus. Määritteleviä piirteitä mm. kulttuuriset piirteet kuten kieli, traditiot, uskonto, maantieteellinen alue, psyykkinen rakenne
narodnoe samosoznanie	1830-luku	Kansallinen 'itsetajunta, (itse)tietoisuus, itsetunto'
nacional'noe samosoznanie	1830-luku 1940-luvulta nykypäivään	Kansallinen 'itsetajunta, (itse)tietoisuus, itsetunto'. Yksi kansan tunnuspiirteistä.
ètničeskij	1890-luku	Etninen: pakanallinen, epäjumalallinen/ jollekin kansalle tai heimolle ominainen (käytettiin synonyymisesti narodnyj ja nacional'nyj-termien kanssa)
ètnos	1850-luku 1920-luku 1970-luku	Kansa Yksilöiden itsensä määrittelemä ryhmä alkuperän, tapojen, kielen ja elämäntavan perusteella (Širokogorov). Historiallisesti ja sosiaalisesti tiettyjen kulttuuristen ja psykologisten piirteiden, jäsenten yhteenkuuluvuuden tunteen, etnonyymien ja alueen perusteella muotoutunut yhteisö (Bromlej 1983).
ètničeskoe samosoznanie	1940-luku, yleistyi 1960-luvulla	(Koko) kansan etninen itsetietoisuus, identiteetti.
ètničeskaja samoidentifikatsija	1990-luku	Etnisen ryhmän nimen, etnonyymien perusteella tapahtuva identifioituminen (Wiener 1998).
ètničeskaja identičnost'	1990-luku	Samastuminen tiettyyn etniseen yhteisöön mm. moraalisten, psykologisten ja kulttuuristen piirteiden perusteella (Wiener 1998). Kuviteltujen yhteisten piirteiden perusteella rakentuva sosiaalinen konstruktio (Tiškov 1997b).
ètničeskoe soznanie	1990-luku	Etninen identiteetti, vrt. ètničeskaja identičnost' (Lebedeva 1999)
ètničnost' (<ethnicity)	1990-luku	Etnisyys
Ètničeskaja gruppa (<ethnic group)	1990-luku	Etninen ryhmä, joka määrittelee rajansa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vallitsevan historiallisen ja poliittisen kontekstin mukaan (=narod, ètnos, nacional'nost') (Tiškov 1997b).

¹³ Taulukoon on koottu luvussa esiintyvät käsitteet, niiden tieteelliseen kirjallisuuteen ilmaantumisen ajankohta, jos se on mainittu, sekä merkitys tai merkitykset, joihin niillä viitataan. Suurin osa termeistä on edelleen käytössä.

Etnologiaan *ètnos*-termin toi S. M. Širokogorov, jonka tutkimukset 1920-luvulla olivat erityisen merkittäviä. Širokogorov ehdotti perinteisesti käytettyjen terminen *narod*, *nacija* ja *nacional'nost'* sijaan termejä *ètnos* ja *ètničeskij*. Hänen määritelmänsä mukaan *ètnos* on ryhmä, joksi sen jäsenet itsensä määrittelevät yhteisen alkuperän, kielen, elämäntavan ja kulttuurin perusteella (Aleksandrenkov 1996; Revunenkov & Rešetov 2003). Širokogorov ei kuitenkaan vielä puhunut etnisestä identiteetistä termillä *ètničeskoe samosoznanie*, koska käytössä oli käsite *nacional'noe samosoznanie* ja koska käsite *ètnos* johdannaisineen puuttui sen ajan sanakirjoista. Stalin oli tarkasti määritellyt kansan (*nacija*), ja tämä määritelmä ohjasi myös tutkijoita. Širokogorovin empiirisiin tutkimuksiin perustuvia teorioita ja ajatuksia ovat hyödyntäneet monet länsimaiset tutkijat, mutta Neuvostoliitossa hän oli unohduksissa 1970–80-luvuille saakka, ja vasta 1990-luvun loppupuolella hänen nimensä nostettiin nykyiseen arvoonsa (Revunenkov & Rešetov 2003).

Käsitettä *ètničeskoe samosoznanie* kansan etnisen identiteetin vastineena on käytetty 1940-luvulta alkaen lähestulkoon rinnakkain ja synonyymisina *nacional'noe samosoznanie* -termin kanssa (Aleksandrenkov 1996; Wiener 1998, 15; vrt. Baronin 2000). Drobiževan (1991, 4) mukaan termien välillä on kuitenkin eroa siinä, että nykyisin jälkimmäistä käytetään viitattaessa kansalliseen (esim. Venäjän Federation alueella asuvien venäläisten kansalliseen identiteettiin) ja edellistä viitattaessa koko kansaan (esim. venäläisiin Venäjällä ja muissa entisissä Neuvostotasavalloissa). Näin ollen termi *ètničeskoe samosoznanie* on laajempi ja kattaa eri maissa asuvat, samaa etnistä ryhmää edustavat henkilöt.

Kansallista identiteettiä alettiin pitää yhtenä kansan tunnuspiirteenä alkuperän, kielen, tapojen ja muiden objektiivisten tunnuspiirteiden ohella 1940-luvulta alkaen (Aleksandrenkov 1996, 17–18). Tärkeimpinä tunnusmerkkeinä nähtiin juuri tietoisuus itsestä kansana sekä yhteinen kieli. Itse termiä *ètničeskoe/nacional'noe samosoznanie* käytettiin sen ajan kirjallisuudessa vielä melko harvoin, ja vasta 1960-luvulla käsite *ètničeskoe samosoznanie* alkoi yleistyä kirjallisuudessa¹⁴.

Kansallisen identiteetin tutkimisen myötä myös termejä määriteltiin uudestaan. Gumilev, joka jatkoi Širokogorovin 1920-luvulla aloittamaa etnisen identiteetin tutkimusta, piti kansaa synnynnäisenä ja biologisena kategoriana, mutta sen luoman kulttuurin hän näki sosiaalisena ilmiönä (Arutjunjan ym. 1999). Kansainvälisestikin merkittäviin venäläisiin etnisyyden teoreetikoihin kuuluu antropologi Julian Bromlej, joka tunnetaan 1970–80-luvuilla kehittämästään kansan teoriasta (*teorija ètnosa*). Hänen määritelmänsä mukaan kansa (*ètnos*) oli historiallisesti muotoutunut yhteisö, jota luonnehtivat yhteiset, suhteellisen pysyvät kulttuuriset piirteet, tietyt tunnusomaiset psykologiset luonteenpiirteet, tietoisuus yhteenkuuluvuudesta ja eroista muihin ryhmiin verrattuna. Myöhemmin hän lisäsi kriteereihinsä yhteisen alueen ja etnonyymien

¹⁴ Lur'en (1997, 152–153) mukaan termi *ètničeskij* on synonyyminen termien *narodnij* ja *nacional'nij* kanssa, ja sen käytön yleistymisen nykyisin johtuu *ètnos*-käsitteen suosiosta. Hänen mukaansa termi *ètničeskij* ei ole kuitenkaan synonyyminen englannin *ethnic*, *ethnicity*-sanojen kanssa, joita yleensä käytetään puhuttaessa vähemmistöryhmistä tai diasporista.

(Bromlej 1983). Näiden ominaisuuksien katsottiin muodostuvan vain tiettyjen luontaisten, alueellisten, sosiaalisten, taloudellisten, oikeudellisten ja valtiollisten olosuhteiden vallitessa. Kansallisen identiteetin tutkimuksen voimistumisen myötä 1970-luvulla alkoi aktiivinen keskustelu etnisyydestä, sen luonteesta, käytetystä terminologiasta ja tutkimussuuntauksista (Arutjunjan ym. 1999; Heikkinen 1989).

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen etnisyys ja kansallinen identiteetti nousivat keskeisiksi tutkimusalueiksi. Ideologisen ilmapiirin vapautuminen antoi mahdollisuuden avoimemmalle keskustelulle muun muassa termien määrittelystä, metodologiasta ja ontologisista kansan luonteeseen liittyvistä kysymyksistä, joista edellisen kerran keskusteltiin 1970-luvulla (ks. Heikkinen 1989; 2000; Kolpakov 1995). Etnologien ja sosiologien keskuudessa keskustelua on käyty 1980-luvun loppupuolelta lähtien aina nykypäivään asti erityisesti *Ètnografičeskoe obozrenie* (Etnografinen katsaus) ja *Sociologičeskije issledovanija* (Sosiologia tutkimuksia) -lehdissä (esim. Arutjunov 1995; Češko 1994; 1995; Kolpakov 1995; Semenov 2000; Tiškov 1993; 1997b; 2000; 2003; Voronkov & Osvald 1998; Wiener 1998; Zarinov 1997; 2000).

Nykyään *ètnos* ymmärretään synonyyminä *narod*-termille (Zarinov 2000, 11; Wiener 1998, 17; Tiškov 1997b; vrt. Baronin 2000), vaikka se alun perin otettiin käyttöön siitä syystä, että kaikkia tutkimuksen kohteena olevia ryhmiä ei voitu määritellä kansaksi (*narod/nacija*) (Aleksandrenkov 1996, 20–21). *Ètničnost'* (etnisyys) -termi on tullut venäläisiin tutkimuksiin mukaan vasta 1990-luvulla erityisesti konstruktivistisen tutkimussuuntauksen myötä. Nykyisin sitä käytetään synonyyminä englannin *ethnicity*-käsitteelle (Tiškov 1997b; Wiener 1998; Zarinov 2000). On myös pohdittu, onko etnisyyden käsitettä edes tarpeen käyttää, koska venäläinen tutkimusperinne on rakentunut vahvasti *ètnos*-käsitteen ja kansan teorian perustalle (Arutjunjan ym. 1999; Zarinov 2000, 3–4). Länsimaisessa tutkimusperinteessä käytetään yleensä käsitettä *etninen ryhmä* (*ètničeskaja gruppaa*), jonka merkitys on käsitetty venäläisessä tutkimusperinteessä samaksi kuin *ètnos* (Tiškov 1997b, 3).

Joidenkin tutkijoiden mukaan *ètnos* vastaa essentialistiseen (tai primordiaalistiseen) etnisyyden ja identiteetin tutkimusperinteeseen liitettyä staattista käsitystä kansasta (Tiškov 1997b; ks. myös Zarinov 2000). *Ètnosta* on alettu pitää abstraktiona, jota ei voida määritellä kulttuurishistoriallisten piirteiden (kuten kielen, kulttuuristen traditioiden, etnisen itsemäärittelyn) tai maantieteellisen alkuperän perusteella. Tarkastelun kohteeksi olisi sen sijaan otettava etniset ryhmät, joiden rajat määritellään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tietyssä sosioekonomisessa ja poliittisessa kontekstissa (Tiškov 1997b; Voronkov & Osvald 1998). Tällainen näkemys on kuitenkin herättänyt kritiikkiä. Joidenkin venäläisten tutkijoiden mielestä oma tutkimusperinne on hylätty liian kevein perustein siirryttäessä ihannoimaan länsimaisia näkemyksiä (Rybakov 2001; Semenov 1998). Zarinov (2000) huomauttaa, että länsimaissa etnisten ryhmien identiteetin tutkimus on keskittynyt vähemmistöihin vieraassa ympäristössä, ts. maahanmuuttajiin, kun taas venäläinen perinne liittyy kansojen erityispiirteiden ja identiteetin tutkimiseen kulttuurishistoriallisesti omalla alueellaan.

Ètnoksen ja etnisen ryhmän erottelussa on ensisijaisesti kyse eri sisällöistä: *ètnok-sella* on oma historiallinen kotimaansa tai valtionsa ja siten väistämättä tiettyjä yhteisiä kulttuurisia piirteitä, kun taas etninen ryhmä on osa kansaa, mutta erossa alkuperäisestä historiallisesta kotimaastaan.

Etnisestä identiteetistä on nykyisin käytössä *ètničeskoe samosoznanie*-termin lisäksi myös *ètničeskaja identičnost'*, joka on lainattu englanninkielisestä tutkimuskirjallisuudesta. Näiden termien sisällöstä ja synonyymisyydestä käydään edelleen keskustelua. Aleksandrenkov (1996) pitää käsitteitä täysin synonyymisinä. Wienerin (1998, 15–17) mielestä Aleksandrenkov jättää huomioimatta, että venäläisessä etnografisessa perinteessä *ètničeskoe samosoznanie* voidaan käsittää joko suppeasti tai laajasti. Suppean käsityksen mukaan etninen identiteetti tarkoittaa ihmisten tunnetta etnisestä tai kansallisesta yhteenkuuluvuudesta, joka määrittyy pääasiassa etnonymien perusteella. Tätä käsitystä kuvaa parhaiten englanninkielinen termi *ethnic self-identification* (Wiener 1998, 15). Laajemman käsityksen mukaan etninen identiteetti rakentuu samastumisesta tiettyyn etniseen yhteisöön, ryhmät toisistaan erottavista etnisistä symboleista, etnisistä stereotyyppioista ja tunteista, ryhmän moraalista ja psykologisesta yhtenäisyydestä, käsityksestä ”omasta maasta”, kansallisten intressien tunnistamisesta ja monista muista piirteistä. Tällainen tulkinta oli havaittavissa jo Bromleyn kansan teoriassa. Englanninkielinen termi *ethnic identity* kuvaa Wienerin (1998, 15) mielestä juuri tätä laajempaa *ètničeskoe samosoznanie*-termin tulkintaa, josta myöhemmin on käytetty myös lyhempää termiä *ètničeskoe soznanie* (Lebedeva 1999, 19). Empiirisen tutkimuksen kannalta varsinkin laajempi tulkinta on ongelmallinen, koska siihen sisältyy monia vaikeasti operationaalistettavia muuttujia. Etninen identiteetti ei ole samanlainen kaikilla ryhmän jäsenillä, vaan käsitykset ja merkitykset vaihtelevat yksilöittäin ja myös yksilöillä eri tilanteissa ja eri aikoina. Tästä syystä empiirisessä tutkimuksessa on Wienerin (1998, 16) mukaan tärkeää tukeutua etnisen identiteetin suppeaan käsitykseen eli etniseen itseidentifikaatioon.

Venäläisten tutkijoiden keskuudessa terminologista ristiriitaisuutta herättää omien ja englannin kielestä lainattujen käsitteiden käyttö. Aleksandrenkovin (1996) mielestä ei ole mitään syytä hylätä omaa *ètničeskoe samosoznanie*-termiä ja käyttää englannin kielestä lainattua vastinetta, kun taas Wienerin (1998, 17) mukaan on perusteltua käyttää englannin mallin mukaan termejä *ètničeskaja identičnost'* (*ethnic identity*) ja *ètničeskaja samoidentifikatsija* (*ethnic self-identification*) selventämään, tarkoitetaanko etnistä identiteettiä suppeassa vai laajassa merkityksessä. *Identičnost'* ja *(samo)identifikatsija* termejä käytetään etnologian lisäksi psykologisissa ja sosiologisissa tutkimuksissa, mikä osaltaan puolustaa terminologian yhtenäistämistä. Myös Tiškov (1997b, 13) pitää englannin kielestä lainattua *ètničeskaja identičnost'* -termiä läheisenä venäläisessä kirjallisuudessa käytetyille *ètničeskoe samosoznanie* -käsitteelle, mutta täydentää sitä kuitenkin toisin kuin Wiener (1998). Tiškov (1997b, 13) tarkastelee ryhmän etnistä identiteettiä kuviteltujen yhteisten piirteiden perusteella rakentuvana sosiaalisena konstruktiona. Kuvitellut yhteisön yhteiset piirteet rakentuvat uskomukselle luonnollisista ja jopa synnynnäisistä siteistä. Tiškovin mukaan on olemassa

kaksi kilpailevaa ryhmäidentiteettiä, joista toinen perustuu kulttuuriselle ja toinen poliittiselle lojaalisuudelle. Poliittinen identiteetti liittyy useimmiten passiin, johon merkitty kansallisuus yhdistää kantajansa muihin saman kansallisuuden edustajiin. Kulttuurisen lojaaliuden mukaan reaalistuva identiteetti saattaa kuitenkin olla eri kuin virallinen – poliittinen – kansallisuus¹⁵. Tiškovin näkemykset edustavat konstruktivistista etnisyyšnäkemyšn, johon palaan seuraavassa luvussa.

Venäjällä terminologinen keskustelu on osa etnisyyden ontologisiin, epistemologisiin ja metodologisiin lähtökohtiin ja tieteen nykytilaan liittyvää diskurssia. Etnisyyttä ja etnistä identiteettiä on määritelty niin venäläisessä kuin länsimaisessakin tutkimuskirjallisuudessa monin tavoin ja näkemyksistä käydään kiistaa edelleenkin (Arutjunjan ym. 1999; Banks 1996; Fenton 1999; 2004; Hutchinson & Smith 1996; Tiškov 1997b; Zarinov 1997; 2000). Monilta osin venäläinen ja länsimainen tutkimusperinne noudattavat samoja päälinjoja ja keskeisissä teorioissa on havaittavissa samansuuntaisia ajatuksia (Banks 1996, 24). Ideologiset lähtökohdat ovat kuitenkin asettaneet omia rajoituksiaan sille, mistä neuvostoaikana saatiin julkisesti puhua ja mitä tutkia – eli tutkimuksen tavoitteetkin olivat osin erilaisia kuin länsimaissa. Luon seuraavassa luvussa katsauksen venäläisen ja länsimaisen etnisyyštutkimuksen lähtökohtiin, käsityksiin etnisyydestä ja erilaisiin metodologisiin lähestymistapoihin.

3.3 Lähestymistapoja etnisyyden ja etnisen identiteetin tutkimukseen

Etnisyyden määrittelyn ja tutkimuksen juuret ovat antropologiassa ja etnologiassa, mutta nykyisin etnisyyttä ja etnistä identiteettiä tutkitaan monilla muillakin tieteenaloilla. Etnistä identiteettiä tarkastellaan eri näkökulmista ja tutkimuksen tavoitteetkin ovat osin erilaisia. Psykologit ovat kiinnostuneita esimerkiksi etnisyyden merkityksestä yksilön itsetunnolle ja käyttäytymiselle, kun taas sosiaalipsykologit käsittävät etnisen identiteetin erityisenä konseptuaalisena mallina, jonka kautta etnisen ryhmän jäsenet ymmärtävät etnisyyden merkityksen (esim. Jasinskaja-Lahti 2000; Jasinskaja-Lahti ym. 2003; Liebkind 1989; 2001; Stefanenko 1999). Sosiologit ovat kiinnostuneita muun muassa etnisyyden kollektiivisesta merkityksestä ja ilmenemisestä yhteiskunnassa (esim. Arutjunjan ym. 1999, 13; Williams 1999) tai etnisen identiteetin konstruoinnista (Voronkov & Oswald 1998) ja sosiolingvistit puolestaan ryhmän kielellisestä käyttäytymisestä ja siinä tapahtuvista muutoksista tai etnisen identiteetin ja kielen välisestä suhteesta (esim. Fishman 1999; Gerd 2001). Soveltavassa kielentutkimuk-

¹⁵ Neuvostoliiton aikaan ja vielä myöhemminkin passiin merkittiin ns. viidentenä kohtana kansallisuus (nacional'nost'), jonka pystyi valitsemaan 16-vuotiaana jommankumman vanhemman kansallisuuden mukaan (esim. ukrainalainen). Tämän lisäksi erillisenä kohtana oli valtioon sidottu kansalaisuus (graždanstvo, esim. Venäjän). Vuosina 1997–2003 toteutetun passiuudistuksen myötä tämä käytäntö poistui ja nykyisin passeihin merkitään vain kansalaisuus (graždanstvo).

sessä etnisen identiteetin huomioiminen suhteessa kielenoppimiseen, kielenkäyttöön ja kieli-identiteettiin on vielä verrattain uusi asia, mutta sosiokulttuurisen kontekstin huomioimisen myötä sekin tulee yleistymään.

Etnisyyden käsite otettiin käyttöön 1950-luvulla, vaikka itse etnisyyttä ja etnisiä ryhmiä onkin tutkittu jo paljon kauemmin¹⁶ (Hutchinson & Smith 1996). Esimerkiksi Venäjällä etnisten ryhmien ja kansojen identiteetti on ollut tutkimuksen kohteena jo 1800-luvulta lähtien. Länsimaissa etnisyyteen liittyvät kysymykset ovat nousseet siirtolaisuuden, pakolaisuuden ja maahanmuuton myötä tärkeiksi tutkimuksen kohteeksi. Pohjois-Amerikassa keskityttiin jo 1920- ja 1930-luvuilta lähtien monietnisen yhteiskunnan eri aspektien tutkimiseen, kun taas Euroopassa sysäävänä tekijänä olivat 1960 ja -70-lukujen ekonomiset ja poliittiset muutokset, joiden myötä maahanmuutto muun muassa Saksaan, Ranskaan, Iso-Britanniaan ja Alankomaihin kasvoi. (Banks 1996; Skvorcov 1999.) Venäjä taas on ollut vuosisatoja monikansallinen maa, joten siellä asuvien kansojen ja etnisten ryhmien identiteettiä on tutkittu kulttuurihistoriallisesti omalla alueellaan (Zarinov 2000).

Nykyisin voidaan puhua maailmanlaajuisesti globalisaation seurauksena tapahtuneesta etnisyyden ja identiteettien sekoittumisesta, hybridisaatiosta ja fragmentoitumisesta, mikä on tuonut uusia näkökulmia myös etnisyyden tutkimukseen. Venäjän ja muiden entisten neuvostotasavaltojen osalta kysymys on etnisyyden osittain uudelleen löytymisestä tai nousemisesta. Neuvostoliiton aikana identiteettiä säädeltiin valtiollis-ideologisin perustein ja tavoitteena oli luoda yhtenäinen kansallinen identiteetti ja kansallisuudesta riippumaton ihminen, "homo sovieticus" (Sikevič 1998, 67–69). Tutkimuksissa on osoitettu, että yhtenäiseen neuvostoidentiteettiin ei päästy, vaikka toisaalta yhteinen historia ja ideologinen konteksti ovat vaikuttaneet siihen, että monien mielestä entisiä neuvostokansalaisia yhdistävät edelleen tietyt yhteiset arvot ja perinteet. Sikevičin (1998) mukaan Neuvostoliiton hajoamisen ja arvojen muutoksen, poliittisen järjestelmän romahtamisen, eriarvoisuuden lisääntymisen ja kansallisoikeuksien tunnustamisen seurauksena etnisyydestä on tullut yksinkertainen ja houkutteleva perusta uuden, neuvostoajan jälkeisen identiteetin ja solidaarisuuden luomiselle ja kansallisvaltion rakentamiselle. Toisaalta on myös väitetty, että tietyt eliittiin kuuluvat ihmiset ovat ottaneet etnisyyteen ja kansallisuuteen liittyvät kysymykset aseeksi omien poliittisten ja taloudellisten päämääriensä saavuttamiseksi (Tiškov 1997b).

Etnisyystutkimuksia leimaa niin länsimaissa kuin Venäjälläkin terminologian ja metodologian yhdenmukaisuuden puuttuminen (Phinney 1990, 500; Romanova 1994). Eri tieteenalojen ja lähestymistapojen edustajat ovat keskustelleet muun muassa etnisyyden alkuperästä ja luonteesta sekä lähestymistapojen välisistä ristiriidoista (esim. Fishman 1999, 3; Hutchinson & Smith 1996; May 2001, 7–9). Yhtenä synä erilaisiin näkemyksiin ja lähestymistapoihin länsimaissa on eri maiden ja tieteiden väliset näkemyserot monikulttuurisuuden ja etnisyyden tutkimuksen lähtökohdista. Etnistä identiteettiä ja teoreettista viite-

¹⁶ Katsaus etnisyyden määrittelyyn ja tutkimukseen ks. esim. Banks 1996; Fenton 1999; 2004; Hutchinson & Smith (toim.) 1996.

kehystä ei useimmissa tutkimuksissa ole määritelty, ja metodologisten ratkaisujen ja käytettyjen menetelmien sisäisen ja ulkoisen luotettavuuden tarkastelu jää myös usein vähäiseksi. Monien identiteettitutkimusten ongelmana on myös ilmiön kokonaisvaltaisen käsittelyn puuttuminen. Tarkoitukseni ei ole tässä yhteydessä kuitenkaan arvioida tai pyrkiä esittämään kattavaa katsausta etnisyyteen ja etniseen identiteettiin liittyvään kirjallisuuteen, vaan luoda viitekehystä omalle empiiriselle tutkimukselleni. Kuvaan seuraavassa etnisyyšnäkemyksen kolmijakoa ja identiteetin tutkimuksen metodologisia lähestymistapoja.

Etnisyyttä ja etnistä identiteettiä lähestytään usein primordialistisesta, instrumentalistisesta tai konstruktivistisesta näkökulmasta (esim. Arutjunjan ym. 1999; Sadohin 2000; Stefanenko 1999; Tiškov 1997a) (taulukko 4). *Primordialistinen* näkökulma lähtee oletuksesta, että etnisuus on synnynnäinen, kulttuuristen tai sosiaalisten piirteiden perusteella määriteltävissä oleva yksilön ja ryhmän ominaisuus. Yleisimpiä etnisyyttä määrittäviä piirteitä ovat näkemyksen mukaan synnynnäiset fyysiset piirteet, yhteinen historiallinen alkuperä, alue, kulttuuriset piirteet, kuten kieli, uskonto ja tavat (esim. Bromlej 1983; Geertz 1996). Esimerkiksi amerikkalaisen van der Berghin ja venäläisen Lev Gumiljevin edustaman *sosiobiologisen* näkemyksen mukaan etnisuus on geneettisesti peritty, synnynnäinen ja annettu ominaisuus (Arutjunjan ym. 1999, 32–34; Lur'e 1999; Sadohin 2000, 80–83; Sikevič 1999, 13–17). Gumilevin mukaan kansan luonne on alkuperältään synnynnäinen ja biologinen, mutta kansan luoma kulttuuri taas on sosiokulttuurisessa kontekstissa rakentunut. Toisen, *evoluutiohistoriallisen* näkemyksen mukaan kansojen määrittelyssä ei ole tärkeintä biologinen perimä, vaan kansoja ja etnisiä ryhmiä tarkastellaan sosiokulttuurisina, olemassa olevina yhteisöinä. Yksi tunnetuimmista tämän lähestymistavan näkemyksistä on Bromlejn kehittämä *kansan teoria* (teorija ètnosa, ks. luku 3.3). Suurin osa Venäjällä tehdyistä etniseen identiteettiin liittyvistä tutkimuksista pohjautuu edelleen kansan teoriaan (Arutjunjan ym. 1999, 33; Banks 1996, 17–24).

Primordialistinen tutkimussuuntaus oli vallitsevana länsimaissa 1960–70-luvuille saakka, ja Neuvostoliitossa sen suosio on jatkunut jossakin määrin aina näihin päiviin saakka (Arutjunjan ym. 1999, 32–36; Banks 1996, 185–186). Primordialistista lähestymistapaa on kritisoitu ennen kaikkea sen staattisesta ja naturalistisesta etnisyyden ja etnisen identiteetin määrittelystä ja kyvyttömyydestä ottaa huomioon ja selittää ajallisia ja sosiaalisia muutoksia (Hutchinson & Smith 1996, 8; Sikevič 1999, 16; Wiener 1998, 5). Sen sijaan lähestymistavan hyvänä puolenä on pidetty sen kykyä selittää etnisyyden tunneperusteita ja etnisiä suhteita (vrt. Eller & Coughlan 1996; Grosby 1996).

TAULUKKO 4 Näkökulmia etnisyyteen ja sen tutkimiseen.

Näkökulma	Käsitys etnisyydestä	Tutkimusmenetelmät
Primordialistinen	Staattinen: synnynnäinen (ei valittavissa), historiallisen alkuperän, alueen, fyysisten ja kulttuuristen piirteiden (uskonto, kieli, tavat) perusteella määräytyvä; objektiivinen todellisuus. Luonteeltaan pysyvä.	Kyselyt: strukturalistinen kulttuuristen oppositioiden vertailu: "minä", "me" vs. "muut"
Instrumentalistinen	Instrumentti, jota käytetään jonkin ryhmän poliittisten, taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen etujen tavoittelussa. Ajattelutapa/ asenne tai seuraus historiallisista/ sosioekonomisista olosuhteista. Manipulotavissa.	Kyselyt, puhutut ja kirjoitetut tekstit
Konstruktivistinen	Kuviteltujen yhteisten piirteiden perusteella rakentuva sosiaalinen konstruktio. Eron politiikkaa: etnisten ryhmien rajojen neuvottelua "meitä" ja "muita" yhdistävistä ja erottavista (historiallisista, kulttuurisista, sosio-psykologisista) piirteistä. Jatkuvasti muutosessa oleva, tilannesidonnainen, fragmentaarinen.	Puhutut ja kirjoitetut tekstit: sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielen välityksellä

Reaktionä primordialismin kyvyttömyydelle selittää kasvavaa nationalistista liikehdintää maailmassa, alettiin länsimaissa 1970-luvun puolivälissä suosia instrumentalistista lähestymistapaa etnisyyden tarkastelussa (esim. Hutchinson & Smith 1996, 8–9; Sadohin 2000, 86–88; Wiener 1998, 5–7). *Instrumentalistisen* käsityksen mukaan ihmiset mobilisoivat tarkoituksella tiettyjä etnisiä symboleita saavuttaakseen ryhmänä poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia tai kulttuurisia päämääriä (Hutchinson & Smith 1996, 8–9; Arutjunjan ym. 1999, 32–34; Lur'e 1999; Sikevič 1999, 13–17). Etnisyyttä voidaan instrumentalistisen lähestymistavan mukaan pitää yhtäältä ajattelutapana tai asenteena, joka on omaksuttu tietyn tarkoituksen saavuttamiseksi, tai toisaalta seurauksena tietyistä historiallisista tai sosioekonomisista olosuhteista (Banks 1996, 185; Tiškov 1997a; 1997b). Tavoitteena ei siis ole etsiä objektiivisia kriteereitä etnisten ryhmien olemassa ololle, vaan tutkia, miten olemassa olevat etniset ryhmät palvelevat ihmisten tavoitteita ja helpottavat heidän elämäänsä yhteisössä.

Kolmantena tutkimussuuntauksena on *konstruktivismi*, joka länsimaissa liitetään usein instrumentalistiseen näkemykseen etnisyyden luonteesta ja merkityksestä (Hutchinson & Smith 1996) (taulukko 4). Konstruktivistisen lähestymistavan keskeinen ajatus on, että etnisuus on kuviteltujen yhteisten piirteiden perusteella rakentuva sosiaalinen konstruktio (Tiškov 1997a; Voronkov & Oswald 1998, 7). Konstruktivistista näkökulmaa Venäjällä edustava sosiologi Valeri Tiškov (1997b, 12) määrittelee etnisen ryhmän yhteisöllisyyden perustaksi sen kulttuurisen itse-identifikaation suhteessa muihin ryhmiin, joihin se on kiinteästi yhteydessä. "Toisia" voivat edustaa niin kulttuuriset, kontakteissa olevat ryhmät kuin laajemmat sosiaaliset ja kulttuuriset liittoumat, kuten esimerkiksi valtio. Itse-identifikaatio voi tapahtua joko sulkemisen (me olemme virolaisia

emmeikä entisiä neuvostoliittolaisia) tai tunnustetun monipiirteisen identiteetin kautta (olen ennen kaikkea tataari, mutta myös venäjänmaalainen (*rossijanin*)). Ryhmään kuulumisen ei ole itsestäänselvyys, vaan se määritellään muuttuvien kriteerien perusteella, jolloin joskus tärkeimpänä voi olla yhteinen alkuperä, joskus taas kulttuuristen piirteiden säilyminen tai tulevaisuuden odotukset. Konstruktivistinen lähestymistapa on saanut vaikutteita norjalaisen antropologin Fredrik Barthin (1969) näkemyksistä etnisestä *rajasta*. Etniset ryhmät ja niiden väliset rajat määritellään sosiaalisten käytäntöjen tuloksena, eli mitään synnynnäistä tai annettua yhtenäisyyttä ei ole olemassa. Barth tarkastelee etnisyyttä sosiaalisena ilmiönä ja korostaa, että ryhmien määrittelyssä keskeisiä ovat subjektiiviset näkemykset keskeisistä rajoja määrittelevistä piirteistä sen sijaan että rajat määriteltäisiin objektiivisten kulttuuristen piirteiden summana.

Barthin näkemykset ajoittuvat aikaan, jolloin etnisyytutkimuksessa tapahtui näkökulman muutos osaksi seurauksena antropologiassa ja sosiologiassa tapahtuneista epistemologisista muutoksista ja osaksi eri puolilla maailmaa tapahtuneesta etnisyyden "uudelleen elpymisestä" (Nygren 1995, 12–13). Sittemmin Barthin näkemyksiä etnisyydestä on lainattu ja sovellettu paljon. Bhabha (1996) ja Grossberg (1996) puhuvat välikulttuurista, "kolmannesta tilasta", joka kuvaa kahden kulttuurin rajavyöhykkeellä toimimista ja identiteetin rakentamista. Kolmannessa tilassa kysymys ei ole puhtaasti kummastakaan kulttuurista tai ryhmästä, vaan oman paikan hakemisesta ja uuden tilan luomisesta niiden välimaastossa.

Subjektiivista etnistä identiteettiä korostavien määritelmien etuna on, että niissä otetaan huomioon tilanteellisuus, muuttuvuus ja etnisten ryhmien heterogeenisyys, puutteeksi voidaan taas laskea se, että niissä ei useinkaan määritellä etnistä ryhmää. Useimmat länsimaiset ja venäläiset etnisyyden tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että etninen identiteetti ei ole synnynnäinen ja sellaisenaan muuttumaton, vaan historiallisesti ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muotoutuva. Sen sijaan erimielisiä ollaan siitä, mikä painoarvo historiallisilla kulttuurisilla traditioilla tai postmoderneilla transformaatioilla, "autenttisilla" tai "keino-tekoisilla" ryhmäidentifikaatioilla on (Brubaker 1996, 13–22). Brittiläisen antropologin Marcus Banksin (1996, 185–186) mukaan länsimaisista tutkijoista harva myöntää pitävänsä etnisyyden luonnetta primordiaalisena, kun taas venäläiset teoreetikot (lukuun ottamatta konstruktivisteja) näyttävät johdonmukaisesti olevan sitä mieltä, että etnisuus on olemassa ja tutkittavissa tiettyjen tunnusmerkkien perusteella ja että etnisuus on olennainen osa ihmisyyttä.

Primordialistiseen näkemykseen kytketyssä Bromlejn kansan teoriassa on viitteitä myös tilannesidonnaiseen etnisten rajojen määrittelyyn ja tiettyjen historiallisten, ekonomisten ja poliittisten tekijöiden merkitykseen etnisen identiteetin muotoutumisessa. Banksin (1996, 19) mukaan Bromlejn käsityksissä etnisestä ryhmästä ja niitä määrittävistä rajoista on monia samanlaisia piirteitä kuin Barthin näkemyksissä. Bromlejn (1983) mukaan kansaa (*ètnos*) määrittelevä raja sulkee sisäänsä yhteisöä yhdistävät piirteet ja toisaalta jättää ulkopuolelle muut ryhmät omine piirteineen. Käsitys omasta ryhmästä saa Bromlejn mukaan alkunsa vastakkainasettelusta toisiin yhteisöihin, ja etninen identiteetti vahvistuu

pitkäaikaisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden etnisten ryhmien kanssa. Bromlejn teoria on merkityksellinen Banksin (1996, 21–22) mukaan yhtäältä siksi, että se merkitsi neuvostoantropologian painopisteen siirtymistä diakronisesta kohti synkronista kenttätyöhön perustuvaa tutkimusta. Toisaalta teoriolla pyrittiin tuomaan esiin etnisten yhteisöjen tietynlainen pysyvyys ja etnisen yhteenkuuluvuuden tärkeys vastapainona neuvostoideologian yritykselle luoda yhtenäinen neuvostoidentiteetti. Brežnevin ajan liberaalimpi ilmapiiri salli Bromlejn ja kumppaneiden kehittää teoriansa etnografisten tutkimustensa pohjalta ja osoittaa, että poliittisista pyrkimyksistä huolimatta kansallista identiteettiä ei ollut mahdollista muuttaa ulkoapäin, vaan neuvostokansat säilyttivät oman identiteettinsä kaikesta huolimatta. Myös Amerikassa on havaittu, että yritykset assimiloida maahanmuuttajat eivät toteutuneet, vaan etniset vähemmistöt säilyttivät oman identiteettinsä (Banks 1996, 22).

Kansan teoriaa on arvosteltu Venäjällä etnisyyden esittämisestä ”objektiivisena todellisuutena” (Tiškov 1993; 1997; Voronkov & Osvald 1998). Kritiikkiä ovat esittäneet ennen kaikkea konstruktivistisen etnisyyšnäkemyksen edustajat. Joidenkin tutkijoiden mielestä kritiikki on kuitenkin osittain huonosti perusteltua ja turhaa, koska siinä ei ole huomioitu erilaisia metodologisia lähtökohtia (Zarinov 2000; Sikevič 1998). Konstruktivistisen etnisyyden tutkimuksen lähtökohdat ovat erilaiset kuin kansan teorian, joka pohjaa ensisijaisesti historialliseen materialismiin. Kansan teoria on nimenomaan Neuvostoliitossa kehitetty tutkimustraditio, jonka hylkääminen olisi omien saavutusten aliarvioimista. Teorian erityisenä ansiona voidaan pitää etnisyyden, etnisten yhteisöjen ja sosiaalisten ilmiöiden tutkimista historiallisessa kontekstissaan (Zarinov 2000).

Ristiriita etnisyyden tarkastelussa objektiivisena todellisuutena ja toisaalta sosiaalisena konstruktiona näkyy myös metodologisissa keskusteluissa (taulukko 4). Situaatiivinen ja konstruktivistinen identiteettikäsitelmä korostaa kielen diskursiivista merkitystä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. *Strukturalistinen näkökulma* liitetään pääasiassa essentialistiseen identiteettikäsitelmään ja se on yleinen varsinkin kansan teoriaa soveltaneiden etnologien, (etno)sosiologien ja (etno)psykologien tutkimuksissa. Etnistä identiteettiä tarkastellaan ”meidän” ja ”heidän” välisten kulttuuristen oppositioiden kautta (esim. Arutjunjan ym. 1999; Baronin 2000; Kočetkov 2002; Lebedeva 1999; Sikevič 1999; Stefanenko 1999; Hotinec 2000).

Strukturalistisessa lähestymistavassa yksilöiden ja ryhmien identifioitumista tutkitaan niiden kulttuuristen kategorioiden kautta, joiden perusteella yksilöiden ja ryhmien oletetaan käsittävän ja määrittelevän omaa ja muiden käyttäytymistä ja sitä kautta rakentavan identiteettiään. Esimerkiksi sosiologi Zinaida Sikevič (1999, 173–184) mukaan etnisen identiteetin empiirisen tutkimuksen perustana on itseidentifioinnin lisäksi subjektiivinen jako ”meihin” ja ”heihin”. Jako ”meihin” tapahtuu alkuperän, kielen, tapojen ja tottumusten, yhteisen historian, käyttäytymispiirteiden, luonteenpiirteiden, ulkonäön, uskonnon ja elämäntavan perusteella. Tärkeätä on myös yksilön oma toive yhteenkuuluvuudesta ”meihin”. Jako ”heihin” tapahtuu puolestaan kielen, tapojen ja tottumusten, käyttäytymispiirteiden, ulkonäön ja uskonnon perusteella. Tutkit-

taessa etnisyyttä on huomioitava muitakin etnisyyden indikaattoreita, kuten etniset suhteet ja etninen kulttuuri. Etnistä kulttuuria heijastavat kieli ja kielitaito sekä tavat, mutta myös yhteinen historia on vahvasti läsnä.

Useat entisen Neuvostoliiton alueella tehdyt laajoihin kyselyaineistoihin perustuvat tutkimukset edustavat strukturalistista lähestymistapaa. Niissä etnistä identiteettiä on tarkasteltu selvittämällä yhteiseen historiaan, kulttuuriin, traditioihin, maantieteelliseen alkuperään ja valtioon liittyviä mielikuvia, jotka yhdistävät ryhmän jäseniä toisiinsa ja erottavat muista etnisistä ryhmistä (esim. Drobiževa ym. 1996). Tutkimukset ovat käsitelleet myös eri kansallisuuksia kuvaavia auto- ja heterostereotyyppioita (Ageev 1990; Stefanenko ym. 1993), venäjän ja kansalliskielen hallintaa sekä kielten asemaa Venäjällä ja entisissä neuvostotasavalloissa (Doncov ym. 1997; Guboglo 1998; ks. myös Gerd 2001; Isaev 2002; Mihal'čenko & Krjučkova 2002). Kielen merkitystä etniselle identiteetille on myös tutkittu, mutta yleensä vain yhtenä kulttuurisena piirteenä muiden joukossa ja lähinnä vain kielen osaamisen tai käytön kautta (Arutjunjan ym. 1999, 153–155). Yleistettävyyteen pyrkivien laajojen sosiologisten kyselyjen vuoksi yksilönäkökulma on jäänyt vähemmälle huomiolle, mihin taas konstruktivisen näkemyksen edustajat ovat pyrkineet pienempiin laadullisiin aineistoihin perustuvissa tutkimuksissaan (esim. Kalačeva 1998; Karpenko 1998; Voronkov & Oswald 1998).

Strukturalistista lähestymistapaa on arvosteltu etnisen identiteetin objektiivisesta määrittelystä kulttuuristen ominaisuuksien perusteella ja siinä käytetyn me-käsityksen staattisuudesta ja hierarkkisuuudesta. Etnisen identiteetin monitahoisuutta ja etniseen ryhmään kuulumisen problematiikkaa ei arvostelijoiden mukaan ole pystytty tarpeeksi huomioimaan (Romanova 1994; Tiškov 1997b, 8). Konstruktivistien mielestä esimerkiksi kieltä, kulttuuria ja etnistä identiteettiä ei sellaisenaan ole edes olemassa, vaan ne ovat kulloisessakin sosioekonomisessa ja poliittisessa tilanteessa konstruoituja (Tiškov 1997b). He näkevät etnisen ryhmän historiallis-kulttuurisen jatkumon tieteellisenä abstraktiona, mutta heillä ei Zarinovin (2000, 4–5) mielestä kuitenkaan ole tarjottavana mitään metodologista ratkaisua etnisyyden tutkimukseen strukturalistisen "meidän" ja "heidän" kulttuuriin oppositioihin perustuvan analyysin sijaan.

Strukturalistien ja konstruktivistien väliset näkemuserot Venäjällä jakavat tutkijat samalla laadullisten (качественни) ja määrällisten (количественни) menetelmien kannattajiin. Seuratessani tilannetta ja keskustellessani useiden tutkijoiden kanssa olen huomannut, että näkemuserot ovat vahvoja, ja "keskitien kulkijoita" on vielä vähän. Viimeaikoina Venäjällä on alettu kuitenkin yhtenäistää etnisyydetutkimuksen terminologiaa ja huomioida erilaiset lähestymistavat etnisyyden ja etnisen identiteetin tarkastelussa. On havaittu, että etnisyyden monidimensioinen luonne ei ole selitettävissä yhden tai useammankaan teorian puitteissa (Tiškov 1997b; Sadohin 2000, 75–77; Zarinov 2000; 2002). Sadohin (2000, 76) on todennut, että postmodernin tutkimuksen luonteeseen kuuluu erilaisten teorioiden yhdisteleminen sosiaalisesti relevanttien prosessien tarkastelussa. Tarkoitus ei olekaan löytää universaaleja teorioita ja kuvata etnisten ryhmien etnisyyden ja identiteetin rakentamisprosessia menneiden aikojen

syövereistä aina nykypäivään, vaan kuvata sitä etniskulttuurista moninaisuutta, joka reaalistuu ihmisten vuorovaikutuksessa.

Olen käsitellyt edellä kolmea näkökulmaa etnisyyteen (primordialistinen, instrumentalistinen, konstruktivistinen) pääasiassa venäläisten näkemysten kautta. Tämä jako ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen. Jotkut tutkijat liittävät instrumentalistisen näkemyksen primordialistiseen, koska niiden välisiä eroja ei nähdä niin suuriksi kuin primordialistisen ja konstruktivistisen (Tiškov 1997b, 6). Toisaalta myös instrumentalistisen ja konstruktivistisen lähestymistavan välinen ero saattaa olla häilyvä tai sitä ei ole ollenkaan (esim. Banks 1996; Hutchinson & Smith 1996; Sikevič 1998; 1999). Esimerkiksi Hutchinson ja Smith (1996) tarkastelevat lähestymistapoja etnisyyteen primordialististen ja instrumentalististen näkemysten kautta, mutta toteavat, että puhtaasti jommankumman edustajia on vaikea määritellä. Banksin (1996) mukaan etnisyys on yhtä lailla tutkijoiden kuin itse subjektienkin konstruoima kokoelma melko yksinkertaistettuja ja itsestään selviä väittämiä rajoista, toiseudesta, päämääristä ja saavutuksista, olemisesta ja identiteetistä, alkuperästä ja luokittelusta. Luokitellut ovat peräisin erilaisista näkemyksistä etnisyyden luonteesta. Joidenkin teoreetikkojen näkemykset ovat saaneet laajan tutkijajoukon parissa enemmän suosiota kuin toiset, jotkut teorioista ovat puhtaasti teoreettisia päätelmiä kun taas toiset perustuvat empiirisiin tutkimuksiin.

Banks (1996, 185–186) itse vertaa primordialistista ja instrumentalistista näkemystä etnisyyden *paikantamisella*: primordialistit sijoittavat sen subjektin sydämeen ja instrumentalistit päähän. Kolmantena lähestymistapana etnisyyteen Banks mainitsee etnisyyden sijoittamisen tutkijan päähän. Etnisyyden sijainti ”sydämessä” tarkoittaa sen olevan kiinteä, synnynnäinen osa ihmisyyttä ja olemista, eli etnisyys todentuu kielessä, kulttuurissa, tavoissa ja käyttäytymisessä. Tutkimalla näiden ominaisuuksien merkitystä yksilölle ja ryhmälle voidaan määritellä etninen identiteetti. Etnisyyden sijainti ”päässä” taas tarkoittaa etnisyyden tietoista manipulointia siten, että sen ilmenemiseen ja muotoutumiseen vaikuttaa aina jonkinlaisten etujen tai hyötyjen tavoittelu. Kolmas lähestymistapa sisältää Banksin (1996, 186) mielestä komponentteja sekä primordialistisesta että instrumentalistisesta näkemyksestä. Etnisyys nähdään *analyyttisenä työkaluna* selvittäessä tutkittavien ihmisten käyttäytymistä ja tunteita. Tämän lähestymistavan etuna on se, että tutkijan päätettäväksi jää, mitkä yksilön toiminnan muodoista tai tunteista ilmentävät etnisyyttä. Eli etnisyydellä ei oleteta olevan automaattisesti tietynlaisia tunnusmerkkejä, vaan niitä määritellään yrittäessä tulkita yksilöiden toimintaa tietyissä tilanteissa.

Etnisen ryhmän kulttuurinen erityislaatuisuus ei siis ole vain synnynnäisten tai historiallisesti periytyvien piirteiden kokoelma, vaan sosiaalisesti rakentuva, sisällöltään ja merkitykseltään eri aikoina yksilöittäin ja ryhmittäin vaihteleva. Identiteetillä on kiinnityskohtia historiaan, ja perustalle rakennetaan uusia identiteettejä siinä sosiokulttuurisessa kontekstissa ja tilanteessa, joka kulloinkin on merkityksellinen. Identiteetti elää muutosprosessissa, ja sitä kyseenalaistetaan ja haastetaan koko ajan. Paikkaa etsitään uuden ja vanhan kulttuurin välimaastossa, eli identiteetin rakentaminen on rajanvetoa ”meidän” ja ”heidän”

välillä ja neuvottelua identiteettien kentällä. Monien identiteettien järjestelmä ja kuuluminen moniin ryhmiin mahdollistavat sen, että etninen ryhmä ei enää ole ihmisen elämää hallitseva tekijä. Tietoisuus etnisestä identiteetistä on ihmiselle kuitenkin hyödyllinen, koska se mahdollistaa vertailun muihin ryhmiin ja identiteetin jatkuvan uudelleenrakentamisen niin vanhoista kuin uusistakin fragmenteista. Keskityn seuraavassa luvussa kielen – niin kulttuurisena kuin sosiaalisenakin järjestelmänä – merkitykseen identiteetin rakentamisprosessissa.

4 IDENTITEETTI JA KIELI

Kielen rooli nousee tärkeäksi erityisesti silloin, kun eletään erossa alkuperäisestä kielellisestä ja kulttuurisesta ympäristöstä ja kun kielenkäyttötilanteissa on valittavana muitakin kieliä kuin äidinkieli. Maahanmuuttajien oma kieli, kulttuuri ja identiteetti joutuvat kyseenalaistetuiksi enemmistökielen ja -kulttuurin hallitsemassa yhteiskunnassa. Kielen säilyttäminen tai sen vaihtaminen ja identiteetin rakentaminen kietoutuvat moniin psykologisiin, sosiaalisiin, instituutionaalisiin ja poliittisiin ilmiöihin.

Tässä luvussa tarkastelen vähemmistöjen kielellisiä oikeuksia ja kielen merkitystä yksilölle ja ryhmälle. Kuvaan myös kielellisten vähemmistöjen elinvoimaisuuteen ja identiteettikysymyksiin keskittyvää etnolingvististä teoriaa. Lopuksi esittelen tämän tutkimuksen näkökulman kielen, etnisyyden ja identiteetin välisen suhteen tutkimiselle.

4.1 Kielelliset vähemmistöt ja oikeus omaan kieleen

Kysymykset kielen ja identiteetin suhteesta ja kielellisistä vähemmistöistä nousevat esiin muun muassa puhuttaessa nationalismiin ja kansallisvaltioiden rakentamisen ideologioista. Kieli on ollut kansallisvaltioiden rakentamisessa keskeisessä asemassa 1700-luvun loppupuolelta lähtien. Sen avulla on rakennettu arvoihin ja käytäntöihin perustuvaa kansallista yhtenäisyyttä, ja toiseksi yhteinen kieli on laillistanut kansojen ja etnisten ryhmien olemassaolon (Heller 1987, 1999, 7). Esimerkiksi Neuvostoliitossa venäjän kielestä tehtiin monikansallisen valtion yhteinen virallinen kieli, jonka avulla sen alueella asuvia kansoja pyrittiin yhdistämään yhtenäiseksi ”neuvostokansaksi”. Venäläistämispolitiikan myötä virolaiset, latvialaiset ja liettualaiset – kuten kaikki muutkin vähemmistökansat Neuvostoliitossa – joutuivat luopumaan kielellisistä oikeuksistaan. Niinpä on ymmärrettävää, että 1980-luvun loppupuolelta erityisesti 1990-luvun puoliväliin saakka kielelliset kysymykset olivat vahvasti politisoituneita ja arkoja, ja jossakin määrin ovat edelleenkin. Esimerkiksi Baltian maissa alkoi 1980-

luvun lopussa kansalliskielten viron, latvian ja liettuan aseman vahvistaminen ja kielten yhteiskunnallisten funktioiden muuttaminen venäjän asemesta kansalliskielisiksi (Druvieta 2002; Rannut 2004a). Nykyiset kielilait pyrkivät ottamaan huomioon myös kielelliset vähemmistöt ja heidän oikeutensa käyttää omaa äidinkieltään tai muita kieliä, vaikka yksistään maiden kansalliskielillä on virallinen status.

Kielellisiä vähemmistöjä luodaan erottamalla ryhmiä kielen perusteella valtaväestöstä, enemmistökielen puhujista (Heller 1999, 7). Kielellisiä oikeuksia säädellään ylhäältä päin lainsäädännöllä, eli enemmistö myöntää vähemmistölle oikeuksia käyttää kieltä erilaisissa instituutioissa ja sosiaalisissa konteksteissa tai vastaavasti kieltää ne. Yhteiskunnan poliittiset ja taloudelliset valtasuhteet vaikuttavat siihen, millaiseksi etninen ryhmä kokee oman asemansa, olipa kyse kulttuurista, kielestä tai sosiaalisesta asemasta (Padilla 1999, 116–117). Poliittisessa päätöksenteossa vähemmistöryhmillä pitäisikin olla oma edustuksensa, jotta he voisivat itse olla vaikuttamassa oikeuksiinsa ja asemaansa (Phillipson ym. 1994). Suomessa vähemmistöjen edustus päättävissä elimissä on vielä marginaalista, ja vain joidenkin etnisten ryhmien edustajat ovat onnistuneet saamaan edustajansa eduskuntaan tai kaupunkien hallintoelimiin.

Vähemmistökielen lailla turvattu tai turvaamaton status kertoo ryhmän yleisestä asemasta yhteiskunnassa (Phillipson ym. 1994). Jos vähemmistökielen status on heikko, voivat kielenpuhujat tuntea olevansa yhteiskunnallisesti vähemmän arvostetun etnisen ryhmän jäseniä. Tutkimukset osoittavat, että vähemmistön kielellisellä, poliittisella, taloudellisella ja sosiaalisella asemalla on merkittävä yhteys siihen, miten elinvoimaiseksi vähemmistö itsensä tuntee ja miten aktiivisesti se haluaa säilyttää omaleimaisuutensa ja identiteettinsä (esim. Giles & Coupland 1991; Holmes 2001). Jos oman kielen säilyttämistä ja vaalimista ei nähdä tarpeelliseksi, voi kieli kadota kokonaan jo muutamassa sukupolvessa. Varsinkin nuoret ovat taipuvaisia vaihtamaan kielensä nopeasti (esim. Holmes 2001; Kraemer ym. 1995; Protassova 2003a). Fishmanin (1999, 154) mukaan oma kieli voidaan säilyttää herkemmin siinä tapauksessa, että sen asema koetaan uhatuksi. Maahanmuuttajat voivat tarkoituksella vaalia ja käyttää omaa äidinkieltään korostetusti erottautuakseen enemmistöstä ja tukeakseen etnistä identiteettiään, ”meidän” eroa ”heihin” (ks. esim. Jasinskaja-Lahti ym. 2003; Keskisalo 2001).

Kahden (tai useamman) kielen ja kulttuurin hallintaa pidetään pluralististen yhteiskuntien tavoitteena, ja siihen pyritään muun muassa turvaamalla vähemmistöjen asemaa lainsäädännön ja kielisuunnittelun keinoin (esim. Gubbins 2002; Kaplan & Baldauf 1997; Phillipson ym. 1994; Piri 2001; Rannut 2004b). Yksilötasolla kielellisten oikeuksien katsotaan liittyvän mahdollisuuteen identifioitua positiivisesti omaan äidinkieleen ja saada muut kunnioittamaan sitä huolimatta siitä, onko kieli vähemmistö- vai enemmistökieli. Yksilöllä on myös oikeus saada opetusta omalla äidinkielellään, kehittää äidinkielen taitoaan ja käyttää sitä niin sosiaalisissa kuin institutionaalisissakin tilanteissa. Ryhmän tasolla kielellisten oikeuksien katsotaan koskevan ryhmän oikeutta ”olla olemassa”, eli ylläpitää ja kehittää kieltään esimerkiksi perustamalla kouluja ja muita koulu-

tusinstituutioita ja valvoa oman kielensä opetusta ja opetussuunnitelmia kokonaisuudessaan. Yksilöllisiä ja kollektiivisia oikeuksia onkin pidettävä toisiaan täydentävinä eikä vaihtoehtoisina. (Phillipson ym. 1994; Skutnabb-Kangas & Phillipson 1994.)

Suomen venäjänkielinen yhteisö on ilmaissut jo 1990-luvun alussa halunsa tulla tunnustetuksi virallisena vähemmistönä (SVVK 1993; 2003; ks. myös luku 1.2). Virallinen tunnustaminen takaisi vähemmistölle mahdollisuuden säilyttää kielensä, kulttuuriperintönsä, tapansa ja uskontonsa (SVVK 2003, 51). Venäjänkielisen väestöosan asemaa Suomessa pohtineen työryhmän raportti ja suositukset nousivat hetkeksi Helsingin Sanomien ja iltapäivälehtien otsikoihin, mutta ne eivät saaneet sen laajempaa huomiota osakseen (Laihiala-Kankainen 2004; Pietikäinen & Laihiala-Kankainen 2004). Suomessa on lailla turvattu suomen ja ruotsin asema kansalliskielinä, ja saamen-, romanin- ja viittomakielisten asema vähemmistökielinä (ks. esim. Uusi kielilaki 2001; L 423/2003; L 1086/2003). Uudemmillä vähemmistöillä, kuten venäjän- ja somalinkielisillä, ei ole samantaisia oikeuksia. Kouluikäisillä on kuitenkin oikeus saada halutessaan opetusta omalla äidinkielellään (esim. Lomaa 2002; 2003; L 628/1998).

Monikulttuurisissa yhteisöissä joudutaan siis ottamaan kantaa vähemmistöjen asemaan muun muassa kielellisten oikeuksien kannalta: miten tuetaan maahanmuuttajien oman kielen säilyttämistä ja kehittämistä sekä kaksikielisyiden ja yleensä kielellisen ja kulttuurisen tasa-arvoisuuden toteutumista? Näitä kysymyksiä on nostettu Suomessakin esiin maahanmuuttajien määrän lisääntyttä. Kielen suhde identiteettiin herättää vähemmistön aseman ja kielellisten oikeuksien ohella monia muitakin kysymyksiä: Onko kieli ylipäänsä tärkeä identiteetille? Miten kielen käyttö vaikuttaa identiteettiin? Ovatko äidinkieli ja toinen kieli yhtä tärkeitä identiteetille? Muun muassa näitä kysymyksiä pohdin seuraavassa luvussa.

4.2 Kieli osana identiteettiä

Kielet ja erilaiset puhutavat jakavat maailman merkityksellisiin osiin eri tavoin. Opimme niin puhutavat kuin merkitysjärjestelmätkin kielen välityksellä kielellisen yhteisön jäsenenä, ja voimme tuottaa merkityksiä kielen avulla vain asemoimalla itsemme osaksi kielen sääntöjä ja kulttuurimme merkitysjärjestelmiä. Jo Ferdinand de Saussure (1857–1913) totesi, ettemme ole missään absoluuttisessa mielessä kielellisten lausumiemme tai ilmaisemiemme merkitysten ”tekijöitä”. Eli vaikka voimmekin käyttää kieltä omiin tarkoituksiimme, omien ajatustemme ja tarpeidemme ilmaisemiseen, on puhuminen kuitenkin sen laajan merkitysjoukon aktivoimista, joka on upotettu kieleen ja kulttuurisiin järjestelmiin (Hall 1999, 40–41). Näin ollen kieli ei ole pelkästään väline, jota käytetään sanoman välittämiseen, vaan se on erottamaton osa ihmisenä olemista, ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa syntyä (Lehtonen 1996, 30).

Kielellinen identiteetti ei merkitse pelkästään yhteisen kielen puhumista, yhteisesti ymmärrettyjä sanoja ja rakenteita, vaan se kattaa myös kielen sisältämät merkitykset, ajatustavat – eli koko maailmankuvan ja sitä kautta yhtenäisyyden tunteen muiden kielenpuhujien kanssa (ks. Dufva 2002, 36). Kielessä heijastuu mennyt ja nykyisyys – se sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, missä kulloinkin elämme – ja sen suuntana on tulevaisuus. Kielenkäyttö ei vaihtelee vain sen mukaan, kuka puhuu, vaan myös sen mukaan, keille ja missä tilanteessa puhutaan (Lehtonen 1996; ks. myös Thornborrow 1999). Kaikilla ihmisillä on siten useampia ”kielellisiä identiteettejä”.

Kielellinen identiteetti sisältää myös rajanvetoa meidän ja muiden välille: on tärkeää tietää keitä ”meihin” kuuluu, mutta yhtä tärkeää on tiedostaa keitä ”muut” ovat (Holt & Gubbins 2002). Usean kielen hallinta mahdollistaa siirtymisen ryhmästä toiseen, mutta oman menneisyyden ja juurien tunteminen on kuitenkin tärkeää verrattaessa itseä toisen kielen puhujiin ja kulttuuriin. Uudessa kielyhteisössä on aina seikkoja, joita hyväkään kohdekielen taito ei auta ymmärtämään. Oma äidinkieliäkään ei välttämättä auta tulkitsemaan uuden yhteisön käytänteitä, joten eläminen uudessa maassa on varsinkin aluksi kielten, kulttuurien ja koko elämäkokemuksen uudelleen jäsentämistä.

Maahanmuuttajien kielellisen ja kulttuurisen identiteetin rakentuminen on kiinnostanut monia tutkijoita. Identiteettiin liittyvät kysymykset ovat nousseet viime aikoina keskeisiksi myös kielentutkimuksessa ja kielenopetuksessa. Esimerkiksi kielipersonallisuuden¹⁷ selvittäminen (Kaikkonen 2001; Karaulov 1987; Laine & Pihko 1991; Mitrofanova 1999), maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kielenoppiminen ja heidän kielellisten oikeuksiensa tarkastelu osana oman kulttuurisen identiteetin tukemista (Huss 2003; Latomaa 2002; 2003) edellyttävät kielenoppijan identiteetin huomioimista. Kielen ja identiteetin välistä suhdetta on tutkittu muun muassa kielipolitiikan ja kielisuunnittelun (esim. Gubbins 2002; Schiffman 1996), koodinvaihdon (esim. Rampton 1995; Reynolds 2002), kielenoppimisen (esim. Ellinger 2000; Norton 1997; 2000) ja kaksikielisyyden (esim. Anderson 2002; Willis 2002) näkökulmista. Sosiolingvistiikan alalla on pitkät perinteet myös kielen säilyttämisen (language maintenance), kielen vaihdon (language shift) ja kielen katoamisen (language loss) tutkimuksessa. Joshua Fishman (esim. 1989; 1999; 2002a; 2002b) on yksi tämän alan uranuurtajista. Myös Howard Giles on merkittävä tutkija ennen kaikkea kehittämänsä etnolingvistisen teorian ansiosta (Giles & Johnson 1987; Giles & Coupland 1991).

Yhteinen monitieteinen keskustelu kielellisen ja kulttuurisen identiteetin suhteesta on ollut vähäistä. Sosiolingvistit sekä sosiologian ja politiikan tutkijat ovat harvoin osallistuneet yhteiseen keskusteluun kielestä, kansallisuudesta, etnisyydestä ja identiteettipolitiikasta (May 2001, 7–8). Sosiolingvistit ovat tutkineet kielen merkitystä identiteetille enemmän kuin sosiologit, jotka pitävät

¹⁷ Kielipersonallisuus määritellään kielenkäyttäjäksi, joka kantaa itsessään ”kansallisen ajattelun” erityispiirteitä (Mitrofanova 1999, 360). Laine ja Pihko (1991) puhuvat kieliminästä, jolla tarkoitetaan käsityksiä itsestä vieraan kielenoppijana. Termiä ihanneminä he käyttävät viitatessaan kielenoppijan toiveisiin ja haaveisiin kielenopiskelusta ja kielitaidosta (ks. luku 6.3.4).

kielen roolia marginaalisena etnisen ja kansallisen identiteetin rakentumisessa tai tarkastelevat kieltä etnisen identiteetin tuottajan roolissa (esim. Sintonen 1999; Voronkov & Oswald 1998). Sosiologit ovat olleet yleisesti haluttomia asettamaan kieltä näkyvään rooliin selittäessään vähemmistöjen etnisyyteen ja nationalismiin liittyviä vaateita. Mayn (2001, 8–9) mukaan seurauksena on ollut, että etnisyyden ja nationalismin tutkijoiden mielestä tiettyjen kulttuuristen tunto-merkkien, kuten kielen, ja identiteetin välillä ei välttämättä ole mitään suhdetta. Kieli nähdään vain yhtenä, eikä aina edes merkityksellisenä kulttuurisena piirteenä. Tämä taas on ristiriidassa sosiolingvistien kielen säilymiseen tai katoon liittyvän näkemyksen kanssa, jonka mukaan kielen ja identiteetin välillä on vahva yhteys (Edwards & Chisholm 1987; Fishman 1989; Gudykunst & Schmidt 1987; Spolsky 1998; ks. myös Kheimets & Epstein 2001; Kozulin & Venger 1995; Meng & Protassova 2002a; 2002 b; Protassova 2003a).

Kielen, etnisyyden ja identiteetin välisestä suhteesta ei ole siten päästy täysin yhteisymmärrykseen. Gudykunst ja Ting-Toomey (1990) pitävät yhtenä syynä sitä, että tätä suhdetta on tutkittu monista erilaisista teoreettisista ja metodologisista näkökulmista. Kielellä voi olla sekä symbolinen merkitys yksilölle ja ryhmälle saman kulttuurisen yhteyden jakamisesta ja yhteenkuulumisesta, mutta toisaalta kieli voi olla välineenä, jolla identiteettiä ja merkityksiä tuotetaan ja kerrotaan muille (esim. Kalačeva 1998; Lehtonen 1996; Sintonen 1999). Tämä kahtalaisuus näkyy myös kielen ja identiteetin tutkimuksessa: yhtäältä tutkitaan kielen sosiopsykologista merkitystä kulttuurisena symbolina tai kielenkäytön kautta välittyvänä viestinä yksilön ja ryhmän identiteetistä, toisaalta taas tutkitaan kielen avulla diskursseissa tuotettuja tilannesidonnaisia, hybridejä identiteettejä. Diskursiivinen identiteettitutkimus on siirtänyt tutkimuksen painopistettä kielen käyttöön ja merkitykseen identiteettien konstruoinnissa. Seuraavassa luvussa kuvaan tarkemmin kielen sosiaalipsykologista tutkimusta akkulturaatio- ja etnolingvistisen identiteettiteorian kautta, jotka ovat ohjanneet tutkimuksessa käyttämäni kyselylomakkeen laatimista.

4.3 Etnolingvistinen identiteetti

Kielen ja identiteetin sosiaalipsykologisen tutkimuksen lisääntyminen liittyy etniseen heräämiseen 1960-luvun loppupuolella. Aluksi kieltä ei pidetty erityisen tärkeänä osana identiteettiä (Giles & Robinson 1990). Vasta 1980-luvun alkupuolelta lähtien yhä useammassa kieliasenteita, toisen kielen oppimista, koodinvaihtoa ja etnolingvististä identiteettiä kuvaavissa tutkimuksissa on osoitettu kielen tärkeys monelle etniselle vähemmistölle (Gudykunst & Ting-Toomey 1990). Useissa venäläisissä tutkimuksissa kielen on todettu olevan yksi tärkeimmistä etnisyyden symboleista ja ryhmää yhdistävistä kulttuurisista piirteistä (esim. Arutjunjan 1992, 377–378; Arutjunjan ym. 1999, 153; Drobiževa 1991, 4; Sikevič 1999, 106–107). Samanlaisia tuloksia on saatu myös muissa maissa tutkittaessa venäjänkielisiä maahanmuuttajia (ks. luku 2). Usein ihmiset

identifioituvat erityisesti oman kielensä puhujiin ja haluavat säilyttää identiteetinsä, eli kielellä ja sen käytöllä on vahva symbolinen merkitys ryhmän jäsenten yhteenkuuluvuuden tunteelle. Kielen käytön hyödyllisyys voidaan asettaa myös kielen symbolisen tai emotionaalisen merkityksen yläpuolelle (Liebkind 1999, 144): esimerkiksi Suomessa asuvat venäjänkieliset käyttävät suomea puhtaasti sosioekonomisten tai muiden hyötynäkökulmien vuoksi, vaikka asennetasolla saattavatkin suhtautua siihen negatiivisesti.

Kielen symbolisen merkityksen lisäksi myös kielen käyttö ja sen merkitys sosiaalisessa vuorovaikutuksessa niin oman ryhmän kuin muidenkin ryhmien kanssa ovat tärkeitä (Gudykunst & Ting-Toomey 1990, 312; Gumperz & Cook-Gumperz 1982). Kielen käytön ja identiteetin suhde on vastavuoroinen: kielen käyttäminen on yhteydessä positiivisen ryhmäidentiteetin muotoutumiseen, mikä puolestaan vaikuttaa myönteisiin kieliassenteisiin ja oman kielen käytön suosimiseen (Gudykunst & Schmidt 1987).

Sosiaalipsykologisen tulkinnan mukaan kieli yhdistää yksilön persoonallisen identiteetin kollektiiviseen etniseen identiteettiin. Kielellä on tiettyjä ominaisuuksia, joiden takia se on merkityksellinen etnisen ryhmän jäsenille psykologisesta näkökulmasta tarkasteltuna (Liebkind 1999, 143–144; Padilla 1999, 116). Kielen välityksellä muodostetaan kuva itsestä, opitaan oman ryhmän kulttuuriset arvot, normit, käytänteet ja maailmankuva, joten kieli assosioituu emotionaalisen ja käyttäytymisen perusteella muodostuvaan käsitykseen siitä, mitä on olla tietyn ryhmän jäsen. Toisaalta kieli toimii erottautumisen välineenä ryhmästä, joka ei puhu kyseistä kieltä. Kieltä ei siis käytetä pelkästään ryhmän jäsenten väliseen kommunikointiin ja yhtenäisyyden tukemiseen, vaan sitä voidaan käyttää myös rakennettaessa tarkoituksellista rajaa sisä- ja ulkoryhmän välille. Kieli voi siten olla merkinä etnisestä identiteetistä yksilön itsensä ja sisäryhmän ohella myös muille (Giles & Coupland 1991, 96–99; Tuhvatullin 1997).

Vähemmistön ja enemmistön kulttuurista ja kielellistä kohtaamista sekä kielen, etnisyyden ja identiteetin suhdetta voidaan tarkastella myös akkulturaation ja etnolingvistisen elinvoimaisuuden näkökulmasta (esim. Gardner ym. 1990). Akkulturaatiolla tarkoitetaan kulttuurien kohtaamisesta aiheutuvaa sosiaalista ja psykososiaalista muutosprosessia, johon vaikuttavat niin vähemmistöryhmien sopeutuminen enemmistökulttuuriin kuin myös enemmistön suhtautuminen kieli- ja kulttuurivähemmistöihin. Akkulturaatio edellyttää kahden kulttuuriryhmän kosketusta, minkä lisäksi toisessa ryhmässä on tapahduttava muutos toisen ryhmän kontaktin seurauksena. Yleensä muutos koskee vähemmistökulttuurin edustajia. (Berry ym. 1987, 491–492; Berry 1990, 206; Scollon & Scollon 1995, 150; ks. myös Liebkind ym. 2004.)

Akkulturaatiotutkimuksissa käytetään usein Berryn (1990; 1997; Berry ym. 1987; Liebkind ym. 2004) teoriaa, jonka mukaan akkulturaatio voidaan jakaa neljään tyyppiin sillä perusteella, miten tärkeäksi yksilö kokee oman kulttuurinsa säilyttämisen ja valtakulttuuriin liittyvät kontaktit. Jokaisen etnisen tai kulttuurivähemmistön jäsenen on otettava kantaa kahteen peruskysymykseen: 1) onko tärkeää säilyttää oma kulttuuri ja kulttuuri-identiteetti ja 2) onko tärkeää

ää ylläpitää hyvät suhteet ja kiinteä yhteys valtaväestöön ja koko yhteiskuntaan. Vastaamalla näihin kysymyksiin "kyllä" tai "ei", saadaan määriteltyä neljä perusasennetta, akkulturaatiotyyppiä. Akkulturaatio voi olla sopeutumista, sulautumista, eristäytymistä tai syrjäytymistä (kuvio 1).

		Onko oman kulttuurin ja kulttuuri-identiteetin säilyttäminen tärkeää?	
		"KYLLÄ"	"EI"
Ovatko hyvät suhteet ja kiinteä yhteys yhteiskuntaan ja valtaväestöön tärkeitä?	"KYLLÄ"	INTEGRAATIO sopeutuminen, kotoutuminen	ASSIMILAATIO sulautuminen
	"EI"	SEPARAATIO eristäytyminen	MARGINALISAATIO syrjäytyminen

KUVIO 1 Akkulturaatiotyypit (Berry ym. 1987, 496).

Assimilaatio eli sulautuminen merkitsee oman kulttuurin hylkäämistä ja enemmistökulttuurin omaksumista sen tilalle (Berry ym. 1987). Seurauksena voi olla osittain tai kokonaan oman äidinkielen unohtaminen. Myös vanhemmat voivat edistää äidinkielen unohtamista, jos perheessä siirrytään käyttämään ainoastaan enemmistön kieltä. Näin esimerkiksi venäläinen lapsi unohtaa vähitellen äidinkieltensä ja puhuu ainoastaan suomea sulautuakseen paremmin suomalaisen joukkoon. (D'jačkov 1996, 7.)

Separaatiosta eli eristäytymisestä voidaan puhua silloin, kun vähemmistön jäsenet korostavat omaa kulttuuriaan ja välttävät kanssakäymistä kantaväestön edustajien kanssa (Berry ym. 1987). Toinen akkulturaation negatiivisista tyypeistä on *marginalisaatio* eli syrjäytyminen/ vieraantuminen. Marginalisoituminen on tyypillistä silloin, kun oma kulttuuri ja kieli torjutaan, mutta ei myöskään omaksuta toista kulttuuria. Tällöin vähemmistön jäsen ikään kuin putoaa kahden kulttuurin väliin, eikä hyväksy kumpaakaan tai ei tule hyväksytyksi kummassakaan ryhmässä.

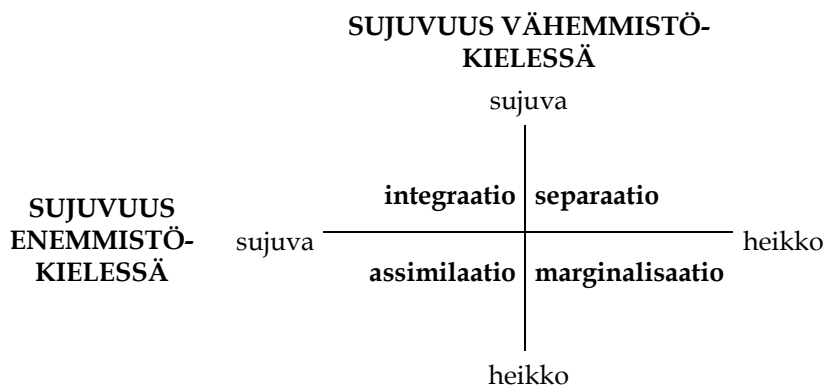
Integraatiosta eli sopeutumisesta voidaan puhua silloin, kun vähemmistön jäsenet pyrkivät säilyttämään omia kulttuuriperinteitään ja samalla ylläpitämään yhteyksiä enemmistökulttuuriin (Berry ym. 1987). Yleensä vähemmistökulttuurin integroitumista pidetään psykologisesti parhaana vaihtoehtona ja sitä pyritään tukemaan myös yhteiskunnan taholta (Sue & Sue 1990, 106–107, 117).

Onnistuneeseen integraatioon katsotaan kuuluvan oman etnisen ja kulttuurisen taustan hyväksyminen ja uuden kulttuurin omaksuminen siinä määrin kuin se on edellytyksenä yhteiskuntaan kotoutumiselle. Tunnuksmerkistöön voi kuulua oman äidinkielen säilyttämisen rinnalla toisen kielen oppiminen, mutta se ei ole integroitumisen ainoa edellytys. Jos oma kieli säilyy ja maahanmuutta-

jalle kehittyy myös toisen kielen taito muun kulttuurisen kompetenssin ohella, voidaan puhua kaksikielisestä ja -kulttuurisesta identiteetistä.

Akkulturaatiomalleissa korostuu enemmistön näkökulma. Vähemmistöön kuuluvan mielestä integraatio ei ehkä olekaan tärkein tavoite, eikä separaatio välttämättä ole heidän mielestään negatiivinen asia. Akkulturaatiomalleista puuttuu siten kaksisuuntaisuus, jossa otettaisiin huomioon sekä enemmistön että vähemmistön näkökulma. Niin ikään huomioimatta jää tilannesidonnaisuus – joillakin elämänalueella tavoitteena voi olla integraatio (esim. työ) ja jollakin toisella taas separaatio (esim. perhe-elämä ja sosiaaliset verkostot).

Giles ja Coupland (1991, 101–102) ovat soveltaneet Berryn akkulturaatiomallia etnisten ryhmien välisiin suhteisiin ja kielen valintaa koskeviin tilanteisiin kuvaamalla neljää akkulturaatioasennetta (integraatio, assimilaatio, separaatio, marginalisaatio) vastaavaa kielitaitotilannetta (kuvio 2).

KUVIO 2 Ryhmienvälisen kaksikielisyyden malli (Giles & Coupland 1991, 102).

Mallin mukaan yksilö voi olla 1) sujuva sekä vähemmistö- että enemmistökielessä, 2) sujuva vähemmistökielessä ja heikko enemmistökielessä 3) sujuva enemmistökielessä ja heikko vähemmistökielessä tai 4) heikko sekä vähemmistö- että enemmistökielessä. Tämän mallin mukaan sujuva kaksikielisyyden tilanne ja separaatio taas edustaisi tilannetta, jossa yksilö olisi sujuva äidinkielessään mutta heikko enemmistökielessä. Kuitenkin täysin mahdollista on sekin, että yksilö valitsee separaation sujuvasta kahden kielen taidosta huolimatta (ks. luku 7.1). Vaikka tämänkaltaiset mallit tarjoavatkin työkaluja analyyseille, on niiden ongelmana joustamattomuus ja yksinkertaistaminen. Esimerkiksi tässä mallissa kielitaito nähdään yhtenä taitona ottamatta huomioon yksilöllistä vaihtelua kielenkäytön eri osa-alueilla. Kielitaidosta saadaan "kokonaiskuva" tietynä hetkenä, mutta kielitaidon muutos ja tilanteinen vaihtelu jää huomioimatta. Toisaalta oletetaan kielitaidon johtavan tietynlaiseen akkulturaatioasenteeseen, vaikka siihen voivat vaikuttaa monet muutkin tekijät.

Gilesin ja Couplandin (1991) malli sisältää kielitaitoaspektin, mikä Berryn mallissa on mukana vain yhtenä kulttuurisena piirteenä. Toisen kielen oppimisen kontekstiin liittyy myös Schumannin (1978) akkulturaatioteoria, jolla on ollut merkittävä vaikutus alan myöhempiin teorioihin (Norton 2000, 114). Schumannin (1978, 29) määritelmän mukaan akkulturaatio on kielenoppijan sosiaa-

lista ja psykososiaalista integroitumista kohdekielen puhujien ryhmään. Schumannin mukaan kielenoppija voi omaksua kohdekieltä vain siinä määrin kuin hän on akkulturoitunut. Akkulturoituminen voi olla kahdenlaista: kielenoppija integroituu sosiaalisesti kohdekielen ryhmään ja solmii kontakteja kohdekieltä puhuviin mahdollistaakseen näin kielen omaksumisen. Toinen vaihtoehto on, että kontaktien solmimisen lisäksi kielenoppija asettaa kohdekielisen ryhmän viiteryhmäkseen haluten tietoisesti tai tiedostamatta omaksua ryhmän elämäntyylin ja arvot. Kohdekielen ryhmän elämäntyylin ja arvojen omaksuminen ei kuitenkaan ole ehdoton edellytys kielen oppimiselle ja omaksumiselle.

Schumannin (1978, 29–31) mukaan tietyt sosiaaliset ja affektiiviset tekijät voivat joko edistää tai estää akkulturoitumista ja kohdekielen omaksumista. Sosiaalisista tekijöistä merkittäviä toisen kielen omaksumisen kannalta ovat mm. *dominoivuus*, eli kieliryhmien välinen poliittinen, kulttuurinen, tekninen tai taloudellinen paremmuus; *integroitumisen strategiat*: assimiloituminen kohdekulttuuriin, oman kulttuurin säilyttäminen ja samalla kohdekulttuurin kieltäminen tai mukautuminen; *kulttuurien samanlaisuus*, mikä vähentää ryhmien välistä sosiaalista etäisyyttä sekä ryhmien toisiinsa kohdistamat *asenteet*. Affektiivisista tekijöistä kielen omaksumisen ja akkulturaation kannalta tärkeä on erityisesti kielen opiskeluun liittyvä motivaatio, jonka määrittelyssä Schumann käyttää Gardnerin ja Lambertin (1972) jakoa integratiiviseen ja instrumentaaliseen (ks. luku 3.2.4).

Schumannin akkulturaatiomalli korostaa toisen kielen oppijoiden ja kohdekielen puhujien välisten suhteiden tärkeyttä, mutta olettaa vastuun olevan pääosin kielenoppijalla. Nortonin (2000, 114–119) mukaan Schumannin akkulturaatiomallin vahvuutena on sosiokulttuurisen kontekstin huomioiminen, mikä puuttuu monista toisen kielen oppimiseen liittyvistä teorioista. Nortonin (2000) mukaan mallin heikkoutena on se, että se olettaa kohdekielen puhujien hyväksyvän maahanmuuttajien pyrkimykset assimiloitua joko kokonaan tai osittain, tai ottavan heidän tarpeensa huomioon tarjoamalla suotuisia ja turvallisia kielenoppimistilanteita. Schumannin akkulturaatiomalli ei huomioi myöskään sitä, että assimiloituminen ja oman elämäntavan ja arvojen hylkääminen ei välttämättä edistä toisen kielen oppimista tai kaksikielisyyden kehittymistä. Malli ei myöskään ota huomioon sosiaalisia valtasuhteita, joihin maahanmuuttajat törmäävät arkielämässään niin käyttäytymisen kuin asenteidenkin tasolla.

Laajempi näkökulma maahanmuuttajien ja muiden kielellisten vähemmistöjen kieleen, etnisyyteen ja identiteettiin liittyviin kysymyksiin otetaan huomioon *etnolingvistiksessä teoriassa*, joka on yksi yleisimmin sovelletuista teoreettisista lähestymistavoista sosiaalipsykologisessa kielentutkimuksessa (Giles & Johnson 1987; Giles & Coupland 1991). Etnolingvistinen teoria korostaa yksilön valintoja ja identiteettistrategioita tutkittaessa etnisen kielen säilyttämiseen liittyviä mekanismeja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Etnolingvistinen identiteettiteoria perustuu sosiaalisen identiteetin teoriaan (Tajfel 1981, ks. myös luku 3.1), ja sen keskeiseen ajatukseen sisä- ja ulkoryhmän vertailusta tiettyjen, identiteetille merkityksellisten piirteiden suhteen. Ryhmäidentiteetin määrittelyssä tärkeä rooli on ulkoryhmällä, johon omaa ryhmää ja sen ominaisuuksia verra-

taan. Kielestä tulee identiteettiä määrittävä tekijä siinä vaiheessa, kun sisäryhmän kieltä aletaan verrata ulkoryhmän kieleen, ja omaa identiteettiä rakennetaan tämän eron kautta (Giles & Coupland 1991).

Etninen ryhmä määritellään etnolingvistiksi teoriassa ensisijaisesti subjektiivisen itsemäärittelyn perusteella, mikä tapahtuu tietoisella eron tekemisellä oman ja toisen ryhmän välillä. Itsemäärittely tarkoittaa paitsi eron tekemistä oman ja toisen ryhmän välillä, myös toivetta tulla identifioituksi ja kohdeksi mieluummin sen ryhmän jäsenenä, jonka kanssa jaetaan käyttäytymisnormit, symbolit ja merkitysjärjestelmät (Giles & Coupland 1991, 106; Giles & Johnson 1987).

Etnolingvistisen teorian oletuksena on, että yksilön kokema oman ryhmän elinvoimaisuus, ryhmäraajat sekä jäsenyys useaan ryhmään joko voimistavat tai heikentävät yksilön etniskielellistä identiteettiä (Giles & Johnson 1987, 71). Etnisten ryhmien etnolingvististä elinvoimaisuutta voidaan verrata ja saada sitä kautta tietoa ryhmän identiteetistä. Etnolingvistinen elinvoimaisuus muodostuu ryhmän *statuksesta* (taloudellinen, poliittinen ja kielellinen), *maantieteellisistä* tekijöistä (ryhmän koko, syntyvyys, maantieteellinen keskittyminen) ja *institutionaalista* tuesta (ryhmän ja sen puhuman kielen tunnustaminen mediassa, koulutuksessa ja hallinnossa) (Bourhis ym. 1981; Giles & Johnson 1987; Giles & Coupland 1991; ks. myös Liebkind 1999, 143–145). Ryhmän kielellä on vahva etnolingvistinen elinvoimaisuus, jos kielen status on korkea, ryhmä on maantieteellisesti tarpeeksi keskittynyt säilyäkseen kollektiivina ja ryhmä saa muodollista ja epämuodollista institutionaalista tukea yhteiskunnassa. Vastaavasti elinvoimaisuus on heikko, jos kielen status on heikko, ryhmä on hajallaan eikä saa riittävästi institutionaalista tukea asemalleen. Elinvoimaisuutta eivät kuitenkaan ratkaise objektiiviset tulkinnat, vaan ratkaisevia ovat ryhmän omat kokemukset statuksesta ja asemastaan. Ryhmänsä elinvoimaisuuden vahvaksi kokevilla on yleensä myös myönteisemmät asenteet omaa kieltä kohtaan kuin niillä, jotka kokevat elinvoimaisuuden alhaiseksi. Ne ryhmät, joilla elinvoimaisuus on korkein, säilyttävät Gilesin ja kumppaneiden mukaan todennäköisimmin erilaisuutensa ja etnolingvistisen identiteettinsä.

Gilesin ja Couplandin (1991, 109–112) mukaan heikko etnolingvistinen identiteetti voi johtaa assimiloitumiseen sekä etnisesti että kielellisesti. Kielellinen assimiloituminen voi olla osittaista, jolloin vähemmistön kieltä käytetään vain tietyissä, rajoitetuissa konteksteissa (esim. perheenjäsenten keskuudessa), tai täydellistä (kielen vaihtaminen), mikä voi äärimmäisissä tilanteissa johtaa kokonaisen kielen katoamiseen. Kielellinen assimiloituminen ei kuitenkaan ole itsestään selvää, koska enemmistökielen puhujat saattavat kieltäytyä hyväksymästä vähemmistön jäseniä kieliryhmänsä jäseniksi vedoten ”epätäydelliseen” kielitaitoon. Toisaalta, jos kielitaito on niin hyvä, että sitä ei voida käyttää enää hyväksymiskriteerinä, saatetaan tilalle ottaa muita vertailuperusteita ryhmään kuulumiselle, esimerkiksi syntyperä (ks. esim. Keskiälo 2001).

Identifioituminen omaan ryhmään tai vaihtoehtoisesti enemmistöryhmään voi vaihdella yksilön ja ryhmän osalta tilanteen mukaan. Esimerkiksi julkisissa kielenkäyttötilanteissa (erilaiset yhteiskunnalliset instituutiot, politiikka)

vallitseva kieli voi olla enemmistökieli ilman kielen valinnasta ja identifioitumisesta aiheutuvia negatiivisia konnotaatiota, kun taas yksityisimmissä tilanteissa (koti, lukeminen, ystävät) kielen ja ryhmäidentiteetin valinta koetaan henkilökohtaisemmaksi, omasta päätäntävällästä riippuvaksi (esim. Clément & Noels 1992; Noels ym. 1996). Grosjeanin (1982, 127–157) mukaan kielellinen käyttäytyminen ei riipu läheskään aina kielitaidosta tai motiivista, vaan ennen kaikkea tilanteesta. Hänen mukaansa kielen valinta ei välttämättä ole tiedostettua, ja monissa tilanteissa siihen vaikuttavat ensisijaisesti suorat tai epäsuorat valta-asetelmat vähemmistö- ja enemmistökielen välillä.

Clément ja Noels (1992) ovat kehittäneet tilannesidonnaisen etnolingvistisen identiteetin mallin, jossa tarkastellaan ryhmän etnolingvistisen statuksen vaikutusta vähemmistön ja enemmistön akkulturaatioasenteisiin, kuvataan ja verrataan ryhmien kielenkäyttötilanteita ja arvioidaan ryhmästatuksen vaikutuksia tilannesidonnaiseen identifioitumiseen. Tutkimuksessa käytettiin akkulturaatioasenteita (Berry ym. 1987; Berry 1990) ja etnolingvististä identifioitumista kartoittavia mittareita. Etnolingvististä identiteettiä selvitettiin yksityisiin (perhe, ystävät) ja julkisiin tilanteisiin (työ, opiskelu) sekä mediaan, tulevaisuuteen ja ryhmän jäsenten välisiin suhteisiin liittyvissä tilanteissa. Jokaisen kuvattun tilanteen osalta Kanadassa, Ontarion ja Québecin yliopistoissa opiskelevien englannin- ja ranskankielisten nuorten piti arvioida identifioitumisensa taso sekä omaan että enemmistöryhmään.

Tulosten mukaan ensinnäkin ryhmän etnolingvistinen elinvoimaisuus vaikuttaa identifioitumiseen sekä yksilö- että ryhmätasolla. Toiseksi, etnolingvistinen identiteetti on hyvin tilannesidonnainen, ja erityisesti kaksikieliset ”vaihtovat” identifioitumistaan tilanteen mukaan. Clément ja Noels (1992) havaitsivat, että identifioituminen omaan ryhmään oli voimakkaampaa yksityisimmissä tilanteissa, kun taas julkisissa työhön, opiskeluun tai ryhmien väliseen vuorovaikutukseen liittyvissä tilanteissa ulkoryhmään identifioituminen oli voimakkaampaa. Tämän he katsoivat viestivän siitä, että julkisissa tilanteissa enemmistön vaatimukset olivat itsestään selviä eivätkä sallineet henkilökohtaista etnolingvististä identifioitumista. Vastaavasti yksityisissä perhe- ja ystävyys-suhteissa sekä esimerkiksi lukemiseen liittyvissä tilanteissa yksilö pystyi vapaasti valitsemaan kielensä ja identifioitumisensa kohteen. Kielenvaihtaminen oli siis sidoksissa kielellisen yhteisön statukseen yhteiskunnassa (ks. myös Giles & Johnson 1987; Giles & Coupland 1991). Clément ja Noels (1992, 227) toteavatkin, että tilannesidonnaisen identiteetin ja akkulturaatioasenteiden yhdistäminen laajempaan sosiaaliseen ja institutionaaliseen ryhmien väliseen vuorovaikutukseen on tärkeää, koska etnolingvistinen identiteetti on osoittautunut tilanteittain vaihtelevaksi. Identiteettien moninaisuuden ja muuttumiskykyisyyden katsotaan olevan sosiaalisesti hyväksyttyä ja jopa toivottavaa, koska pluralistisuutta pidetään yleensä monikulttuuristen yhteiskuntien tavoitteena.

Etnolingvististä teoriaa on kritisoitu muun muassa siitä, että se ei huomioi yksilölle tai ryhmälle ulkopuolelta ”annettua” identiteettiä, vaan se tarkastelee ainoastaan yksilön tai ryhmän itsemäärittelyä (Gudykunst & Ting-Toomey 1990, 310). Ulkopuolinen ”leima” voi kuitenkin ratkaisevasti vaikuttaa identi-

teetin rakentamiseen (ks. esim. Giles & Coupland 1991, 108). Esimerkiksi (inke- rin)suomalaisia koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että ulkopuolelta annettu identiteetti voi olla ristiriitainen oman identiteetin kanssa: Venäjällä suomalaisiksi itsensä identifioineet ovatkin Suomeen muutettuaan saaneet huomata olevansa muiden mielestä venäläisiä (Davydova 2003a; 2003b; 2004; Heikkinen 2003; Kyntäjä 2004). Samanlaisia havaintoja on tehty Saksaan paluumuuttajina asettuneiden Venäjän saksalaisten keskuudessa: kansallisuudeltaan saksalaisina itseään pitäneitä on kohdeltu venäläisinä heidän muutettuaan Venäjältä Saksaan (Meng & Protassova 2002a; 2002b). Identiteettiä ei siis rakenneta pelkäämään omien toiveiden mukaan, vaan prosessiin vaikuttavat vahvasti myös muiden asenteet ja toiminta vähemmistöryhmää kohtaan.

4.4 Kielenoppiminen, asenteet ja identiteetti

Toisen kielen oppimisen¹⁸ alalla Gardnerin ja Lambertin (1972; myös Gardner & Clément 1990; Gardner ym. 1990) 1950-luvulta alkaneet tutkimukset toisen kielen oppimiseen vaikuttavista tekijöistä ovat olleet uraauurtavia. He havaitsivat, että yleinen kielellinen lahjakkuus, asenteet kielen opiskelua ja kielenpuhujia kohtaan vaikuttavat toisen kielen oppimiseen. He jakoivat kielen oppimiseen liittyvän motivaation (asenteen)¹⁹ *instrumentaaliseen* ja *integratiiviseen* sen mukaan, pitääkö kielenoppija kieltä välineenä tiettyjen sosiaalisten tai henkilökohtaisten etuisuuksien saavuttamisessa (esim. opiskelu- tai työpaikka), vai haluaako hän oppia kieltä sen muihin kielenpuhujiin integroivan merkityksen vuoksi (Gardner & Clément 1990; Gardner & Lambert 1972; Schumann 1978; Spolsky 1989; ks. myös Baker 1992, 31–33). Integratiivisen motivaation on katsottu edistävän toisen kielen omaksumista ja oppimista, johtavan parhaisiin oppimistuloksiin ja olevan sidoksissa myös kielenoppijan identiteettiin tiukemmin kuin instrumentaalisen motivaation (Schumann 1978). Motivaation lisäksi toisen kielen oppimiseen vaikuttavat Gardnerin ja Clément'n (1990) mukaan yksilön kognitiiviset ominaisuudet ja persoonallisuuden piirteet. Kognitiivisiin ominaisuuksiin liittyvät yksilön kyky oppia kieltä ja strategiat, joita hän käyttää kielen opiskelemisessa. Toisena kielen omaksumiseen vaikuttavana tekijänä Gardner ja Clément mainitsevat persoonalliset piirteet, joita ovat sosiaalisuus vs. sisäänpäinkääntyneisyys, riippuvaisuus toisista, empatia ja itseluottamus. Itseensä luottavan, empaattisen ja sosiaalisesti suuntautuneen oppijan on havaittu menestyvän kielenoppijana.

¹⁸ Toisen kielen oppimisella tarkoitetaan tässä englanninkielistä käsitettä SLA (second language acquisition), jolla viitataan niin formaaliin, luokkahuoneessa tapahtuvaan kielenopiskeluun kuin kielen omaksumiseen ja oppimiseen autenttisissa kielenkäyttötilanteissa.

¹⁹ Termejä *asenne* ja *motivaatio* käytetään osittain limittäin ja päällekkäin, ja eri tutkijat lähestyvät eri tavoin kyseessä olevia ilmiöitä. Yleensä kuitenkin puhutaan sekä asenteesta että motivaatiosta tarkasteltaessa instrumentaalista ja integratiivista asennoitumista toista kieltä ja sen oppimista kohtaan (Baker 1992, 31–33).

Jakoa instrumentaaliseen ja integratiiviseen motivaatioon on kritisoitu siitä, että se on ensisijaisesti teoreettinen. Vakuuttavaa empiiristä näyttöä ei ole, eikä vaihtelua ja muutoksia motivaatiossa ole huomioitu, vaan sen on ajateltu olevan vakaa ja muuttumaton (Baker 1992, 32–33; Norton 2000). Tämä oletus on kuitenkin kyseenalainen nykykäsityksen valossa. Dikotomisesti kielenoppijan tarkastelut joko integratiivisesti tai instrumentaalisesti motivoituneena tai ei-motivoituneena jättävät tilanteiset – ajalliset ja paikalliset – vaihtelut ja muutokset motivaatiossa tarkastelun ulkopuolelle (Norton 2000, 4–16).

Motivaation ohella toisen kielen oppimisen alalla on tutkittu kieliassenteita²⁰ suhteessa kielen oppimiseen, valintaan ja käyttöön, variaatioihin, statukseen, sekä kielivähemmistöihin ja kielenpuhujiin²¹ (Baker 1992, 10, 29–31; Edwards 1999; Giles & Coupland 1991, 33–59; Hyland 1997; Kalaja 1999). Myönteisten asenteiden kieltä ja kielenpuhujia kohtaan on todettu lisäävän motivaatiota oppia kieltä (esim. Fillmore 1989; Holmes 2001, 343). Kieliassenteet ovat osa jokapäiväistä kielenkäyttöä ja kielellistä elämää, ja niiden muodostumisen ja muuttumisen mekanismien tutkiminen tuo arvokasta tietoa myös kielisuunnittelulle ja kielipolitiikalle. Useimmiten assenteet on määritelty mentaalisesti ja niitä on pidetty ihmisen sisäisenä tilana, jonka joku ärsyke on laukaissut ja joka myöhemmin voi ohjata hänen käyttäytymistään (Kalaja 1999, 46–47). Mentaalisten määritelmien mukaan assenteet voidaan jakaa edelleen kognitiivisiin (tieto), affektiivisiin (tunne) ja konatiivisiin (tahto, toiminta) osa-alueisiin sen mukaan, että kielet ja niiden puhujat voivat herättää erilaisia tunteita ja saada heidät toimimaan tietyllä tavalla.

Koska kieliassenteet ovat muiden asenteiden tavoin latenteja, niitä ei voida mitata suoraan, vaan ainoastaan kieleen liittyvän toiminnan, kuten kielen valinnan, kielellisen käyttäytymisen tai kielenoppimisen tulosten kautta (Baker 1992; Kalaja 1999). Yleensä assenteita tutkimalla pyritään selvittämään asenteiden ja muiden muuttujien välisiä suhteita ja ymmärtämään ihmisten toimintaa. Kieliassenteiden on katsottu vaikuttavan kielen valintaan ja sitä kautta myös kielelliseen ja etniseen identifiointumiseen (Baker 1992). Bakerin mukaan on tärkeää huomioida kieleen liittyvien affektiivisten ja kognitiivisten piirteiden lisäksi myös kontekstuaaliset ja sosiaaliset seikat, kuten ikä, sukupuoli, koulu, kielitaito sekä kieli- ja kulttuuritausta, joiden välistä oletettua suhdetta hän hahmottaa seuraavasti: (kuvio 3)

²⁰ Yleensä kieliassenteet (language attitude) määritellään asenteiksi, joita ihmisillä on eri kieliä tai saman kielen eri variaatioita tai näiden puhujia kohtaan (Kalaja 1999, 46). Kieliassenne on yleisesti käytetty termi, vaikka Edwardsin (1999, 109) mukaan monissa tutkimuksissa tarkastellaan itse asiassa uskomuksia (beliefs), eikä varsinaisesti assenteita. Esimerkiksi väittämällä ”Miten tärkeä ranskan kielen taito on sinulle?” saadaan tietoa vastaajan uskomuksesta, eikä niinkään asenteesta kieltä kohtaan.

²¹ Kieliassenteiden tutkimisesta eri menetelmillä ks. esim. Baker 1992; Giles & Coupland 1991; Kalaja 1999.

teisyys tiettyinä hetkenä, ja saatuja tuloksia voidaan käyttää osana laajemman kuvan muodostamisessa, kuten esimerkiksi tässä tutkimuksessa on tehty.

Asenteet eivät siis nykykäsityksen mukaan ole muuttumattomia ja ennalta määräytyneitä suhteessa tiettyyn kieleen tai kielenpuhujiin, vaan ne ovat identiteetin tapaan tilannesidonnoisia riippuen kontekstista ja kielenkäytönfunktioista. Ei ole olemassa universaalia mielipidettä siitä, mikä kieli kuulostaa kauniilta tai rumalta, vaan asenteet muodostuvat usein suhteessa siihen, mitä kyseisen kielen puhujasta kussakin tilanteessa ajatellaan. Pohjimmiltaan kieli-asetteet ovat siis sosiaalisia: joihinkin kieliin suhtaudutaan myönteisesti, koska niiden puhujia arvostetaan yhteisössä esimerkiksi heillä olevan korkean statuksen ja vallan perusteella (Kalaja 1999, 47). Edwards (1999, 102–103) toteaa, että varsinkin viimeaikaisissa tutkimuksissa on osoitettu, että asenteisiin vaikuttavat näkyvimmin juuri yhteisön status ja solidaarisuus, eikä niinkään kielen esteettisyys tai loogisuus.

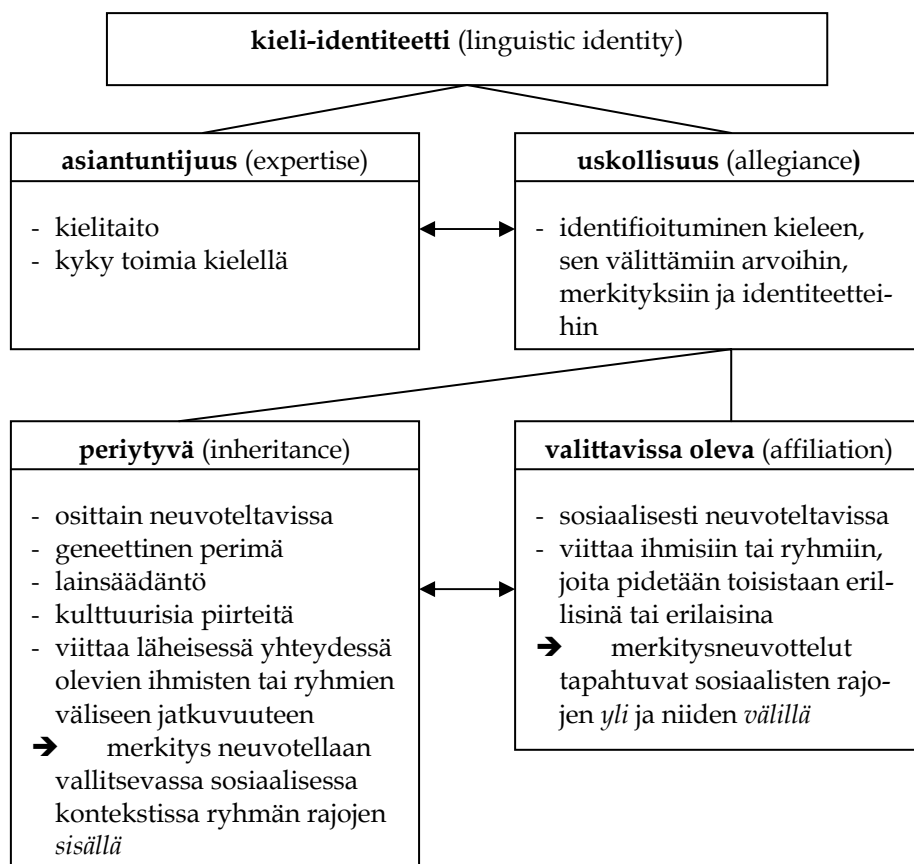
Kielenoppimista, kieli-asetteita ja kieli-identiteettiä on tutkittu perinteisesti luokkahuonekontekstissa psykologististen prosessien kautta, kuten edellä kuvatut kielen oppimiseen liittyvät motivaatio- ja asennetutkimuksetkin osoittavat. Nortonin (2000, 4–16) mukaan toisen kielen oppimista käsittelevästä tutkimuksesta puuttuu yhä yhtenäinen identiteettiteoria, jonka avulla kielenoppija ja sosiaalinen ympäristö voitaisiin yhdistää. Toisen kielen oppimisen teorit jättävät myös kielenpuhujien väliset valtasuhteet huomioimatta, mikä ei tee oikeutta toisen kielen oppijalle. Kielen oppiminen, kielenkäyttö ja kielellisen identiteetin rakentaminen ei ole kiinni pelkästään oppijasta, vaan koko siitä sosiaalisesta kontekstista, jossa oppija on osallisena. Nortonin (2000, 10–11) mukaan olisi perustellumpaa puhua motivaation sijaan sijoittamisesta tai panostamisesta (investment) kieleen, mikä tarkoittaa kielen tarjoamien symbolisten ja materiaalien resurssien moninaisuuden ymmärtämistä ja hyödyntämistä, mikä ei ole ollut ilman kielitaitoa mahdollista.

Norton (2000, 124–132) kritisoi toisen kielen oppimisen teorioita myös oppijoiden identiteetin kuvaamisesta ainutlaatuisena, pysyvänä ja vakaana (ks. myös Pavlenko & Blackledge 2004). Nortonin mielestä postmoderni käsitys identiteetin moninaisuudesta, dynaamisuudesta ja ristiriitaisuudesta sopisi paremmin myös kielen oppijan identiteetin tarkastelulle. Identiteettiä tulisi tarkastella sen kautta, miten yksilö ymmärtää suhteensa maailmaan, miten tämä suhde konstruoidaan ajassa ja paikassa ja miten yksilö ymmärtää tulevaisuuden mahdollisuudet. Esimerkiksi maahanmuuttaja konstruoi identiteettiään eri roolien kautta – esimerkiksi perheenjäsenenä, opiskelijana, naisena ja kielenoppijana. Kielenoppija joutuu myös taistelemaan valtasuhteiden alistamana päästäkseen sisään kohdekielen puhujien sosiaalisiin verkostoihin ja saadakseen mahdollisuuden puhua ja oppia kieltä.

Kielen ja identiteetin suhdetta tarkasteltaessa keskeisinä ovat äidinkieli ja toinen kieli (tai vaihtoehtoisesti enemmistökieli ja vähemmistökieli). Kieltä äidinkielenään puhuvaa on perinteisesti pidetty syntyperäisenä kielen puhujana, minkä on katsottu merkitsevän Ramptonin (1995, 336–337) mukaan ainakin viittä asiaa: 1) tietty kieli on peritty geneettisenä kykynä tai sosiaaliseen ryhmään

syntymisen kautta, 2) periminen tarkoittaa hyvää kielen puhetaitoa, 3) ihmiset joko ovat tai eivät ole syntyperäisiä kielenpuhujia, 4) syntyperäisyys tarkoittaa kielentajua ja 5) ihmiset ovat yleensä yhden kielen syntyperäisiä puhujia, aivan kuten yhden maan kansalaisia. Rampton (1995, 337–344) kritisoi tätä perinteistä näkemystä ja pitää sitä ongelmallisena monesta syystä. Ensiksi, kielikyky voi olla geneettisesti peritty, mutta tietty kieli opitaan sosiaalisissa tilanteissa. Toiseksi, ihmiset eivät kuulu ainoastaan yhteen sosiaaliseen ryhmään, vaan ryhmien lukumäärä ja sitoutuminen niihin vaihtelee ajassa ja paikassa, ja samoin myös kieli voi muuttua. Syntyminen tietyn kieliryhmän jäseneksi ei automaattisesti tarkoita, että kieltä osattaisiin puhua hyvin tai että kielitaito olisi yhtä hyvä joka osa-alueella tai käyttöfunktiossa. Oletus syntyperäisyydestä tai yhdestä äidinkielestä jättää myös huomiotta uudet tai sekoittuneet kieli-identiteetit.

Kieli-identiteetti ja ”syntyperäisen kaltainen kielitaito” liitetään usein juuri äidinkieleen ja sen puhujiin. Ongelmana Rampton (1995, 340) pitää sitä, että kielitaito ja identiteetti nähdään kuuluvan yhteen. Hänen mukaansa käsite ”syntyperäinen kielenpuhujia” tulisi korvata kahdella erillisellä käsitteellä: *asiantuntijuus* (expertise) ja *lojaalius* tai *uskollisuus* (allegiance), joiden Rampton katsoo kuuluvan kieli-identiteettiin, eli yksilön kulttuurisiin tulkintoihin suhteestaan kieleen (kuvio 4).

KUVIO 4 Kieli-identiteetin komponentit Ramptonin (1995) mukaan.

Rampton (1995, 340–344) perustelee *asiantuntijuus*-termin käyttöä syntyperäisyyden asemesta seuraavasti: 1) asiantuntija ei välttämättä tunne hallitsemaansa asiaa (tässä tapauksessa kieltä) itselleen läheiseksi, eli asiantuntijuus on eri asia kuin identifioituminen, 2) asiantuntijuus on opittua, ei määrättyä tai synnynäistä, 3) asiantuntijuus on suhteellista ja tulkinnanvaraista, 4) asiantuntijuus on osittaista, eli kieltä voi hallita joillakin osa-alueilla mutta toisilla ei ja 5) asiantuntijuus etenee prosessimaisesti, jonka aikana kielen standardit hallitsevat, arvioivat ja kyseenalaistavat kielenoppijan taitoja. Eli asiantuntijuudessa korostuu ennemminkin se mitä joku osaa kuin se, mistä joku on tullut tai on alkuperältään. Asiantuntijuus-termin käyttö myös mahdollistaa tunteiden ja asenteiden pitämisen erossa kielenhallinnasta ja kyvystä käyttää kieltä tarkoituksenmukaisesti eri tilanteissa. Identifioituminen, tunteet ja asenteet liittyvät pääasiassa Ramptonin termiin *uskollisuus*, vaikkakin hän korostaa myös asiantuntijuuden ja uskollisuuden vuorovaikutusta ja limittäisyyttä.

Uskollisuus-termiin sisältyy kieleen liittyvä affektiivinen side, mikä taas Ramptonin tulkinnan mukaan puuttuu kieleen liittyvästä asiantuntijuudesta. Uskollisuuden Rampton (1995, 342–343) jakaa vielä kahteen komponenttiin, joista ensimmäinen viittaa perimään ja toinen valintaan. Usein juuri perinnöllisyys nousee etusijalle puhuttaessa kieleen identifioitumisesta, kun kielen katsotaan siirtyvän sukupolvelta toiselle tiettyine kulttuurisine piirteineen, arvoineen ja merkityksineen. Näistä merkityksistä neuvotellaan, kiistellään ja niitä kyseenalaistetaan ryhmän sisällä, mutta niiden tärkeyden päättää itse ryhmä. Myös lailla säädetään kielellisistä oikeuksista ottamatta kantaa siihen, mikä yksilön suhde kieleen on. Kieli voi yhdistää sen käyttäjiä toisiinsa myös yli ryhmärajojen: valinnan mahdollisuus takaa sen, että ryhmien välisiä rajoja voidaan rikkoa ja toisenkin ryhmän kielestä voi tulla identiteetille merkityksellinen. Neuvoteltavuus ja sosiaalisesta kontekstista riippuvaisuus tarkoittaa myös sitä, että perinnöllisyyden ja valittavuudenkin välinen suhde on joustava, monivaihteinen ja herkästi laajempaan tilanteeseen reagoiva. Rampton (1995, 343) pitääkin sosiaalisia prosesseja ja kulttuurista neuvottelua erityisen tärkeänä yksilön kieli-identiteetille.

4.5 Sosiokulttuurinen näkemys kieli-identiteetistä

Viime aikoina sosiokulttuurisen kontekstin huomioiminen on saanut yhä enemmän huomiota kielentutkimuksessa (Blackledge 2002; 2004; Fishman 2002a, 2002b; Lanehart 1996; Norton 1997; 2000; Norton-Peirce 1995; Pavlenko & Blackledge 2004). Sosiokulttuurisessa kielentutkimuksessa on sovellettu erityisesti Bahtinin, Vološinovin ja Vygotskin teorioita sosiokulttuuristen prosessien ja tietoisuuden tutkimiseen (Alanen 2000; 2002; 2003; Dufva 1998; 2002; Penuel & Wertsch 1995; Rampton 1995, 304–307; ks. myös Lähteenmäki 2002). Käsitys identiteetin moninaisuudesta, dynaamisuudesta ja ristiriitaisuudesta on nousut esiin yhtenä varteenotettavana mahdollisuutena maahanmuuttajien kie-

lenoppijan identiteetin rakentumisen tulkinnessa (Norton 2000; Pavlenko & Blackledge 2004). Kieli-identiteetti nähdään siten ennemminkin moninaiseksi kuin yhtenäiseksi, pikemmin hajanaiseksi kuin keskittyneeksi ja ennen kaikkea ajassa ja paikassa muuttuvaksi.

Sosiokulttuurista lähestymistapaa ovat kehittäneet muun muassa psykologit Penuel ja Wertsch (1995). He ovat yhdistäneet Ericsonin henkilökohtaisten valintojen tärkeyttä identiteetin muotoutumiselle korostavan näkemyksen ja Vygotskin teoreettisen lähestymistavan, joka korostaa mielen toiminnan olevan *sosiokulttuuristen, historiallisten ja institutionaalisten* prosessien ohjaamaa. Ericson tunsu mielenkiintoa pääasiassa identiteetin muotoutumisen määrittelemiseen niiden valintojen kautta, joita yksilö tekee vastauksena sosiokulttuuriseen, historialliseen ja institutionaaliseen todellisuuteen, ennemmin kuin näiden todellisuuksien identiteettiä muokkaavasta roolista. Vygotskille sosiokulttuuriset prosessit taas olivat ensisijaisia yksilön toiminnan ymmärtämisessä. (Penuel & Wertsch 1995, 84.)

Penuelin ja Wertschin (1995) sosiokulttuurinen lähestymistapa näkee nämä kaksi sosiokulttuuristen prosessien ääripäätä vuorovaikutuksellisina ihmisen toiminnassa eikä staattisina prosesseina, jotka ovat olemassa toisistaan eristyksissä. Wertschin (1995, 60) mukaan ihmisten toiminta ja sosiokulttuuriset olosuhteet on ymmärrettävä nimenomaan dialogisessa ja dynaamisessa suhteessa toisiinsa. Penuelin ja Wertschin uusvygotskilaiseksi ja dialogiseksi nimetyssä ajattelussa analyysiyksiköksi on noussut *toiminta* (ks. myös Alanen 2002). Toiminta nähdään sekä tavoitteellisena että kielen tai muiden kulttuuristen merkkien kautta välittyvänä. Erityisesti he korostavat kielen käytön merkitystä vuorovaikutuksellisissa konteksteissa. Inhimillisen toiminnan ottaminen keskipisteeseen mahdollistaa yhtenäisemmän identiteetin kuvauksen toiminnan dynaamisena hetkenä, joka voi muuttua hyvinkin perustavanlaatuisesti toiminnasta toiseen riippuen siitä, miten toiminnan tapa, tarkoitus, kulttuuriset työkalut ja kontekstit on rinnastettu (Penuel & Wertsch 1995, 84).

Penuelin ja Wertschin (1995, 90–91) mukaan identiteetin muotoutumisen kulttuuriset ja historialliset resurssit eivät muodosta mitään eriytymätöntä kokonaisuutta vaan moninaisuuden, josta tilanteen mukaan valitaan tarvittavat työkalut (ks. myös Wertsch 1991). Penuel ja Wertsch korostavat, että sosiokulttuurinen lähestymistapa ohjaa meitä keskittymään ihmisten erilaisten tilanteiden kuluessa identiteettinsä muotoilemisessa käyttämien kulttuuristen työkalujen ja välittävien keinojen erityiskysymyksiin ja siihen, miten näitä työkaluja on käytetty näissä tilanteissa. Kun identiteetti nähdään kulttuuristen työkalujen tai välittävien keinojen muovaamana, herää kysymys kulttuuristen työkalujen moninaisuuden luonteesta ja siitä, miksi tiettyä työkalua käytetään toisen sijasta tietynlaisessa toiminnassa. Tästä syystä Penuel ja Wertsch ehdottavat, että identiteettiä pidettäisiin ensisijaisesti retorisenä toimintana koskien itsensä ja toisten vakuuttamista siitä, kuka on ja mitä keinoa käyttää saadakseen eri tarkoitukset yhtymään: ilmaista tai luoda solidaarisuutta, rakkautta, ystävyyttä jne. Toiminta on aina suunnattu jollekin, joka on kulttuurisesti ja historiallisesti sijaitseva ja jolla on erityinen merkitys yksilölle.

Penuelin ja Wertschin (1995) tutkimus on hyvä esimerkki sosiokulttuurisesta lähestymistavasta identiteetin tutkimuksessa, vaikka se ei suoranaisesti kuulukaan soveltavan kielentutkimuksen piiriin. Olen hyödyntänyt heidän näkemyksiään omassa tutkimuksessani venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetistä. Sosiokulttuurisessa lähestymistavassa yhdistyvät sekä individuaalinen toiminta että sosiaalinen, historiallinen ja institutionaalinen konteksti, jotka kaikki ovat osallisina identiteetti-prosessissa (taulukko 5). Identiteetti rakentuu erilaisissa tilanteissa, merkitysneuvotteluissa, riippuen siitä, kuka, kenen kanssa, missä ja mistä puhutaan. Identiteetti ei siten ole jokin tietty, määriteltävissä oleva olotila, vaan se muotoutuu vallitsevan sosiokulttuurisen kontekstin puitteissa (ks. myös Lanehart 1996). Kuten Penuel ja Wertsch (1995, 84) toteavat, ihmisen toiminta sisältää hänen valitsemansa kuvauksen itsestään ja toiminnan tarkoituksen, mutta myös kulttuuristen resurssien vuorovaikutuksen, sosiokulttuurisen ja institutionaalisen kontekstin. Sosiokulttuurisessa lähestymistavassa yhdistyy piirteitä sekä essentialistisesta että situatiivisesta identiteettinäkömyksestä: yhtäältä korostetaan historiallisten ja kulttuuristen resurssien olemassaoloa ja merkitystä, mutta toisaalta niitä ei käsitetä kokonaisuutena vaan moninaisuutena, mahdollisina resursseina yksilön identiteettityössä (taulukko 5). Tässä tutkimuksessa sosiokulttuurinen konteksti on pyritty huomioimaan väittämien ja kysymysten muotoilussa selvitetessä kielenkäyttöä, kielellistä ja etnistä identifioitumista.

Identiteetti on taistelua erilaisissa valta-asetelmien strukturoimissa tilanteissa, joissa kielenoppija toimii itse aktiivisena osallistujana eikä passiivisena muiden toiminnan kohteena. Toisaalta myös yhteiskunnan rakenteissa ja ympäröivässä sosiokulttuurisessa kontekstissa olevat valta-asetelmat vaikuttavat niin enemmistö- kuin vähemmistökielenkin puhujien identiteetin muotoutumiseen, kuten luvussa 4.1 todettiin. Valta-asetelmat voidaan kuitenkin haastaa ja kyseenalaistaa, mikä osaltaan tekee identiteeteistä ristiriitaisempia ja moninaisempia. Vähemmistökielen puhujien kielelliset ja kulttuuriset oikeudet säätelevät kielenkäytön mahdollisuuksia lähinnä institutionaalisella tasolla ja koulutuslaitoksissa, kun taas sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kysymys on ennemminkin kirjoittamattomista säännöistä: kuka on legitimoitu käyttämään omaa kieltään ja missä tilanteissa, milloin se on sallittua ja millä ehdoin. Varsinkin nuorilla vertaisryhmän ja nuorisokulttuurin merkitys identiteetin rakentamiselle on tärkeä.

TAULUKKO 5 Essentialistinen, sosiokulttuurinen ja situatiivinen näkemys identiteetistä.

	Essentialistinen	Sosiokulttuurinen	Situatiivinen
Perus- oletukset	Identiteetillä on tiettyjä tunnusmerkkejä, jotka ryhmän jäsenet jakavat. Se on määriteltävissä ja tunnistettavissa tiettyjen historiallisten, kulttuuristen, psyykkisten ja fyysisten piirteiden perusteella.	Rakentuu henkilökohtaisten valintojen ja sosiokulttuuristen ja historiallisten prosessien dialogisessa ja dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Retorista ja intentionaalista toimintaa, jolla vakuumetaan itseä ja muita.	Useita identiteettejä, jotka ovat ajassa ja paikassa muuttuvia, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvia historian, kielen ja kulttuurien tarjoamia resursseja hyväksikäyttäen.
Identiteetin luonne	Pysyvä, muuttumaton, lineaarisesti kehittyvä, ehyt	Dynaaminen, muutoksessa oleva, prosessimainen, hajanainen; jatkuvuus	Dynaaminen, muutoksessa oleva, prosessimainen, hajanainen
Kielen rooli	Passiivinen: identiteettiä määrittävä kulttuurinen piirre. Saman kielen puhujien oletetaan jakavan saman identiteetin.	Aktiivinen: käytetään kulttuurisena työkaluna tavoitteellisen toiminnan välittäjän roolissa. Opitaan sosiaalisissa tilanteissa.	Aktiivinen: diskursiivinen areena, jolla tuotetaan, kelpuutetaan, kyseenalaistetaan ja väheksytään identiteettejä
Tutkimus- menetelmät	Esim. kyselyt	Esim. kyselyt, diskursianalyysi, luokahuonetutkimus, keskusteluanalyysi	Esim. diskursiivianalyysi
Esimerkkejä aineistoista	Vastaukset kyselylomakkeen kysymyksiin	Vastaukset kyselylomakkeen kysymyksiin, kirjoitetut ja puhutut tekstit	Kirjoitetut ja puhutut tekstit
Analyysin tavoitteet	Kvantitatiivinen analyysi tilastomenetelmien: hypoteesien testaus, kausaalinen selittäminen, mallintaminen	Kvantitatiivinen analyysi; ilmiön sisällöllinen ja toiminnallinen tarkastelu	Ilmiön sisällöllinen tarkastelu: esim. puhe- tavat, sanavalinnat, toiminnan funktiot; tutkimustilanteen ja kontekstin tarkastelu

Monikulttuurisissa yhteisöissä vähemmistöön kuuluvien ryhmien on osattava ainakin jossakin määrin enemmistön kieltä, koska kielitaidon puuttuminen voi tuoda mukanaan sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia. Olisi kuitenkin syytä pohdita, mitkä ovat kielitaidolle asetettavat vaatimukset. Suomessa törmätään tämän tästä kysymykseen, milloin maahanmuuttajan kielitaito on riittävä koulutukseen tai työhön pääsemiseen. Kielitaitoa verrataan yleensä syntyperäisen kielipuhujan taitoon, minkä Rampton (1995, 337–344) kuitenkin kyseenalaistaa. Kielitaidosta ja laajemmin kieli-identiteetistä puhuttaessa olisikin perustellumpaa puhua Ramptonin termein *asiantuntijuudesta* ja *uskollisuudesta*, jolloin tunteet ja asenteet voidaan pitää erillään kielenhallinnasta ja kyvystä käyttää kieltä asianmukaisesti eri tilanteissa ja kielenkäytön alueilla. Kielen oppimisen motiivit voivat olla puhtaasti arkielämän tarpeiden, kuten koulutukseen ja työhön liittyviä, mutta hyväksään kielitaito ei välttämättä merkitse affektiivista sitoutu-

mista kieleen. Äidinkielenkin taito voi joillakin kielitaidon alueilla olla vajavaizen, mutta siitä huolimatta tunneside kieleen on vahva.

Aikaisemmissa luvuissa on todettu, että niin kielen oppimiseen kuin kielellisen identiteetin muotoutumiseen vaikuttavat monet persoonallisuuteen ja sosiaaliseen yhteisöön liittyvät tekijät. Kielenoppijan asenteet ja motiivit toisen kielen opiskeluun ja oman äidinkielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja säilyttämiseen ovat dynaamisessa suhteessa niin oman kieliryhmän kuin muidenkin ryhmien kanssa. Etnolingvistisen identiteettiteorian mukaan ryhmän taloudellinen, poliittinen ja kielellinen status, ryhmän koko sekä ryhmän ja sen puhuman kielen tunnustaminen mediassa, koulutuksessa ja hallinnossa vaikuttavat ryhmän elinvoimaisuuteen. Suomessa asuvat venäjänkieliset ovat suurin vähemmistöryhmä ja heidän kulttuurinen aktiivisuutensa on monilla aloilla voimakasta (esim. Baschmakoff & Leinonen 2001; SVVK 2003). Venäjän kielen statusta vähemmistökielenä ei ole ryhmän pyrkimyksistä huolimatta virallistettu, ja valtamediassa koko ajatus tästä on kyseenalaistettu ja jopa leimattu mahdottomaksi. Venäjänkielillä on kuitenkin aktiivinen pyrkimys rakentaa venäläistä identiteettiä suomalaisessa kontekstissa muun muassa omien medioiden, kuten lehtien ja radiokanavien, kautta (Pietikäinen & Laihiala-Kankainen 2004). Valtamedia ei kuitenkaan tätä valtaistumiskamppailua tue, vaikka Raittilan (2004, 297–298) mukaan venäjänkielisten esilletulo sanomalehtiteksteissä onkin arkipäiväistynyt ja liittynyt osaksi monikulttuurisuutta koskevaa keskustelua. Venäjän ja venäläisyyden negatiivinen uhkakuva ja toiseus eivät kuitenkaan ole poistuneet mediasta, vaan nousevat esiin ajoittain vaikuttaen myös asennoitumiseen Suomessa asuviin venäjänkielisiin. Esimerkiksi Helsingin Sanomat kirjoitti 11.10.2004 ”Kyselytutkimus: Suomalaisten Venäjän-vastaisuus omaa luokkaansa”, ”Suomalaiset suhtautuvat erittäin karsaasti Venäjään”, ja toisaalta 12.10.2004 ”Suhtautuminen Venäjään antaa aiheita itsetutkiskeluun”. Karjalainen puolestaan kirjoittaa 12.10.2004 ”Kielteinen asenne Venäjään perinteinen”. (ks. myös Davydova 2004; Raittila 2004). Epäluuloiselle suhtautumiselle ja kielteiselle asenteelle katsotaan olevan historiallinen oikeutus, vaikka toisaalta viestitämme samalla ”kansallista ahdasmielisyyttä ja suvaitsemattomuutta” (Helsingin sanomat 12.10.2004).

Suomessa asuvien venäjänkielisten ryhmä on hyvin heterogeeninen, mutta heillä on kuitenkin selkeä pyrkimys ylläpitää kielellistä ja kulttuurista identiteettiään. Olen lähestynyt tutkimuksessani Suomessa asuvien venäjänkielisten toisen asteen opiskelijoiden kielellistä identiteettiä selvittämällä heidän kielellistä ja etnistä identifioitumistaan, kielenkäyttöään ja kielikontaktejaan, kieli- ja kansallisuusasenteitaan sekä itsearvioitua venäjän ja suomen kielen taitoaan.

Seuraavassa luvussa esittelen empiirisen tutkimukseni metodiset lähtökohdat ja ratkaisut, joihin päädyin suunnitellessani aineistonkeruussa käyttämäni kyselylomaketta. Kuvaan myös käyttämäni tilastolliset menetelmät yksityiskohtaisesti, jotta lukija pystyisi näkemään millaisten vaiheiden kautta olen mihinkin ratkaisuun päätenyt. Identiteetin tutkiminen kyselymenetelmää käyttäen yksinkertaistaa identiteetin monimuotoisuutta ja kompleksisuutta, joten käyttämäni menetelmä tarjoaa vain valitsemieni teemojen kautta rakentuvan

poikkileikkauskuvan kieli-identiteetistä ja siihen kietoutuvista ilmiöistä. Metodiluvun jälkeen esittelen ja analysoin kyselyaineistoni tulokset, ja viimeisessä luvussa vedän yhteen tuloksia peilaten niitä esittelemiini teoreettisiin näkökulmiin.

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

5.1 Tutkimusongelmat

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteettiä, sen suhdetta heidän kulttuuri- ja kielitaustaan, venäjän ja suomen kieleen ja kielenpuhujiin, kielten käyttöön ja itsearvioituun kielitaitoon. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat suomalaisissa lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa sekä ammatillisiin opintoihin valmistavassa koulutuksessa opiskelevat venäjänkieliset maahanmuuttajaopiskelijat.

Tutkimuksen ongelmat jakautuvat kolmeen pääteemaan, jotka ovat: 1) venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetin selvittäminen etenkin suhteessa etniseen identiteettiin, 2) kieli-identiteettiin yhteydessä olevien tekijöiden ja niiden keskinäisen suhteen selvittäminen ja 3) erilaisten kieli-identiteettityyppien tarkastelu. Lähestyn näitä teemoja seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. **Millainen on tutkimuksen kohteena olevien venäjänkielisten opiskelijoiden tausta?**
 - 1.1. Millainen on opiskelijoiden etninen ja kielellinen tausta?
 - 1.2. Mitä kieltä tai kieliä opiskelijat käyttävät puhuessaan perheen ja ystävien kanssa, lukiessaan, ajatellessaan ja kertoessaan tärkeistä asioista?
 - 1.3. Miten usein opiskelijat lukevat, katsovat televisiota ja kuuntelevat musiikkia venäjän ja suomen kielellä?
 - 1.4. Miten usein opiskelijat tapaavat venäjän- ja suomenkielisiä ihmisiä erilaisissa tilaisuuksissa, kotonaan tai vapaa-aikanaan?
2. **Millainen on venäjänkielisten opiskelijoiden etninen identiteetti?**
 - 2.1. Miten opiskelijat asennoituvat venäläisiin ja suomalaisiin?
 - 2.2. Mitkä piirteet yhdistävät opiskelijoiden mielestä yhtäältä venäläisiä ja toisaalta suomalaisia keskenään?
 - 2.3. Miten opiskelijat identifioivat itsensä etnisesti?

3. Millainen on venäjänkielisten opiskelijoiden kieli-identiteetti?

- 3.1. Miten opiskelijat asennoituvat suomen ja venäjän kieleen?
- 3.2. Millaiseksi opiskelijat arvioivat suomen ja venäjän kielen taitonsa?
- 3.3. Mihin opiskelijat tarvitsevat mielestään venäjän ja suomen kieltä?
- 3.4. Miten opiskelijat identifioivat itsensä kielellisesti?
- 3.5. Miten sukupuoli, ikä, Suomessa oloaika, etninen tausta, kotikieli ja koulu-
tausta ovat yhteydessä kieli-identiteettiin?
- 3.6. Miten etninen identiteetti, kieli- ja kansallisuusasenteet, kielenkäyttö ja
kielitaito ovat yhteydessä kieli-identiteettiin?

4. Millaisia kieli-identiteettityyppejä venäjänkielisten opiskelijoiden joukossa on?

- 4.1. Millaisia kieli-identiteettityyppejä muodostuu kyselyaineistosta?
- 4.2. Miten kieli-identiteettityyppejä rakennetaan haastatteluissa?

Näihin tutkimuskysymyksiin haen vastausta tilastomenetelmin analysoitavan kyselyaineiston perusteella. Haastatteluaineistolla pyrin valaisemaan kyselyn perusteella rakentuneita kieli-identiteettityyppejä. Palaan kysely- ja haastatteluaineiston yhdistämiseen kieli-identiteettitutkimuksessa vielä tutkimukseni viimeisessä luvussa, jossa tarkastelen käyttämieni menetelmien antia ja rajoituksia, sekä pohdin empiirisen tutkimukseni tuloksia luvuissa kaksi, kolme ja neljä kuvattujen identiteetin, etnisyyden ja kielen välisiin suhteisiin liittyvien teoreettisten mallien ja tutkimustulosten valossa.

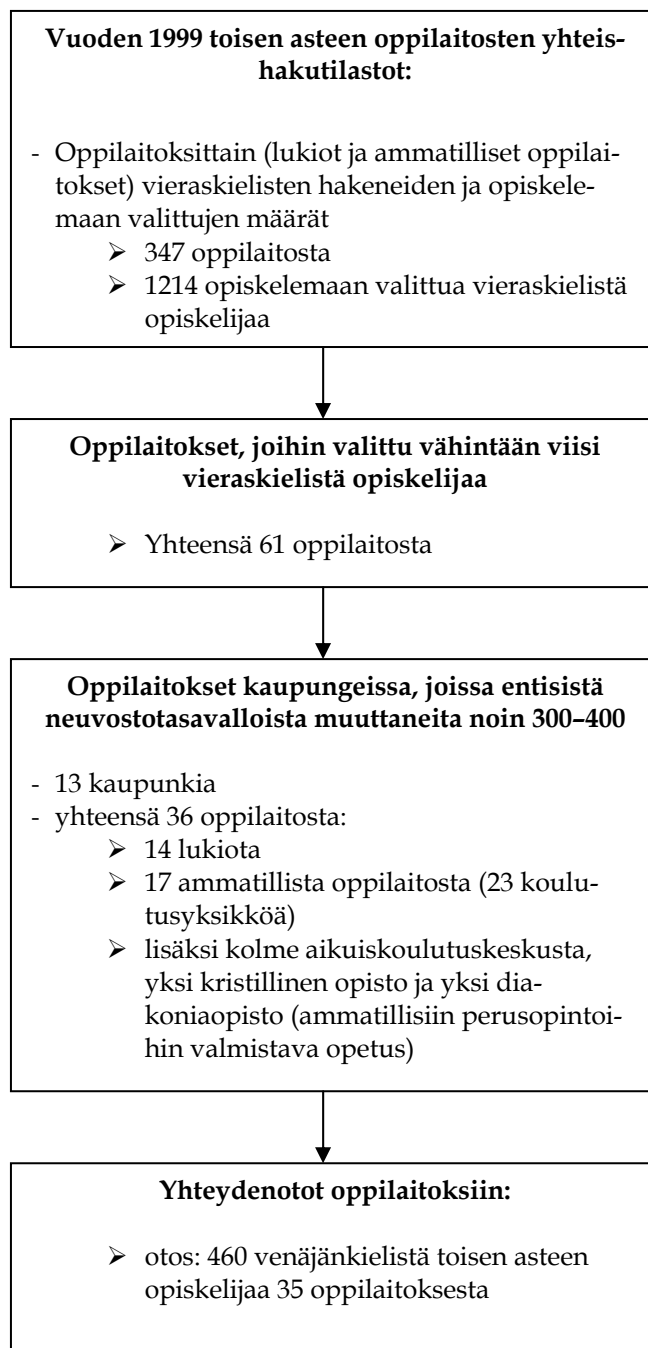
5.2 Tutkimuksen perusjoukko ja otos

Tutkimuksen perusjoukko muodostuu eri puolilla Suomea lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa sekä ammatilliseen koulutukseen valmistavassa koulutuksessa lukuvuosina 1999–2000 ja 2000–2001 opiskelleista venäjänkielisistä maahanmuuttajaopiskelijoista.

Otannon tavoitteena oli saada tilastollisesti mahdollisimman edustava otos toisen asteen oppilaitoksissa edellä mainittuna ajankohtana opiskelevista venäjänkielisistä maahanmuuttajaopiskelijoista. Perusjoukon kokoa oli vaikea määrittellä täsmällisesti tutkimusajankohtana, koska kattavaa tilastoa venäjän- tai muunkielisistä opiskelijoista ei ollut saatavilla. Opiskelijoiden rekisteröintitavat vaihtelivat oppilaitoksittain, eikä opiskelijoita oltu yleensä rekisteröity äidinkielen tai kansallisuuden mukaan. Rekisteröintitavasta johtuen päädyin käyttämään otannon suorittamisessa kevään 1999 yhteishakutilastoja. Tilasin yhteistyössä Opetushallituksen kanssa Tilastokeskukselta listauksen, josta selvisi yhteishakualueittain kaikki Suomen toisen asteen oppilaitokset, joihin oli hakenut vieraskielisiä opiskelijoita kevään 1999 yhteishaussa²⁴. Listassa mainit-

²⁴ Yhteishakulomakkeessa äidinkielen voi valita kolmesta vaihtoehdosta, jotka ovat suomi, ruotsi tai muu. Vaikka hakija olisi kirjoittanut kohtaan *muu* oman äidinkielen, sitä ei ole rekisteröity.

tiin kyseisiin oppilaitoksiin hakeneiden ja opiskelemaan valittujen opiskelijoiden määrät. Yhteishakutietojen mukaan vuonna 1999 toisen asteen opintoihin valittiin kaikkiaan 1214 vieraskielistä opiskelijaa 347 toisen asteen oppilaitokseen (kuvio 5).

KUVIO 5 Otannan vaiheet.

Kaikkiin näihin oppilaitoksiin ei kuitenkaan ollut mahdollista ottaa yhteyttä käyttävissä olevien resurssien puitteissa. Tästä syystä valitsin kyseisistä 347 oppilaitoksesta ensin ne, joihin oli valittu vähintään viisi vieraskielistä opiskelijaa kevään 1999 yhteishaussa. Tällaisia oppilaitoksia oli yhteensä 61. Tämän jälkeen

käytin valintakriteerinä kaupungin koko venäjänkielisen maahanmuuttajaväestön määrää olettaen, että se on yhteydessä myös opiskelijoiden määrään: valitsin lukioita ja ammatillisia oppilaitoksia sellaisista kaupungeista, joissa entisistä neuvostotasavalloista muuttaneiden maahanmuuttajien yhteismäärä oli vähintään 300. Näillä perusteilla valituksi tuli yhteensä 31 oppilaitosta: 14 lukioita ja 23 ammatillisen oppilaitoksen koulutusyksikköä 17 ammatillisesta oppilaitoksesta²⁵.

Näihin oppilaitoksiin otin yhteyttä joko soittamalla tai sähköpostitse tiedustellen oppilaitoksen halukkuutta osallistua tutkimukseen ja oppilaitoksissa opiskelevien venäjänkielisten opiskelijoiden määrää (liite 1). Ammatillisista oppilaitoksista saamieni tietojen mukaan osa venäjänkielisistä opiskelijoista opiskeli varsinaisessa ammatilliseen peruskoulutukseen suuntautuvassa koulutuksessa ja osa taas ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavassa koulutuksessa. Tästä syystä päätin ottaa tutkimukseeni mukaan myös ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen ryhmät. Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus oli järjestetty joko varsinaista ammatillista perusopetusta antavissa oppilaitoksissa tai niistä erikseen, esimerkiksi aikuiskoulutuskeskuksissa. Syksyllä 1999 ammatillisiin perusopintoihin valmistavaa koulutusta tarjosi Suomessa yhteensä 31 oppilaitosta tai muuta koulutuksen järjestäjää, joista tähän tutkimukseen osallistui 15. Näistä oppilaitoksista ja koulutuksen järjestäjistä 11 sisältyy edellä mainittuihin 23 ammatilliseen koulutusyksikköön ja viisi muihin oppilaitoksiin (kolme aikuiskoulutuskeskusta, yksi kristillinen opisto ja yksi diakoniaopisto). Näin ollen tutkimukseeni valituiksi tulleiden oppilaitosten määrä oli 36 (14 lukiota, 17 ammatillista oppilaitosta ja viisi muuta oppilaitosta). Yhden oppilaitoksen rehtoria ei tavoitettu, mutta kaikkien muiden 35 oppilaitosten rehtorit antoivat suostumuksensa tutkimuksen suorittamiseen.

Tutkimukseen valitut oppilaitokset sijaitsivat Helsingissä, Vantaalla, Espoossa, Lohjalla, Porvoossa, Turussa, Tampereella, Jyväskylässä, Lahdessa, Imatralla, Lappeenrannassa, Joensuussa ja Kuopiossa. Kaupunkien painottuminen Etelä-Suomeen kuvastaa samalla niin koko vieraskielisen kuin venäjänkielisenkin väestön keskittymistä Uudellemaalle. Saamieni tietojen mukaan tutkimukseen valituissa 35 oppilaitoksessa opiskeli lukuvuonna 1999–2000 noin 460 venäjänkielistä opiskelijaa. Lukumäärä ei ollut tarkka, koska kaikissa oppilaitoksissa ei ollut selvyttä opiskelijoiden äidinkielestä, ja joissakin lukioissa lukumäärään oli laskettu myös yläasteella opiskelevat.

Tutkimuksen otos edustaa harkinnanvaraisesti poimittua joukkoa perusjoukosta, koska siitä ei ollut mahdollista saada tarkkaa tilastoihin perustuvaa tietoa. Siten tutkimuksen tuloksetkin vastaavat vain likimääräisesti koko perusjoukkoa (Heiskanen 1998, 191). Tutkimuksen tavoitteena ei ole yleistää tuloksia kaikkiin toisen asteen venäjänkielisiin opiskelijoihin, vaan kuvata tilannetta 35

²⁵ Suurimmat ammatilliset oppilaitokset olivat jakautuneet useampaan erilliseen koulutusyksikköön. Tästä johtuvat tekstissä esiintyvät erot ammatillisten oppilaitosten ja koulutusyksikköjen määrissä.

oppilaitoksessa kevätlukukaudella 2000 ja haastattelujen osalta kevätlukukaudella 2001. Vaikka otos on harkinnanvarainen, muodostanee aineisto kuitenkin melko kattavan kuvan perusjoukon kieli-identiteetistä niiltä osin, kuin kyselyllä on sitä selvitetty.

5.3 Aineistonkeruumenetelmät

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmien valinnassa päädyin kyselyyn ja teemahaastatteluun. Kyselyä voidaan perustella ensinnäkin sillä, että tutkimustiedon vähäisyyden vuoksi oli tarpeen kerätä mahdollisimman monipuolista tietoa Suomessa asuvien venäjänkielisten opiskelijoiden kielellisestä ja etnisestä identifioitumisesta, kieli-asenteista, kielenkäytön tilanteista ja kielikontakteista. Toiseksi kyselyllä oli mahdollista tavoittaa useampia opiskelijoita ympäri Suomea kuin pelkästään haastattelemalla. Identiteetin ja asenteiden tarkastelu laajemmassa sosiokulttuurisessa kontekstissa ja ilmiöiden välisten suhteiden ja muiden kuin kyselyssä esiin tulevien muuttujien merkityksen arviointi on rajallista pelkän kyselyaineiston perusteella, mistä syystä halusin yhdistää tutkimukseeni myös laadullisen lähestymistavan.

Tässä tutkimuksessa opiskelijoille suunnatun kyselyn avulla oli tarkoitus kuvata kieli-identiteettiin liittyviä ilmiöitä ensin tilastollisin menetelmin ja sen jälkeen havainnollistaa ja syventää kyselyn perusteella saatua tietoa haastattelemalla joitakin opiskelijoita. Haastatteluaineisto toimi myös apuna kyselyaineiston tulkinnessa sekä havainnoitaessa mahdollisia tutkijan ja tutkittavien erilaisia tulkintoja ja tutkittavien identiteetin konstruoinnin ristiriitaisuuksia.

Tutkimusmetodin valinta liitetään laajempaan tieteen ja tutkimuksen paradigmoista ja niiden ontologista, epistemologista ja metodologisista lähtökohdista käytävään keskusteluun (esim. Guba & Lincoln 1994; Schwandt 1994). Ontologiset ja epistemologiset perustelut pohjaavat metodisiin ihanteisiin, joilla on vain vähän tekemistä itse tutkimusmetodiin liittyvässä keskustelussa (Ronkainen 1998, 247). Monitieteisellä alalla, jota soveltava kielentutkimuskin edustaa, on tyypillistä eri tieteenaloilla ominaisten menetelmien ja näkökulmien soveltaminen ja siitä johtuva metodien kirjavuus (Piirainen-Marsh & Huhta 2000, 73). Perinteisesti on ajateltu, että määrällinen tutkimus tuottaa yleistettävää mutta pinnallista ja laadullinen ei-yleistettävää mutta syvällistä tietoa (Töttö 2004, 12). Kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia tutkimusmetodeja ei kuitenkaan enää pidetä toisilleen vastakkaisina, vaan käytännön tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisempaa on nähdä ne jatkumona, toinen toisiaan täydentävinä (Alasuutari 1993, 15; Lehto 1998; Piirainen-Marsh & Huhta 2000; Tashakkori & Teddlie 1998, 25–26; Töttö 2004). Tötön (2004, 9–14) mukaanärkevintä olisi tarkastella sitä, millaiset tutkimusongelmat ovat kysymyksessä ja millaisilla aineistoilla niihin pystytään vastaamaan. Jos halutaan tutkia jonkin henkilön tai ryhmän tarkoituksia, kokemuksia, aikeita tai uskomuksia, päästään merkitysmaailmoihin käsiksi yleensä tekstiaineistojen kautta, mutta jos taas

halutaan tehdä kausaalipäätelmiä jostakin tapausjoukosta, nojautuu tutkimusmittaustuloksiin (Töttö 2004, 13–14).

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa kyse on siitä, missä määrin ilmiöstä (tässä tapauksessa asenteista ja kieli-identiteetistä) voidaan eristää mitattavia osia. Mittaus perustuu tutkijan subjektiivisiin valintoihin ja kysymystenasetteluiden pohjalta luotuihin mittareihin, ja vastaajien oletetaan jakavan jokseenkin saman käsityksen esimerkiksi identiteetistä, kulttuurista ja kielitaidosta (Lehto 1998, 220–223; Pavlenko & Blackledge 2004, 7; Ronkainen 1998, 242–243). Vastaaja kuitenkin tulkitsee tutkijan esittämät kysymykset omien kokemustensa ja historiansa kautta rakentuvan merkitysjärjestelmän perusteella, jolloin tutkijan ja tutkittavien tulkintojen yhteneväsyydestä ei voida olla varmoja. Ronkaisen (1998, 248–249) mukaan vastausten ristiriitaisuudet eivät välttämättä kerrokaan vastaajien epäjohdonmukaisuudesta, vaan tutkijan ja tutkittavien ilmiöille ja asioille antamien merkitysten eroista.

Tässäkin tutkimuksessa kieli-identiteettiä selvittävät kysymyksenasettelut ovat subjektiivisia ja kuvaavat omia käsityksiäni ja tulkintojani ilmiöstä. Kuvaan seuraavaksi tutkimuksessani käyttämiäni instrumentteja – opettajille lähetettyä maahanmuuttajien opetusjärjestelyjä kartoittavaa kyselyä ja venäjänkielisille opiskelijoille suunnattua kieli-identiteettiä kartoittavaa kyselyä sekä teemahaastatteluja.

5.3.1 Opetusjärjestelyjä kartoittava kysely

Lähetin tutkimukseen valittuihin oppilaitoksiin maahanmuuttajaopiskelijoiden opetusjärjestelyjä kartoittavan kyselyn taustatietojen saamiseksi nuorten opiskelukontekstista. Kyselyssä selvitettiin oppilaitosten kaikkien vieraskielisten opiskelijoiden määrää, suurimpia kansallisuusryhmiä ja maahanmuuttajaopiskelijoiden opetusjärjestelyjä. Lisäksi selvitettiin suomen ja venäjän kielen opetusjärjestelyjä ja opettajien näkemyksiä venäjänkielisten opiskelijoiden ongelmista ja erityistarpeista suomalaisessa kouluympäristössä (liite 2). Lopuksi opettajilta kysyttiin, millaista tietoa he mielestään tarvitsevat venäjänkielisistä opiskelijoista.

5.3.2 Opiskelijakysely

Venäjänkielisille opiskelijoille tarkoitetun kyselylomakkeen suunnittelun lähtökohtana oli tarve kerätä tietoa, jolla voidaan ensisijaisesti *kuvata* mutta mahdollisuuksien mukaan myös *tulkita* syvemmin venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kielellistä ja etnistä identifioitumista, kieli- ja kansallisuusasenteita, kontakteja, kielitaitoarvioita sekä kielenkäyttöä.

Kyselyn laatimisessa ja toteuttamisessa pyrittiin noudattamaan kyselytutkimuksen yleisiä ohjeita ja periaatteita (DeVellis 1991; Heikkilä 1999; Spector 1992). Kyselylomakkeen laadintaa ohjasivat tutkimusongelmat, taustateoriat ja aikaisemmat tutkimustulokset. Mitään lomakkeen osioista ei ole käytetty sellaisenaan aikaisemmissa tutkimuksissa, vaan jokainen mittari on muokattu jo olemassa olevista tai suunniteltu tätä tutkimusta varten. Vaikka uuden mittarin

suunnittelemisessa on omat ongelmansa ja riskinsä niiden toimivuuden ja ymmärrettävyyden suhteen, käytännön tarpeet kuitenkin puolsivat oman kyselylomakkeen laatimista.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että kyselylomakkeen vastauskieli on yhteydessä vastaajan etniseen identiteettiin ja vaikuttaa myös vastausaktiivisuuteen (Gardner ym. 1990; Il'jasov 1987; Lanca ym. 1994). Tästä syystä päädyin laatimaan kyselylomakkeen sekä venäjän- että suomenkielisenä, joista opiskelijat saivat valita haluamansa. Työstin molempia kyselylomakkeita rinnakkain, ja lopuksi tarkistin molempien sisällöllisen yhtenäisyyden. Molemmankielisiä versioita kommentoivat useat syntyperäiset kielenpuhujat. Suomenkieliseen versioon tutustui tutkijakollegoideni lisäksi myös suomi toisena kielenä -asiantuntijoita, joiden palautteen pohjalta muokkasin osioiden vastausohjeita mahdollisimman selkokielisiksi. Venäjänkielistä versiota kommentoi neljä syntyperäistä kielenpuhujaa. Testasin kyselylomakkeen kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja myös suppean pilottitutkimuksen avulla. Viisi äidinkieltään venäjänkielistä peruskoulun yhdeksännen luokan oppilasta vastasi kyselyyn ja kommentoi kysymyksiä. Laajempi esitestaus ei ollut mahdollista, koska varsinainen tutkimusjoukko oli pieni ja opiskelijat asuivat usealla paikkakunnalla. Myöskään käytettävissä olevat resurssit eivät mahdollistaneet laajempaa pilotointia. Lopullinen kyselylomake (liitteet 3 ja 4) sisälsi seuraavat kahdeksan aihepiiriä:

TAULUKKO 6 Opiskelijakyselyn aihepiirit.

	Aihepiiri	osio
1	taustatiedot	I, XIII
2	asenteet venäjän ja suomen kieltä kohtaan	II
3	kielenkäyttö eri tilanteissa: valinnat ja käytön useus	III, IV, V
4	koettu venäjän ja suomen kielen osaamisen tarve	VI, VII
5	kielellinen identifioituminen	VIII
6	etninen identifioituminen, kontaktit, yhdistävät piirteet	IX, X, XI
7	asenteet venäläisiä ja suomalaisia kohtaan	XII
8	itsearvioitu venäjän ja suomen kielen taito	XIV

Kyselyyn osallistuneiden nuorten taustatietoja selvitettiin kyselyn alussa (osio I) ja lopussa (osio XIII). Kysymyksillä selvitettiin vastaajien etniseen taustaan ja maahanmuuttoon liittyviä seikkoja sekä senhetkistä sosiodemografista tilannetta.

Sukupuolta, syntymäpaikkaa, koulutustaustaa sekä opiskelupaikkaa selvittävien taustakysymysten jälkeen kysely jatkui venäjän ja suomen kielen asennemittauksella, jossa sovellettiin semanttisen differentiaalimenetelmää (osio II). Osgoodin 1950-luvulla kehittämän semanttisen differentiaalimenetelmän tarkoituksena on kuvata yksilöiden tai ryhmän affektiivista ja kognitiivista suhtautumista tiettyyn ilmiöön esittämällä joukko parittaisia adjektiiveja (Baker 1992, 18–19; DeVellis 1991, 70–71; Heikkilä 1999, 53–54; Kraemer ym. 1995). Adjektiiviparit voivat olla *kognitiivista* asennetta mittaavia kaksinapaisia vastakohtapareja (esim. hyödyllinen – hyödytön) tai *merkityksiin* liittyviä tunteita kuvaavia yksinapaisia

adjektiiveja (esim. arvostettu – ei-arvostettu). Adjektiivit voidaan luokitella myös sen perusteella, millaisia *arvoja* kieleen liitetään: eettinen (esim. jokin kieli on parempi kuin toinen), esteettinen (esim. kaunis – ruma) ja funktionaalinen (esim. hyödyllinen – hyödytön) (Dufva ym. 1989). Semanttista differentiaalia käytetään perinteisesti asennemittarina, mihin sisältyy toisaalta myös menetelmän heikkous: stereotyyppien mahdollisuudet voivat rajoittaa tutkijan valitsemia asioita (Valli 2001, 106–107).

Tässä tutkimuksessa asenteita suomen ja venäjän kieltä kohtaan mitattiin yhdentoista adjektiiviparin avulla. Nämä adjektiiviparit voidaan luokitella esimerkiksi kielen käyttöön tai sen valintaan liittyvän merkityksen perusteella (*hyödyllinen – hyödytön, tärkeä – turha, helppo – vaikea, ilmaisurikas – ilmaisuköyhä*), kielen esteettisyyteen (*melodinen – monotoninen, kaunis – ruma, pehmeä – kova*) ja kielen arvoon suhteessa muihin maailman kieliin (*kehittynyt – kehittymätön, maailman kieli – vähän käytetty kieli, moderni – vanhanaikainen, arvostettu – ei-arvostettu*) (ks. esim. Dufva ym. 1989). Vastausvaihtoehdot annettiin viisiportaisella katkoviivalla, jonka voidaan katsoa edustavan Likert-asteikkoa (DeVellis 1991, 70–71; Valli 2001, 106–107). Yleensä semanttista differentiaalia käytettäessä annetaan seitsemästä yhdeksään vaihtoehtoa, mutta tässä yhteydessä päädyttiin viisiportaiseen, jotta vastausvaihtoehdot säilyisivät kyselyn eri osioissa mahdollisimman yhdenmukaisina.

Kyselyn osioissa III–V koottiin tietoa venäjän ja suomen kielen käyttötilanteista (esim. Clément & Noels 1992; Mendoza 1989; Noels ym. 1996). Osiossa III opiskelijoilta kysyttiin 16 kysymyksellä kommunikaation kieltä perheenjäsenen ja ystävien kanssa sekä lehtien ja kaunokirjallisuuden lukemisessa, keskustelussa ja ajattelemisessa käytettyä kieltä. Vastausvaihtoehtoja oli neljä: vain venäjää, sekä venäjää että suomea, vain suomea ja muu, johon vastaaja itse sai kirjoittaa haluamansa vastauksen. Osioissa IV ja V kysyttiin niin ikään 16 kysymyksellä, kuinka usein opiskelijat käyttivät venäjää ja suomea television katselemisessa, musiikin kuuntelussa, lehtien ja kaunokirjallisuuden lukemisessa sekä venäjän- ja suomenkielisten ihmisten tapaamisessa (esim. Noels ym. 1996). Vastausvaihtoehdot olivat viisiportaisella frekvenssiskaalalla (Spector 1992, 18–21), jonka vastausvaihtoehdot olivat joka päivä, muutaman kerran viikossa, muutaman kerran kuukaudessa, muutaman kerran vuodessa ja ei koskaan.

Osioissa VI ja VII kysyttiin opiskelijoiden venäjän ja suomen kielen osaamisen tarvetta. Opiskelijoita pyydettiin valitsemaan kymmenestä esitetystä väittämästä kolme, jotka heidän mielestään olivat tärkeimmät syyt osata venäjää ja suomea. Osioiden VI ja VII väittämät liittyivät venäjän ja suomen kielen *instrumentaaliseen* (koulutus ja työ) ja *integratiiviseen* (ystävyyssuhteiden solmiminen) asenteeseen, sekä kielen merkitykseen henkisen tasapainon ylläpitäjänä nyt ja tulevaisuudessa (esim. Gardner & Clément 1990; Gardner & Lambert 1972; Norton 1997; 2000; Schumann 1978; Spolsky 1989).

Kyselyn VIII osio liittyi opiskelijoiden kielelliseen identifioitumiseen ja oli siten kyselyn keskeisin osio. Venäjän ja suomen kielen liittyvät 25 väittämää käsittelivät kielen oppimiseen ja osaamiseen liittyviä asenteita, kielen puhumisen mielekkyyttä ja identifioitumista kielenpuhujin ja kielen puhujaksi (esim.

Baker 1992, 60,81; Edwards & Chisholm 1987). Kaksikielisyyteen liittyvät kuusi väittämää käsittelivät sekä venäjän että suomen kielen osaamisen tärkeyttä kielitaidon eri osa-alueilla, identifioitumista kahden kielen puhujaksi ja kaksikielisyyden tärkeyttä seuraavalle sukupolvelle. Vastausvaihtoehdot olivat viisiportaisella Likert-asteikolla (DeVellis 1991, 68–70; Heikkilä 1999, 52–53).

Kyselyn osiot IX ja X sisälsivät kysymyksiä etnisyydestä ja etnisiä ryhmiä sisäisesti yhdistävistä piirteistä. Opiskelijoita pyydettiin valitsemaan yhdestätoista piirteestä kolme, jotka heidän mielestään yhdistivät eniten yhtäältä venäläisiä ja toisaalta suomalaisia. Piirteiden valinnassa käytettiin apuna Sikevičnin (1999, 173–184) määrittelemiä etnisyyden indikaattoreita, joita ovat alkuperä, kieli, tavat ja tottumukset, yhteinen historia, käyttäytymis- ja luonteenpiirteet, ulkonäkö, uskonto ja elämäntapa. Useissa tutkimuksissa on todettu, että venäjän kieli on yksi tärkeimmistä etnisyyden symboleista ja kansaa yhdistävistä tekijöistä (esim. Arutjunjan ym. 1999, 153; Kheimets & Epstein 2001; Meng & Protassova 2002a; Protassova 1996; Romanov 2000; Yelenevskaya & Fialkova 2003).

Osion XI etnistä identiteettiä ja kontakteja koskevat 18 kysymystä liittyivät opiskelijoiden ystävyysuhteisiin sekä tietyn ryhmän jäseneksi mm. luonteen, käyttäytymisen, ajattelutavan, tapojen, pukeutumisen ja alkuperän perusteella tapahtuvaan identifioitumiseen (esim. Noels ym. 1996; Phinney 1990). Lisäksi kysyttiin opiskelijoiden käsityksiä muiden odotuksista heidän käyttäytymisestään (esim. Barona & Miller 1994; Tropp ym. 1999). Vastausvaihtoehdot oli annettu viisiportaisella asteikolla, jonka toisessa päässä oli täysin venäläinen identifioituminen ja toisessa päässä täysin suomalainen identifioituminen (Noels ym. 1996). Kuudentena mahdollisuutena oli kirjoittaa oma vastaus.

Osiossa XII selvitettiin opiskelijoiden asenteita venäläisiä ja suomalaisia kohtaan semanttista differentiaalia käyttäen. Vastakohtaisia adjektiivipareja oli yhteensä 20, joita käytettiin molempien kansallisuusryhmien kohdalla. Adjektiivien valinnassa pohjana olivat venäläiset kansallisuusstereotypioihin liittyvät tutkimukset (Ageev 1990; Sikevičh 1999; Stefanenko ym. 1993; ks. myös Isoheranen 1997).

Kyselyn viimeisessä osiossa (XIV) opiskelijoita pyydettiin arvioimaan venäjän ja suomen kielen taitoaan. Neljää kielitaidon osa-alueita (puheen ymmärtäminen, kirjoittaminen, tekstin ymmärtäminen ja puhuminen) kuvasi kutakin kymmenen itsearviointiväittämää, joihin opiskelijoiden oli vastattava ”kyllä” tai ”ei” sen mukaan, arvioivatko he selviytyvänsä väittämän esittämästä tilanteesta tai tehtävästä venäjän ja suomen kielellä.

Väittämät poimittiin DIALANG-järjestelmässä pilotointivaiheessa käytetyistä tilanneväittämistä ja -kuvauksista.²⁶ Ne kuvaavat erilaisia kielenkäyttölanteita, jotka vastaavat Euroopan neuvoston kielenopetusta ja kielitaidon arviointia varten kehittämän viitekehityksen kuusiportaista taitoasteikkoa (taulukko 7). Väittämät muodostavat vaikeustason mukaan asteikon siten, että toisessa päässä asteikkoa ovat helpoimmat ja toisessa päässä vaikeimmat väittämät.

²⁶ Kokonaisuudessaan arviointijärjestelmä koostuu lähtötasotestistä ja eri kielitaidon osa-alueisiin liittyvistä testeistä. DIALANGista enemmän <http://www.dialang.org>.

TAULUKKO 7 Euroopan neuvoston kielitaidon kolmitasoinen ja kuusiportainen asteikko (Kohonen 2000).

Taso	Tason kuvaus
Taso A	Perustason kielenkäyttäjä
A1	Alkeistaso
A2	Selviytyjän taso
Taso B	Itsenäinen kielenkäyttäjä
B1	Kynnystaso
B2	Osaajan taso
Taso C	Taitava kielenkäyttäjä
C1	Taitajan taso
C2	Mestarin taso

Taso A kuvaa perustason kielenkäyttäjän taitoa, taso B itsenäisen kielenkäyttäjän ja taso C taitavan kielenkäyttäjän taitoa. Tässä tutkimuksessa tavoitteena oli selvittää venäjänkielisten opiskelijoiden venäjän ja suomen kielen taidon profiilia Euroopan neuvoston viitekehyksen mukaisilla tasoilla, mutta lyhyemmällä versioilla kuin DIALANG -järjestelmässä. Opiskelijoiden oletettiin arvioivan suomen kielen taitonsa pääasiassa tasoille A2, B1 tai B2 heidän Suomessa oloaikansa perusteella. Tasoihin A2 ja B2 liittyviä väittämiä oli kyselylomakkeessa kaksi, tasoa B1 kuvasi kolme väittämää ja tasoja A1, C1 ja C2 yksi väittämä, eli yhteensä väittämiä oli kymmenen kutakin neljää kielitaidon osa-aluetta kohden. Venäjän kielen osalta päädyttiin samoihin väittämiin, vaikkakin taitotaso oletettiin paremmaksi kuin suomen kielen.

5.3.3 Teemahaastattelut

Havainnollistaakseni tilastomenetelmin saatua kuvaa opiskelijoiden kieli-identiteetistä valitsin toiseksi aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Haastattelun keinoin kyselylomakkeella saatua tietoa voidaan syventää, täydentää ja monipuolistaa. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 47–48) mukaan teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, sillä haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon ja tietyt keskusteltavat aihepiirit ovat kaikille samat. Teemahaastattelusta puuttuu kuitenkin strukturoidulle lomakehaastattelulle ominainen tarkka kysymysten muoto ja järjestys, mutta se ei ole yhtä vapaa kuin avoin haastattelu tai syvähaastattelu (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 87–89).

Haastatteluja varten suunnittelin teemahaastattelurungon (liite 5) kyselyn aihepiirien ja alustavien analyysien pohjalta. Haastattelujen teemat liittyivät opiskelijoiden elämään ennen Suomeen muuttamista ja Suomeen muuttamisen jälkeen, muuttoon liittyviin kokemuksiin, perheeseen, ystäviin, vapaa-aikaan, mielihetkiin ja kokemuksiin venäläisestä ja suomalaisesta koulusta sekä yksityiskohtaisemmin opiskelijoiden kielenkäyttötilanteisiin ja kontakteihin (esim. Imbens-Bailey 1996). Haastateltavilla oli mahdollisuus ottaa myös omia teemoja keskusteltavaksi ja antaa palautetta kyselylomakkeesta.

5.4 Aineistonkeruun toteuttaminen

5.4.1 Kyselyt

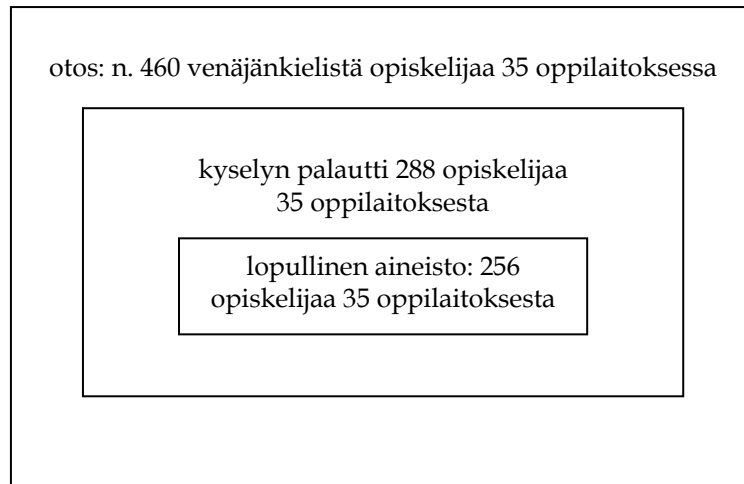
Opetusjärjestelyjä kartoittava kysely, opiskelijoille tarkoitettu kysely ja ohjeet kyselyn toteuttamiseksi lähetettiin postitse maaliskuussa 2000 oppilaitosten ennalta sovitulle yhteyshenkilölle 14 lukioon, 17 ammatilliseen oppilaitokseen ja neljään aikuiskoulutuskeskukseen tai opistoon, jotka järjestivät ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta (liitteet 2–4, 6). Kyselylomakkeiden ja ohjeiden mukana oli lisäksi lomake, jossa kysyttiin tietoja kyselyyn vastanneista opiskelijoista: kuinka moni vastasi, kuinka moni kieltäytyi vastaamasta ja kuinka moni oli poissa tai muuten tavoittamattomissa kyselyn toteuttamisen aikaan (liite 7). Kysely pyydettiin toteuttamaan koulupäivän aikana oppitunneilla. Olin seuraamassa kyselyyn vastaamista kahdessa ammatillisessa oppilaitoksessa Joensuussa ja Helsingissä havainnoidakseni lomakkeen täyttämiseen liittyviä mahdollisia ongelmia ja kuullakseni vastaajien kommentteja kyselyn sisällöstä ja toteutuksesta.

Jokaista 460 opiskelijaa varten oli varattu venäjän- ja suomenkielinen kyselylomake sekä palautuskuori, johon heitä pyydettiin laittamaan lomake siihen vastattuaan. Kyselyyn vastasi yhteensä 288 opiskelijaa, joten palautusprosentti opiskelijakyselyn osalta oli 62,6 prosenttia. Oppilaitosten antamien tietojen mukaan useat ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista oli suorittamassa työssä oppimisjaksoa kyselyn toteutushetkellä, minkä vuoksi heille ei voitu toimittaa kyselylomaketta. Jos työharjoittelussa tai muuten tavoittamatta jääneitä opiskelijoita ei huomioida, oli palautusprosentti noin 80. Kyselyyn kieltäytyi vastaamasta 19 opiskelijaa.

Kyselyn palautusprosenttia voidaan pitää hyvänä. Puuttuvien vastausten määrää selittäviä tekijöitä voivat olla edellä mainitun tarkan oppilaiden lukumäärän puuttumisen lisäksi myös se, että ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat edustivat eri koulutusaloja ja olivat hajallaan oppilaitoksissa. Osa opiskelijoista ei ollut kyselylomakkeiden jakamisen aikaan paikalla, ja jäivät siksi tutkimuksen ulkopuolelle. Kyselyä ei oltu myöskään toteutettu kaikissa oppilaitoksissa ohjeiden mukaisesti, vaan lomakkeet ja palautuskuoret oli jaettu opiskelijoille ja pyydetty heitä täyttämään ja palauttamaan lomakkeet omalla ajallaan. Tämä aiheuttaa katoa enemmän kuin tietynä ajankohtana ja tietyssä paikassa tapahtuva vastaaminen. Myös itse kyselylomakkeen pituus saattoi vaikuttaa vastaamishalukkuuteen. Varsinkin pääkaupunkiseudun oppilaitoksista kerrottiin, että kyselyjä oli ollut lukuvuoden aikana niin paljon, että opiskelijat olivat haluttomia vastaamaan uusiin kyselyihin.

Palautetuista 288 lomakkeesta kahdeksan opiskelijan vastaukset jätettiin analyysin ulkopuolelle. He olivat Suomessa opiskelemassa, ja asuivat muun ajan Venäjällä. Tutkimusjoukon ikäjakauma oli ennakoitua suurempi. Vastaajien ikä vaihteli 16 ja 50 ikävuoden välillä, mikä osaltaan kertoo maahanmuuttajien arjesta: monen vanhemmankin on kouluttauduttava uudelleen tai täyden-

nettävä opintojaan saadakseen paremmat työmahdollisuudet. Päädyin rajamaan tutkimusjoukon ulkopuolelle yli 30-vuotiaat ($n = 24$), koska vanhempien maahanmuuttajien elämäntilanteen voi olettaa poikkeavan nuorempien tilanteesta ja alun perin tutkimus oli suunniteltu nuorille maahanmuuttajaopiskelijoille. Näin ollen lopullinen tutkimusjoukko koostui 256 henkilöstä (kuvio 6).

KUVIO 6 Otos ja lopullinen aineisto.

Opetusjärjestelyjä kartoittava kysely palautettiin 30 oppilaitoksesta: 12 lukiosta, 16 ammatillisesta oppilaitoksesta ja kahdesta aikuiskoulutuskeskuksesta. Opetusjärjestelyjä koskevista tuloksista olen raportoinut aikaisemmin ilmestyneessä artikkelissa (Iskanius 2001).

5.4.2 Teemahaastattelut

Toteutin haastattelut huhti- ja toukokuussa 2001. Haastateltavien valinnassa ensimmäisenä kriteerinä oli kyselylomakkeessa pyydetty ennakkosuostumus. Lomakkeen lopussa vastaajia pyydettiin kirjoittamaan nimensä, jos he olivat valmiita osallistumaan haastatteluihin. Vastanneista 40,4 prosenttia antoi alustavan suostumuksensa haastatteluun. Lopullisia haastateltavia valitessani huomioin mahdollisuuksien mukaan ikäryhmän, sukupuolen, koulutyyppin, Suomessa oloajan ja asuinpaikan sekä kyselyaineistostani tekemät alustavat analyysit. Resurssien rajallisuuden vuoksi päätin valita haastateltavat siten, että samassa oppilaitoksessa olisi mahdollista haastatella useampia opiskelijoita. Mahdolliset haastateltavat selvitettyäni otin yhteyttä oppilaitoksiin ja tiedustelin opiskelijoiden yhteystietoja. Tämä jälkeen soitin heille ja tiedustelin heidän halukkuuttaan osallistua haastatteluun. Suurin osa tavoittamistani nuorista suostui haastatteluun ja yhteinen haastattelu-aika saatiin sovittua. Opiskelijoista ne, joiden identiteetti vaikutti kyselyaineiston alustavien analyysin perusteella eniten suomenkieliseltä ja suomalaiselta, eivät olleet kuitenkaan ilmoittaneet halukkuuttaan osallistua haastatteluihin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Yksi mahdollisista haastateltavista suostui ensin haastateltavaksi, mutta perui myöhemmin osallistumisensa.

Edellä kuvatuilla perusteilla haastateltaviksi valikoitui 20 opiskelijanuorta, joista kaksi asui Kuopiossa, seitsemän Joensuussa ja yksitoista Helsingissä. Haastatteluista 15 oli yksilöhaastattelua ja yksi viiden opiskelijan ryhmähaastattelu Helsingissä. Ryhmähaastattelun päädyin kuitenkin jättämään pois analyysistäni, koska sen luonne poikkesi yksilöhaastatteluista mielipiteiden yleisluonteisuuden vuoksi, ja myöhemmin tarkentuneet tutkimuskysymyksetkin puolsivat yksilöhaastatteluihin pitäytymistä.

Yksilöhaastatteluihin osallistuneista miehiä oli seitsemän ja naisia kahdeksan. Iältään he olivat keskimäärin 18-vuotiaita. Haastatteluista yksitoista opiskeli lukiossa ja neljä ammatillisessa oppilaitoksessa. Koulutyypin välinen epätasapaino johtui siitä, että monet ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista olivat vuoden aikana joko päättäneet tai keskeyttäneet opintonsa tai olivat suorittamassa parhaillaan työssäoppimisjaksoa. Ammatillisten oppilaitosten opiskelijoita oli näin ollen hankalampi tavoittaa, vaikka kyselylomakkeessa nimensä ilmoittaneita olikin lähes saman verran lukiolaisten (41,3 %) ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden (39,9 %) keskuudessa.

Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista reiluun kahteen tuntiin, keskimääräinen kesto oli noin 45 minuuttia. Haastattelin opiskelijat henkilökohtaisesti oppilaitoksen tiloissa. Haastateltavat saivat itse valita keskustelun kielen. Neljä nuorta halusi keskustella kanssani venäjäksi, muut haastatteluista käytiin suomeksi ja tarvittaessa joitakin sanoja selvitettiin venäjäksi. Käytin haastattelussa apuna temahaastattelurunkoa (liite 5). Pyrin käsittelemään jokaisen haastateltavan kanssa samat teemat, mutta teemojen järjestys vaihteli kunkin haastattelutilanteen mukaan.

Äänitin haastattelut audiokaseteille ja litteroin ne siten, että litteroinneissa on mukana haastateltavan ja haastattelijan lausumat, naurahdukset, epäröinnit ja palautteenannot, kuten ”mm”, ”joo”, sekä pidemmät tauot. Sen sijaan puheen painotusten tai äänensävyjen tarkastelulla en katsonut olevan olennaista merkitystä asetettujen tutkimuskysymysten kannalta.

5.5 Aineiston analyysimenetelmät

Kyselyaineistoni muuttujat voidaan jakaa mitta-asteikon perusteella luokitteleviin (nominaalisiin) ja välimatka-asteikollisiin (Heikkilä 1999, 79–80; Hatch & Lazaraton 1991, 54–62; Nummenmaa ym. 1997, 177–179). Toteutin kaikki tilastolliset analyysit kyselyaineistosta käyttäen SPSS-tilasto-ohjelmaa. Kuvaan seuraavaksi ensin lyhyesti muuttujat tyypeittäin (luokittelevat ja välimatka-asteikolliset) ja lopuksi eri muuttujiin soveltamani analyysimenetelmät.

5.5.1 Aineiston tilastollinen analysointi

Muuttujat

Osa kyselylomakkeen muuttujista oli nominaaliasteikollisia, eli luonteeltaan luokittelevia. Luokittelevilla muuttujilla selvitettiin esimerkiksi kielen valintaa tietyssä tilanteessa: käytettiinkö kyseisessä tilanteessa pelkästään venäjää, venäjää ja suomea vai pelkästään suomea. Luokittelevia muuttujia tutkimuksessani olivat taustatietokysymykset (esim. sukupuoli, ikä, äidinkieli, koulutyyppi, lähtömaa, kotikaupunki), osa kielten käyttöön liittyvistä kysymyksistä, koettua kielenkäytön tarvetta sekä kansallisuusryhmiä yhdistäviä piirteitä kartoittavat kysymykset. Näiden muuttujien vastusjakaumat olen esittänyt tuloksia käsittelevässä luvussa kuusi joko kysymyksittäin jaoteltuina tai ryhmittelemällä muuttujat pienempiin ryhmiin summamuuttujiksi.

Kieli- ja kansallisuusasenteisiin sekä kielelliseen ja etniseen identifioitumiseen liittyvien muuttujien vastausvaihtoehdot olivat Likert-asteikolla ja Osgoodin semanttisen differentiaalimittauksella, jotka ovat yleisesti käytettyjä asenne- ja mielipidemittauksissa (DeVellis 1991, 69; Nummenmaa ym. 1997, 179). Likert-asteikon ja semanttisen differentiaalimittauksen luokkien oletetaan olevan yhtä kaukana toisistaan ja jatkuvia, jolloin muuttujien analysoinnissa voidaan käyttää monipuolisia tilastollisia menetelmiä (Heikkilä 1999, 79; Nummenmaa ym. 1997, 177–179). Myös frekvenssiasteikko (kielenkäytön ja kontaktien useutta mittaavat kysymykset) voidaan tulkita jatkuvaksi välimatka-asteikoksi. Käytettyjen tilastomenetelmien valinnassa käytännön kriteeriksi on Nummenmaan ym. (1997, 178) mukaan muodostunut ennen kaikkea tutkimustulosten johdonmukaisuus ja tulkittavuus. Vaikka tutkimusaineistoni sallisikin monenlaisia tilastollisia testejä, olen käyttänyt niiden valinnassa kriteerinä myös sisällöllistä mielekkyyttä ja pohtinut, millaista tietoa käytetty menetelmä antaa.

Mittarien reliabiliteetin tarkastelu

Kielenkäyttötilanteisiin, kielenkäytön useuteen, kieli- ja kansallisuusasenteisiin sekä kielelliseen ja etniseen identifioitumiseen liittyviä väittämiä ja kysymyksiä on tarkasteltu aluksi yksittäin, mutta jatkoanalyseissa niitä on käsitelty useamman kysymyksen summamuuttujana aineiston tiivistämiseksi. Myös reliabiliteetin kannalta summamuuttujien muodostamisen oletetaan olevan eduksi, koska laskettaessa yhteen muuttujien arvoja satunnaisvirheet kumoavat toisiansa ja tulos tarkentuu (Alkula ym. 1994, 101).

Summamuuttujien muodostamisen lähtökohtana oli yhtäältä koko mittarin reliabiliteetin, sisäisen yhteneväisyyden tarkastelu *Cronbachin alfa-kertoimen* avulla ja toisaalta yksittäisten muuttujien ominaisuuksien tarkastelu *osio-testikorrelaatioiden* avulla (Nummenmaa ym. 1997, 213–218). Pelkästään koko mittarin (esimerkiksi kieli-identiteettiä mittaavat muuttujat) reliabiliteetin tarkasteleminen ei riitä, koska korkeastakaan alfa-kertoimesta ei voida päätellä, mittaavatko kaikki yksittäiset muuttujat yhtä ja samaa piirrettä (Nummenmaa 1997,

216; Spector 1992, 31). Yksittäisen muuttujan osio-testi-korrelaatio osoittaa kyseisen muuttujan korrelaation muiden muuttujien summapistemäärään, ja sitä käytetään summamuuttujien sisäisen yhtenäisyyden varmistamiseen. Heikon osio-testi-korrelaation syynä voi olla se, että kyseisen muuttujan vastausjakauma poikkeaa muiden muuttujien jakaumasta esimerkiksi väittämän epäselvän muotoilun vuoksi tai se mittaa muuta kuin muut mittarin muuttujat (Nummenmaa ym. 1997, 218). Spectorin (1992, 31) mukaan mittariin mukaan otettujen muuttujien korrelaation rajana voidaan pitää .40, mitä myös tässä tutkimuksessa on pidetty pääsääntöisenä. Pelkästään teknisin perustein muuttujaa ei kuitenkaan pitäisi jättää pois, vaan sitä tulisi tarkastella lähemmin ja miettiä, onko sen jättäminen pois tai ottaminen mukaan perusteltua mittarin sisällöllisten ominaisuuksien vuoksi (Nummenmaa ym. 1997, 218). Tämän vuoksi olen liittänyt joihinkin summamuuttujiin myös heikommin toimineita muuttujia.

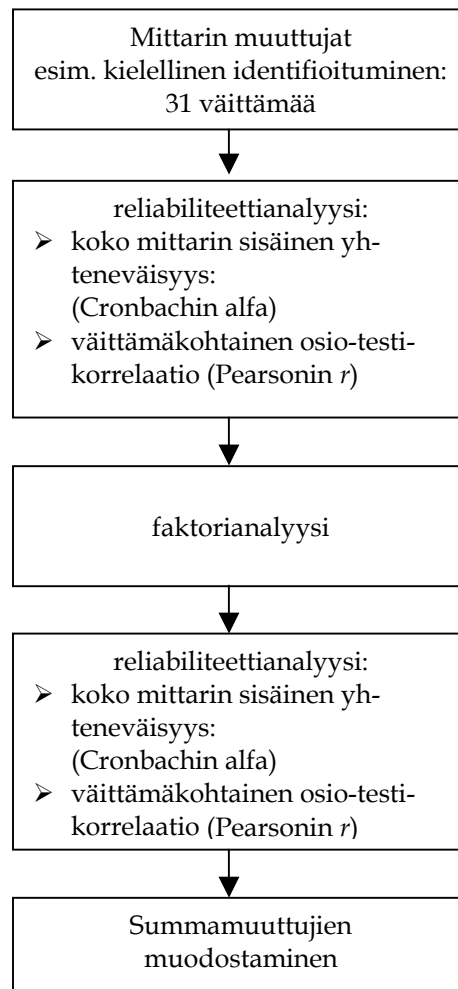
Muuttujakohtaisen tarkastelun ja heikosti toimivien muuttujien poisjättämisen jälkeen tarkastelin uudestaan koko mittarin reliabiliteettia ja jäljelle jääneiden muuttujien osio-testi-korrelaatioita (kuvio 7). Mittareiden sisäisen reliabiliteettia osoittavan Cronbachin alfa-kertoimen alarajana pidetään yleensä .70 (Alkula ym. 1994, 99; DeVellis 1991, 85; Spector 1992, 32), mutta tiukimpien tulkintojen mukaan vasta .80 tai sitä korkeammat alfa -kertoimet ovat riittäviä osoittamaan mittarin sisäistä yhdenmukaisuutta (Bryman & Cramer 1990, 71). Jos alfa-kerroin menee kovin alhaiseksi, ei mittari selitä tarpeeksi luotettavasti summapistemäärien varianssia (Nummenmaa ym. 1997, 216). DeVellis (1991, 85) mukaan kuitenkin .65-.70 välillä olevat alfan arvot ovat hyväksyttävissä.

Tässä tutkimuksessa mittareiden alfan arvoksi pyrittiin saavuttamaan vähintään .70, mihin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta päästiinkin. Mittareiden reliabiliteetikertoimien tarkastelun jälkeen niiden rakennetta selvitettiin faktorianalyysin avulla.

Ottaen huomioon sen, että kyselylomaketta ei esitestattu, voidaan käytettyjä mittareita pitää luotettavina ja mittavaan niitä asioita, joita niiden on suunniteltukin mittaavan. Mittareiden sisällöllistä luotettavuutta pohdin tarkemmin viimeisessä luvussa.

Aineiston tiivistäminen faktorianalyysin avulla

Faktorianalyysi on korrelaatiokeskeinen menetelmä, jonka tarkoituksena on kuvata ja selittää tietyn muuttujajoukon korrelaatorakennetta faktorimallin avulla (Alkula ym. 1994, 267-279; Bryman & Cramer 1990, 253-264; DeVellis 1991, 92-107; Foster 2001, 231-239; Heikkilä 1999, 239; Nummenmaa ym. 1997, 241-247; Spector 1992, 53-58). Faktorianalyysin tavoitteena on siten löytää suuremmasta muuttujajoukosta keskenään yhteen kuuluvia muuttujia ja muodostaa näistä uusia piilomuuttujia, faktoreita, joista voidaan edelleen muodostaa summamuuttujia.

KUVIO 7 Mittareiden reliabiliteetin tarkastelun eteneminen.

Tässä tutkimuksessa faktorianalyysin avulla pyrittiin löytämään ne muuttujat, jotka parhaiten kuvaavat kielellisen ja etnisen identiteetin sekä kieli- ja kansallisuusasenteiden rakennetta. Faktorianalyysin avulla voitiin myös tarkastella mittareiden empiiristä validiteettia ja puutteita. Faktorianalyysiä käytettiin kieli-asenteiden, kieli-identiteetin, etnisen identiteetin ja kansallisuusasenteiden rakenteen selvittämiseen ja kuvaamiseen, minkä lisäksi myös kielenkäytön useuden ja itsearvioitun kielitaidon rakennetta tarkasteltiin faktoroinnilla. Faktoroinnin tavoitteena oli paitsi tarkastella edellä mainittujen sisältöalueiden rakennetta, myös tiivistää aineistoa yksittäisistä muuttujista useampien muuttujien kokonaisuuksiksi ja poistaa joukosta sellaiset muuttujat, jotka eivät olleet kyseisessä yhteydessä toimivia.

Faktorianalyysin valinnassa päädyttiin *eksploratiiviseen faktorianalyysiin*, jossa faktorimallien rakentaminen ja tulkinta tehdään ensisijaisesti aineiston tarjoaman tiedon perusteella. Konfirmatorisen faktorianalyysin käytön edellytyksenä olisi ollut jo olemassa oleva oletus tiettyä ilmiötä mittaavista latenteista

muuttujista esimerkiksi aikaisempien tutkimusten perusteella (Nummenmaa ym. 1997, 263–266). Tässä tapauksessa mittareiden toimivuudesta ei kuitenkaan ollut tietoa, joten eksploratiivisen faktorianalyysin käyttö oli perusteltua.

Kaikkien sisältöalueiden faktoroinnissa noudatettiin samoja periaatteita. Olen edellä kuvannut mittarin reliabiliteetin tarkastelua, joka oli lähtökohtana faktoroinnille. Ennen varsinaista faktorointia tarkasteltiin muuttujien välisiä korrelaatioita ja tehtiin pääkomponenttianalyysi. Reliabiliteettianalyysin perusteella heikoiksi osoittautuneita muuttujia tarkasteltiin vielä faktorianalyysin avulla, minkä jälkeen niiden poisjättämisestä päätettiin lopullisesti. Faktorien parhaan lukumäärän löytämiseksi tarkasteltiin Cattellin Scree-testiä, faktoreiden ominaisarvoja (ominaisarvo yli 1) ja selitysosuuksia (Alkula ym. 1994, 276–277; Carroll 1985, 32–41; DeVellis 1991, 96–99). Eri kriteerit viittasivat erilaisiin määriin faktoreita, mistä syystä ennen lopullista mallin päättämistä suoritettiin rotatointeja eri faktorimäärillä, jotta päästäisiin teknisesti ja sisällöllisesti mielekkääseen ratkaisuun.

Faktoroinnit on suoritettu pääakselimenetelmällä (principal axis factoring) käyttäen faktoreiden välisen korrelaation sallivaa *vinokulmaista rotaatiota* (direct oblimin). Myös suorakulmaista varimax-rotaatiota kokeiltiin, mutta tutkimuksen sisältöalueiden luonteen vuoksi sitä ei pidetty mielekkäänä, koska varimax-rotaatioissa faktorit pakotetaan toisistaan riippumattomiksi (Alkula ym. 1994, 271–273; DeVellis 1991, 99–100; Nummenmaa ym. 1997, 245–247). Vinokulmainen rotaatio tarjosi myös tulkinnallisesti joustavamman ratkaisun. Faktorianaalyysien tuloksia tarkasteltaessa kiinnitettiin huomiota myös muuttujien kommunaliteettiin ja latauksiin. *Kommunaliteetti* osoittaa, kuinka suuri osa jonkin muuttujan vaihtelusta on yhteistä muiden muuttujien kanssa faktorianalyysissä mukana olevien faktoreiden kautta (Alkula ym. 1994, 271; Carroll 1985, 25). *Lataus* puolestaan osoittaa muuttujan korrelaatioita faktoriin (Foster 2001, 232). Tässä tutkimuksessa faktorianalyysistä poistettiin pääsääntöisesti ne muuttujat, joiden kommunaliteetti oli pienempi kuin .30 tai lataus pienempi kuin .30 (Foster 2001, 232; Spector 1992, 55). Jäljelle jääneet muuttujat faktoroiittiin uudelleen ja tarvittaessa poistettiin uusia muuttujia edellisiä kriteerejä noudattaen. Kun faktoroinnissa päästiin teknisesti ja sisällöllisesti mielekkääseen ratkaisuun, tarkistettiin vielä faktoreiden reliabiliteetti Cronbachin alfalla (kuvio 7).

Vaikka faktorianalyysi muodostaakin jo tuloksen jäsentämällä muuttujien välisiä riippuvuuksia ulottuvuuksiksi, käytetään sitä Alkulan ym. (1994, 277–278) mukaan usein vain välivaiheena aineiston analysoinnissa. Faktorianaalyysistä voidaan jatkaa käyttämällä faktoripistemääriä tai muodostamalla faktoriin kuuluvista muuttujista summamuuttujia. Tässä tutkimuksessa päädyttiin summamuuttujiin, koska silloin muuttuja ja sille annettu tulkinta vastaavat todennäköisesti paremmin toisiaan kuin alkuperäisistä muuttujista latausten kautta lasketut pistemäärät, joihin vaikuttavat kaikki faktorissa mukana olevat muuttujat (Alkula ym. 1994, 278).

Muodostettujen summamuuttujien normaalijakautuneisuutta tarkasteltiin Kolmogorovin-Smirnovin-testillä sekä vinous- ja huipukkuusarvojen ja normaalijakaumahistogrammin perusteella. Kolmogorovin-Smirnovin testi on sen-

sitiivinen otoskoolle: suurella otoskoolla testi antaa herkästi signaalin normaali-jakauman poikkeavuudelle ja vastaavasti pienellä otoskoolla normalisuus tulee helposti hyväksytyä (Metsämuuronen 2004, 64; Heikkilä 1999, 226–227). Kyseisen testin perusteella aineiston summamuuttujista vain kaksi oli normaalisti jakautunutta. Heikkilän (1999, 101) mukaan normalisuuden mittana voidaan pitää myös vinouden ja huipukkuuden suhdetta keskivirheeseensä. Lähes normaalina voidaan pitää jakaumia, jossa molemmat suhteet ovat arvojen -2 ja $+2$ välissä. Tämän ehdon perusteella viisi muodostetuista summamuuttujista oli normaalisti jakautunutta (suomen kielen hallinta, suomen kielen asenne, asennoituminen suomalaisia kohtaan, asennoituminen venäläisiä kohtaan, etninen identiteetti, ks. luku 6), mikä otettiin lähtökohdaksi myös jatkoanalyysiin. Normaalijakaumaa noudattaville summamuuttujille sekä muille aineiston jatkuville muuttujille (kielenkäytön useus) sovellettiin pääsääntöisesti parametrisia testejä, joista tässä tutkimuksessa on käytetty faktorianalyysin lisäksi Pearsonin tulomomenttikerrointa, Studentin t -testiä, ANOVA:a, MANOVA:a ja regressioanalyysiä (taulukko 8).

TAULUKKO 8 Tutkimusaineiston tilastolliseen analysointiin käytetyt menetelmät.

Menetelmä	Käyttötarkoitus
Frekvenssit, keskiluvut (keskiarvo, moodi, mediaani), keskihajonnat, ristiintaulukointi	<ul style="list-style-type: none"> • Jakaumien tarkastelu • Aineiston kuvailu
Cronbachin alfa (α)	<ul style="list-style-type: none"> • Mittareiden reliabiliteetin tarkastelu
Eksploraatiivinen faktorianalyysi	<ul style="list-style-type: none"> • Summamuuttujien muodostaminen
Korrelaatiokerroimet: Pearsonin tulomomenttikerroin (r), Spearmannin järjestyskorrelaatio (ρ)	<ul style="list-style-type: none"> • Muuttujien välisten yhteyksien selvittäminen
Riippumattomien ja riippuvien muuttujien Studentin t -testi, Mannin-Whitneyn U -testi (Z), Wilcoxonin merkkitesti (Z)	<ul style="list-style-type: none"> • Kahden ryhmän välisten keskiarvoerojen tarkastelu
Yksisuuntainen varianssianalyysi ANOVA (F), Kruskalin-Wallisin H -testi (χ^2), Kolmogorovin-Smirnovin testi (Z)	<ul style="list-style-type: none"> • Useamman kuin kahden ryhmän keskiarvoerojen tarkastelu
Monisuuntainen varianssianalyysi MANOVA (F)	<ul style="list-style-type: none"> • Useamman muuttujan yhteisvaikutuksen tarkastelu
Ristiintaulukointi ja Khiin neliötesti (χ^2)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakaumaerojen tarkastelu
Regressioanalyysi	<ul style="list-style-type: none"> • Muuttujien välisten yhteyksien selvittäminen sekä ilmiön kuvailu
Ryhmittelyanalyysi	<ul style="list-style-type: none"> • Kieli-identiteettityyppien etsiminen

Normaalijakaumasta poikkeaville summamuuttujille (venäjän kielen mieluisuus, suomen kielen toivemina, venäjän kielen asenne, suomen kielen taito,

venäjän kielen taito, ks. luku 6) sekä nominaaliasteikon tasoisille, ei-jatkuville muuttujille (taustamuuttujat, kielenkäyttötilanteet) sovellettiin parametrittomia menetelmiä, joista tässä käytettiin Spearmanin järjestyskorrelaatioita, Mannin-Whitneyn testiä, Wilcoxonin merkkitestä, Kruskalin-Wallis testin testiä, Khiin neliö -testiä ja Kolmogorovin-Smirnovin testiä (taulukko 8).

Aineiston kuvaaminen tunnuslukujen avulla

Frekvenssejä ja keskilukuja (mediaani, moodi ja keskiarvo) on käytetty pääasiassa taustamuuttujien, venäjän ja suomen kielen koetun tarpeen ja venäläisiä ja suomalaisia keskenään yhdistävien kulttuuristen piirteiden kuvailussa sekä summamuuttujien väittämäkohtaisten jakaumien tarkastelussa. Ryhmien (esim. taustamuuttujien perusteella jaettujen) välisten erojen tarkastelussa käytettiin ristiintaulukointeja sekä ristiintaulukoitavien muuttujien riippumattomuutta testaavaa khiin neliö -testiä (Alkula ym. 1994, 175–219; Heikkilä 1999, 201–203).

Korrelaatiotarkastelut

Kahden yksittäisen muuttujan tai summamuuttujan välistä riippuvuutta tarkasteltiin korrelaatiokertoimien (Pearsonin tulomomenttikerroin ja Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin) avulla. Korrelaatiokertoimia tarkastelemalla selvitettiin kahden muuttujan (esim. kieli-identiteetin ja etnisen identiteetin) välisen riippuvuussuhteen olemassaoloa, mahdollisen riippuvuuden suuntaa ja voimakkuutta (Erätuuli ym. 1995, 85–86).

Pearsonin tulomomenttikerroin mittaa kahden muuttujan välistä lineaarisen riippuvuuden voimakkuutta, ja sitä voidaan käyttää välimatka-asteikon tasoisille muuttujille (tässä tutkimuksessa mm. summamuuttujat) sekä tarkasteltaessa nominaaliasteikollisen dikotomisen muuttujan (esim. sukupuoli) suhdetta välimatka-asteikolliseen muuttuajaan (Hatch & Lazaraton 1991, 427; Heikkilä 1999, 88; Nummenmaa ym. 1997, 154). *Korrelaationkerroin* ilmoittaa kahden muuttujan välisen yhteisen varianssin suhteen muuttujien kokonaisvarianssiin, ja *selitysaste* (korrelaatiokertoimen neliö) puolestaan kertoo, kuinka paljon riippumaton muuttuja selittää riippuvan muuttujan vaihtelusta (esim. korrelaationkerroimen .05 selitysaste on $0,5^2$ eli $0,25 = 25\%$). Voimakaskaan korrelaatio ei kuitenkaan ole osoitus kausaalista suhteesta, vaan se kertoo ainoastaan riippuvuuden olemassaolosta (Heikkilä 1999, 89; Nummenmaa ym. 1997, 155).

Järjestysasteikon tasoisille muuttujille (esim. kielenkäyttötilanteet ja kielenkäytön useus) käytettiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokerrointa, joka perustuu havaintojen järjestykseen, ei niiden välisiin etäisyyksiin (Hatch & Lazaraton 1991, 451; Heikkilä 1999, 90). Järjestyskorrelaatiota suositellaan käytettävän myös silloin, kun välimatka-asteikollinen muuttuja ei noudata normaalijakaumaa tai kun toinen muuttujista on järjestysasteikollinen ja toinen välimatka-asteikollinen (Hatch & Lazaraton 1991, 451; Nummenmaa ym. 1997, 156).

Ryhmien välinen vertailu

Taustamuuttujien suhteen luokiteltujen toisistaan riippumattomien ryhmien välisiä eroja tarkasteltiin esimerkiksi suhteessa kieliasenteisiin, kieli-identiteettiin ja etniseen identiteettiin. Osa taustamuuttujista oli suoraan dikotomisia, kuten sukupuoli ja koulutyyppi, ja osa luokiteltiin uudestaan kahteen ryhmään yhdistämällä muuten liian pieneksi jääviä ryhmiä (esim. äidinkieli, kotikieli, vanhempien äidinkieli). Ennen testin valintaa muuttujan normaalijakautuneisuus tarkastettiin myös osa-joukoittain. Kahden ryhmän välisten erojen tarkastelussa käytettiin Studentin *t*-testiä, Mannin-Whitneyn *U* -testiä ja Wilcoxonin merkkitestiiä. Kahden ryhmän keskiarvoja testaavan Studentin *t*-testin käytön edellytyksenä on, että muuttujan arvot ovat kutakuinkin normaalisti jakautuneita (Erätuuli ym. 1995, 75; Heikkilä 1999). Studentin *t*-testin parametriton vastine on Mannin-Whitneyn *U*-testi, jossa muuttujan saamat arvot asetetaan ensin suuruusjärjestykseen ja korvataan sitten niiden järjestyslukuilla. Näiden järjestyslukujen perusteella verrataan kahta toisistaan riippumatonta ryhmää toisiinsa tietyn muuttujan suhteen (Foster 2001, 224–225; Heikkilä 1999, 225; Metsämuuronen 2004, 181–193). Kahden riippuvan otoksen tapauksessa (esim. verrattaessa asennoitumista venäjän ja suomen kielen tiettyä piirrettä kohtaan) käytettiin Studentin *t*-testin parittaisen otoksen testiä ja Wilcoxonin merkkitestiiä (Metsämuuronen 2004, 100–101).

Taustamuuttujien perusteella useampaan kuin kahteen ryhmään luokiteltujen ryhmien välisiä eroja (esim. etninen tausta, kansalaisuus, vierailut entiseen kotimaahan, ikä, maassaoloaika) tarkasteltiin yksisuuntaisella varianssi-analyysillä ANOVA:lla tai sen parametrittomalla vastineella Kruskalin-Wallisn *H*-testillä (Foster 2001, 225–226; Metsämuuronen 2004, 195). ANOVA:n oletuksena on, että muuttuja on vähintään välimatka-asteikollinen, normaalisti jakautunut osa-joukoissa ja ryhmien varianssit ovat yhtä suuret. Jos nämä ehdot eivät täyty, käytetään Kruskalin-Wallisn testiä, jonka periaate on sama kuin kahden ryhmän välisiä eroja tarkastelevan Mannin-Whitneyn testin, mutta siinä verrataan kolmea tai useampaa ryhmää keskenään.

Edellisiä menetelmiä käyttäen saadaan selville yhden ryhmittelevän muuttujan (esim. sukupuoli) vaikutus jonkin jatkuvan muuttujan vaihteluun (esim. kielellinen identifioituminen). Useamman taustamuuttujan yhteisvaikutusta testataan monisuuntaisella varianssi-analyysillä MANOVA:lla, jolloin voidaan selvittää esimerkiksi sukupuolen ja iän vaikutus kielelliseen identifioitumiseen erikseen, mutta myös näiden tekijöiden yhteisvaikutus (Heikkilä 1999, 243).

Yhteyksien etsiminen regressioanalyysin avulla

Kielellistä identifioitumista ja etnistä identiteettiä selittäviä tekijöitä etsittiin aineistosta regressioanalyysin avulla. Regressioanalyysi on menetelmä, jolla haetaan parasta mahdollista selittävien (riippumattomien) muuttujien yhdistelmää ennustettaessa yhtä selitettävää (riippuvaa) muuttujaa (Foster 2001, 211; Heikkilä 1999, 228). Regressionanalyysin lähtökohtana ovat vähintään välimatka-asteikolliset muuttujat, mutta myös luokittelevat muuttujat voidaan

ottaa mukaan dikotomisina muuttujina (Heikkilä 1999, 228; Nummenmaa ym. 1997, 309). Regressionanalyysin oletuksena on korrelaatioihin perustuva muuttujien välinen lineaarinen riippuvuus, mistä syystä muuttujien jakauma ei saisi poiketa liikaa normaalijakaumasta. Selittävän ja selitettävän muuttujan keskinäinen korrelaatio on hyvä merkki kyseisen muuttujan kuulumisesta malliin, mutta selittävät muuttujat eivät kuitenkaan saisi korreloida liikaa keskenään multikollineaarisuuden vuoksi (Alkula ym. 1994, 253; Nummenmaa ym. 1997, 310). Multikollineaarisuus-ongelma tarkoittaa sitä, että mikä tahansa muuttuja voitaisiin selittää muiden kyseiseen relaatioon kuuluvien muuttujien avulla.

Multikollineaarisuus-ongelman vaara tiedostettiin myös tässä tutkimuksessa, koska tutkittavan ilmiön luonteen vuoksi keskinäistä riippuvuutta oli lähes kaikkien asenne- ja identiteettimuuttujien välillä jossakin määrin odotettavissa ja havaittavissa. Tästä syystä muuttujien valintaan kiinnitettiin erityistä huomiota ja testattiin erilaisia vaihtoehtoja. Myös eri taustamuuttujien mukaan ottamista testattiin, koska analyysissä ei voi olla mukana useita dikotomisias muuttujia.

Tässä tutkimuksessa analyysissä on käytetty askeltavaa (stepwise) menetelmää, jolloin malliin valitaan yksi muuttuja kerrallaan ja testataan samalla mallissa jo mukana olevien muuttujien tilastollista merkitsevyyttä (Foster 2001, 212; Nummenmaa ym. 1997, 311). Regressiomallin hyvyttä voidaan arvioida selitysasteen perusteella (Heikkilä 1999, 229). Selitysaste ilmaisee, kuinka suuri osa riippuvan muuttujan vaihtelusta voidaan selittää mallin avulla. Mitä parempi selitysaste on, sitä parempi malli on. Selitysasteen maksimointi ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan mallin valinnassa kannattaa kiinnittää huomiota yksinkertaisuuteen, tilastolliseen riittävyteen ja sisällölliseen tulkittavuuteen (Nummenmaa ym. 1997, 314). Esimerkiksi kasvatustieteissä ja psykologiassa jo 20–30 prosentin selitysaste voi olla tyydyttävä, vaikka yleensä viitteellisenä rajana pidetään 60 prosenttia (Heikkilä 1999, 229; Nummenmaa 1997, 314). Tässä tutkimuksessa analyysissä tarkasteltiin lopulliseen malliin mukaan otettujen muuttujien yhteistä selitysosuutta, sekä tärkeimpien muuttujien yksittäisiä selitysosuuksia.

Kieli-identiteettityyppien etsiminen ryhmittelyanalyysin avulla

Ryhmittelyanalyysiä (klusterianalyysiä) käytettiin tässä tutkimuksessa erilaisen kieli-identiteettityyppien löytämiseksi aineistosta. Ryhmittelyanalyysi on monimuuttujamenetelmä, jonka avulla havainnot (vastaajat) ryhmitellään ennalta tuntemattomiin ryhmiin (klustereihin) siten, että saman ryhmän jäsenet muistuttavat toisiaan, ryhmien sisäinen vaihtelu on mahdollisimman pientä ja ryhmien välillä on selvät erot (Everitt & Dunn 1991; Heikkilä 1999, 240; Nicol & Pexman 1999, 47). Tutkimukseen vastanneet opiskelijat on kuvattu usean summamuuttujan avulla, ja jokainen henkilö n on kuvattavissa näiden muuttujien arvojen yhdistelmänä (Erätuuli ym. 1995, 47). Nämä henkilöiden saamat summamuuttujien pistemäärät ovat siten ryhmittelyn pohjana. Ryhmät voidaan tulkita tyypeiksi, eli tässä tapauksessa erilaisiksi kieli-identiteettityypeiksi.

Ryhmittelyanalyysin pohjaksi on määriteltävä käytettävä ryhmittelyperuste, joka voi olla esimerkiksi havaintojen välisten Pearsonin tulomo-

menttikorrelaatioiden tai Euklidisen etäisyyden tarkastelu (Nicol & Pexman 1999, 47). Tässä tutkimuksessa ryhmittelyn perustana käytettiin *Euklidisen etäisyyden mittaamista* (square euclidian distance). Havaintoaineiston jakaminen ryhmiin voidaan suorittaa erilaisilla ryhmittelymenetelmillä (Aldenderfer & Blashfield 1984, 33–53). Tässä tutkimuksessa ryhmittelymenetelmänä käytettiin *Wardin menetelmää*, joka on yksi yleisimmin käytetyistä hierarkkisista ryhmittelymenetelmistä sosiaalitieteissä (Aldenderfer & Blashfield 1984, 43). Wardin menetelmä pyrkii optimoimaan ryhmien välisen variaation minimiin. Menetelmän tuottama ryhmittelypuu, dendrogrammi, hahmottaa havaintojen ja ryhmien välisiä Euklidisia etäisyyksiä ja antaa viitteitä ryhmien lukumäärästä.

Ryhmittelyanalyysin vaikeutena on, että etukäteen on vaikea arvioida, montako ryhmää on odotettavissa (Heikkilä 1999, 240). Ryhmittelyanalyysin avulla voidaan ryhmittelyjä tuottaa suhteellisen helposti, mutta parhaan ryhmittelyn löytymistä on vaikea todistaa. Menetelmän muita ongelmakohtia ovat muun muassa analyysiin otettavien muuttujien ja lopullisen ryhmien lukumäärän valinta (Aldenderfer & Blashfield 1984, 15, 53–58). Ryhmittelyanalyysi antaa viitteitä mahdollisista ryhmien lukumäärästä, mutta lopullinen ratkaisu on tehtävä kokeilemalla ja miettimällä, mikä olisi sisällöllisesti perustelluin ratkaisu. Ryhmien välisten erojen selvittämiseksi ei ole valmiita proseduureja, vaan niiden löytämiseksi on käytettävä esimerkiksi keskiarvoja vertailevia testejä (esim. ANOVA). Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin ensin ryhmittelyanalyysin perusteella valittujen ryhmien jakaumia analyysissä käytetyille summamuuttujille Kolmogorovin-Smirnovin testillä. Sen jälkeen ryhmien välisiä eroja etsittiin ANOVA:lla, Kruskalin-Wallisin H-testillä, ristiintaulukoinnilla ja khiin neliö -testillä.

5.5.2 Haastatteluaineiston analysointi

Haastatteluaineiston keräysvaiheessa tarkoituksena oli yhtäältä havainnollistaa kyselyaineiston tuloksia ja toisaalta tarkastella eri menetelmillä kerätyn aineiston mahdollisia ristiriitaisuuksia ja tutkijan ja tutkittavien välisiä tulkintaeroja. Haastattelujen toteuttamisen hetkellä kyselyaineistolle oli tehty alustavia niin yksittäisten kuin summamuuttujienkin jakauma-, korrelaatio- ja riippuvuustarkasteluja, mutta esimerkiksi ryhmittelyanalyysiä ei oltu vielä tehty. Analyysien edetessä tilasto- ja haastatteluaineistot osoittautuivat kuitenkin niin erilaisiksi, että niiden rinnakkain analysoiminen ei tuntunut tarkoituksenmukaiselta. Tutkimuskysymysten tarkentumisen ja syvällisempien tilastoanalyysien tulosten perusteella päädyin tarkastelemaan haastatteluaineistoa ryhmittelyanalyysin tulosten lähtökohdista. Esimerkkien avulla on tarkoitus tarkastella kahden erilaisen aineiston välittämää kuvaa kyseisten henkilöiden kielellisestä ja etnisestä identiteetistä. Koska toteutin haastattelut ennen ryhmittelyanalyysiä, kaikkien kieli-identiteettityyppien edustajia ei ollut haastateltavien joukossa. Aineiston täydentäminen ei tältä osin onnistunut jälkikäteen, joten kaikkia kieli-identiteettityyppejä ei voitu tarkastella molempien – kysely- ja haastattelu- – aineistojen valossa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa selvitan venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteettiä pääasiassa kvantitatiivisen kyselyaineiston perusteella. Aluksi kuvaan tutkimusjoukon taustatietoja, venäjän ja suomen kielen käyttötilanteita ja kielenkäytön useutta. Seuraavaksi tarkastelen opiskelijoiden etnistä identiteettiä selvittämällä heidän asenteitaan venäläisiä ja suomalaisia kohtaan, heidän käsityksiään yhtäältä venäläisiä ja toisaalta suomalaisia keskenään yhdistävistä piirteistä sekä etnisen identifioitumisen sisältöä ja identifioitumiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Etnisestä identiteetistä siirryn kieli-identiteetin kuvaamiseen tarkastelemalla opiskelijoiden asenteita venäjän ja suomen kieltä kohtaan, heidän itsearvioitua venäjän ja suomen kielen taitoa, identifioitumista venäjän ja suomen kielen puhujaksi ja kieliryhmän jäseneksi ja sen jälkeen kieli-identiteettiin yhteydessä olevia tekijöitä. Kyselyaineistosta viimeisenä tarkastelen erilaisia kieli-identiteettityyppejä tilastollisia monimuuttujamenetelmiä apuna käyttäen. Viimeiseksi havainnollistan haastatteluaineiston kautta tilastomenetelmin saatuja tuloksia opiskelijanuorten kieli-identiteetistä ja tuon esiin tutkimusjoukon omaa ääntä.

6.1 Venäjänkieliset opiskelijat tutkimuksen kohteena

6.1.1 Taustatiedot

Tämän luvun tarkoituksena on kuvata tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden taustaa sukupuolen ja iän lisäksi myös kansallisuuden ja koulutus historian perusteella. Tarkastelen sekä opiskelijoiden itsensä että heidän vanhempiansa äidinkieltä ja kansallisuutta, opiskelijoiden kotikieltä, kontakteja kotimaahan, koulutushistoriaa kotimaassa ja Suomessa, sekä nykyistä opiskelua ja asuinpaikkaa. Tarkoituksena on muodostaa kuva heterogeenisestä tutkimusjoukosta ja luoda pohjaa seuraavien lukujen tulosten esittelylle ja analyyseille.

Tutkimusjoukko koostui 256 venäjänkielisestä toisen asteen opiskelijasta, joista miehiä oli 55 prosenttia ja naisia 45 prosenttia (taulukko 9). Heistä lähes kaksi kolmannesta opiskeli vuonna 2000 ammatillisessa oppilaitoksessa ja reilu kolmannes lukiossa. Iältään tutkimukseen osallistuneet olivat 16–30-vuotiaita. Lähes kaksi kolmasosaa oli 16–19-vuotiaita, 20–24-vuotiaita oli vajaa kolmannes ja 25–30-vuotiaiden osuus oli kymmenisen prosenttia. Heidän keskimääräinen ikänsä oli 20 vuotta, yleisin oli 18-vuotiaiden ikäluokka (27 %). Naisista puolet opiskeli lukioissa ja miehistä vastaavasti 26 prosenttia. 16–19-vuotiaista naisista 77 prosenttia opiskeli lukioissa, kun taas samanikäiset miehet suosivat ammatillista koulutusta lukion sijaan.

TAULUKKO 9 Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat sukupuolen, iän ja opiskelupaikan mukaan.

ikä	oppilaitos	nainen		mies		kaikki yhteensä	
		n	% kaikista	n	% kaikista	n	%
16–19	ammatillinen	15	5.9	63	24.6	78	30.5
	lukio	51	19.9	29	11.3	80	31.2
20–24	ammatillinen	27	10.5	33	12.9	60	23.4
	lukio	5	2.0	8	3.1	13	5.1
25–30	ammatillinen	17	6.6	8	3.1	25	9.7
	lukio	0	0	0	0	0	0
yhteensä		115	44.9	141	55.0	256	100

Lähes puolet (47 %) opiskelijoista asui pääkaupunkiseudulla Espoossa, Helsingissä tai Vantaalla (taulukko 10). Kuten aikaisemmin todettiin, kaikista venäjänkielisistä noin 40 prosenttia asuu pääkaupunkiseudulla, joten tältä osin tutkimuksen otos edustaa varsin hyvin venäjänkielisten todellista sijoittumista Suomessa. Turussa, Tampereella, Lahdessa, Jyväskylässä, Joensuussa ja Lappeenrannassa asui kaupungista riippuen 7–9 prosenttia opiskelijoista.

Opiskelijat olivat muuttaneet Suomeen vuosien 1989–2000 välisenä aikana. Aineistonkeruuhetkellä heidän Suomessa oloaikansa oli keskimäärin neljä ja puoli vuotta, vaihteluvälin ollessa neljästä kuukaudesta 11 vuoteen viiteen kuukauteen. Seitsemän kymmenestä oli muuttanut Suomeen Venäjältä, vajaa viidennes Virosta ja kymmenisen prosenttia muista entisen Neuvostoliiton maista (taulukko 11). Kaksi kolmannesta oli muuttanut Suomeen molempien vanhempien kanssa (67 %). Noin puolella (53 %) mukana muutti myös nuorempia tai vanhempia sisarusia. Muita mukana muuttaneita olivat yleensä isovanhemmat. Muutamat opiskelijat olivat muuttaneet Suomeen yksin. Kyseilyn suorittamisen ajankohtana useimmat opiskelijat asuivat edelleen vanhempiensa ja sisarustensa kanssa. Yksin asuvien määrä oli hieman kasvanut ja osa oli perustanut perheen Suomessa.

TAULUKKO 10 Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat kotikaupungin mukaan.

KAUPUNKI	n	%
Espoo	17	6.7
Helsinki	93	36.7
Imatra	4	1.6
Joensuu	18	7.1
Jyväskylä	20	7.8
Kuopio	8	3.1
Lahti	20	7.8
Lappeenranta	17	6.7
Lohja	3	1.2
Porvoo	3	1.2
Tampere	21	8.2
Turku	23	9.0
Vantaa	8	3.1
yhteensä	255	100

TAULUKKO 11 Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat lähtömaan, äidinkielen, kansallisuuden ja kansalaisuuden mukaan.

LÄHTÖMAA	n	%
Venäjä	181	72.1
Viro	42	16.7
muu ent. neuvostotasavalta	28	11.2
yhteensä	251	100
ÄIDINKIELI	n	%
venäjä	229	89.5
viro	2	0.8
venäjä ja suomi	14	5.5
venäjä ja muu kuin suomi	11	4.3
yhteensä	256	100
KANSALLISUUS	n	%
venäläinen	146	57.7
suomalainen	64	25.3
muu	29	11.5
ei kansallisuutta	14	5.5
yhteensä	253	100
KANSALAISSUUS	n	%
Venäjän	182	72.5
Suomen	15	6.0
muu	34	13.5
ei kansalaisuutta	20	8.0
yhteensä	251	100

Yhdeksän kymmenestä ilmoitti äidinkielekseen venäjän (taulukko 11). Loput noin kymmenen prosenttia opiskelijoista oli kaksikielisiä, ja heistä noin puolella oli venäjän lisäksi toisena äidinkielenä suomi. Opiskelijoista kaksi oli äidinkieleltään vironkielisiä. Kansallisuudeltaan noin kuusikymmentä prosenttia oli venäläisiä, neljännes suomalaisia ja runsaat kymmenen prosenttia muita (esim. virolaisia, valkovenäläisiä, ukrainalaisia). Virallinen kansallisuus – ennen vuotta 1997 passiin merkitty – puuttui noin kuudelta prosentilta vastaajista, eli he olivat tulleet Suomeen joko muukalaispassilla tai uudella, vuoden 1997 jälkeen myönnettyllä passilla. Kansalaisuuden suhteen tilanne oli hieman toisenlainen: Venäjän kansalaisia oli noin seitsemän kymmenestä, Suomen kansalaisuuden saaneita oli kuusi prosenttia ja jonkin muun maan (esim. Viron, Ukrainan, Valkovenäjän, Uzbekistanin) kansalaisia runsaat kymmenen prosenttia. Ilman kansalaisuutta oli kahdeksan prosenttia vastaajista.

Suurin osa opiskelijoiden vanhemmista oli äidinkieleltään venäjänkielisiä (taulukko 12). Vanhempien joukossa oli myös äidinkieleltään suomenkielisiä – mutta yksikään opiskelijoista ei ilmoittanut yksinomaan suomea äidinkielekseen. Venäjä-suomi-kaksikielisiä oli noin kymmenen prosenttia molemmista vanhemmista, kun taas opiskelijoista venäjän ja suomen äidinkielekseen ilmoitti kuusi prosenttia.

TAULUKKO 12 Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat vanhempien äidinkielen ja kansallisuuden mukaan.

ÄIDIN ÄIDINKIELI	n	%
venäjä	204	82.3
suomi	10	4.0
venäjä ja suomi	23	9.3
venäjä ja muu kuin suomi	7	2.8
muu	4	1.6
yhteensä	248	100
ISÄN ÄIDINKIELI	n	%
venäjä	167	69.6
suomi	29	12.1
venäjä ja suomi	27	11.3
venäjä ja muu kuin suomi	16	6.7
muu	1	0.4
yhteensä	240	100
ÄIDIN KANSALLISUUS	n	%
venäläinen	151	63.2
suomalainen	65	27.2
muu	23	9.6
yhteensä	239	100
ISÄN KANSALLISUUS	n	%
venäläinen	127	54.3
suomalainen	76	32.5
muu	31	13.2
yhteensä	234	100

Opiskelijoiden äideistä noin kaksi kolmannesta ja isistä runsas puolet oli kansallisuudeltaan venäläisiä (taulukko 12). Suomalaisia oli äideistä runsas neljännes ja isistä kolmannes. Kansallisuudeltaan muita (pääasiassa entisten neuvostotasavaltojen kansallisuuksien edustajia) oli vastaavasti vajaa kymmenen prosenttia äideistä ja reilu kymmenen prosenttia isistä.

Noin kuusi kymmenestä opiskelijasta ei oman arvionsa mukaan osannut lainkaan suomea muuttaessaan Suomeen (taulukko 13). Noin neljä kymmenestä oli osannut joitakin sanoja, ja neljä prosenttia arvioi puhuneensa suomea sujuvasti muuttaessaan Suomeen. Noin seitsemällä kymmenestä oli kotikielenä yksinomaan venäjä ja noin neljänneksellä venäjän lisäksi suomi. Noin kolme prosenttia opiskelijoista ilmoitti puhuvansa kotikielensä pelkästään suomea.

TAULUKKO 13 Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat muuttohetken suomen kielen taidon ja kotikielen mukaan.

SUOMEN KIELEN TAITO		
MUUTTOHETKELLÄ	n	%
sujuvasti	11	4.4
joitakin sanoja	95	38.0
ei lainkaan	144	57.6
yhteensä	250	100
KOTIKIELI		
	n	%
venäjä	172	68.5
venäjä ja suomi	66	26.3
suomi	8	3.2
muu	5	2.0
yhteensä	251	100

Kaikki tutkimukseen osallistuneet opiskelijat olivat käyneet kotimaassaan koulua vähintään vuoden. Heistä osa oli käynyt koulua kotimaassaan useita vuosia – keskimäärin seitsemän ja puoli vuotta. Vuodesta kuuteen vuotta kotimaansa koulussa opiskelleita oli yhteenlaskettuna noin neljäkymmentä prosenttia ja seitsemästä kahteentoista vuotta opiskelleita oli noin kuusikymmentä prosenttia (taulukko 14). Runsas kolmannes vastanneista ei ollut opiskellut lainkaan suomalaisessa peruskoulussa ennen opintojaan lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa. Vuodesta kuuteen vuotta peruskoulua käyneiden osuus oli yhteensä vajaa kuusikymmentä prosenttia ja noin seitsemän prosenttia oli opiskellut suomalaisessa peruskoulussa seitsemästä yhdeksään vuotta. Keskimääräinen opiskeluaika oli lähes neljä vuotta.

Noin viidennes opiskelijoista vieraili kotimaassaan vähintään kerran kuu-kaudessa, puolet vähintään kerran vuodessa ja runsas neljännes harvemmin tai ei koskaan (taulukko 15). Harvemmin kotimaassaan vierailleet olivat muuttaneet yleensä muista neuvostotasavalloista kuin Venäjältä ja Virosta, jolloin matkustaminen ja pitkän matkan vuoksi hankalampaa. Kotimaassa asuvia suomenkielisiä sukulaisia oli neljällä kymmenestä, ja vastaavasti Suomessa noin kahdella kolmanneksella.

TAULUKKO 14 Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat opiskeluajan mukaan kotimaassa ja suomalaisessa peruskoulussa.

OPISKELUAIKA KOTIMAASSA	n	%
ei lainkaan	0	0.0
1-3 vuotta	24	9.5
4-6 vuotta	70	27.7
7-9 vuotta	99	39.2
10-12 vuotta	60	23.7
yhteensä	253	100
keskiarvo 7 v 5 kk		
OPISKELUAIKA SUOMESSA	n	%
ei lainkaan	91	35.8
1-3 vuotta	68	26.8
4-6 vuotta	78	30.7
7-9 vuotta	17	6.7
yhteensä	254	100
keskiarvo 3 v 11 kk		

TAULUKKO 15 Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat kotimaan vierailujen ja suomenkielisten sukulaisten mukaan.

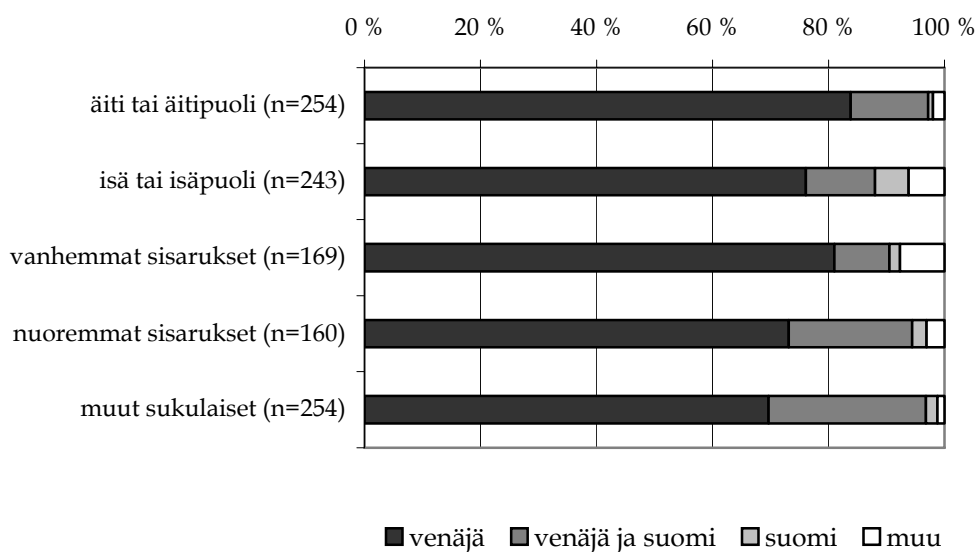
VIERAILUT KOTIMAAHAN	n	%
kerran kuukaudessa tai useammin	58	22.7
vähintään kerran vuodessa	128	50.2
harvemmin kuin kerran vuodessa	48	18.8
ei koskaan	21	8.2
yhteensä	255	100
KOTIMAASSA ASUVAT SUOMENKIELISET SUKULAISET	n	%
on	101	39.9
ei ole	152	60.1
yhteensä	253	100
SUOMESSA ASUVAT SUOMENKIELISET SUKULAISET	n	%
on	167	66.5
ei ole	84	33.5
yhteensä	251	100

Edellä kuvatut tutkimusjoukon taustatiedot osoittavat, että kysymyksessä oli varsin heterogeeninen joukko. Suurin osa heistä oli lähtöisin Venäjältä, missä he olivat käyneet koulua vähintään kolme vuotta. Äidinkieleltään lähes kaikki olivat venäjänkielisiä, vanhempien kielitaustasta löytyi venäjän lisäksi jonkin verran myös muita kieliä, muun muassa suomi. Kansallisuudeltaan lähes kaksi kolmannesta opiskelijoista oli venäläisiä ja noin neljännes suomalaisia. Opiskelijoiden vanhemmista etniseltä taustaltaan suomalaisia oli noin kolmannes, venäläisiä oli yli puolet. Vaikka vain harva puhui suomea muuttaessaan maahan, puhuttiin sitä venäjän lisäksi nykyisin noin joka neljänneksen kotona.

6.1.2 Venäjän ja suomen kielen käyttötilanteet

Venäjän ja suomen kielen (ja mahdollisesti jonkin muun kielen) käyttöä perheen ja ystävien kanssa sekä erilaisissa tilanteissa selvitettiin kyselyn osioissa III (liite 3). Opiskelijoilta kysyttiin vanhempien, sisarusten ja ystävien kanssa käytettyä kieltä, ajattelun kieltä, sekä kieltä, jota he yleensä käyttävät kaunokirjallisuuden ja lehtien lukemiseen. Kielenkäyttöä tarkasteltiin myös suhteessa sukupuoleen, ikään, maassaoloaikaan, äidinkieleen, kansallisuuteen ja nykyiseen kotikaupunkiin²⁷.

Venäjä oli vallitseva kieli perheen kanssa kommunikoitaessa (kuvio 8, ks. myös liite 8, taulukko 1). Runsaat kahdeksankymmentä prosenttia opiskelijoista puhui äitinsä kanssa ainoastaan venäjää. Vajaat kahdeksankymmentä prosenttia puhui myös isän ja vanhempien sisarusten kanssa yksinomaan venäjää. Nuorempien sisarusten kanssa puhuttiin hieman useammin venäjän lisäksi suomea kuin vanhempien sisarusten kanssa. Sukulaisten kanssa puhuttiin useammin molempia kieliä kuin muiden perheenjäsenten kanssa, vaikka seitsemän kymmenestä puhuikin heidän kanssaan ainoastaan venäjää.

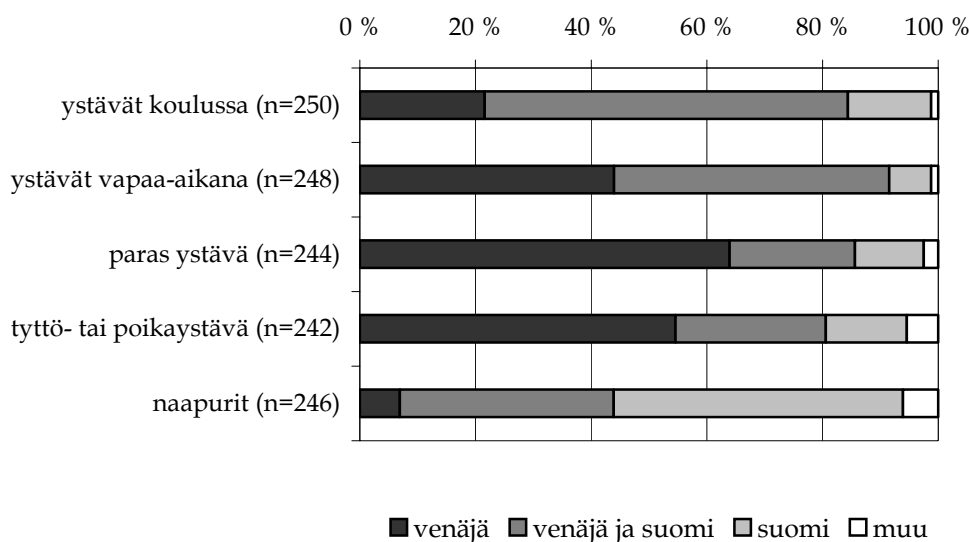
KUVIO 8 Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden perheenjäsentensä kanssa käytämä kieli (%).

Sukupuolella, iällä, maassaoloajalla tai kotikaupungilla ei ollut tilastollista merkitystä perheen kanssa puhuttuun kieleen. Sen sijaan äidinkieli ja etninen tausta vaikuttivat äidin kanssa puhuttuun kieleen: ne jotka ilmoittivat äidinkielekseen venäjän ja suomen tai ainoastaan suomen, puhuivat äidin kanssa useammin venäjän lisäksi myös suomea tai pelkästään suomea kuin äidinkieleltään venäjän-

²⁷ Kotikaupungin suhteen olen vertaillut kahta ryhmää: pääkaupunkiseudulla (Helsinki, Espoo, Vantaa) ja muualla Suomessa asuneita.

kieliset ($Z = -3.971$, $p = .000$). Etniseltä taustaltaan venäläiset puhuivat äitinsä kanssa useimmiten ainoastaan venäjää ($\chi^2 = 10.225$, $df = 2$, $p = .006$).

Runsaat kuusikymmentä prosenttia opiskelijoista puhui venäjää ja suomea ystävien kanssa koulussa, ja viidennes pelkästään venäjää (kuvio 9, ks. myös liite 8, taulukko 2). Vapaa-aikanaan lähes puolet puhui ystävien kanssa venäjää tai suomea ja noin neljäkymmentä prosenttia pelkästään venäjää. Kahdella kolmasosalla paras ystävä oli venäjänkielinen – ainakin näin voidaan olettaa useimmiten käytetyn kielen perusteella. Samoin perustein runsaalla puolella opiskelijoista myös tyttö- tai poikaystävä oli venäjänkielinen. Vaikka yksinomaan suomea puhui vain noin joka kymmenes opiskelija tilanteesta riippuen, oli suomen kielen käyttö yleisempää ystävien kuin perheenjäsenten kanssa. Naapureiden kanssa suomi oli hallitseva kieli, vaikka vain puolet puhui yksinomaan suomea naapureidensa kanssa.

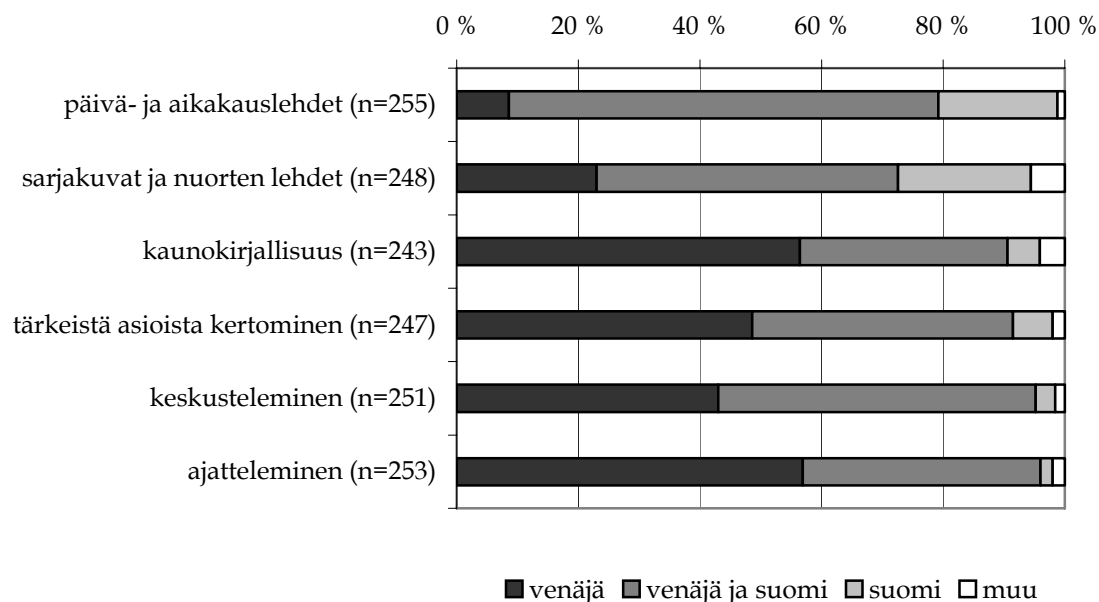

KUVIO 9 Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden ystävien ja naapureiden kanssa käyttämä kieli (%).

Sukupuolella, iällä, äidinkielellä, kansallisuudella tai kotikaupungilla ei ollut merkitystä ystävien ja naapureiden kanssa puhuttuun kieleen. Sen sijaan maasaoloajalla oli vaikutusta tyttö- tai poikaystävänsä kanssa puhuttuun kieleen: Suomessa alle kolme vuotta asuneet puhuivat useammin ainoastaan venäjää tyttö- tai poikaystävänsä kanssa kuin sitä kauemmin maassa asuneet ($\chi^2 = 11.405$, $df = 2$, $p = .003$).

Myös muissa arkipäivän tilanteissa venäjän kieli näytti olevan yleisimmin käytetty kieli (kuvio 10, ks. myös liite 8, taulukko 1). Lähes kuusi kymmenestä piti venäjän kieltä yksinomaan ajattelun ja lukemansa kaunokirjallisuuden kielenä. Lähes puolet kertoi tärkeistä asioista venäjäksi, vaikkakin myös suomea ilmoitti käyttävänsä lähes yhtä usea. Runsaat puolet opiskelijoista keskusteli molemmilla kielillä arkipäivän tilanteissa, mutta yli neljäkymmentä prosenttia keskusteli muiden kanssa pelkästään venäjäksi. Päivä- ja aikakauslehtien lukemisessa sen sijaan suomen kieltä käytettiin enemmän: seitsemän kymme-

nestä luki sekä venäjän- että suomenkielisiä lehtiä ja noin viidennes luki pelkäs-
tään suomenkielisiä lehtiä. Sarjakuva- ja nuortenlehtien lukemisessa molemmat
kielet näyttivät olevan tasavertaisia.

KUVIO 10 Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden arkipäivän eri tilanteissa käyttä-
mä kieli (%).

Sukupuolella, äidinkielellä, kansallisuudella tai kotikaupungilla ei ollut merki-
tystä lukemisen tai ajattelun kieleen, eikä iällä keskustelemisen tai ajattelemisen
kieleen. Keskustelemisen kieleen ei vaikuttanut myöskään maassaoloaika. Sen
sijaan iällä oli merkitystä lehtien ja kirjallisuuden lukemiseen sekä ajattelun kie-
leen: nuorin ikäryhmä, 16–19-vuotiaat lukivat 20–24-vuotiaita useammin suo-
menkielisiä päivä- ja aikakauslehtiä ($\chi^2 = 8.892$, $df = 2$, $p = .012$), suomenkielistä
kaunokirjallisuutta ($\chi^2 = 14.824$, $df = 2$, $p = .001$) ja ajattelivat venäjän lisäksi
suomeksi ($\chi^2 = 8.978$, $df = 2$, $p = .011$). Sen sijaan ero 16–19- ja 25–30-vuotiaiden
ikäryhmän välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Nuorin ikäryhmä luki 25–30-
vuotiaita enemmän suomenkielisiä sarjakuvia ja nuorten lehtiä, kun taas nuo-
rempien ja 20–24-vuotiaiden välillä ei ollut tässä suhteessa tilastollisesti merkit-
sevää eroa ($\chi^2 = 7.048$, $df = 2$, $p = .029$). Maassaoloajalla oli lukemisen ja ajatte-
lun lisäksi vaikutusta myös tärkeistä asioista kertomisen kieleen: alle kolme
vuotta Suomessa asuneet käyttivät venäjää useammin tärkeistä asioista puhues-
saan kuin kauemmin Suomessa asuneet ($\chi^2 = 11.678$, $df = 2$, $p = .003$).

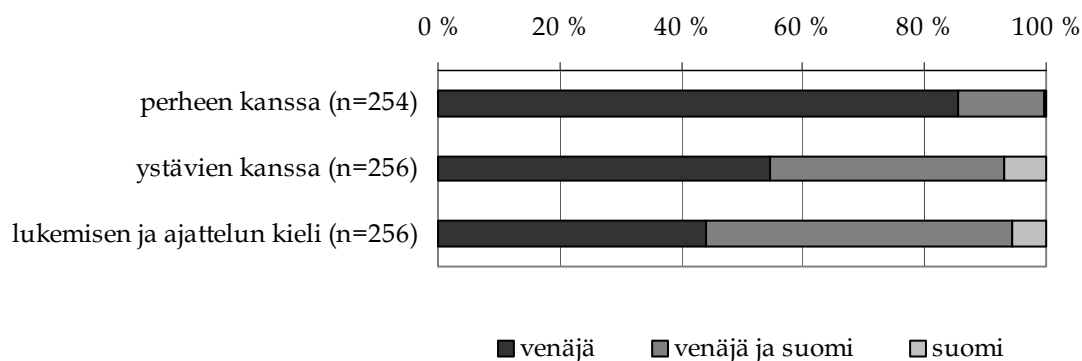
Edellä mainituista perheen ja ystävien kanssa käytettyä sekä lukemisen ja
ajattelun kieltä selvittävistä muuttujista muodostettiin faktorianalyysiä ja re-
liabiliteettitarkasteluja apuna käyttäen kolme summamuuttujaa, joita käytettiin
myöhemmissä jatkoanalyysissä selvittäessä kielen käytön yhteyttä kieli- ja

kansallisuusasenteisiin sekä kielelliseen ja etniseen identifioitumiseen²⁸ (tutkimuskysymys 3.6). Viidestä perheen ja sukulaisten kanssa käytettyä kieltä kuvaavasta muuttujasta muodostettiin summamuuttuja *perheen kanssa käytetty kieli*, jonka sisäinen yhdenmukaisuus Cronbachin alfalla mitattuna oli .64. Nuorempien ja vanhempien sisarusten kanssa puhuttuun kieleen liittyvät muuttujat yhdistettiin yhdeksi sisarus -muuttujaksi, koska usealla vastaajalla ei ollut joko nuorempia tai vanhempia sisaruksia. Yhdistämällä kaksi muuttujaa puuttuvien havaintojen osuus saatiin pienemmäksi.

Toisen summamuuttujan muodostivat kuviossa 9 esitetyt ystävien kanssa käytettyä kieltä selvittävät muuttujat sekä kuvion 10 muuttujat tärkeistä asioista kertominen ja keskusteleminen, jotka faktorianalyysin perusteella näyttivät liittyvän ensisijaisesti ystävien kanssa käytettyyn kieleen. Kyseinen summamuuttuja nimettiin *ystävien kanssa käytetyksi kieleksi*, ja sen sisäinen yhteneväisyys oli Cronbachin alfalla mitattuna .87.

Kolmas summamuuttuja muodostettiin lukemiseen ja ajatteluun liittyvistä muuttujista (kuvio 10) ja se nimettiin *lukemisen ja ajattelun kieleksi* (Cronbachin alfa .81). Kyselylomakkeen kysymyksistä naapureiden kanssa käytetty kieli jätettiin pois summamuuttujista, koska se ei korreloinut riittävän vahvasti muiden muuttujien kanssa.

Summamuuttujat kuvaavat keskimääräisesti perheen ja ystävien kanssa käytettyä kieltä sekä lukemisen ja ajattelun kieltä. Suurin osa opiskelijoista, runsaat kahdeksankymmentä prosenttia, puhui yksinomaan venäjää perheen kanssa (kuvio 11), mikä kävi ilmi myös edellä yksittäisten muuttujien vastausjakamia tarkasteltaessa.

KUVIO 11 Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden perheen ja ystävien kanssa puhuttu kieli sekä lukemisen ja ajattelun kieli (%).

Yli puolet opiskelijoista puhui ystäviensä kanssa yksinomaan venäjää ja noin neljäkymmentä prosenttia myös suomea. Lukemisessa ja ajattelussa molempien

²⁸ Analyysijä varten laskettiin ensin summamuuttujiin mukaan otettujen väittämien vastausten keskiarvo, mikä jaettiin kolmeen ryhmään: arvot 1,00-1,49 tarkoittivat suomen kielen käyttöä, 1,50-2,49 suomen ja venäjän ja 2,50-3,00 venäjän kielen käyttöä.

kielten rinnakkainen käyttö lisääntyi verrattuna kommunikaation kieleen: noin puolet opiskelijoista luki kaunokirjallisuutta ja erilaisia lehtiä sekä ajatteli molemmilla kielillä. Pelkästään venäjää käyttävien osuus oli runsaat neljäkymmentä prosenttia.

Perheen ja ystävien kanssa käytetty kieli sekä ajattelemiseen ja lukemiseen käytetty kieli korreloivat keskenään tilastollisesti erittäin merkitsevästi, vaikka korrelaatio ei ollutkaan kovin voimakas (taulukko 16).

TAULUKKO 16 Perheen ja ystävien kanssa puhutun kielen, lukemisen sekä ajattelun kielen väliset korrelaatiot (Spearmanin rho).

	kieli perheen kanssa	kieli ystävien kanssa	lukemisen ja ajattelun kieli
kieli perheen kanssa	1.00 n = 254		
kieli ystävien kanssa	.37**	1.00 n = 256	
lukemisen ja ajattelun kieli	.28**	.51**	1.00 n = 256

** $p < .01$

Perheen ja ystävien kanssa venäjää puhuvat suosivat myös venäjäksi lukemista, ajattelemista ja tärkeistä asioista kertomista. Suomen kielen käyttöön suomalainen tausta ei näyttänyt olevan selvästi yhteydessä, ainoastaan äidin kanssa puhumiseen sillä oli merkitystä. Suomen kielen käyttöön näyttäisi vaikuttavan jossakin määrin myös maassaoloaika: esimerkiksi kauemmin Suomessa asuneet puhuivat seurustelukumppaninsa kanssa suomea useammin kuin maassa alle kolme vuotta asuneet. He ovat siten saattaneet löytää itselleen tyttö- tai poikaystävän venäjänkielisen yhteisön ulkopuolelta.

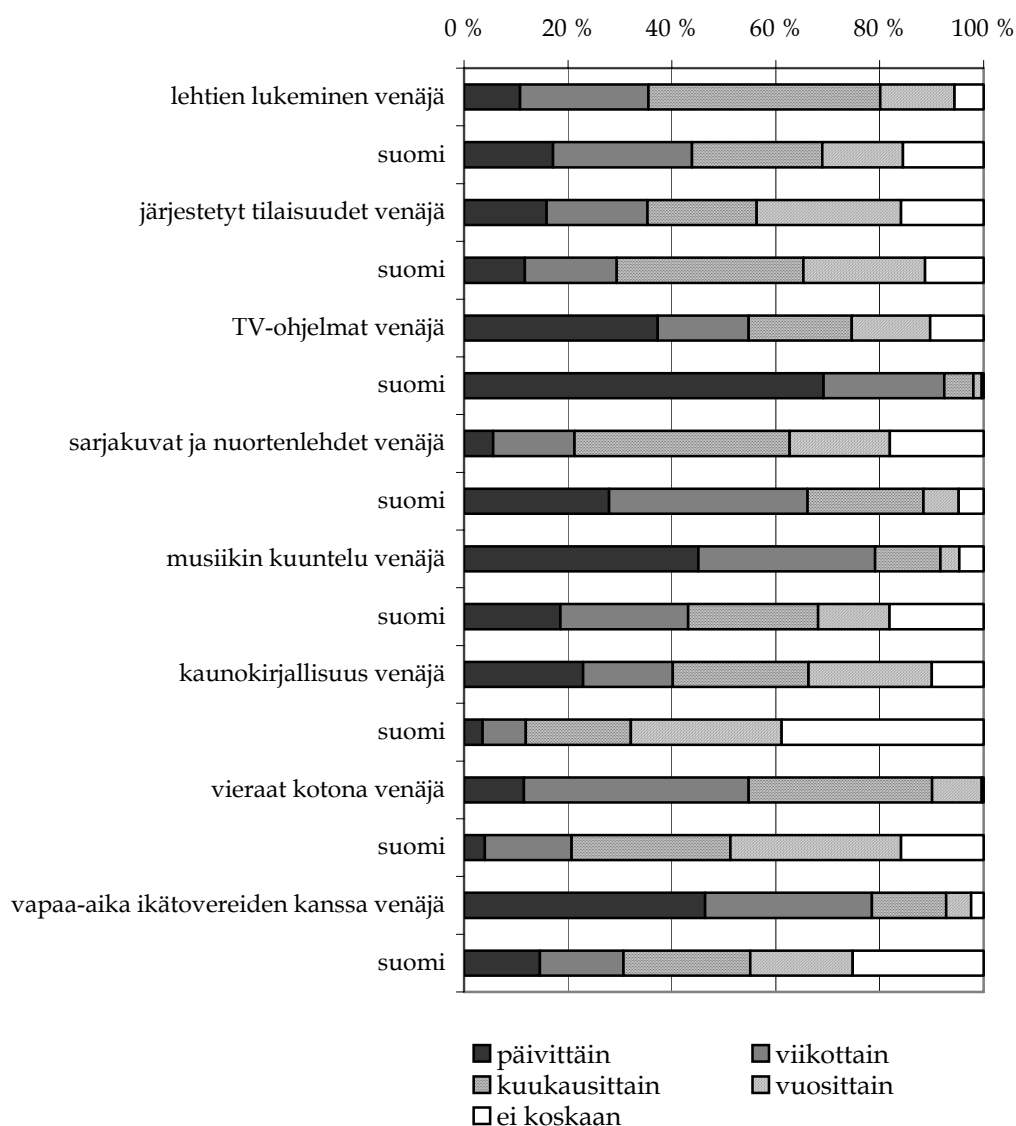
6.1.3 Venäjän ja suomen kielen käytön useus

Olen edellä kuvannut perheenjäsenten ja ystävien kanssa sekä lukemiseen, keskustelemiseen ja ajattelemiseen yleisimmin käytettyä kieltä. Seuraavaksi kuvaan venäjän ja suomen kielen käytön *useutta*, mitä selvitettiin kysymällä venäjän- ja suomenkielisten televisio-ohjelmien katsomisen, musiikin kuuntelun, lehtien ja kirjallisuuden lukemisen, sekä venäjän- ja suomenkielisten kontaktien useutta.

Päivä- ja aikakauslehtien lukemisen useudessa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa kielten välillä²⁹. Noin neljä kymmenestä luki venäjän- ja suomenkielisiä lehtiä vähintään viikoittain (kuvio 12, ks. myös liite 8, taulukko 3). Viidennes opiskelijoista luki venäjänkielisiä lehtiä vuosittain tai vieläkin harvemmin, ja vastaavasti suomenkielisiä vajaa kolmannes. Naiset lukivat miehiä useammin venäjänkielisiä lehtiä ($Z = -2.409$, $p = .016$). Suomenkielisiä lehtiä sen sijaan lukivat useimmin maassa yli kolme vuotta asuneet ($\chi^2 = 32.655$, $df = 2$, $p =$

²⁹ Kielten välisiä eroja selvitettiin kahden parittaisen otoksen t-testillä.

.000) ja ne, joiden äidinkieli oli venäjän lisäksi tai yksinomaan suomi ($Z = -2.019$, $p = .043$).

KUVIO 12 Venäjän ja suomen kielen käytön useus eri tilanteissa (%).

Venäjänkielisille järjestetyissä tilaisuuksissa vähintään viikoittain kävi runsas kolmannes opiskelijoista ja suomenkielisissä tilaisuuksissa vajaa kolmannes (kuvio 12), eikä ero ollut tilastollisesti merkitsevä. Useampi kuin neljä kymmenestä kävi venäjänkielisissä tilaisuuksissa vuosittain tai harvemmin, ja vastaavasti suomenkielisissä noin kolmannes. Suomessa kolmesta viiteen vuotta asuneet kävivät yli viisi vuotta maassa asuneita useammin venäjänkielisille järjestetyissä tilaisuuksissa ($\chi^2 = 8.389$, $df = 2$, $p = .015$), ja vastaavasti kolmesta viiteen vuotta maassa asuneet olivat myös ahkerimpia suomenkielisissä tilaisuuksissa kävijöitä ($\chi^2 = 6.518$, $df = 2$, $p = .038$).

Muissa tapauksissa kielten valinnan useudessa oli merkitseviä eroja kielten välillä. Venäjänkielisiä televisio-ohjelmia seurattiin harvemmin kuin suo-

menkielisiä ($t = -9.818$, $df = 245$, $p = .000$), mikä oli odotuksenmukaista: yhdeksän kymmenestä seurasi viikoittain suomenkielisiä ohjelmia ja joka toinen venäjänkielisiä, ja neljännes katsoi venäjänkielisiä ohjelmia vain muutaman kerran vuodessa tai ei koskaan (kuvio 12). Suomessa yli viisi vuotta asuneet olivat kaikkein aktiivisimpia venäjänkielisten ohjelmien seuraajia ($\chi^2 = 23.204$, $df = 2$, $p = .000$).

Venäjänkielisiä sarjakuvia ja nuorten lehtiä luettiin harvemmin kuin suomenkielisiä ($t = -11.276$, $df = 245$, $p = .000$). Viidennes ilmoitti lukevansa venäjänkielisiä lehtiä vähintään viikoittain ja vastaavasti kaksi kolmannesta luki yhtä usein suomenkielisiä. Vuosittain tai sitä harvemmin kyseisiä lehtiä luki venäjäksi lähes neljä kymmenestä ja noin joka kymmenes suomeksi. Aktiivisimpia suomenkielisten sarjakuvien ja nuorten lehtien lukijoita olivat 25–30-vuotiaat ($F = 3.124$, $p = .046$) ja ne, joilla äidinkielenä oli venäjän lisäksi tai ainoastaan suomi ($Z = -2.106$, $p = .035$).

Opiskelijat kuuntelivat venäjänkielistä musiikkia suomenkielistä useammin ($t = 8.779$, $df = 245$, $p = .000$). Lähes kahdeksan kymmenestä ilmoitti kuuntelevansa venäjänkielistä musiikkia viikoittain ja vastaavasti noin neljä kymmenestä suomenkielistä (kuvio 13). Kolmannes kuunteli erittäin harvoin tai ei koskaan suomenkielistä musiikkia. Aktiivisimmin sitä kuuntelivat 25–30-vuotiaat ($F = 5.283$, $df = 2$, $p = .006$).

Myös kaunokirjallisuuden kielenä venäjä oli suomea hallitsevampi ($t = 11.179$, $df = 244$, $p = .000$). Neljä kymmenestä luki venäjänkielistä kaunokirjallisuutta viikoittain ja noin yksi kymmenestä suomenkielistä. Kolmannes luki venäjäksi erittäin harvoin ja suomeksi lähes seitsemän kymmenestä. Naiset ($Z = -2.396$, $p = .017$) ja 20–24-vuotiaat ($F = 5.546$, $df = 2$, $p = .004$) lukivat venäjänkielistä kirjallisuutta miehiä ja kaikkein nuorimpia (16–19 -vuotiaita) useammin. Myös suomenkielistä kaunokirjallisuutta lukivat naiset miehiä useammin ($Z = -3.930$, $p = .000$). Maassaoloajalla oli myös merkitystä suomenkielisen kirjallisuuden lukemiseen: yli viisi vuotta Suomessa asuneet lukivat enemmän suomeksi kuin alle kolme vuotta maassa asuneet ($\chi^2 = 22.806$, $df = 2$, $p = .000$).

Opiskelijoiden kotona kävi venäjänkielisiä vieraita suomenkielisiä useammin ($t = 11.416$, $df = 249$, $p = .000$). Noin puolella kävi viikoittain venäjänkielisiä vieraita, ja vastaavasti suomenkielisiä noin joka viidennen kotona. Noin joka kymmenes ilmoitti kotonaan käyvän erittäin harvoin venäjänkielisiä vieraita, kun taas noin puolet ilmoitti samaa suomenkielisistä vieraista.

Myös vapaa-aikaa opiskelijat viettivät useammin venäjänkielisten kuin suomenkielisten kanssa ($t = 12.322$, $df = 249$, $p = .000$). Lähes kahdeksan kymmenestä ilmoitti tapaavansa venäjänkielisiä ikätovereitaan viikoittain, ja vastaavasti vajaa kolmannes ilmoitti samaa suomenkielisistä ikätovereistaan. Lähes puolet ilmoitti tapaavansa vain erittäin harvoin tai ei koskaan vapaa-aikanaan suomenkielisiä ikätovereita, kun vastaavaa ilmoitti vain noin seitsemän prosenttia venäjänkielisistä ikätovereista. Venäjänkielisten ikätovereiden kanssa kaikkein vähiten aikaansa viettivät 25–30-vuotiaat ($F = 5.112$, $df = 2$, $p = .007$). Vastaavasti suomenkielisiä ikätovereita muita useammin tapasivat 16–19-

vuotiaat ($F = 6.816$, $df = 2$, 251 , $p = .001$), ja yli viisi vuotta Suomessa asuneet useammin kuin alle kolme vuotta maassa asuneet ($\chi^2 = 6.512$, $df = 2$, $p = .039$).

Edellä mainittuja kuvioon 12 koottuja venäjän ja suomen kielen käytön useuteen liittyviä muuttujia käsiteltiin jatkoanalyysissä välimatka-asteikkolisina. Reliabiliteettitarkastelujen ja faktorianalyysin perusteella muuttujien määrää tiivistettiin myöhempiä analyysyjä varten neljäksi summamuuttujaksi. Faktorianalyysin perusteella oli tarkoituksenmukaista pitää erillään paitsi venäjän ja suomen kielet, myös kielen käytön ja kielikontaktien useus. Summamuuttujat nimettiin seuraavasti: *venäjän kielen käytön useus* (Cronbachin alfa .75), *venäjänkielisten kontaktien useus* (Cronbachin alfa .70), *suomen kielen käytön useus* (Cronbachin alfa .65) ja *suomenkielisten kontaktien useus* (Cronbachin alfa .61).

Venäjän kielen käytön ja venäjänkielisten kontaktien useus korreloivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi keskenään, samoin suomen kielen käytön ja suomenkielisten kontaktien useus (taulukko 17). Näyttää myös siltä, että mitä useammin opiskelijoilla on venäjänkielisiä kontakteja, sitä harvemmin he käyttävät suomen kieltä, ja vastaavasti – mitä useammin heillä on suomenkielisiä kontakteja, sitä harvemmin he käyttävät venäjän kieltä. Näin voidaan päätellä myös yksittäisiä tilanteita kuvaavista tuloksista. Korrelaatiot ovat kuitenkin heikkoja, joten niitä voidaan tilastollisesta merkitsevyydestä huolimatta pitää vain suuntaa antavina.

TAULUKKO 17 Venäjän ja suomen kielen käytön ja kontaktien väliset korrelaatiot (Pearsonin r) ($n = 256$).

	venäjän kielen käytön useus	venäjänkielisten kontaktien useus	suomen kielen käytön useus	suomenkielisten kontaktien useus
venäjän kielen käytön useus	1.00 n = 256			
venäjänkielisten kontaktien useus	.48**	1.00 n = 256		
suomen kielen käytön useus	-.06	-.18**	1.00 n = 256	
suomenkielisten kontaktien useus	-.16*	.08	.37**	1.00 n = 256

* $p < .05$, ** $p < .01$

Yhteenvedona voidaan todeta, että suurimmat erot venäjän ja suomen kielen käytössä näyttivät olevan TV-ohjelmien seuraamisessa, sarjakuva- ja nuorten lehtien lukemisessa, musiikin kuuntelussa ja kontakteissa. Suomenkielisten TV-ohjelmien katsominen on odotuksenmukaista, koska venäjänkielisten televisio-kanavien katsomista rajoittavat myös käytännön seikat, samoin venäjänkielisten sarjakuva- ja nuorten lehtien saatavuutta. Venäjänkielisten lehtien ja kirjojen hankkiminen edellyttää vierailuja Venäjällä, koska Helsingin seutua lukuun ot-

tamatta niiden saatavuus Suomesta on vielä melko huono. Sen sijaan musiikin kuuntelu ja kaunokirjallisuuden lukeminen ensisijaisesti venäjän kielellä voivat kertoa kieleen liittyvistä arvomerkityksistä: omalla äidinkielellä lyriikoiden ja tekstien sanoma merkityksellistyy eri tavoin kuin toisella kielellä, mihin luonnollisesti kielen osaaminenkin vaikuttaa. Opiskelijat viettävät aikaansa useimmiten muiden venäjänkielisten seurassa. Suomenkielisiä vieraita tai ikätovereita tavataan sen sijaan selvästi harvemmin: noin neljännes erittäin harvoin tai ei koskaan.

6.2 Asenteet, etnisyys ja identiteetti

Tämän luvun tarkoituksena on kuvata venäläisiin ja suomalaisiin kohdistettuja kansallisuusasenteita sekä niiden myönteisyyttä tai kielteisyyttä semanttista differentiaalia käyttäen. Sen jälkeen analysoin kulttuurisia piirteitä, jotka venäjänkielisten opiskelijoiden mukaan yhdistävät yhtäältä venäläisiä ja toisaalta suomalaisia keskenään. Lopuksi tarkastelen opiskelijoiden kontakteja ja etnistä identiteettiä dimensiolla venäläinen-suomalainen.

6.2.1 Kansallisuusasenteet: iloiset ja voimakkaat venäläiset, hyvät ja sivistyneet suomalaiset

Asenteita venäläisiä ja suomalaisia kohtaan mitattiin semanttisella differentiaalilla käyttäen 20 adjektiiviparia (liite 3). Adjektiivipareista muodostettiin reliabiliteettitarkastelujen ja faktorianalyysien avulla summamuuttujat, joita käytettiin myöhemmissä analyysissä tarkasteltaessa kansallisuusasenteiden yhteyttä etniseen ja kielelliseen identifioitumiseen. Reliabiliteettianalyysin perusteella kaikkien sekä venäläisiä että suomalaisia kuvaavien 20 adjektiiviparin osiointi-korrelaatiot olivat yli .40, joten kaikki adjektiiviparit otettiin mukaan faktorianalyysiin. Faktorianalyysin perusteella adjektiivit latautuivat alun perin neljälle eri faktorille molempien kansallisuuksien osalta. Ei kuitenkaan ollut perusteltua käsitellä ominaisuuksia useana erillisenä faktorina, koska adjektiivien keskinäinen korrelaatio oli korkea eikä usealle faktorille näyttänyt löytyvän mielekkäitä sisällöllisiä perusteita. Näin ollen päädyin yhden faktorin malliin molempien kansallisuuksien osalta.

Venäläisiin kohdistuvia asenteita mittaavista kahdestakymmenestä adjektiiviparista poistettiin pienten (alle .30) kommunaliteettien vuoksi kymmenen, jolloin loput kymmenen paria latautui yhdelle faktorille (taulukko 18)³⁰. Faktorille voimakkaimmin painottuvia ominaisuuksia olivat *aktiivisuus*, *viisaus*, *iloisuus*, *hyöyys* ja *hyväntahtoisuus*.

³⁰ Kaikkien 20 adjektiiviparin vastausjakaumat on esitetty liitteessä 8, taulukossa 4.

TAULUKKO 18 Faktori: asennoituminen venäläisiin. Väittämien lataukset faktorille ja kommunaliteetit (n = 234).

Adjektiivipari	asennoituminen venäläisiin	kommunaliteetti
aktiivisia - passiivisia	.731	.535
viisaita - tyhmiä	.693	.481
iloisia - surullisia	.684	.467
hyviä - pahoja	.679	.462
hyväntahtoisia - pahansuopia	.676	.457
voimakkaita - heikkoja	.626	.392
aloitekykyisiä - aloitekyvyttömiä	.617	.380
avoimia - sulkeutuneita	.593	.351
siistejä - epäsiistejä	.592	.351
optimistisia - pessimistisiä	.561	.315
ominaisarvo	4.762	
selitysosuus %	41.91	
Cronbachin alfa	.88	

Faktorista muodostettiin summamuuttuja *asennoituminen venäläisiin*, jonka sisäinen yhteneväisyys Cronbachin alfalla mitattuna oli hyvä ($\alpha = .88$). Summamuuttujan yksittäisten adjektiiviparien vastauspistemäärät vaihtelivat yhdestä viiteen suuremman arvon painottuessa adjektiiviparista positiivisempaan. *Asennoituminen venäläisiin* -summamuuttujan adjektiiviparien keskiarvojen tarkastelun perusteella asenteita venäläisiä kohtaan voidaan pitää hyvin myönteisinä (vaihteluväli 3,8–4,5) (taulukko 19). Keskiarvojen perusteella venäläisiä pidettiin *iloisina, voimakkaina ja viisaina*.

TAULUKKO 19 Asennoituminen venäläisiin -summamuuttujan vastausten keskiarvot ja keskihajonnat adjektiivipareittain asteikolla 1–5.

Adjektiivipari	n	keskiarvo	keskihajonta
aktiivisia - passiivisia	247	4.08	0.92
viisaita - tyhmiä	246	4.18	0.81
iloisia - surullisia	249	4.47	0.78
hyviä - pahoja	245	3.97	0.85
hyväntahtoisia - pahansuopia	245	3.97	0.84
voimakkaita - heikkoja	247	4.29	0.80
aloitekykyisiä - aloitekyvyttömiä	245	3.95	0.88
avoimia - sulkeutuneita	250	4.09	0.93
siistejä - epäsiistejä	246	4.01	0.85
optimistisia - pessimistisiä	244	3.84	0.90

Vastaavasti suomalaisiin kohdistuvia asenteita mittaavista adjektiivipareista poistettiin alhaisten kommunaliteettien perusteella yhdeksän, jolloin muodostetulle faktorille jäi yksitoista paria (taulukko 20)³¹. Adjektiiviparit eivät olleet

³¹ Kaikkien 20 adjektiiviparin vastausjakaumat on esitetty liitteessä 8, taulukossa 4.

täysin samoja venäläisten ja suomalaisten osalta, mikä kertoo venäläisiin ja suomalaisiin liitetystä erilaisista mielikuvista. Voimakkaimmin suomalaisia kuvaavia ominaisuuksia olivat faktorilatauksien perusteella *viisaus, aktiivisuus, anteliaisuus, vieraanvaraisuus* ja *aloittekykyisyys*.

TAULUKKO 20 Faktori: asennoituminen suomalaisiin. Adjektiiviparien lataukset faktorille ja kommunaliteetit (n = 238).

Adjektiivipari	asennoituminen suomalaisiin	kommunaliteetti
viisaita – tyhmiä	.739	.546
aktiivisia – passiivisia	.686	.470
anteliaita – saitoja	.683	.467
vieraanvaraisia – epävieraanvaraisia	.682	.465
aloittekykyisiä – aloittekyvyttömiä	.626	.392
hyväntahtoisia – pahansuopia	.613	.376
hyviä – pahoja	.592	.350
iloisia – surullisia	.588	.345
voimakkaita – heikkoja	.577	.332
avoimia – sulkeutuneita	.574	.330
sivistyneitä – sivistymättömiä	.534	.286
ominaisarvo	4.95	
selitysosuus %	39.63	
Cronbachin alfa	.87	

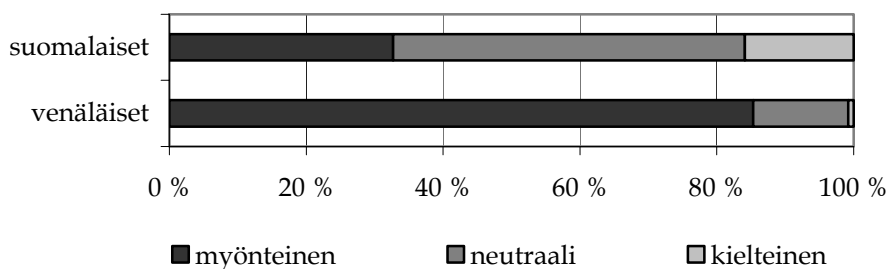
Faktorista muodostettiin summamuuttuja *asennoituminen suomalaisiin*, jonka sisäinen yhteneväisyys Cronbachin alfalla mitattuna oli hyvä ($\alpha = .87$). *Asennoituminen suomalaisiin* -summamuuttujan yksittäisten adjektiiviparien keskiarvojen perusteella asenteet suomalaisia kohtaan olivat neutraaleja tai kielteisiä (vaihteluväli 2,4–3,6) (taulukko 21). Keskiarvojen perusteella suomalaisia pidettiin *hyvinä, sivistyneinä* ja *hyväntahtoisina*.

Seuraavaksi tarkastelen venäläisiin ja suomalaisiin asennoitumisen astetta (myönteinen – neutraali – kielteinen) summamuuttujien kaikkien adjektiiviparien yhteen laskettujen keskiarvojen perusteella. Summamuuttujien keskiarvot vaihtelivat yhdestä viiteen, jolloin pistemäärä 1–2,49 luokiteltiin kuvaamaan kielteistä asennetta, 2,5–3,49 neutraalia ja 3,5–5 myönteistä asennetta.

TAULUKKO 21 Asennoituminen suomalaisiin -summamuuttujan vastausten keskiarvot ja keskihajonnat adjektiivipareittain asteikolla 1–5.

Adjektiivipari	n	keskiarvo	keskihajonta
viisaita – tyhmiä	246	3.42	0.96
aktiivisia – passiivisia	248	3.21	1.14
anteliaita – saitoja	247	2.66	1.15
vieraanvaraisia – epävieraanvaraisia	246	3.05	1.05
aloitekykyisiä – aloitekyvyttömiä	244	3.38	1.02
hyväntahtoisia – pahansuopia	247	3.51	0.93
hyviä – pahoja	247	3.63	0.84
iloisia – surullisia	246	3.11	1.11
voimakkaita – heikkoja	246	3.22	1.01
avoimia – sulkeutuneita	248	2.36	1.19
sivistyneitä – sivistymättömiä	247	3.54	1.09

Ero asennoitumisessa venäläisiin ja suomalaisiin oli tilastollisesti merkitsevä ($t = 14.994$, $df = 250$, $p = .000$). Suhtautuminen venäläisiin oli hyvin myönteistä: kymmenen adjektiiviparin vastausten keskiarvo oli 4,1 (keskihajonta 0.61), eli adjektiivipareista positiivisemmat saivat enemmän painotusta kuin negatiivisemmat. Suomalaisia kohtaan asenteet olivat keskimäärin neutraalit, yhdentoista adjektiiviparin keskiarvo oli 3,2 (keskihajonta 0.72). Suurin osa opiskelijoista – 85 prosenttia – suhtautui myönteisesti venäläisiin, ja vastaavasti noin kolmannes suhtautui myönteisesti suomalaisiin. Neutraalisti venäläisiin suhtautui 14 prosenttia ja suomalaisiin joka toinen opiskelija. Kielteisesti venäläisiin suhtautuvia oli vain muutama, mutta jopa 16 prosenttia liitti suomalaisiin ensisijaisesti kielteisiä asenteita (kuvio 13).

KUVIO 13 Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden asennoituminen venäläisiin ja suomalaisiin summamuuttujan luokittelun mukaan (%).

Sukupuolella, iällä, maassaoloajalla tai kansallisuudella ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta kumpaakaan kansallisuusryhmää koskeviin asenteisiin. Äidinkielellä oli kuitenkin merkitystä: äidinkieleltään venäjänkieliset suhtautuivat venäläisiin myönteisemmin kuin ne, joiden äidinkieli oli venäjän lisäksi suomi tai yksinomaan suomi ($t = 2.848$, $df = 236$, $p = .005$). Asenteiltaan suomalaisia kohtaan olivat myönteisempiä ne, joilla oli suomenkielisiä sukulaisia

Suomessa ($t = 2.342$, $df = 246$, $p = .020$) tai Venäjällä ($t = 2.099$, $df = 247$, $p = .037$). Myös kotikaupungilla näytti olevan merkitystä asenteisiin: pääkaupunkiseudulla (Helsinki, Espoo, Vantaa) asuneet suhtautuivat suomalaisiin kielteemmin kuin muualla Suomessa asuneet ($t = -2.775$, $df = 248$, $p = .006$).

Kielen käyttö perheen ja ystävien kanssa sekä lukemisen ja ajattelun kieli korreloivat heikosti, vaikkakin joissakin tilanteissa tilastollisesti merkitsevästi kansallisuusasenteiden kanssa (taulukko 22). Näin oli esimerkiksi asennoitumisen venäläisiin ja lukemisen ja ajattelun kielen osalta. Lukemisen ja ajattelemisen kielekseen venäjän ilmoittaneet suhtautuivat venäläisiin myönteisemmin kuin pelkästään suomea tai molempia kieliä käyttävät ($t = -1.990$, $df = 249$, $p = .048$). Asennoituminen suomalaisiin korreloi tilastollisesti merkitsevästi ystävien kanssa käytetyn kielen kanssa: myönteisemmin suomalaisiin suhtautuvat myös käyttivät enemmän suomea kommunikoidessaan ystäviensä kanssa.

TAULUKKO 22 Venäläisiin ja suomalaisiin asennoitumisen sekä venäjän ja suomen kielen käytön väliset korrelaatiot (Pearsonin r).

	asennoituminen venäläisiin	asennoituminen suomalaisiin	kieli perheen kanssa	kieli ystävien kanssa	lukemisen ja ajattelun kieli
asennoituminen venäläisiin	1.00 n = 251				
asennoituminen suomalaisiin	.07	1.00 n = 251			
kieli perheen kanssa	.02	-.05	1.00 n = 256		
kieli ystävien kanssa	.09	-.13*	.37**	1.00 n = 254	
lukemisen ja ajattelun kieli	.14*	-.11	.28**	.51**	1.00 n = 256

* $p < .05$, ** $p < .01$

Asenteet venäläisiä kohtaan olivat myönteisemmät myös niillä, jotka lukivat usein venäjänkielistä kirjallisuutta, katsoivat venäjänkielisiä ohjelmia ja kuuntelivat venäjänkielistä musiikkia ja vastaavasti käyttivät näissä toiminnoissa harvemmin suomen kieltä (taulukko 23). Myös venäjänkielisten kontaktien useus korreloi tilastollisesti merkitsevästi venäläisasenteiden kanssa: mitä useammin opiskelijat tapasivat venäjänkielisiä, sitä myönteisemmät heidän asenteensa olivat. Vastaavasti suomen kielen käytön ja kontaktien useus olivat yhteydessä asennoitumiseen suomalaisia kohtaan.

TAULUKKO 23 Venäläisiin ja suomalaisiin asennoitumisen sekä venäjän ja suomen kielen käytön ja kielikontaktien useuden väliset korrelaatiot (Pearsonin r).

	asennoitu- minen venäläisiin	asennoitu- minen suoma- laisiin	venäjän kielen käytön useus	venäjänkielis- ten kontaktien useus	suomen kielen käytön useus	suomenkielis- ten kontaktien useus
asennoitumi- nen venäläisiin	1.00 n = 251					
asennoitumi- nen suomalai- siin	.02	1.00 n = 251				
venäjän kielen käytön useus	.31**	.02	1.00 n = 256			
venäjänkielis- ten kontaktien useus	.20**	-.13*	.48**	1.00 n = 256		
suomen kielen käytön useus	-.14*	.20**	-.06	-.18	1.00 n = 256	
suomenkielis- ten kontaktien useus	-.02	.13*	-.16	.08	.37**	1.00 n = 256

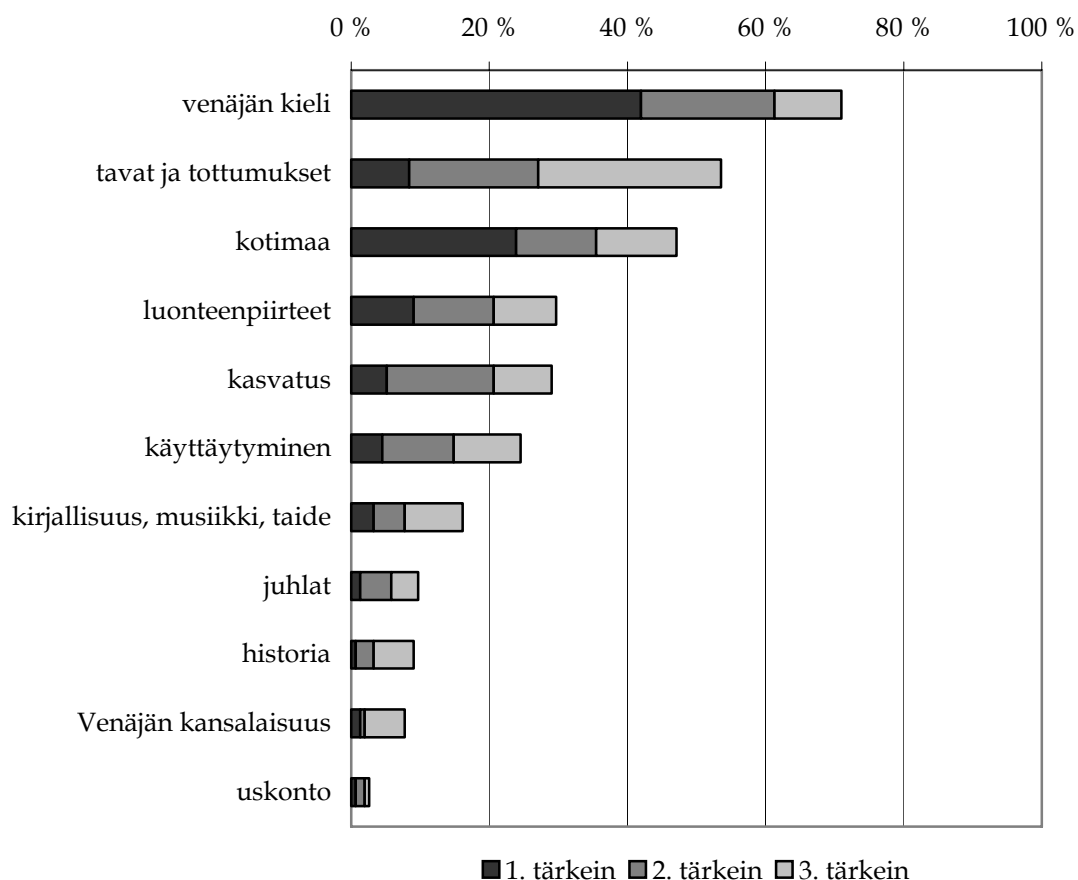
* $p < .05$, ** $p < .01$

Kansallisuusasenteet olivat siis venäläisiä kohtaan selvästi myönteisemmät kuin suomalaisia kohtaan. Asennoituminen venäläisiin ja vastaavasti suomalai- siin oli yhteydessä kielen käyttöön ja kontakteihin: mitä enemmän kieltä käytet- tiin ja mitä useammin oltiin tekemisessä kieliyhteisön kanssa, sitä myönteis- emmät olivat asenteetkin ryhmän edustajia kohtaan.

6.2.2 Kieli ja kotimaa yhdistävät sekä venäläisiä että suomalaisia

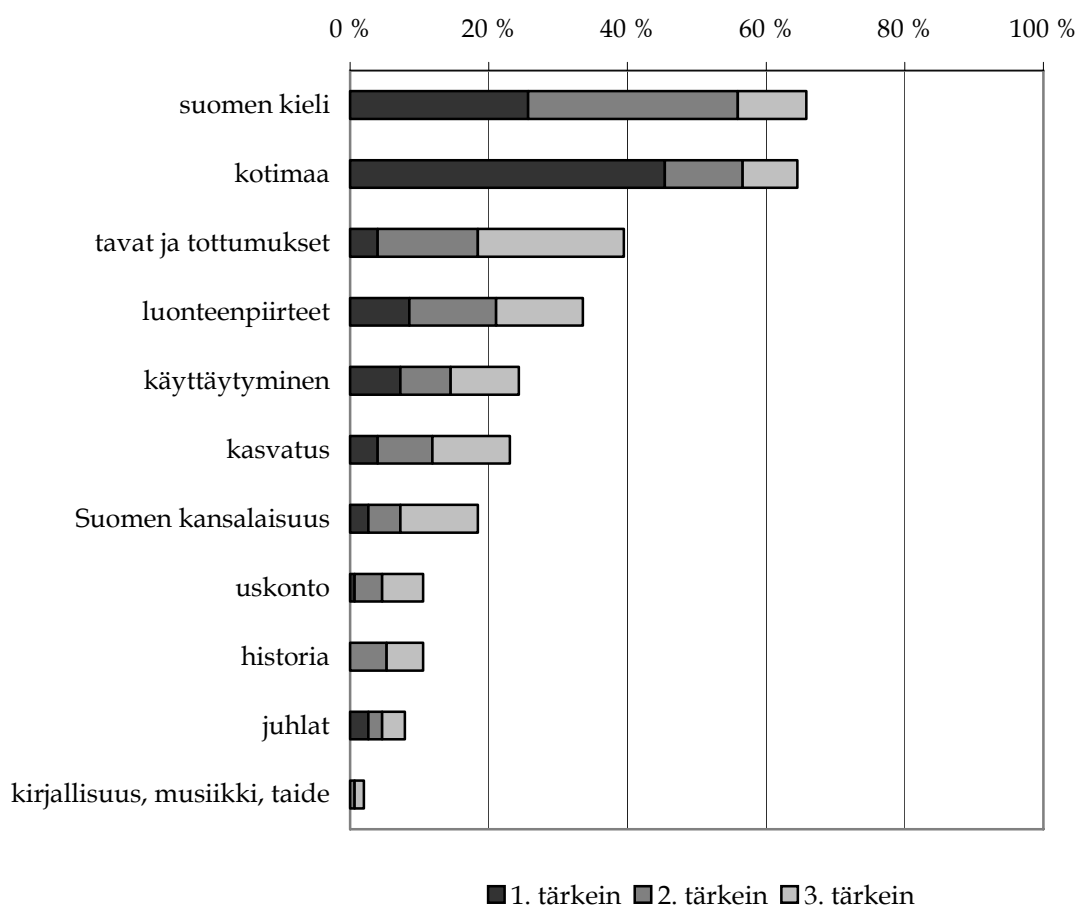
Opiskelijoita pyydettiin valitsemaan annetuista yhdestätoista piirteestä kolme tärkeintä yhtäältä venäläisiä ja toisaalta suomalaisia yhdistävää piirrettä ja aset- tamaan nämä kolme piirrettä tärkeysjärjestykseen (liite 3, kyselyn osiot IX ja X). Tehtävä osoittautui teknisesti vaikeaksi, koska vain kaksi kolmasosaa osasi vas- tata siihen pyydettyllä tavalla. Muut olivat joko numeroineet kaikki kymmenen kohtaa numeroin 1–3, tai rastittaneet kolme tärkeintä kohtaa. Tulosten tarkaste- lussa on otettu huomioon vain pyydettyllä tavalla vastanneiden vastaukset. Opiskelijoista 60 prosenttia (n = 155) oli vastannut oikein venäläisiä yhdistäviä piirteitä selvittävään kysymykseen ja vastaavasti suomalaisia yhdistäviin piir- teisiin 59 prosenttia (n = 152).

Tärkeimmäksi venäläisiä yhdistäväksi piirteeksi koettiin selkeästi venäjän kieli (110 mainintaa 155 mahdollisesta = 71 %) (kuvio 14). Seuraavat kaksi tärkeintä piirrettä olivat kulttuuriset tavat ja tottumukset sekä kotimaa. Luon- teenpiirteet, kasvatus ja käyttäytyminen nähtiin myös melko tärkeiksi piirteiksi, kun taas kirjallisuutta, musiikkia, taidetta, juhlia, historiaa, Venäjän kansa- laisuutta tai uskontoa ei nähty kovinkaan tärkeiksi yhdistäviksi piirteiksi.

KUVIO 14 Venäläisiä yhdistävät tärkeimmät piirteet (%:ia 155 maininnasta).

Tärkeimpinä suomalaisia yhdistävinä piirteinä pidettiin kieltä ja kotimaata (kuvio 15). Kotimaa nähtiin lähes yhtä tärkeäksi kuin kieli, ja se asetettiin ensimmäiselle sijalle suomen kieltä useammin. Seuraavaksi tärkeimpinä, mutta selkeästi kahdesta tärkeimmästä erottuen, pidettiin tapoja ja tottumuksia sekä luonteenpiirteitä. Käyttäytyminen, kasvatus ja Suomen kansalaisuus saivat noin 20 prosenttia mahdollisista maininnoista, joten niitä ei nähty erityisen tärkeinä suomalaisia yhdistävinä piirteinä. Myöskään uskontoa, historiaa, juhlia, kirjallisuutta, musiikkia ja taidetta ei nähty suomalaisia erityisesti yhdistävinä piirteinä.

KUVIO 15 Suomalaisia yhdistävät tärkeimmät piirteet (%:ia 152 maininnasta).

Tärkeimpinä venäläisiä yhdistävinä piirteinä nähtiin siis kieli, minkä jälkeen lähes yhtä tärkeinä kotimaa sekä kulttuuriset tavat ja tottumukset. Kieli ja kotimaa olivat tärkeimmät suomalaisiakin yhdistävät piirteet. Samoin arkipäivän kulttuurin tasolla tavat ja tottumukset ovat kulttuurisidonnaisia, jolloin niiden tuttuus yhdistää yksilöitä toisiinsa ainakin osittain samat arvot ja käytänteet jakavaksi ryhmäksi. Tässä tapauksessa suurin osa opiskelijoista koki todennäköisesti juuri venäläiseen kulttuuriin sidoksissa olevat tavat ja tottumukset läheisiksi, kun taas suomalaisten tavat ja tottumukset voivat olla joiltakin osin vierailta, jolloin "meidän" ja "heidän" välisen eron tunne voimistuu.

6.2.3 Etninen identiteetti

Etnistä identifioitumista selvitettiin 18 väittämällä (liite 3, ks. myös liite 8, taulukko 5). Reliabiliteettianalyysin perusteella väittämät olivat sisäisesti yhdenmukaisia (Cronbachin alfa = .93). Yhdenkään väittämän osio-testi-korrelaatio muiden väittämien kanssa ei ollut alle .40, joten kaikki väittämät otettiin mukaan faktorianalyysiin.

Yhden faktorin ratkaisu osoittautui niin sisällöllisesti kuin tunnuslukujenkin perusteella parhaimmaksi. Lopullisesta ratkaisusta jätettiin viisi kysymystä

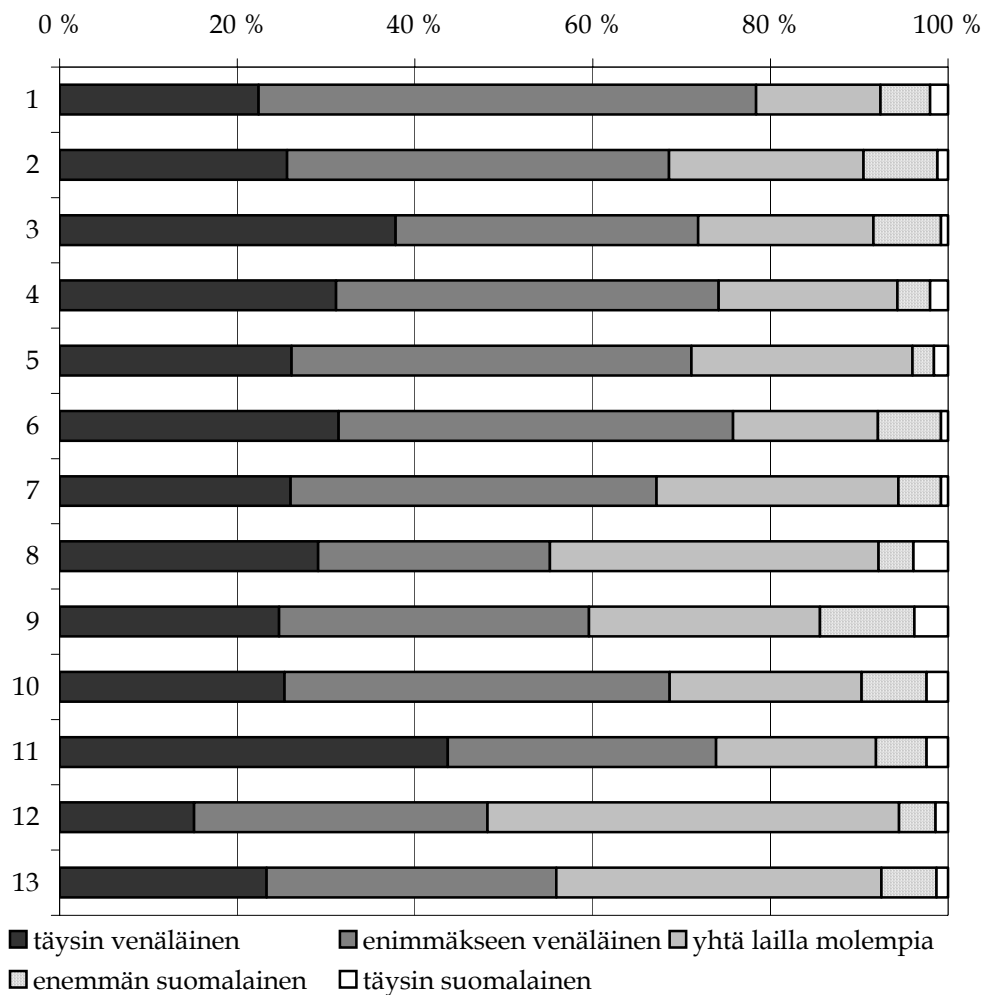
pois alhaisten kommunaliteettien vuoksi (alle .30)³². Lopulliseen faktoriin jäi näin ollen 13 kysymystä, joista voimakkaimmin latautuivat kysymykset *Keiden kanssa sinulla on mielestäsi eniten yhteistä? Keitä mielestäsi muistutat käyttäytymiseltäsi?* sekä *Kuka olet mielestäsi?* (taulukko 24). Faktorin pohjalta muodostetulle summamuuttujalle annettiin nimeksi *etninen identiteetti*. Summamuuttujan sisäinen yhteneväisyys oli Cronbachin alfalla mitattuna erittäin hyvä (alfa = .93)

TAULUKKO 24 Faktori: etninen identiteetti. Lataukset faktorille ja kommunaliteetit (n = 171).

Kysymys	faktorin lataukset	kommunaliteetti
Keiden kanssa sinulla on mielestäsi eniten yhteistä?	.828	.685
Keitä mielestäsi muistutat käyttäytymiseltäsi?	.796	.634
Kuka olet mielestäsi?	.788	.620
Ketkä ymmärtävät parhaiten ajatuksiasi ja mielipiteitäsi?	.784	.615
Keitä ymmärrät mielestäsi parhaiten?	.765	.585
Keitä mielestäsi muistutat luonteeltasi?	.757	.574
Millaiset tavat ja tottumukset ovat sinulle mielestäsi tutuimmat?	.710	.505
Kuka haluaisit olla?	.702	.492
Keitä mielestäsi muistutat pukeutumiseltasi?	.701	.492
Keitä tapaat vapaa-aikanasi?	.666	.443
Keitä ovat läheisimmät ystäväsi?	.651	.423
Keitä ihailmasi ihmiset ovat?	.644	.415
Miten vanhempasi odottavat sinun käyttäytyvän?	.572	.327
ominaisarvo	7.269	
selitysosuus %	52.39	
Cronbachin alfa	.93	

Summamuuttujaa kysymyksittäin tarkasteltuna selviää, että opiskelijoiden etninen identiteetti oli vahvasti venäläinen ja he kokivat yhteenkuuluvuutta juuri venäläisten kanssa. Venäläiset näyttivät muodostavan useimmille ”meidän” ryhmän - kysymyksen kohteena olevasta tilanteesta riippuen täysin tai enimmäkseen venäläisiin identifioituminen vaihteli 48–78 prosentin välillä (kuvio 16, ks. myös liite 8, taulukko 5). Sekä venäläiseksi että suomalaiseksi itsensä identifioi 14–46 prosenttia ja suomalaiseksi 4–14 prosenttia kysymyksestä riippuen.

³² Poisjätetyt kysymykset olivat: Millaisia ystäviä haluaisit? Keiden kanssa puhut koulussa? Miten suomalaiset ystävät odottavat sinun käyttäytyvän? Miten venäläiset ystävät odottavat sinun käyttäytyvän? Kuka olet mielestäsi alkuperältäsi? (ks. myös liite 8, taulukko 5)

1. Keiden kanssa sinulla on mielestäsi eniten yhteistä? (n=250)
2. Keitä mielestäsi muistutat käyttäytymiseltäsi? (n=242)
3. Kuka olet mielestäsi? (n=238)
4. Ketkä ymmärtävät parhaiten ajatuksiasi ja mielipiteitäsi? (n=244)
5. Keitä ymmärrät mielestäsi parhaiten? (n=249)
6. Keitä mielestäsi muistutat luonteeltasi? (n=239)
7. Millaiset tavat ja tottumukset ovat sinulle mielestäsi tutuimmat? (n=250)
8. Kuka haluaisit olla? (n=230)
9. Keitä mielestäsi muistutat pukeutumiseltasi? (n=235)
10. Keitä tapaat vapaa-aikanasi? (n=245)
11. Keitä ovat läheisimmät ystäväsi? (n=245)
12. Keitä ihaillemasi ihmiset ovat? (n=218)
13. Miten vanhempasi odottavat sinun käyttäytyvän? (n=227)

KUVIO 16 Etninen identiteetti -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%)³³.

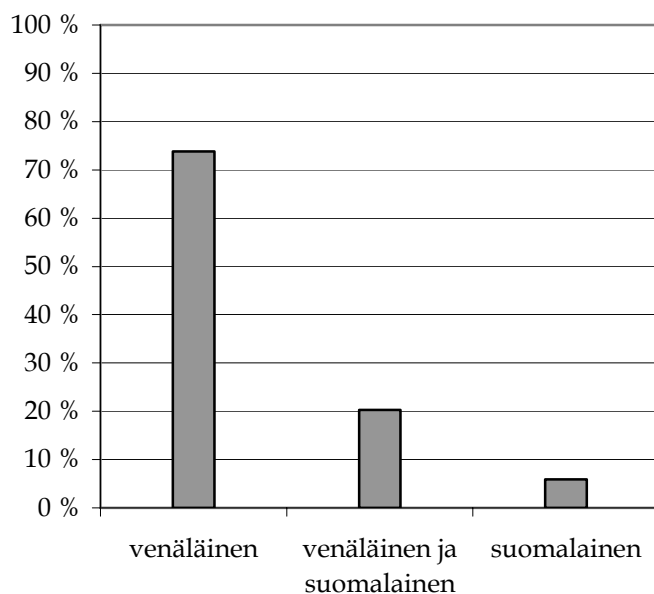
³³ Vastausvaihtoehtona oli kuudentena kohtana "muu", jonka valitsi summamuuttujan kysymyksestä riippuen 0,4-8,1 % vastanneista. Vastaukset olivat yleensä "en tiedä", "en ketään/ei kukaan", "kansallisuudella ei väliä", "hyviä ihmisiä". Kuviossa on esitetty kuitenkin vain vastausvaihtoehdon 1-5 valinneiden osuudet (ks. myös liite 8, taulukko 5).

Lähes kahdeksan kymmenestä koki jakavansa eniten *yhteisiä asioita* ja *luonteenpiirteitä* venäläisten kanssa, ja noin 15 prosenttia sekä suomalaisten että venäläisten kanssa. Noin seitsemän kymmenestä tunsi olevansa *mielestään* tai *käyttäytymiseltään, ajatuksiltaan ja mielipiteiltään* ensisijaisesti venäläinen, ja noin viidennes tasavertaisesti venäläinen ja suomalainen. Seitsemän kymmenestä koki olevansa venäläinen myös *tapojen ja tottumusten* perusteella, ja vajaa kolmannes tunsi myös suomalaiset tavat itselleen läheisiksi. *Pukeutumisensa* perusteella venäläisenä itseään piti 60 prosenttia ja 14 prosenttia suomalaisena. Myös *ystävät* olivat suurimmalla osalla venäläisiä, ja noin viidenneksellä ystävien joukossa oli myös suomalaisia. Hieman edellisistä poiketen vastattiin kysymyksiin *toivotusta identiteetistä, ihailun kohteena olevista ihmisistä ja vanhempien odottamasta käyttäytymisestä*. Opiskelijoista yli puolella toiveidentiteetti oli venäläinen, kahdeksalla prosentilla suomalainen ja noin 40 prosenttia toivoisi olevansa molempia. Neljä kymmenestä ihaili eniten venäläisiä ja saman verran molempien kansallisuuksien edustajia. Noin kuudella kymmenestä oli käsitys, että heidän vanhempansa toivoivat heidän noudattavan venäläisiä kulttuurisia tapoja, ja noin neljä kymmenestä ajatteli molempien kulttuurien tavat toivotuiksi käyttäytymismalleiksi.

Etninen identiteetti -summamuuttujaan sisällytettyjen muuttujien keskiarvo vaihteli yhdestä viiteen. Jos opiskelijoiden saaman pistemäärän keskiarvo sijoitui välille 1–2,49, sen katsottiin viittaavan suomalaiseen identiteettiin, jos taas välille 2,5–3,49, sen katsottiin olevan osoitus suomalais-venäläisestä identiteetistä. Jos keskiarvo sijoittui välille 3,5–5, sitä pidettiin viittauksena venäläisestä etnisestä identiteetistä.

Kaikki opiskelijat huomioiden etninen identiteetti -summamuuttujan keskiarvo oli 3,8 (keskihajonta = 0.72), joten sen perusteella opiskelijat identifioituivat ensisijaisesti venäläisiin ja kokivat heidät omaksi ryhmäkseen. Runsaat seitsemän kymmenestä identifioi itsensä etnisesti venäläiseksi, viidennes piti itseään yhtäläillä sekä venäläisenä että suomalaisena ja kuusi prosenttia opiskelijoista identifioi itsensä ensisijaisesti suomalaiseksi (kuvio 17).

Miesten ja naisten tai eri ikäryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja etnisessä identiteetissä. Myöskään vierailujen useus kotimaahan ei näyttänyt vaikuttavan etnisen identiteetin sisältöön. Sen sijaan äidinkieli, kotikieli ja muut kielen käyttöön ja kontakteihin liittyvät tekijät sekä maassaoloaika ja kotikaupunki näyttivät olevan yhteydessä etniseen identiteettiin. *Äidinkieleltään* venäjänkieliset kokivat olevansa enemmän venäläisiä kuin ne, joiden äidinkieli oli myös tai yksinomaan suomi ($t = 6.774$, $df = 241$, $p = .000$). Myös *venäjänkielinen äiti* näytti tukevan venäläistä etnistä identiteettiä ($t = 1.967$, $df = 235$, $p = .050$). Venäjä *kotikielenä* ($t = 5.568$, $df = 94.3$, $p = .000$) ja *ystävien kanssa käytettynä kielenä* ($t = -9.157$, $df = 195.5$, $p = .000$) oli myös yhteydessä vahvempaan venäläiseen etniseen identiteettiin, kun taas suomen kielen puhuminen kotona ja ystävien kanssa tuki suomalaista identiteettiä.

KUVIO 17 Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden jakautuminen etninen identiteetti-summamuuuttujan identiteettityyppeihin (%).

Suomen kielen taito maahanmuuttohetkellä oli myös yhteydessä suomalaisiin samastumiseen: suomea hieman tai sujuvasti osanneiden suomalainen identiteetti oli vahvempi kuin täysin ummikkona muuttaneiden ($t = -2.384$, $df = 248$, $p = .018$). Vahvempi suomalainen identiteetti oli myös *kansallisuudeltaan suomalaisilla* ($F = 6.348$, $df = 2$, 250 , $p = .002$) ja *Suomen kansalaisilla* ($F = 6.618$, $df = 2$, 248 , $p = .002$). *Maassaoloaika* näytti myös olevan yhteydessä etniseen identiteettiin: alle kolme vuotta Suomessa asuneet samastuivat voimakkaammin venäläisiin kuin yli kolme vuotta asuneet ($t = 2.182$, $df = 249$, $p = .030$). Kolmen vuoden jälkeen asumisajan yhteys etniseen identiteettiin näytti vähentävän, koska erilaisista ryhmittelyistä huolimatta ei kolmen vuoden rajapyykin jälkeen löytynyt tilastollisesti merkitsevää eroa. *Pääkaupunkiseudulla* asuvat identifioituivat selvemmin venäläisiksi kuin muualla asuneet ($t = 2.321$, $df = 253$, $p = .021$).

Etninen identiteetti korreloi vahvasti kansallisuusasenteiden, kielenkäytön ja kielikontaktien kanssa. Mitä myönteisempi kuva opiskelijoilla oli venäläisistä, mitä useammin he käyttivät venäjää eri tilanteissa tai tapasivat muita venäjänkielisiä, sitä vahvempi oli heidän venäläinen identiteettinsä (taulukko 25). Vastaava tilanne oli suomalaisen identiteetin suhteen: mitä myönteisemmin opiskelijat suhtautuivat suomalaisiin ja mitä useammin he käyttivät suomea, sitä vahvempi oli heidän suomalainen identiteettinsä³⁴.

³⁴ Koska etnistä identiteettiä mittaavan summamuuttujan pienet arvot merkitsivät suomalaista identiteettiä, ovat korrelaatiot suomen kielen käytön useuden, suomenkielisten kontaktien ja asenteiden suomalaisia kohtaan osalta negatiiviset.

TAULUKKO 25 Etnisen identiteetin, kansallisuusasenteiden, kielenkäytön useuden ja kielikontaktien useuden väliset korrelaatiot (Pearsonin r).

	etninen identiteetti	asenne venäläisiin	asenne suomalaisiin	venäjän kielen käytön useus	venäjän-kielisten kontaktien useus	suomen kielen käytön useus	suomen-kielisten kontaktien useus
etninen identiteetti	1.00 n = 256						
asenne venäläisiin	.34**	1.00 n = 251					
asenne suomalaisiin	-.27**	.02	1.00 n = 251				
venäjän kielen käytön useus	.44**	.31**	.02	1.00 n = 256			
venäjänkielisten kontaktien useus	.50**	.20**	-.13*	.48**	1.00 n = 256		
suomen kielen käytön useus	-.48**	-.14*	.24**	-.06	-.18	1.00 n = 256	
suomenkielisten kontaktien useus	-.37**	-.02	.13*	-.16	.08	.37**	1.00 n = 256

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tulosten perusteella näyttää siis siltä, että opiskelijat identifioituivat ensisijaisesti venäläisiksi. Noin neljännes piti itseään sekä venäläisenä että suomalaisena ja vain pieni osa suomalaisena. Neljä kymmenestä kuitenkin piti identifioitumista molempiin ryhmiin toiveenaan, eli molemmissa ryhmissä nähtiin tavoittelemisen arvoisia ominaisuuksia ja identiteetin rakennusaineita. Perheen ja ystävien kanssa käytetty kieli vahvisti etnistä identiteettiä, sekä venäläistä että suomalaista. Suomalaista identiteettiä vahvistivat myös ennen muuttoa hankittu suomen kielen taito, suomalainen tausta ja Suomen kansalaisuus. Myös maassaoloajalla oli merkitystä: yli kolme vuotta Suomessa asuneet kokivat olevansa hieman suomalaisempia kuin sitä lyhyemmän ajan maassa olleet.

6.3 Kieli ja identiteetti

Tässä luvussa kuvaan kielen ja identiteetin välisiä suhteita. Tarkastelen ensin asenteita venäjän ja suomen kieltä kohtaan, itsearvioitua venäjän ja suomen kielen taitoa, koettua kielitaidon tarvetta ja kielellistä identifioitumista. Tarkastelen myös kielelliseen identifioitumiseen yhteydessä olevia taustatekijöitä vertaile-

malla eri piirteiden perusteella muodostettuja ryhmiä keskenään. Lopuksi selvitän kielen käytön ja kielikontaktien useuden, kieli- ja kansallisuusasenteiden, etnisen identiteetin ja kielellisen identifioitumisen välisiä yhteyksiä korrelaatioiden ja khiin neliötestien avulla.

6.3.1 Kieliasenteet: kehittynyt ja ilmaisurikas venäjä, hyödyllinen ja tärkeä suomen kieli

Asenteita venäjän ja suomen kieltä kohtaan mitattiin kansallisuusasenteiden tapaan semanttisella differentiaalilla käyttäen yhtätoista adjektiiviparia (liite 3, ks. myös liite 8, taulukko 6). Adjektiivipareista muodostettiin reliabiliteettitarkastelujen ja faktorianalyysien perusteella summamuuttujat, joita käytettiin selvitettäessä kieliasenteiden yhteyttä kielenkäyttöön ja kielelliseen identiteettiin. Reliabiliteettianalyysin perusteella yhdestätoista adjektiiviparista poistettiin kaksi heikkojen osio-testi-korrelaatioiden vuoksi (*helppo – vaikea, pehmeä – kova*).

Faktorianalyysin perusteella jäljelle jääneet adjektiiviparit latautuivat molempien kielten osalta kahdeksi eri faktoriksi, joista ensimmäinen muodostui seitsemästä parista (taulukko 26) ja toinen kahdesta (*melodinen – monotoninen, kaunis – ruma*). Kyseiset kaksi paria jätettiin pois lopullisesta ratkaisusta niiden pienten selitysosuuksien vuoksi. Pois jätetyt adjektiivit kuvaavat selvemmin kielen laatua, kun taas ensimmäiselle faktorille latautuneet muut adjektiiviparit kuvaavat kielen käyttöfunktiota ja arvoa kielenkäyttäjille. Se, että kielen laatuun liittyvät ominaisuudet latautuivat omaksi faktorikseen, voi kuvata kielenpuhujien kieliin liittyvien mielikuvien tunneperäisyyden ja järkipärisyyden erillisyyttä.

TAULUKKO 26 Venäjän kielen asenne ja suomen kielen asenne -faktorit. Väittämien lataukset faktorille ja kommunaliteetit (venäjän kieli n = 243, suomen kieli n = 242).

Adjektiivipari	faktorin	kommu- naliteetti	faktorin	kommu- naliteetti
	lataukset venäjä		lataukset suomi	
tärkeä – turha	.722	.521	.732	.536
arvostettu – ei-arvostettu	.681	.464	.692	.479
kehittynyt – kehittymätön	.592	.351	.624	.390
moderni – vanhanaikainen	.555	.308	.510	.260
ilmaisurikas – ilmaisuköyhä	.541	.293	.654	.428
hyödyllinen – hyödytön	.539	.291	.677	.458
maailmankieli – vähän käytetty kieli	.502	.252	.473	.224
ominaisarvo	3.105		3.352	
selitysosuus %	35.4		39.6	
Cronbachin alfa	.78		.82	

Kieliasenteiden tarkastelu pelkästään järkipärisenä ilmiönä ei siten edusta aineiston perusteella muodostunutta kokonaiskuvaa kieliasenteista, mutta tässä yhteydessä rajoittautumista yhteen faktoriiin voidaan perustella edellä mainitun-

la selitysosuuksien tarkastelulla. Analyysien kannalta perustellumpaa oli keskittyä yhden faktorin ratkaisuun, joka selitti venäjän kieleen liittyvän asenneprofiilin kokonaisvaihtelusta 36 prosenttia ja vastaavasti suomen kielen kokonaisvaihtelusta 40 prosenttia (taulukko 26). Molemmille asennefaktoreille voimakkaimmin latautuivat piirteet *tärkeä* ja *arvostettu*. Venäjän kieleen liitettiin seuraavina ominaisuudet *kehittynyt*, *moderni* ja *ilmaisurikas*, ja suomen kieleen piirteet *hyödyllinen*, *ilmaisurikas* ja *kehittynyt*.

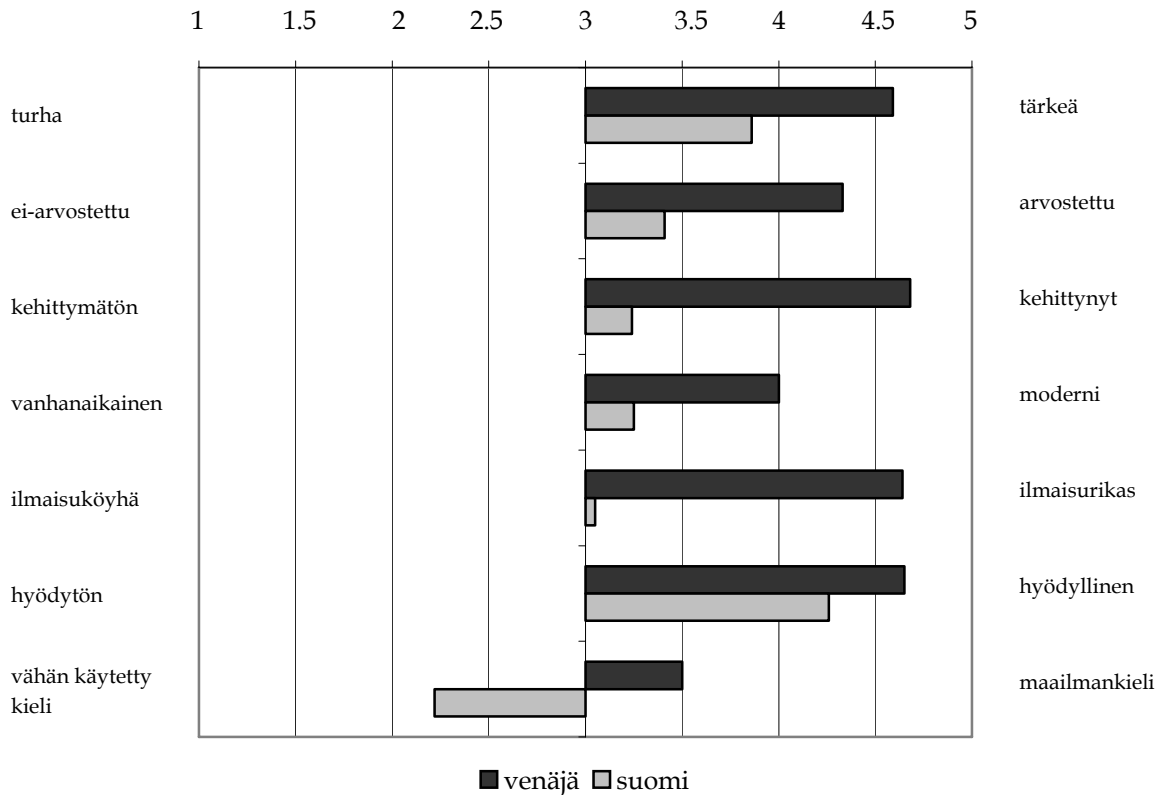
Faktoreista muodostettiin summamuuttujat *venäjän kielen asenne* ja *suomen kielen asenne*. Summamuuttujat osoittautuivat Cronbachin alfalla mitattuna sisällöltään yhtenäisiksi (*venäjän kielen asenne* $\alpha = .78$ ja *suomen kielen asenne* $\alpha = .82$). Summamuuttujien yksittäisten adjektiiviparien pistemäärät vaihtelivat yhdestä viiteen suuremman arvon painottuessa adjektiiviparista positiivisempaan. Summamuuttujien keskiarvojen tarkastelun perusteella asenteet venäjän kieltä kohtaan olivat tilastollisesti merkitsevästi myönteisempiä kuin asenteet suomen kieltä kohtaan niin koko summamuuttujan osalta ($Z = -12.410$, $p = .000$) kuin myös jokaisen ominaisuuden perusteella yksittäin tarkasteltuna (taulukko 27).

TAULUKKO 27 Venäjän kielen asenne ja suomen kielen asenne -summamuuttujien keskiarvot, keskihajonnat ja *t*-testin tulokset adjektiivipareittain.

Adjektiivipari	kieli	n	keskiarvo	keskihajonta	df	t
tärkeä - turha	venäjä	248	4.59	0.68	247	9.240***
	suomi		3.87	1.08		
arvostettu - ei-arvostettu	venäjä	248	4.33	0.90	247	10.935***
	suomi		3.41	1.07		
kehittynyt - kehittymätön	venäjä	242	4.68	0.68	241	18.114***
	suomi		3.23	1.02		
moderni - vanhanaikainen	venäjä	246	3.99	0.97	245	9.576***
	suomi		3.25	0.96		
ilmaisurikas - ilmaisuköyhä	venäjä	247	4.64	0.68	246	19.858***
	suomi		2.99	1.09		
hyödyllinen - hyödytön	venäjä	248	4.65	0.69	247	5.791***
	suomi		4.25	1.00		
maailmankieli - vähän käytetty kieli	venäjä	247	3.50	1.09	246	13.011***
	suomi		2.23	1.08		

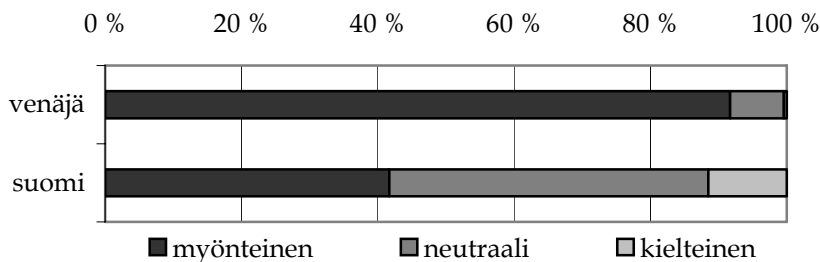
*** $p < .001$

Tulosten perusteella opiskelijat siis suhtautuivat venäjän kieleen myönteisemmin kuin suomen kieleen. Venäjään liitetään ensisijaisesti ominaisuudet *kehittynyt*, *ilmaisurikas* ja *hyödyllinen*, suomeen taas piirteet *hyödyllinen* ja *tärkeä*. Jos piirteitä tarkastellaan asteikolla positiivinen - neutraali - negatiivinen, niin kielten välinen ero havainnollistuu selkeästi (kuvio 18). Venäjän kieleen liitetään vain positiivisia ominaisuuksia, suomen kieleen taas pääasiassa neutraaleja. Suomeen liitetään myös ominaisuus *vähän käytetty kieli*, joka voi viitata siihen, että päätelmä on tehty kielen levinneisyyden perusteella.

KUVIO 18 Venäjän ja suomen kieleen liitetyt ominaisuudet asteikolla negatiivinen (1) - neutraali (3) - positiivinen (5).

Summamuuttujien keskiarvot (eli keskiarvo seitsemän adjektiiviparin keskiarvolle) vaihtelivat yhdestä viiteen, jolloin pistemäärä 1-2,49 tarkoitti kielen negatiivista arvottamista, 2,5-3,49 neutraalia ja 3,5-5 positiivista arvottamista. Luokittelun perusteella venäjänkieliset opiskelijat suhtautuivat äidinkieleensä erittäin myönteisesti (keskiarvo = 4,3), kun taas asenteet suomen kieltä kohtaan vaihtelivat enemmän (keskiarvo = 3,3). Yli 90 prosenttia opiskelijoista suhtautui myönteisesti venäjän kieleen, ja vastaavasti suomen kieleen noin 40 prosenttia (kuviokuva 19). Lähes puolet opiskelijoista suhtautui suomen kieleen neutraalisti ja noin kaksitoista prosenttia kielteisesti. Vastaavasti venäjän kieleen suhtautui neutraalisti noin kahdeksan prosenttia ja kielteisesti vain yksi opiskelija.

KUVIO 19 Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden asennoituminen venäjän ja suomen kieleen summamuuttujien luokittelun mukaan (%).

Kun tarkasteltiin taustamuuttujien suhdetta kieliasteisiin, kävi ilmi, että iällä, äidinkiellellä, kansallisuudella tai koulunkäynnillä Suomessa ei ollut yhteyttä kieliasteisiin. *Venäjän kieleen* asennoitumiseen vaikuttivat muun muassa sukupuoli, opiskelupaikka, perheen ja ystävien kanssa käytetty kieli, äidin kansallisuus, vierailut kotimaahan ja kotikaupunki. *Naisten* asenteet olivat myönteisempiä venäjän kieltä kohtaan kuin miesten ($Z = -2.983$, $p = .003$), samoin *lukio-laisten* myönteisempiä kuin ammattikoululaisten ($Z = -2.957$, $p = .003$) ja niiden, joiden äiti oli *venäläinen* ($\chi^2 = 9.796$, $df = 2$, $p = .007$). *Vierailujen* yhteys asenteisiin oli yllättävä sikäli, että vähintään kerran kuukaudessa kotimaassaan käyvät asennoituivat venäjän kieleen kielteisemmin kuin vähintään kerran vuodessa vierailevat, kun taas kerran vuodessa tai sitä harvemmin vierailevien välillä eri olut havaittavissa tilastollisesti merkitsevää eroa ($\chi^2 = 7.192$, $df = 2$, $p = .027$). *Pääkaupunkiseudulla* asuvat suhtautuivat myönteisemmin venäjän kieleen kuin muualla asuvat ($t = 3.109$, $df = 250$, $p = .002$).

Alle kolme vuotta Suomessa asuneet suhtautuivat suomen kieleen myönteisemmin kuin yli viisi vuotta maassa asuneet ($F = 3.550$, $df = 2$, 244 , $p = .030$). Myös isän kansallisuuden ja asenteiden välillä oli havaittavissa yhteys: jos *isä* oli *suomalainen*, oli suhtautuminen suomen kielen myönteisempää kuin niillä, joiden isä oli venäläinen tai jonkin muun etnisen ryhmän edustaja ($F = 3.752$, $df = 2$, 227 , $p = .025$).

Kieliasteet olivat venäjää kohtaan siis hyvin myönteiset ja suomea kohtaan neutraalit. Suomen kieleen liitettiin hyötynäkökulma, mikä viittaa siihen, että opiskelijoiden mielestä kieltä on osattava yhteiskunnassa pärjätäkseen. Naiset, lukiolaiset, pääkaukilaiset ja ne, joiden äiti on etnisesti venäläinen, suhtautuivat venäjän kieleen hieman myönteisemmin kuin miehet, ammattikoululaiset, muualla Suomessa asuvat ja etniseltä taustaltaan suomalaiset. Suomeen asennoitumiseen vaikuttivat taas maassaoloaika ja isän suomalainen tausta.

6.3.2 Itsearvioitu venäjän ja suomen kielen taito

Itsearvioitua venäjän ja suomen kielen taitoa mitattiin ”osaan tehdä...”-tyyppisillä väittämillä (liite 3), joihin opiskelijoita pyydettiin vastaamaan ’kylä’ tai ’ei’ sen mukaan, arvioivatko he selviytyvänsä väittämän kuvaamasta tilanteesta suomen ja venäjän kielellä. Neljää kielitaidon osa-aluetta (puheen ymmärtäminen, kirjoittaminen, tekstin ymmärtäminen ja puhuminen) kohden esitettiin kymmenen väittämää. Väittämät sijoituivat Euroopan neuvoston laatimalle kielitaidon kuudelle taitotasolle (ks. luku 5.3.2), jotka ovat perustason kielenkäyttäjän tasot A1 ja A2, itsenäisen kielenkäyttäjän tasot B1 ja B2, sekä edistyneen kielenkäyttäjän tasot C1 ja C2.

Vaikka tässä tutkimuksessa käytetyt väittämät valittiin DIALANG-projektin esitestauksen perusteella 40 parhaiten toimineesta väittämästä, ei niiden ymmärrettävyys ja yhteensopivuus ollut yksiselitteistä. Suomen kielen taidon arvioinnissa testi toimi paremmin kuin venäjän kielen taidon arvioinnissa, mikä selittyy sillä, että testi on alun perin kehitettykin mittaamaan juuri toisen tai vieraan kielen taitoa.

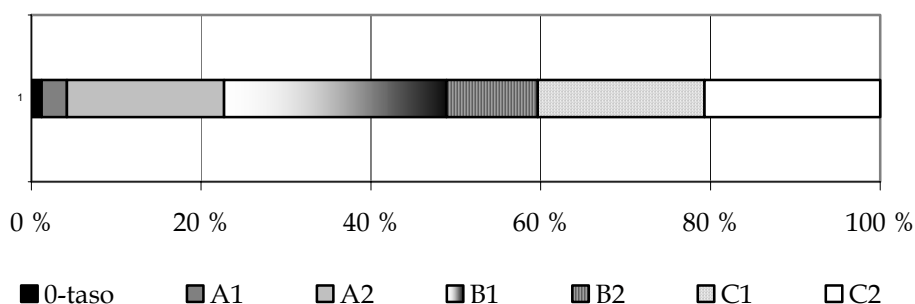
Suomen kielen taitoon liittyvistä väittämistä poistettiin heikkojen osio-
testi-korrelaatioiden (alle .30) perusteella kymmenen, minkä jälkeen koko skaa-
lan sisäinen yhtenäisyys Cronbachin alfalla mitattuna oli .95. Poistetut väittä-
mät sijoittuivat kolmelle alimmalle taitotasolle (A1, A2 ja B1) (taulukko 28).

TAULUKKO 28 Suomen ja venäjän kielen taidon itsearviointiin liittyvät väittämät taito-
tasoinen¹.

		suomi	venäjä
Taso A	Perustason kielenkäyttäjä		
A1	Alkeistaso	1 (3)	2 (2)
A2	Selviytyjän taso	4 (4)	2 (6)
Taso B	Itsenäinen kielenkäyttäjä		
B1	Kynnystaso	9 (3)	4 (8)
B2	Osaajan taso	8 (0)	8 (0)
Taso C	Taitava kielenkäyttäjä		
C1	Taitajan taso	4 (0)	3 (1)
C2	Mestarin taso	4 (0)	4 (0)
yhteensä		30 (10)	23 (17)

¹ Luvuista ensimmäinen kuvaa analyyseissä käytettyä väittämien määrää ja sulussa oleva poisjätettyjen väittämien määrää.

Itsearvioidun suomen kielen taidon kaikkia osa-alueita kuvaavista muuttujista muodostettiin summamuuttuja *suomen kielen taito*, jonka pistemäärän vaihtelu-
väli oli 0–30. Opiskelijoiden suomen kielen taito vaihteli heidän omien arvioi-
densa mukaan nollassa ylimpään, mestarin tasoon saakka (kuvio 20)³⁵.

KUVIO 20 Itsearvioitu suomen kielen taito taitotasoinen (n = 168).

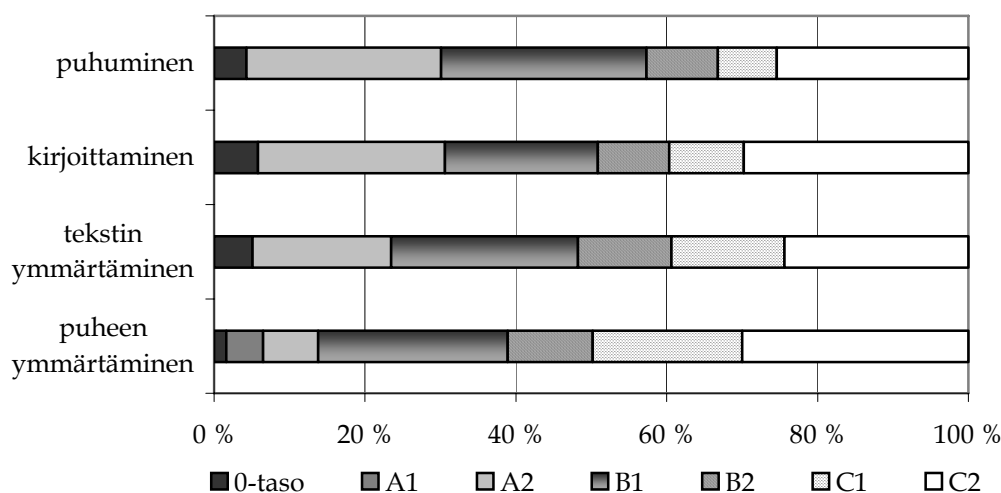
Yleisin oli kynnystaso B1, jolle sijoittui hieman reilu neljännos vastanneista. Sel-
viytyjän, taitajan ja mestarin tasolle sijoittuneiden osuudet olivat keskenään

³⁵ Taitotasojen pisterajat määriteltiin siten, että saavuttaakseen tietyn tason vastaajan piti arvioida selviytyvänsä yhtä vaille kaikista edellisen tason kielitaitoa kuvaavista tilanteista. Näin ollen pisterajat muodostuivat seuraavasti: nollassa 0, A1 1–4, A2 5–13, B1 14–21, B2 22–25, C1 26–29, C2 30 (ks. myös taulukko 28).

lähes samansuuruisia, niille sijoittui kullekin noin viidennes vastanneista. Alimmalle alkeistasolle A1 sijoittui kolme prosenttia vastanneista ja sitäkin huonommaksi kielitaitonsa arvioi muutama opiskelija.

Suomen kielen puheen ja tekstin ymmärtämistä, kirjoittamista ja puhumista mittaavista väittämistä muodostettiin myös osaskaalat, joiden alfa-arvot olivat seuraavat: puheen ymmärtäminen: $\alpha = .78$ (7 väittämää), kirjoittaminen: $\alpha = .86$ (8 väittämää), tekstin ymmärtäminen: $\alpha = .83$ (8 väittämää) sekä puhuminen: $\alpha = .84$ (7 väittämää). Tekstin ymmärtämisen ja kirjoittamisen taidon välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, kun taas kaikkien muiden kielitaidon osa-alueiden taitoarviot erosivat toisistaan merkitsevästi ($\chi^2 = 147.683$, $df = 3$, $p = .000$)³⁶.

Parhaimmaksi kielitaidon osa-alueeseen opiskelijat arvioivat suomenkielisen *puheen ymmärtämisen*. Puolet opiskelijoista arvioi taitonsa taitavan kielenkäyttäjän tasolle (tasot C1 ja C2), runsas kolmannes itsenäisen kielenkäyttäjän (tasot B1 ja B2) ja noin joka kymmenes perustasolle (tasot A1 ja A2) (kuvio 21). Muutamat eivät olleet mielestään saavuttaneet edes alkeistasoa. Yleisimmät tasot olivat mestarin taso (C2) ja kynnystaso (B1).

KUVIO 21 Itsearvioitu suomen kielen puhumisen, kirjoittamisen, tekstin ja puheen ymmärtämisen taitotasoittain (%).

Noin neljä kymmenestä oli saavuttanut arvionsa perusteella joko taitavan tai itsenäisen kielenkäyttäjän tason suomenkielisen *tekstin ymmärtämisessä* ja noin viidennes arvioi taitonsa perustasolle (kuvio 21). Noin viisi prosenttia ei ollut yltänyt vielä alkeistasolle tekstin ymmärtämisessä. Tekstin ymmärtämisessä yleisimmin saavutettu taso oli kynnystaso (B1), mutta myös korkein mestarin taso (C2) oli lähes yhtä yleinen.

³⁶ Eroja kielitaidon osa-alueiden arvioissa selvitetiin Friedmanin testin ja siihen saatavan lisäsyntaksin avulla, jolla voitiin myös selvittää, minkä kielitaidon osa-alueiden välillä erot olivat tilastollisesti merkitseviä (Metsämuuronen 2004, 112-124).

Neljä kymmenestä arvioi osaavansa *kirjoittaa suomea* taitajan tavoin ja noin kolme kymmenestä oli saavuttanut mielestään itsenäisen kielenkäyttäjän tason (kuvio 21). Perustason kirjoittajia oli neljännes opiskelijoista ja kuusi prosenttia ei ollut saavuttanut vielä alkeistasoa kirjoittamisen taidossaan. Yleisimmät tasot olivat mestarin taso (C2) ja selviytyjän taso (A2).

Suomeksi puhuminen osoittautui opiskelijoiden arvioiden mukaan heikoimmaksi kielitaidon osa-alueeksi. Kolmannes osasi arvioidensa mukaan *puhua suomea* taitavasti ja noin neljä kymmenestä oli saavuttanut itsenäisen kielenkäyttäjän tason (kuvio 21). Opiskelijoista neljä prosenttia ei ollut saavuttanut vielä alkeistasoa. Puhumisen taidossa yleisimmät tasot olivat kynnystaso (B1) ja selviytyjän taso (A2), joskin myös mestarin tasolle (C2) katsoi yltäneensä neljännes opiskelijoista.

Naisten ja miesten arviot eivät eronneet toisistaan millään kielitaidon osa-alueella, kuten eivät myöskään pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa asuvien (liite 8, taulukko 8). Myöskään opiskelijoiden kansallisuus ei vaikuttanut suomen kielen taidon arviointeihin, ainoastaan puhumisen ymmärtämisessä oli tilastollisesti melkein merkitsevä ero venäläisten ja muita kansallisuuksia edustavien välillä (liite 8, taulukko 9). Sen sijaan iällä, maassaoloajalla ja äidinkiellellä oli merkitystä itsearviointin tasoon. *Nuorimmat*, eli 16–19 -vuotiaat, arvioivat kielitaitonsa kaikilla osa-alueilla itseään vanhempia paremmaksi³⁷ (liite 8, taulukko 9). *Maassaoloajan* merkitys kielitaitoon oli odotuksenmukainen: mitä kauemmin opiskelija oli asunut maassa, sitä paremmaksi hän arvioi kielitaitonsa jokaisella neljällä osa-alueella (liite 8, taulukko 9).

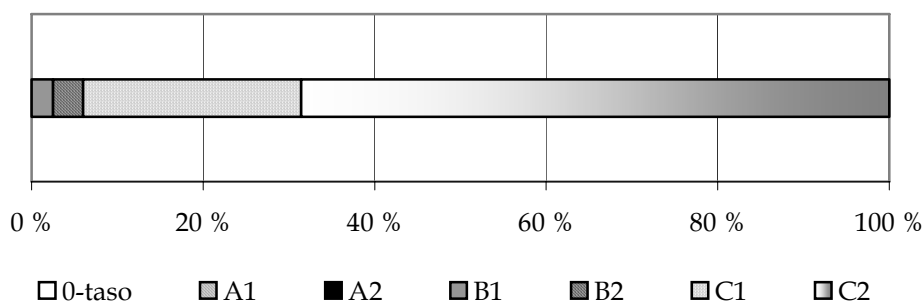
Äidinkieleltään venäjän- ja suomenkieliset tai yksinomaan suomenkieliset pitivät kielitaitoaan parempana kuin yksinomaan venäjänkieliset (liite 8, taulukko 8). Myös *Suomessa koulua käyneet* arvioivat kielitaitonsa paremmaksi kuin kotimaassaan koulunsa käyneet ja *lukiolaiset* ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevia paremmaksi (liite 8, taulukko 8).

Venäjän kielen taidon arvioiminen käytetyllä mittarilla ei ollut yhtä luotettavaa kuin suomen kielen taidon arvioiminen, koska jotkut väittämät olivat aivan liian 'helppoja' vastaajille. Niinpä kymmenen väittämän vastauksissa ei ollut yhtään varianssia, eli kaikki opiskelijat arvioivat selviytyvänsä kyseisten väittämien kuvaamista tilanteista. Näiden kymmenen väittämän lisäksi alhaisten osio-testi-korrelaatioiden perusteella (alle .20) poistettiin seitsemän väittämää. Poistetut väittämät sijoituivat neljälle tasolle (A1, A2, B1 ja C1) (taulukko 27). Lopullisen skaalan sisäinen yhtenäisyys oli Cronbachin alfalla mitattuna $\alpha = .86$. Osaskaalojen muodostamisesta luovuttiin, koska niiden reliabiliteetti jäi alhaiseksi.

Venäjän kielen taitoa kuvaavista 23 väittämästä muodostettiin summamuuttuja *venäjän kielen taito*, jota käytettiin jatkoanalyysissä tarkasteltaessa itsearvioidun kielitaidon yhteyttä kielelliseen identiteettiin. Summamuuttujan

³⁷ Ryhmien välisiä eroja tarkasteltiin Post Hoc Scheffen testillä.

pistemäärän vaihteluväli oli 0–23³⁸. Suurin osa opiskelijoista, lähes 70 prosenttia, arvioi venäjän kielen taitonsa mestarin tasolle (C2) ja neljännes taitajan tasolle (kuvio 22). Kuusi prosenttia opiskelijoista arvioi venäjän kielen taitonsa itsenäisen kielenkäyttäjän tasoille B1 ja B2.

KUVIO 22 Itsearvioitu venäjän kielen taito taitotasoittain (n = 197).

Venäjän kielen itsearvioituun taitoon yhteydessä olevia tekijöitä ei löytynyt kyselyssä mukana olevista taustamuuttujista. Esimerkiksi iällä, sukupuolella, äidinkiellellä tai vanhempien äidinkiellellä ja kansallisuudella, maassaoloajalla, opiskelupaikalla tai kotikaupungilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä arvioituun venäjän kielen tasoon.

Tulosten perusteella suurin osa opiskelijoista arvioi venäjän kielen taitonsa syntyperäisen kielenpuhujan tasolle, mitä voidaan pitää odotuksenmukaisena. Joukossa oli kuitenkin 12 opiskelijaa, jotka arvioivat kielitaitonsa riittävän selviytymiseen arkielämässä ja syntyperäisten kielenpuhujien kanssa keskustelemisesta (taitotasot B1 ja B2). Kymmenen heistä oli ammattikoulussa opiskelevia miehiä, iältään 18–19-vuotiaita. Maassaoloaika ei vaikuttanut kielitaitoarvioihin, heidän joukossaan oli alle kolme vuotta mutta myös yli viisi vuotta Suomessa asuneita ja eripituisia aikoja kotimaassaan ja Suomessa koulua käyneitä.

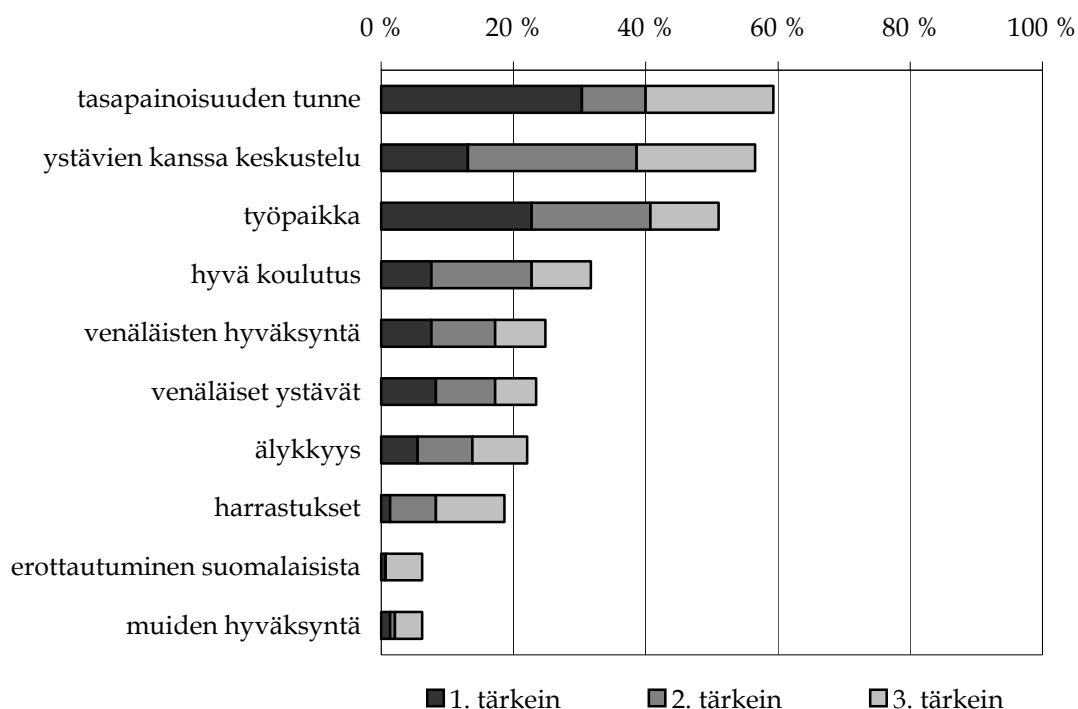
Suomen kielen taidon tason arviointi vaihteli kielitaidon osa-alueittain. Parhaimmaksi opiskelijat arvioivat puheen ymmärtämisen taitonsa, jossa puolet katsoi saavuttaneensa taitajan tai mestarin tason. Tekstin ymmärtämisen ja kirjoittamisen taitonsa he arvioivat hieman puheen ymmärtämisen taitoa huonommaksi – taitavan kielenkäyttäjän tason oli mielestään saavuttanut joka neljäs. Heikoimpana he pitivät puhetaitoaan, jonka kolmannes arvioi hallitsevansa taitavan kielenkäyttäjän tasolla. Tutkimukseen osallistuneista nuorimmat, lukiolaiset ja äidinkieltään kaksikieliset tai suomenkieliset arvioivat suomen kielen taitonsa muita paremmaksi. Myös maassaoloajalla oli odotetusti vaikutusta kielitaitoarvioihin: mitä kauemmin opiskelijat olivat asuneet Suomessa, sitä paremmaksi he arvioivat kielitaitonsa kaikilla osa-alueilla.

³⁸ Pisterajat muodostuivat seuraavasti: nollataso 0–1, A1 2–3, A2 4–7, B1 8–13, B2 14–18, C1 19–22, C2 23 (ks. myös taulukko 28).

6.3.3 Koettu kielitaidon tarve

Venäjänkieliset opiskelijat arvioivat äidinkielen taitonsa hyväksi, suomen kielen taitoarviot taas vaihtelivat enemmän. Millaisena he sitten kokivat venäjän ja suomen kielen osaamisen tarpeen? Opiskelijoita pyydettiin valitsemaan kymmenestä vaihtoehdosta itselleen kolme tärkeintä syytä venäjän ja suomen kielen osaamiselle nyt ja tulevaisuudessa. Annetut vaihtoehdot liittyivät kielen instrumentaaliseen funktioon (koulutus, työ ja harrastukset), kontakteihin kieliryhmän jäseniin sekä kielen affektiiviseen ja mentaaliseen merkitykseen (liite 3, kyselyn osiot VI ja VII). Kolmen tärkeimmän syyn valitsemisen lisäksi opiskelijoiden piti asettaa valitsemansa syyt tärkeysjärjestykseen. Tehtävä osoittautui vaikeaksi, koska vain vajaa kaksi kolmasosaa opiskelijoista osasi vastata siihen pyydetyllä tavalla. Muut olivat joko numeroineet kaikki kymmenen kohtaa numeroin 1-3, tai rastittaneet kolme tärkeintä kohtaa. Tulosten esittelyssä on otettu huomioon vain ohjeen mukaan vastanneiden vastaukset: 57 prosenttia (n = 145) opiskelijoista vastasi oikein venäjän kielen tarvetta selvittävään tehtävään ja 59 prosenttia (n = 150) suomen kielen.

Tarve tuntea itsensä tasapainoiseksi ihmiseksi osoittautui tärkeimmäksi syyksi osata venäjää (yhteensä 86 mainintaa 145 mahdollisesta = 59 %, kuvio 23).

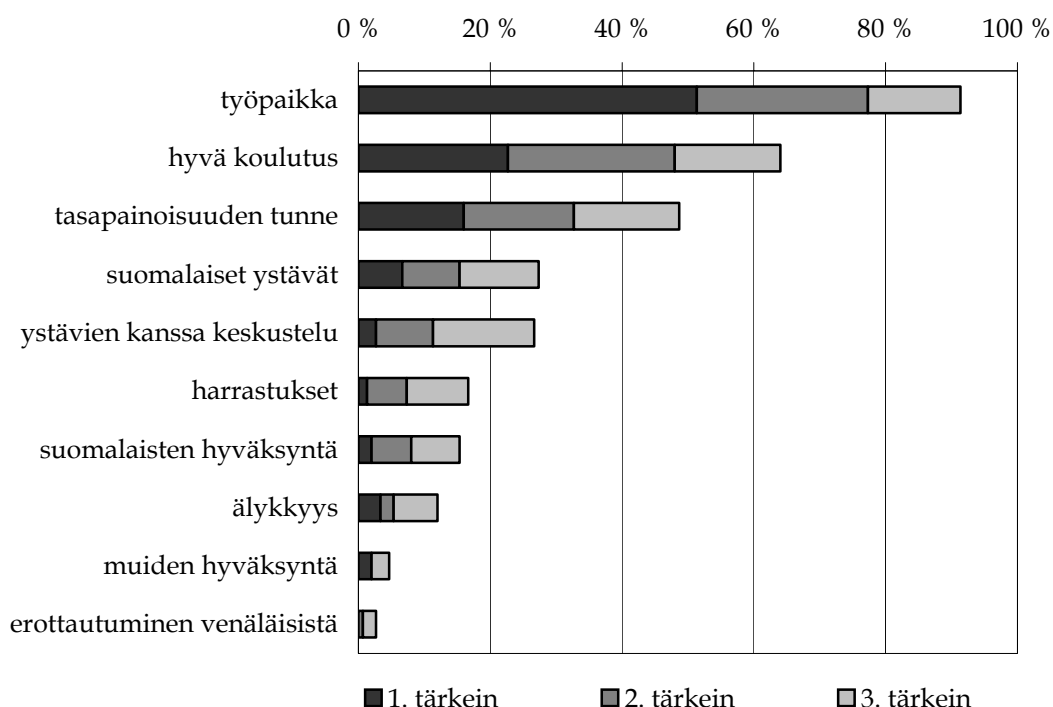

KUVIO 23 Venäjän kielen osaamisen tärkeimmät syyt (%:ia 145 maininnasta).

Seuraavat kaksi tärkeintä syytä olivat tarve pystyä keskustelemaan ystävien kanssa ja halu saada työpaikka, jossa venäjän kieltä tarvitaan. Nämä kolme syytä erottuivat selvästi muiden tarpeiden joukosta. Hyvä koulutus, venäläisten hyväksyntä, venäläisten ystävien saaminen, älykyyden tunne ja harrastukset saivat kutakuinkin saman verran mainintoja, kun taas muiden hyväksynnän

saavuttaminen ja erottautuminen suomalaisista saivat kumpikin vain kuusi prosenttia mahdollisista maininnoista.

Suomen kielen osaamisen tärkeimmäksi motiiviksi osoittautui selkeästi työpaikan saaminen niin kokonaismaininnat kuin ensimmäiset maininnat huomioiden (137 mainintaa 150 mahdollisesta = 91 %, kuvio 24). Muista erottuivat toisena hyvä koulutus ja kolmantena itsensä kokeminen tasapainoiseksi suomen kielen osaamisen kautta. Suomalaisen ystävien saaminen ja suomenkielisten ystävien kanssa keskustelu nähtiin myös melko tärkeinä syinä osata suomea (vajaa 30 % mahdollisista maininnoista). Suomen kielen osaaminen harrastusten, suomalaisten hyväksynnän saamisen ja itsensä älykkääksi kokemisen vuoksi koettiin keskenään lähes yhtä tärkeiksi syiksi. Hyväksynnän saaminen ja erottautuminen venäläisistä suomen kielen osaamisen kautta saivat vain joitakin mainintoja.

KUVIO 24 Suomen kielen osaamisen tärkeimmät syyt (%:ia 150 maininnasta).

Suomen kielen osaamisen tarve kohdistui siten ennen kaikkea työhön, seuraavaksi hyvään koulutukseen ja tasapainoisuuden tunteeseen. Venäjän kielen kohdalla korostuivat enemmän kielen osaamisen merkitys henkisen hyvinvoinnin ja ystävien kanssa kommunikoinnin kannalta, ja vasta sen jälkeen tulivat työ ja koulutus.

6.3.4 Kielellinen identifioituminen

Venäjän kielen mieluisuus, suomen kielen hallinta ja suomen kielen toivemina

Venäjänkielisten opiskelijoiden kielellistä identifioitumista selvitettiin 31 väitettä sisältävällä mittarilla, jonka vastausvaihtoehdot olivat viisiportaisella Likert -asteikolla (liite 3, ks. myös liite 8, taulukko 7). Väittämistä 12 liittyi venäjän kieleen, 13 suomen kieleen ja 6 kaksikielisyyteen (venäjä ja suomi). Kielellisen identifioitumisen rakennetta selvitettiin faktorianalyysillä, johon otettiin mukaan kaikki 31 väitettä.

Faktorianalyysin tuottamaan ensimmäiseen malliin latautui ominaisarvojen perusteella kuusi faktoria, mutta pistekaavion perusteella sekä latauksia tarkastelemalla kolmen faktorin malli näytti perustelluimmalta sekä sisällöllisestiärkevimmin tulkittavalta (ks. Bryman & Cramer 1990, 259–260). Kolmen faktorin mallissa ensimmäiselle faktorille latautui venäjän kieleen ja kaksikielisyyteen liittyviä väittämiä (*venäjän kielen mieluisuus*), toiselle (*suomen kielen hallinta*) ja kolmannelle (*suomen kielen toivemina*) suomen kieleen ja kaksikielisyyteen liittyviä väittämiä.

Venäjän kieleen liittyvistä väittämistä kaksi jätettiin pois alhaisten kommunaliteettien (alle .30) vuoksi lopullisesta faktoriratkaisusta (väittämät *Haluaisin osata paremmin venäjää* sekä *Minun on helppoa oppia venäjää*). Vahvimmin *venäjän kielen mieluisuus* -faktorille latautuivat väittämät *Pidän venäjän kielestä* ja *Venäjän kieli on minulle kaikkein läheisin kieli* (taulukko 29).

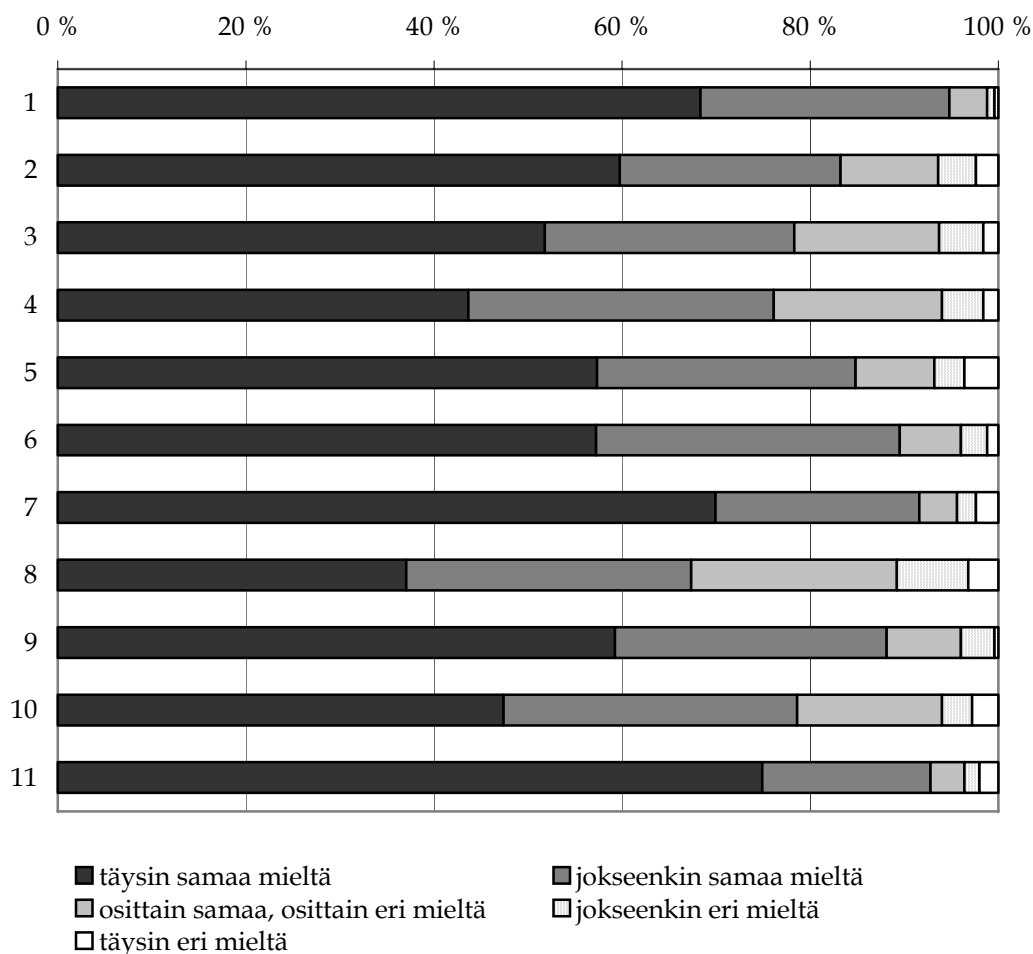
TAULUKKO 29 Kielellisen identifioitumisen faktori 1: venäjän kielen mieluisuus. Väittämien lataukset faktoreille ja kommunaliteetit (n = 231).

väittäjä	venäjän kielen mieluisuus	suomen kielen hallinta	suomen kielen toivemina	kommunaliiteetti
	1	2	3	
Pidän venäjän kielestä	-0.817	.167	.021	.652
Venäjän kieli on minulle kaikkein läheisin kieli	-0.708	-.184	-.064	.586
Olen mielestäni venäjänkielinen	-0.671	-.219	-.064	.555
Haluan tavata usein venäjänkielisiä ihmisiä	-0.663	.230	-.127	.447
Puhun mielelläni venäjää	-0.661	.155	-.093	.431
Tunnen itseni varmaksi puhuessani venäjää	-0.646	-.063	.092	.441
Minun on helppoa kertoa tunteistani venäjäksi	-0.645	-.108	.156	.469
Puhun mieluummin venäjää kuin suomea	-0.580	-.204	-.305	.533
Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua venäjää	-0.577	-.034	.115	.352
Olen ylpeä venäjän kielen taidostani	-0.539	.130	.081	.295
Jos minulla olisi lapsia, haluaisin heidän osaavan sekä venäjää että suomea	-0.494	.150	.251	.320

Ominaisarvo 7.2, selitysosuus 25.7%, Cronbachin alfa .87.

Kyseiselle faktorille latautui myös yksi kaksikielisyyteen liittyvä väittämä (*Jos minulla olisi lapsia, haluaisin heidän osaavan sekä venäjää että suomea*). Faktorin perusteella muodostetun summamuuttujan *venäjän kielen mieluisuus* sisäinen yhteneväisyys oli Cronbachin alfalla mitattuna hyvä (alfa = .87).

Tarkasteltaessa summamuuttujaa väittämittäin selviää, että opiskelijat identifioituivat vahvasti venäjän kieleen. Väittämästä riippuen samaa mieltä olevien osuus vaihteli 67–95 prosentin välillä ja eri mieltä olevien osuudet 1–11 prosentin välillä (kuvio 25).

1. Pidän venäjän kielestä (n=253)
2. Venäjän kieli on minulle kaikkein läheisin kieli (n=251)
3. Olen mielestäni venäjänkielinen (n=253)
4. Haluan tavata usein venäjänkielisiä ihmisiä (n=252)
5. Puhun mielelläni venäjää (n=251)
6. Tunnen itseni varmaksi puhuessani venäjää (n=248)
7. Minun on helppoa kertoa tunteistani venäjäksi (n=253)
8. Puhun mieluummin venäjää kuin suomea (n=251)
9. Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua venäjää (n=253)
10. Olen ylpeä venäjän kielen taidostani (n=253)
11. Jos minulla olisi lapsia, haluaisin heidän osaavan sekä venäjää että suomea (n=251)

KUVIO 25 Venäjän kielen mieluisuus -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%).

Suurin osa opiskelijoista koki venäjän kieli itselleen läheiseksi, oman identiteetin kieleksi. Myös muihin venäjänkielisiin identifioituminen, venäjän kielen taito ja käyttö koettiin tärkeiksi. Venäjän kielen siirtämistä seuraavalle sukupolvelle pidettiin myös tärkeänä. Vain joitakin prosentteja vastanneista oli eri mieltä väittämien kanssa, eli he eivät kokeneet venäjän kieltä itselleen läheiseksi tai venäjänkielisiä omaksi ”meidän” ryhmäkseen.

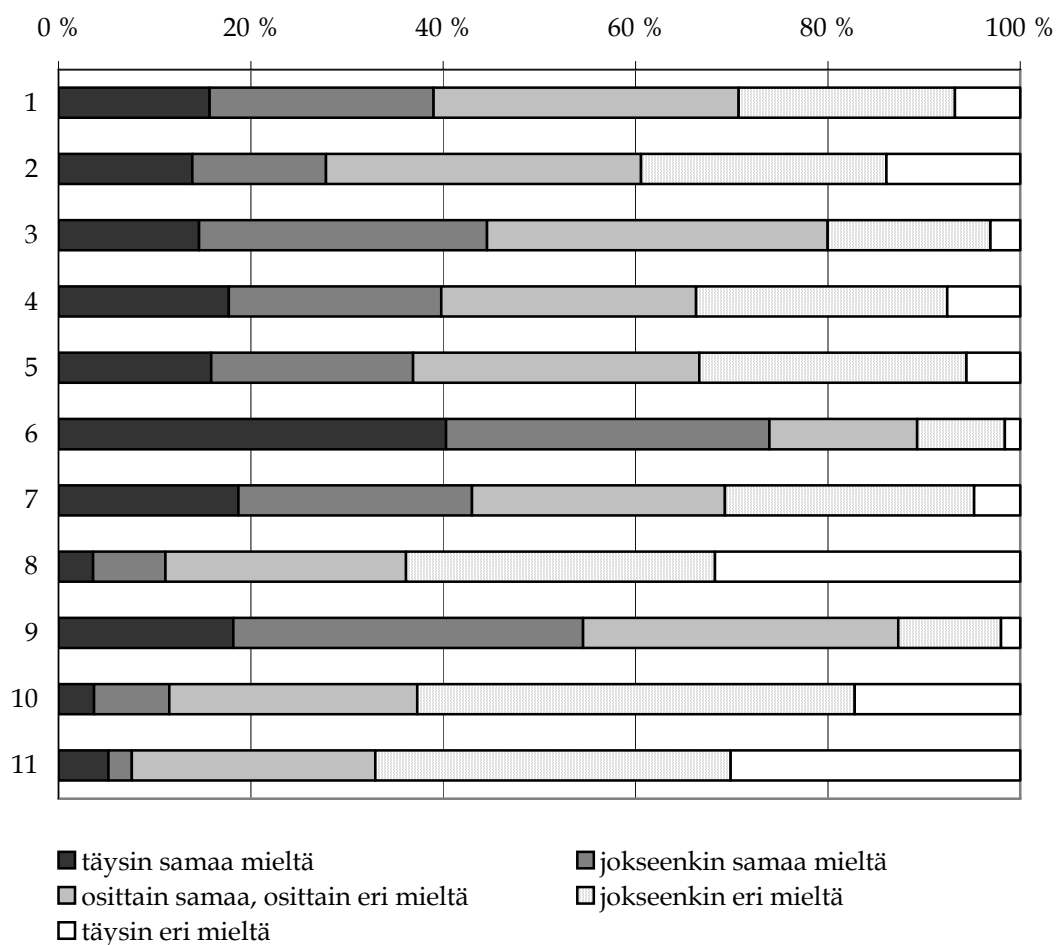
Toiselle kielellistä identifioitumista kuvaavalle, *Suomen kielen hallinta* -faktorille latautui yksitoista väittämää, joista voimakkaimmin latautuneita olivat suomen kielen taitoon ja oppimiseen – asiantuntijuuteen Ramptonin (1995) termiä käyttäen – liittyvät väittämät (taulukko 30). Kaksi väittämistä kuvasi kaksikielisyyttä (*Olen mielestäni sekä venäjän- että suomenkielinen* ja *Puhun yhtä mielelläni venäjää ja suomea*). Faktorille latautui myös kieleen liittyvään lojaaliuuteen ja uskollisuuteen liittyviä väittämiä (Rampton 1995). Faktorin pohjalta muodostettiin summamuuttuja *suomen kielen hallinta*, jonka sisäinen yhteneväisyys on Cronbachin alfalla mitattuna hyvä (alfa = .88).

TAULUKKO 30 Kielellisen identifioitumisen faktori 2: suomen kielen hallinta. Väittämien lataukset faktoreille ja kommunaliteetit (n = 231).

väittäjä	venäjän kielen mieluisuus	suomen kielen hallinta	suomen kielen toivemina	kommunaliteetti
	1	2	3	
Tunnen itseni varmaksi puhuessani suomea	-.022	.829	-.101	.659
Minun on helppoa kertoa tunteistani suomeksi	.072	.749	-.119	.564
Minun on helppoa oppia suomea	-.087	.707	-.145	.469
Olen mielestäni sekä venäjän- että suomenkielinen	.036	.703	.010	.507
Puhun yhtä mielelläni venäjää ja suomea	-.088	.652	.250	.539
Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua suomea	-.106	.626	-.015	.378
Olen ylpeä suomen kielen taidostani	-.105	.597	.036	.357
Olen mielestäni suomenkielinen	.376	.559	.100	.554
Puhun mielelläni suomea	.054	.454	.390	.437
Puhun mieluummin suomea kuin venäjää	.399	.412	.303	.522
Suomen kieli on minulle kaikkein läheisin kieli	.512	.397	.241	.580

Ominaisarvo 4.4, selitysosuus 15.1%, Cronbachin alfa .88.

Summamuuttujaa väittämittäin tarkasteltuna nähdään, että suomen kielen taitoon, kielen käyttöön ja kaksikielisyyteen liittyvien väittämien kanssa samaa mieltä olevien määrät vaihtelivat suuresti: suomen kielen identiteettinsä kieleksi (*Olen mielestäni suomenkielinen*) koki vain kymmenisen prosenttia vastanneista, neljäkymmentä prosenttia piti itseään kaksikielisenä, 28–45 prosenttia piti väittämien kuvaamasta tilanteesta riippuen suomen kielen taitoaan hyvänä ja yli 70 prosentilla oli mielestään tarpeeksi mahdollisuuksia puhua suomea (kuvio 26).

1. Tunnen itseni varmaksi puhuessani suomea (n=249)
2. Minun on helppoa kertoa tunteistani suomeksi (n=251)
3. Minun on helppoa oppia suomea (n=254)
4. Olen mielestäni sekä venäjän- että suomenkielinen (n=249)
5. Puhun yhtä mielelläni venäjää ja suomea (n=252)
6. Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua suomea (n=253)
7. Olen ylpeä suomen kielen taidostani (n=251)
8. Olen mielestäni suomenkielinen (n=252)
9. Puhun mielelläni suomea (n=253)
10. Puhun mieluummin suomea kuin venäjää (n=244)
11. Suomen kieli on minulle kaikkein läheisin kieli (n=249)

KUVIO 26 Suomen kielen hallinta -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%).

Kolmannelle kielellistä identifiointumista kuvaavalle, Laineen ja Pihkon (1991) mukaan *suomen kielen toiveminiäksi* nimetyille faktorille latautui lähes samalla voimakkuudella neljä väittämää (taulukko 31). Väittämät kuvaavat halua oppia ja osata suomea äidinkieleltään suomenkielisten tavoin, eli toivetta integroitua syntyperäisten kielenpuhujien joukkoon (ks. esim. Gardner & Lambert 1972; Laine & Pihko 1991; Spolsky 1989). Kyseisen faktorin pohjalta muodostetun

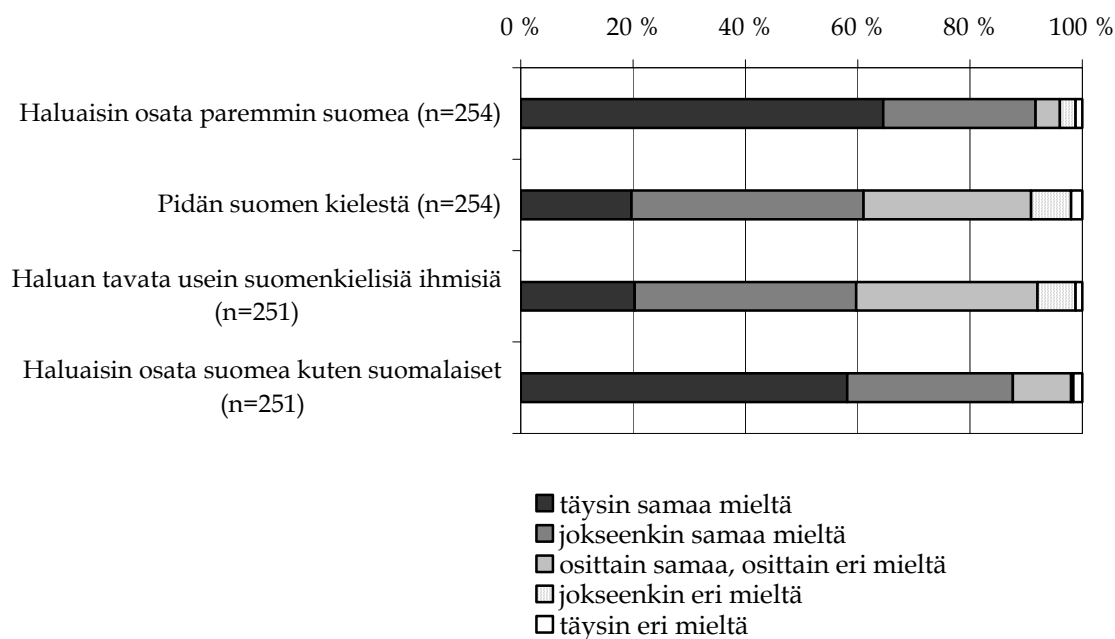
suomen kielen toivemina -summamuuttujan sisäinen yhteneväisyys oli Cronbachin alfalla mitattuna hyvä (alfa = .71).

TAULUKKO 31 Kielellisen identifioutumisen faktori 3: suomen kielen toivemina. Väittämien lataukset faktoreille ja kommunaliteetit (n = 231).

väittävä	venäjän kielen mieluisuus	suomen kielen hallinta	suomen kielen toivemina	kommunaliiteetti
	1	2	3	
Haluaisin osata paremmin suomea	-.268	-.266	.671	.549
Pidän suomen kielestä	.158	.168	.668	.551
Haluun tavata usein suomenkielisiä ihmisiä	.146	.110	.645	.482
Haluaisin osata suomea kuten suomalaiset	-.189	-.158	.629	.428

Ominaisarvo 2.5, selitysosuus 7.9%, Cronbachin alfa .71.

Väittämittäin tarkasteltuna käy ilmi, että noin 90 prosenttia opiskelijoista halusi osata suomen kieltä paremmin tai syntyperäisten kielenpuhujien veroisesti ja noin 60 prosenttia halusi tavata usein suomenkielisiä ihmisiä ja piti suomen kielestä (kuvio 27).

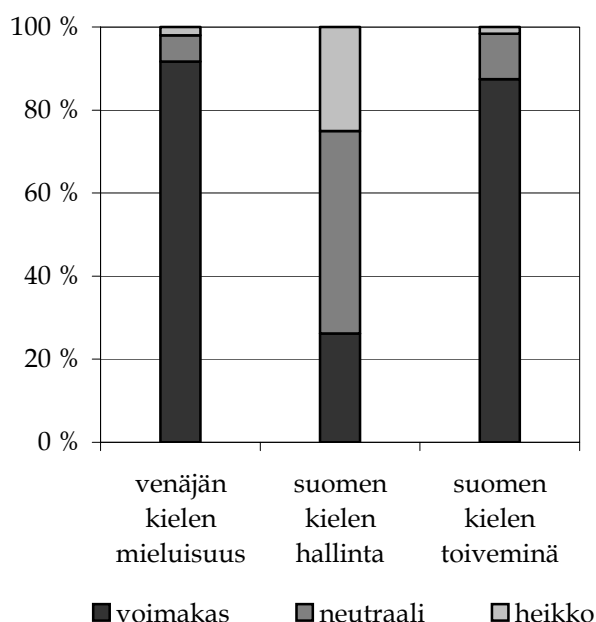

KUVIO 27 Suomen kielen toivemina -summamuuttujan sisältö ja jakauma väittämittäin (%).

Venäjän kielen mielisuutta, suomen kielen hallintaa ja suomen kielen toiveminaa kuvaavien summamuuttujien tarkastelu niin väittämittäin kuin summamuuttujien keskiarvonkin perusteella osoittaa, että opiskelijat identifioituivat voimakkaammin venäjän kieleen ja kokivat sen itselleen läheisemmäksi ja mieluisammaksi. Keskiarvo *venäjän kielen mielisuutta* -muuttujalle oli 4,3 (keskihajonta = 0.60), *suomen kielen hallintaa* mittaavalle muuttujalle 3,0 (keskihajonta = 0.74) ja *suomen kielen toivemina*lle 4,1 (keskihajonta = 0.63). Summamuuttujien keskiarvot vaihtelivat yhdestä viiteen, jolloin pistemäärä 1-2,49 luokiteltiin ku-

vaamaan heikkoa identifioitumisen astetta, 2,5–3,49 neutraalia ja 3,5–5 voimakasta identifioitumisen astetta.

Luokittelun perusteella suurin osa, yli 90 prosenttia, identifioitui venäjän kieleen voimakkaasti, ja neutraalisti tai heikosti vain kahdeksan prosenttia (kuvio 28). Edellä todettiin, että opiskelijat identifioituivat suomen kieleen eri tavalla yhtäältä kielitaidon, kielen henkilökohtaisen merkityksen ja kielenkäytön ja toisaalta toivotun kielitaidon suhteen. Suomen kielen toivemina osalta vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia kuin venäjän kieleen identifioitumisen osalta: lähes 90 prosenttia opiskelijoista suhtautui myönteisesti suomen kielen oppimisen ja osaamiseen, ja neutraalisti tai kielteisesti vain reilut kymmenen prosenttia. Sen sijaan kielen hallinnan ja henkilökohtaisen merkityksen perusteella voimakkaasti suomen kieleen identifioitui neljännes opiskelijoista, neutraalisti puolet ja kielteisesti myös neljännes.

KUVIO 28 Venäjän ja suomen kieleen identifioitumisen vahvuus kieli-identiteettiä kuvaavien summamuuttujien mukaan (%).

Opiskelijoiden identifioituminen venäjänkieliseksi sisälsi siis sekä kielen kokemisen mieluisaksi ja läheiseksi että venäjän kielen osaamisen tunteen. Identifioituminen suomen kieleen ja suomenkieliseksi sen sijaan näytti toteutuvan selvemmin yhtäältä kielen hallintaan ja sen mieluisaksi kokemiseen ja toisaalta toivottuun kielitaitoon ja kielen suomalaisiin yhdistävän funktion perusteella. Myönteisempi suhtautuminen suomen kieleen oli voimakkaampaa silloin, kun puhuttiin kielen osaamisesta ja oppimisesta syntyperäisten suomenkielisten tavoin. Tämä onkin ymmärrettävää, koska kielitaito on tärkeä opiskelussa, työelämässä, sosiaalisissa suhteissa sekä yleensä yhteiskuntaan sopeutumisessa. Kielen mieluisaksi ja läheiseksi kokeminen sen sijaan on henkilökohtainen kysymys eikä se ole välttämätön edellytys menestykselle kielenoppimiselle.

Taustatekijöiden yhteys kielelliseen identifioitumiseen

Tarkastelen seuraavassa taustatekijöiden yhteyttä edellä esitettyjen summa-
muuttujien mukaan kuvattuun kielelliseen identifioitumiseen (venäjän kielen
mieluisuus, suomen kielen hallinta ja suomen kielen toiveminä). *Venäjän kieleen*
ja *venäjänkieliseksi* identifioitumiseen yhteydessä olevia taustatekijöitä olivat:

- sukupuoli
- äidinkieli
- vanhempien äidinkieli
- kotikieli
- koulunkäynti Suomessa
- opiskelupaikka
- suomen kielen taito Suomeen muuttohetkellä

Naiset identifioituvat miehiä voimakkaammin venäjän kieleen ($Z = -1,965$, $p = .049$), samoin *äidinkieleeseen venäjän* ilmoittaneet ($Z = -4.584$, $p = .000$). Myös vanhempien äidinkielellä oli merkitystä kielellisen identifioitumisen voimakkuuteen: jos *isä* ($Z = -1.978$, $p = .048$) ja *äiti* ($Z = -1.989$, $p = .047$) olivat äidinkieleltään yksinomaan venäjänkielisiä, oli opiskelijoidenkin venäjänkieliseksi identifioituminen voimakkaampaa kuin niillä, joiden vanhemmilla oli venäjän lisäksi tai yksinomaan suomi äidinkielenä. *Kotikielenään* yksinomaan *venäjää* puhuvat identifioituivat voimakkaammin venäjän kieleen kuin ne, jotka puhuivat kotona myös tai yksinomaan suomea ($Z = -4.763$, $p = .000$).

Vaikka maassaoloaika ei sellaisenaan ollutkaan yhteydessä venäjän kieleen identifioitumiseen, näyttäisi se kuitenkin vaikuttavan siihen koulunkäynnin kautta, koska *Suomessa koulua käyneet* identifioituivat voimakkaammin venäjän kieleen kuin ne, jotka olivat käyneet peruskoulun kokonaisuudessaan kotimaassaan ($Z = -1.989$, $p = .047$). *Lukiolaiset* identifioituivat voimakkaammin venäjän kieleen kuin ammatillisissa opinnoissa opiskelevat ($Z = -2.106$, $p = .035$), vaikka he olivatkin asuneet Suomessa kauemmin kuin ammattikoululaiset ($\chi^2 = 19.7$, $df = 2$, $p = .000$). Opiskelijoista myös ne, jotka *eivät osanneet suomea* maahan muuttaessaan, identifioituivat voimakkaammin venäjän kieleen kuin suomea vähän tai sujuvasti muuttaessaan osanneet ($Z = -2.525$, $p = .012$).

Suomen kielen *hallintaan* olivat yhteydessä osittain samat taustatekijät kuin venäjän kieleen identifioitumiseenkin:

- äidinkieli
- kansallisuus
- kansalaisuus
- kotikieli
- koulunkäynti Suomessa
- maassaoloaika

Suomen kieli äidinkielenä tai toisena äidinkielistä vahvasti identifioitumista suomen kieleen sen hallinnan perusteella ($t = -12.056$, $df = 18.5$, $p = .000$). Vastavasti taas venäjän äidinkielekseen ilmoittaneilla suomen kieleen identifioituminen ei ollut niin voimakasta. Kansallisuudeltaan *suomalaiset* identifioituivat voimakkaammin suomen kieleen kuin venäläiset tai muut ($F = 3.775$, $df = 2$, 250 , $p = .024$). Suomen kielen hallinnan perusteella tapahtuvaan identifioitumiseen vaikutti myös kansalaisuus: *Suomen kansalaiset* kokivat hallitsevansa suomen kielen paremmin ja sitä kautta identifioituvansa voimakkaammin suomenkieliseksi kuin Venäjän tai jonkin muun entisen neuvostotasavallan kansalaiset ($F = 17.730$, $df = 2$, 248 , $p = .000$). *Kotikielenään* venäjän lisäksi tai yksinomaan *suomea* puhuvat identifioituivat suomen kieleen voimakkaammin kuin ainoastaan venäjää puhuvat ($t = -6.056$, $df = 235$, $p = .000$). Suomessa peruskoulua käyneet suhtautuivat myönteisemmin suomen kielen hallintaan ($t = 3.670$, $df = 254$, $p = .000$) kuin ne, jotka eivät olleet käyneet lainkaan peruskoulua Suomessa. Identifioituminen suomen kieleen ja suomenkieliseksi kielen hallinnan perusteella oli sitä voimakkaampaa, mitä kauemmin opiskelija oli *asunut Suomessa*: alle kolme vuotta asuneiden identifioituminen oli heikointa ja yli viisi vuotta asuneilla voimakkainta ($F = 22.671$, $df = 2$, 248 , $p = .000$).

Suomen kielen *toiveminään* yhteydessä olevat taustatekijät olivat osittain samoja kuin suomen kieleen sen hallinnan perusteella tapahtuvaan identifioitumiseen:

- kansallisuus
- kotikieli
- koulunkäynti Suomessa
- Suomessa ja Venäjällä asuvat suomenkieliset sukulaiset
- kotikaupunki

Toiveminän perusteella *venäläiset* ja *suomalaiset* identifioituivat suomen kieleen voimakkaammin kuin taustaltaan muita kansallisuuksia edustavat ($\chi^2 = 9.825$, $df = 2$, $p = .007$). *Kotikielenään* venäjän lisäksi tai yksinomaan *suomea* puhuvilla suomenkielen toiveminä oli voimakkaampi kuin ainoastaan venäjää puhuvilla ($Z = -2.273$, $p = .023$). Suomessa peruskoulua käyneiden suomen kielen toiveminä oli kielteisempi kuin niiden, jotka eivät olleet käyneet peruskoulua Suomessa ($Z = -2.787$, $p = .005$). Edellä mainittujen taustatekijöiden lisäksi suomen kielen toiveminään olivat yhteydessä Suomessa ($Z = -2.703$, $p = .007$) ja Venäjällä ($Z = -3.021$, $p = .003$) asuvat *suomenkieliset sukulaiset*: niillä, joilla oli suomenkielisiä sukulaisia, suomen kielen toiveminä oli vahvempi kuin niillä, joilla suomenkielisiä sukulaisia ei ollut. *Pääkaupunkiseudulla* asuvien suomenkielen toiveminä ei ollut yhtä vahva kuin muualla Suomessa asuvien ($t = -2.753$, $df = 218.731$, $p = .006$).

Yhteenvetona voidaan todeta, että taustatekijöistä äidinkieli, kotikieli ja koulunkäynti Suomessa olivat selvimmän yhteydessä kielelliseen identifioitumiseen. Jos opiskelija ilmoitti äidinkielekseen sekä venäjän että suomen ja jos kotona puhuttiin molempia kieliä, kokivat he suomen kielen läheisemmäksi it-

selleen ja hallitsevansa sitä paremmin kuin ne, jotka olivat äidinkieleltään venäjänkielisiä ja puhuivat kotonaan vain venäjää. Koulunkäynti Suomessa vahvisti sekä venäjän että suomen kieleen identifioitumista, kun taas suomen kielen toimivina oli vahvempi niillä, jotka eivät olleet käyneet koulua Suomessa.

6.3.5 Etnisyys, asenteet, kieli ja identiteetti

Tarkastelen seuraavassa etnisen identiteetin, kieli- ja kansallisuusasenteiden, kielenkäytön ja kielitaidon suhdetta kieli-identiteettiin korrelaatioiden ja khiin neliötestien avulla.

Venäjän kieleen identifioituminen korreloi vahvimmin *etnisen identiteetin* kanssa, eli mitä vahvempi opiskelijan venäläinen identiteetti oli, sitä voimakkaampi oli hänen identifioitumisensa venäjän kieleen ja venäjänkieliseksi (taulukko 32). Samanlainen yhteys on havaittavissa venäjän kieleen identifioitumisen ja venäjän *kielen käytön useuden* ja *kielikontaktien* välillä: mitä enemmän opiskelijat lukivat, katsoivat televisiota ja kuuntelivat musiikkia venäjän kielellä ja tapasivat venäjänkielisiä ystäviä tai puhuivat venäjää kotonaan, sitä vahvempaa oli heidän venäjän kieleen identifioitumisensa. Myös myönteiset *asenteet venäjän kieltä* ja *venäläisiä* kohtaan olivat yhteydessä voimakkaampaan venäjän kieleen identifioitumiseen. On kuitenkin huomioitava, että näissä tapauksissa tilastollisesti merkitsevä korrelaatio ei käytännössä osoita kovin vahvaa suhdetta: esimerkiksi etninen identiteetti selittää vain 32 prosenttia venäjän kieleen identifioitumisesta. Toinen huomioon otettava seikka on useamman korrelaation tulkitseminen: korrelaatioita ei voida summata yhteen, vaan kukin korrelaatio on käsiteltävä yksittäisenä riippuvuussuhteena.

TAULUKKO 32 Venäjän kielen mieluisuuden kanssa korreloivat muuttujat ja korrelaatio-kertoimet (Pearsonin r tai Spearmanin ρ).

summamuuttuja	venäjän kielen mieluisuus
etninen identiteetti	.57***
venäjän kielen käytön useus	.43***
venäjänkielisten kontaktien useus	.41***
asenne venäläisiä kohtaan	.34***
venäjän kielen asenne	.33***
ystävien kanssa käytetty kieli	.34***
perheen kanssa käytetty kieli	.23***
lukemisen ja ajattelun kieli	.23***

*** $p < .001$

Korrelaatioiden antama kuva riippuvuussuhteista sai tukea myös ristiintaulukoinnista ja khiin neliötestistä: voimakas venäjän kieleen ja venäjänkieliseksi identifioituminen oli riippuvuussuhteessa vahvaan venäläiseen etniseen identiteettiin ($\chi^2 = 29.621$, $df = 1$, $p = .000$) sekä myönteisiin asenteisiin venäjän kieltä ($\chi^2 = 18.854$, $df = 1$, $p = .000$) ja venäläisiä kohtaan ($\chi^2 = 15.832$, $df = 1$, $p = .000$). Vastaavasti neutraali tai heikko identifioituminen venäjän kieleen ja venäjänkie-

liseksi oli riippuvuussuhteessa venäläissuomalaiseen tai suomalaiseen identiteettiin ja neutraaleihin tai negatiivisiin asenteisiin venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan.

Suomen kielen itsearvioitu taito korreloi voimakkaimmin suomen kielen hallinnan kanssa (taulukko 33). Identifioituminen suomen kieleen korreloi lisäksi suomalaisen etnisen identiteetin, suomen kielen käytön ja kielikontaktien kanssa³⁹. Eli mitä enemmän tai useammin suomea käytettiin lukemisessa, ajattelussa ja muissa arkipäivän tilanteissa sekä kommunikoidessa perheenjäsenten ja ystävien kanssa, sitä voimakkaampi oli kokemus suomen kielen hallinnasta ja identifioitumisesta suomen kieleen. Myös myönteiset asenteet suomen kieltä ja suomalaisia kohtaan olivat yhteydessä identifioitumiseen suomen kieleen sen hallinnan kautta. Ainoa tilastollisesti merkitsevä negatiivinen korrelaatio oli havaittavissa venäjänkielisen identifioitumisen ja suomen kielen hallinnan välillä, eli vahva suomen kielen hallinta indikoi heikompaa venäjän kieleen ja venäjänkieliseksi identifioitumista.

TAULUKKO 33 Suomen kielen hallinnan kanssa korreloivat muuttujat ja korrelaatiokertoimet (Pearsonin r tai Spearmanin ρ).

summamuuttuja	suomen kielen hallinta
itsearvioitu suomen kielen taito	.67***
etninen identiteetti	.60***
suomen kielen käytön useus	.43***
suomenkielisten kontaktien useus	.42***
asenne suomalaisia kohtaan	.24***
venäjän kielen mieluisuus	-.29***
ystävien kanssa käytetty kieli	.58***
perheen kanssa käytetty kieli	.30***
lukemisen ja ajattelun kieli	.50***

*** $p < .001$

Riippuvuussuhde suomen kielen hallinnan ja venäläissuomalaisen tai suomalaisen identiteetin välillä sai tukea ristiintaulukoinnista ja khiin neliötestistä ($\chi^2 = 68.400$, $df = 2$, $p = .000$). Riippuvuussuhteiden tarkastelu osoitti, että voimakas identifioituminen suomen kieleen ja suomenkieliseksi viittaa mitä ilmeisimmin neutraaliin tai heikkoon identifioitumiseen venäjän kieleen ja venäjänkieliseksi ($\chi^2 = 19.458$, $df = 2$, $p = .000$), mikä todettiin jo edellä tarkasteltaessa venäjän kielen mielisuuteen liittyviä tekijöitä. Myönteiset asenteet suomalaisia kohtaan olivat myös yhteydessä vahvaan suomen kieleen identifioitumiseen

³⁹ Ystävien ja perheen kanssa käytetyn kielen ja etnisen identiteetin korrelaatiokertoimen etumerkki on muutettu, koska kyseisten summamuuttujien asteikolla pienet arvot tarkoittivat suomen kielen käyttöä tai suomalaista etnistä identiteettiä, kun taas kielellisen identifioitumisen summamuuttujissa pieni arvo tarkoitti heikkoa identifioitumisen tasoa ja suurempi arvo vastaavasti voimakasta identifioitumista (ks. myös liite 3).

($\chi^2 = 11.840$, $df = 1$, $p = .000$), kun taas identifioitumisen tason ja suomen kieliasenteiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta.

Taulukossa 34 on esitetty, kuinka suomen kielen toiveminä korreloi muiden summamuuttujien kanssa. Tuloksista käy ilmi, että suomen kielen toiveminä korreloi heikommin kuin venäjän kielen mieluisuus ja suomen kielen hallinta asenteiden, kielen käytön ja kielikontaktien kanssa. Näyttää kuitenkin siltä, että mitä myönteisemmin opiskelijat suhtautuivat suomen kieleen ja suomalaiseen, sitä voimakkaampi heidän suomen kielen toiveminänsä oli. Suomen kielen toiveminä korreloi tilastollisesti merkitsevästi, vaikkakin heikosti, myös etnisen identiteetin, suomen kielen käytön, suomen kielen hallinnan ja ystävien kanssa käytetyn kielen kanssa.

TAULUKKO 34 Suomen kielen toiveminän kanssa korreloivat muuttujat ja korrelaatiokertoimet (Pearsonin r tai Spearmanin ρ).

summamuuttuja	suomen kielen toiveminä
suomen kielen asenne	.37***
asenne suomalaisia kohtaan	.31***
etninen identiteetti	.29***
suomen kielen käytön useus	.20**
suomen kielen hallinta	.18**
ystävien kanssa käytetty kieli	.26***

** $p < .01$, *** $p < .001$

Tarkempi tarkastelu khiin neliötestillä kuitenkin osoitti, että ainoat tilastollisesti merkitsevät riippuvuussuhteet olivat suomen kielen toiveminän, suomen kielen asenteiden ($\chi^2 = 22.397$, $df = 2$, $p = .000$) ja venäjän kieleen identifioitumisen välillä ($\chi^2 = 6.022$, $df = 1$, $p = .014$). Tulosten perusteella suomen kielen toiveminä oli sitä vahvempi mitä enemmän venäjän kielellä oli merkitystä – kun taas aikaisemmin todettiin, että mitä paremmin he kokivat hallitsevansa suomea, sitä vähemmän venäjän kielellä oli merkitystä.

Edellä tarkasteltujen riippuvuussuhteiden perusteella voidaan siis olettaa, että kielen käytöllä eri funktioissa ja kielen käytön useudella, etnisellä identiteetillä sekä kieli- ja kansallisuusasenteilla on merkitystä kielellisen identiteetin muotoutumiselle ja identiteetin vahvuudelle. Edellä esitetyt tulokset kuvaavat venäjänkielisten opiskelijoiden kieli-identiteettiä vain yksittäisten piirteiden osalta kerallaan, jolloin piirteiden yhteisvaikutus ei selviä. Esimerkiksi korrelaatiot ja ristiintaulukoinnit kertovat vain kahden muuttujan välisestä suhteesta, ja taustamuuttujien keskiarvovertailuissa selvitetään ryhmien välisiä eroja vain yhden muuttujan tapauksessa kerrallaan (esim. eri ikäryhmien tai sukupuolten väliset erot). Seuraavassa luvussa selvitän monimuuttujamenetelmiä käyttäen mahdollisuuksia mallintaa kieli-identiteettiä ja tarkastella eri tekijöiden yhteisvaikutuksia.

6.4 Kieli-identiteetin mallintaminen

Yksittäisten korrelaatioiden tai riippuvuussuhteiden perusteella saadaan siis selville vain yksittäisiä riippuvuussuhteita, mutta eri tekijöiden yhteisvaikutusta ei näillä menetelmillä ole mahdollista päätellä. Regressioanalyysi ja ryhmittelyanalyysi ovat selittäviä monimuuttujamenetelmiä, joiden avulla voidaan selvittää useampien tekijöiden merkitystä ja yhteisvaikutusta. Tässä luvussa tarkastelen näiden menetelmien soveltuvuutta kieli-identiteetin mallintamiseen ja erilaisten kieli-identiteettityyppien etsimiseen.

6.4.1 Selittävä malli

Kieli-identiteetin rakennetta selvittävässä kolmessa regressioanalyysissä *selitettävänä* muuttujina olivat vuorollaan venäjän kielen mieluisuus, suomen kielen hallinta ja toiveminä, koska kiinnostuksen kohteena oli juuri kielellisen identifioitumisen mallintaminen. *Selittävinä* muuttujina kaikissa analyyseissä käytettiin seuraavia:

- sukupuoli
- maassaoloaika
- opiskelupaikka
- etninen identiteetti
- venäjän kielen itsearvioitu taito
- suomen kielen itsearvioitu taito
- venäjän kielen käytön useus
- venäjänkielisten kontaktien useus
- suomen kielen käytön useus
- suomenkielisten kontaktien useus
- venäjän kielen asenne
- suomen kielen asenne
- asennoituminen venäläisiin
- asennoituminen suomalaisiin
- kieli perheen kanssa
- kieli ystävien kanssa

Näiden lisäksi *venäjän kielen mielisuutta, suomen kielen hallintaa* tai *toiveminää* käytettiin selittävinä muuttujana muiden selitettävien muuttujien regressiosuoraa mallintaessa.

Analyyseissä on käytetty askeltavaa (stepwise) menetelmää, jolloin malliin valitaan yksi muuttuja kerrallaan ja testataan samalla mallissa jo mukana olevien muuttujien tilastollinen merkitsevyys (Nummenmaa et al. 1997, 311). Tarkastelen ensin venäjän kieleen identifioitumista, seuraavaksi suomen kielen hallintaa ja lopuksi suomen kielen toiveminää.

Tulosten perusteella ilmeni, että *venäjän kielen mielisyyttä* kuvaavassa mallissa oli mukana kuusi selittävää muuttujaa: etninen identiteetti, suomen kielen toivemina, venäjän kielen käytön useus, venäjän kielen asenne, perheen kanssa käytetty kieli ja itsearvioitu venäjän kielen taito (taulukko 35). Malli selitti 46 prosenttia venäjän kielen mielisyyttä kuvaavan muuttujan kokonaisvarianssista (taulukko 35). Suurin selitysosuus (29 %) oli etnisellä identiteetillä. Seuraava malliin mukaan tullut muuttuja, suomen kielen toivemina, selitti venäjän kieleen identifioitumisesta yhdeksän prosenttia, kun taas venäjän kielen käytön useus, venäjän kielen asenne, perheen kanssa käytetty kieli sekä itsearvioitu venäjän kielen taito lisäsivät selitysosuutta yhteensä vain kuusi prosenttia.

TAULUKKO 35 Venäjän kielen mielisyyttä kuvaava regressiomalli.

askel	selittävä muuttuja	b-kerroin	keski- virhe	Beta- kerroin	selitys- aste	oma- osuus
1	etninen identiteetti	.31	.07	.38	.29***	
2	suomen kielen toivemina	.26	.06	.29	.38***	.09***
3	venäjän kielen käytön useus	.12	.05	.16	.40***	.03*
4	venäjän kielen asenne	.14	.07	.14	.42***	.02*
5	kieli perheen kanssa	.25	.10	.16	.44***	.02*
6	itsearvioitu venäjän taito	.03	.02	.13	.46***	.02*

F = 21.463, p = .000

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Tarkasteltavista muuttujista etninen identiteetti oli voimakkaimmin yhteydessä venäjän kieleen ja venäjänkieliseksi identifioitumisessa. Myös venäjän kielen käyttö eri tilanteissa, asenteet venäjän kieltä kohtaan, perheen kanssa käytetty kieli ja venäjän kielen taito selittivät venäjän kieleen identifioitumista siten, että mitä myönteisemmät asenteet olivat tai mitä enemmän ja useammin kieltä käytettiin, sitä voimakkaampaa kieleen identifioituminenkin oli. Venäläisen etnisen identiteetin merkitys oli kuitenkin huomattavasti näitä tekijöitä tärkeämpi selittäjä.

Suomen kielen hallintaa kuvaavassa regressiomallissa selittäviksi muuttujiksi nousivat itsearvioitu suomen kielen taito, etninen identiteetti, suomenkielisten kontaktien useus ja suomen kielen toivemina (taulukko 36). Suurin selitysosuus oli suomen kielen taidolla, joka selitti 45 prosenttia suomen kielen hallinta -muuttujan kokonaisvarianssista. Myös etnisen identiteetin selitysosuus (14 %) ⁴⁰ oli suhteellisen suuri verrattuna muihin, koska suomenkielisten kontaktien useus ja suomen kielen toivemina selittivät yhteensä vain viisi prosenttia kokonaisvarianssista. Näiden muuttujien selitysosuudet olivat niin pienet, että niiden säilyttäminen mallissa ei olisi välttämätöntä.

⁴⁰ Mallin regressiokertoimista (taulukko 36, b-kerroin) etnisen identiteetin kerroin on negatiivinen, mutta se ei tässä tarkoita sitä, että etnisuus pienentäisi suomen kielen hallinnan regressiopistemäärää, vaan negatiivisuus on selitettävissä mittarin luonteella: pienet arvot kuvasivat suomalaista ja vastaavasti suuret arvot venäläistä etnistä identiteettiä.

TAULUKKO 36 Suomen kielen hallintaa kuvaava regressiomalli.

askel	selittävä muuttuja	b-kerroin	keski- virhe	Beta-kerroin	selitys- aste	oma- osuus
1	suomen kielen taito	.05	.01	.53	.45***	
2	etninen identiteetti	-.36	.06	-.33	.59***	.14***
3	suomenkielisten kontaktien useus	.13	.04	.16	.62***	.03**
4	suomen kielen toiveminä	.16	.06	.14	.64***	.02**

F = 56.672, p = .000

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Mallin perusteella näyttäisi siltä, että suomen kieleen identifioituminen ja kielen läheiseksi kokeminen oli sitä voimakkaampaa, mitä paremmaksi opiskelijat arvioivat suomen kielen taitonsa, mitä suomalaisempana he pitivät itseään ja mitä useammin he tapasivat suomea puhuvia ihmisiä.

Suomen kielen toiveminää kuvaavan regressiomallin selitysaste jäi alhaiseksi: seitsemän malliin mukaan tullutta muuttujaa selitti vain 35 prosenttia toiveminä -muuttujan kokonaisvarianssista (taulukko 37). Analyysin perusteella suurimmat selitysosuudet olivat asenteilla suomen kieltä kohtaan ja venäjän kieleen identifioitumisella, jotka selittivät molemmat yhdeksän prosenttia 35 prosentin kokonaisosuudesta. Ystävien kanssa puhuttu kieli, itsearvioitu suomen kielen taito ja etninen identiteetti selittivät kukin neljä prosenttia, asenne suomalaisiin kolme prosenttia ja opiskelupaikka (lukio tai ammattioppilaitos) kaksi prosenttia suomen kielen toiveminä -muuttujan kokonaisvaihtelusta.

TAULUKKO 37 Suomen kielen toiveminää kuvaava regressiomalli.

askel	selittävä muuttuja	b-kerroin	keski- virhe	Beta-kerroin	selitys- aste	oma- osuus
1	suomen kielen asenne	.14	.07	.15	.09*	
2	kieli ystävien kanssa	-.39	.12	-.30	.14**	.04**
3	venäjän kielen mieluisuus	.46	.09	.41	.22***	.09***
4	suomen kielen taito	-.03	.01	-.34	.26***	.04**
5	etninen identiteetti	-.27	.09	-.29	.30**	.04**
6	asenneoituminen suomalaisiin	.18	.07	.20	.33**	.03*
7	opiskelupaikka	.20	.09	.15	.35*	.02*

F = 11.897, p = .000

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Tulosten perusteella näyttää siltä, että suomen kielen toiveminä on sitä voimakkaampi, mitä myönteisempi asenne suomen kieltä ja suomalaisia kohtaan on, mitä enemmän suomen kieltä käytetään ystävien kanssa ja mitä suomalaisempi identiteetti on. Identifioituminen riippuu myös opiskelupaikasta:

lukio selittää ammattioppilaitosta enemmän voimakkaampaa suomen kielen toivemina⁴¹.

Koska identiteetti on tutkimusilmionä hyvin monisyinen ja siihen vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin mitä tässä tutkimuksessa on käsitelty, on regressioanalyysin selitysvoimaan suhtauduttava varoen, ja sen antamia malleja pidettävä lähinnä suuntaa-antavina. Regressioanalyysin käyttö selittävänä mallina ei ole perusteltua senkään vuoksi, että kausaalisuuhde selitettävän ja selittävän muuttujan välillä on useimmiten hypoteettinen, minkä lisäksi suuri osa analyysissä käytettävistä muuttujista korreloi keskenään melko voimakkaasti (liite 8, taulukot 10–12).

Tässä ja aikaisemmissa luvuissa kuvaamani kielelliseen ja etniseen identiteettiin, kieli- ja kansallisuusasenteisiin ja kielen käytön ja kielikontaktien useuteen liittyvät summamuuttujat ovat kaikki jossakin määrin yhteydessä toisiinsa, kuten erilaiset korrelaatioiden, riippuvuussuhteiden ja edellä kuvatun regressioanalyysien tarkastelutkin osoittavat. Kieli-identiteetin mallintaminen ei tässä ole itsetarkoitus, vaan tavoitteena on erilaisia menetelmiä käyttäen kartoittaa niitä tekijöitä, jotka ovat kiinteimmin yhteydessä kielelliseen identifiointumiseen. Malleilla voidaankin kuvailla kieli-identiteetin rakennetta ja hahmottaa eri tekijöiden välisiä yhteyksiä. Tähän tarkoitukseen on käytetty myös ryhmittelyanalyysiä, jonka tulosten tarkoituksena on täydentää edellisissä luvuissa esiteltyjä tuloksia sekä tarkastella erilaisia kieli-identiteettityyppejä.

6.4.2 Ryhmittelevä malli

Ryhmittelyanalyysin myötä painopiste siirtyy tutkimusjoukon yleisestä kuvaamisesta tutkimusjoukosta löytyneiden erilaisten kieli-identiteettiryhmien, eli kieli-identiteettiklustereiden kuvaamiseen. Ryhmittelyn lähtökohtana olivat aikaisemmissa luvuissa kuvatut kielellistä ja etnistä identifioitumista, venäjän ja suomen kielen käyttöä ja kieli- ja kansallisuusasenteita kuvaavat summuuttujat:

- venäjän kielen mieluisuus
- suomen kielen hallinta
- suomen kielen toivemina
- etninen identiteetti
- venäjän kielen käytön useus
- venäjänkielisten kontaktien useus
- suomen kielen käytön useus
- suomenkielisten kontaktien useus
- venäjän kielen asenne
- suomen kielen asenne

⁴¹ Etnisen identiteetin ja ystävien kanssa käytetyn kielen negatiiviset regressiokertoimet selittyvät tässä mittareiden luonteesta: alhaiset arvot kuvaavat suomalaista identifioitumista ja suomen kielen käyttöä, eli laskettaessa kyseisten muuttujien vaikutusta regressiomalliin etumerkit pitäisi vaihtaa. Tässä yhteydessä tarkoituksena ei kuitenkaan ole laskea arvoja, vaan ainoastaan kuvata mallia.

- asennoituminen venäläisiin
- asennoituminen suomalaisiin

Summamuuttujille tehtiin ryhmittelyanalyysi Wardin menetelmää käyttäen (ks. luku 5.5.1). Ryhmittelyanalyysissä etsittiin edellä mainittujen summamuuttujien perusteella keskenään toisiaan muistuttavat opiskelijat. Ryhmittelyanalyysin tuottaman dendrogrammin (ryhmittelypuu) tulkinnan perusteella mahdollisia ryhmiä oli joko kaksi, kolme tai viisi. Näistä vaihtoehdoista viiden ryhmä osoittautui sisällöllisesti perustelluimmaksi ja mielekkäimmäksi ratkaisuksi, koska kaikki viisi ryhmää poikkesivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan kaikkien analyysissä käytettyjen summamuuttujien ja joidenkin taustamuuttujien suhteen (liite 8, taulukko 13).

Ryhmittelyn kautta muodostuneet viisi ryhmää nimettiin summamuuttujien vastausjakauksia tarkastelemalla seuraavasti (taulukko 38):

- 1) suomenmieliset (7 %, n = 18)
- 2) kaksikieliset (20 %, n = 49)
- 3) venäjänkieliset ja -mieliset (34 %, n = 84)
- 4) venäjänkieliset (23 %, n = 56)
- 5) venäjänkieliset ja suomalaiskieliset (16 %, n = 39).

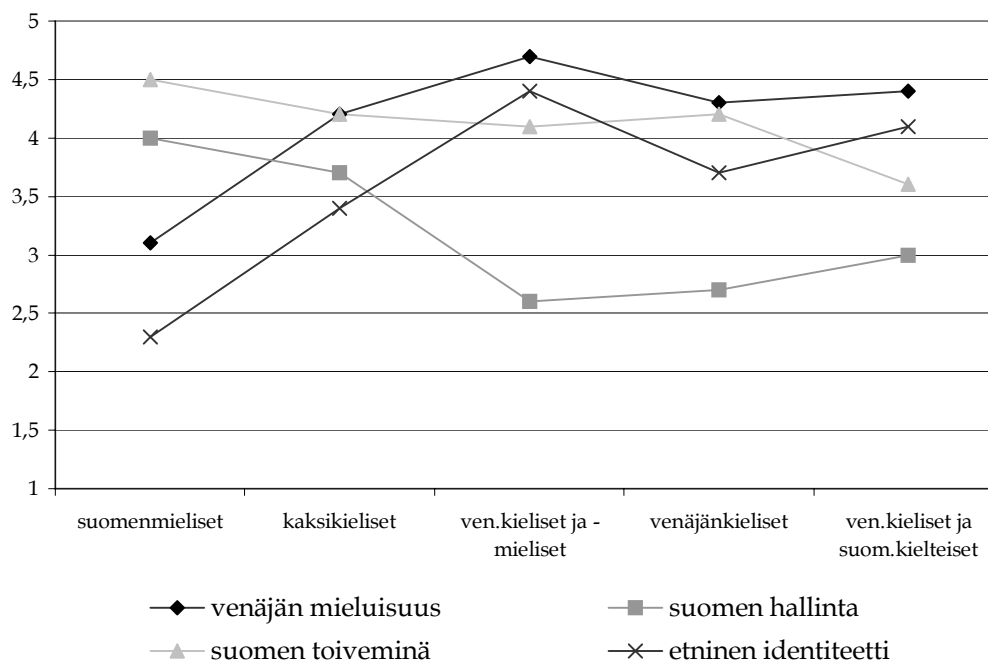
Taulukkoon 38 on koottu jokaisen ryhmän piirteet siten, että summamuuttujien keskiarvot on luokiteltu *kielellisen identifiointumisen* osalta hyvin vahvaan (keskiarvo $\geq 4,5$), vahvaan (keskiarvo 3,5–4,49), neutraaliin (keskiarvo 2,5–3,49) ja heikkoon (keskiarvo 1–2,49); *etnisen identiteetin* osalta venäläiseen, molempiin (venäläinen ja suomalainen) ja suomalaiseen (ks. luku 6.2.3); *kieli- ja kansallisuusasenteiden* osalta hyvin myönteiseen (keskiarvo $\geq 4,5$), myönteiseen, neutraaliin ja kielteiseen (ks. luku 6.2.1 ja 6.3.1); *kielen käytön ja kontaktien* osalta harvemmin kuin vuosittain, vuosittain, kuukausittain, viikoittain ja päivittäin tapahtuvaan kielen käyttöön (ks. luku 6.1.3). Taustamuuttujista mukana ovat perheen ja ystävien kanssa käytetty kieli, lukemisen ja ajattelun kieli, äidinkieli ja Suomessa oloaika, joiden osalta ryhmien välisissä vertailuissa osoittautui olevan tilastollisesti merkitseviä eroja⁴².

⁴² Kieli-identiteettityyppejä kuvaavia ryhmiä testattiin myös sukupuolen, iän, kansallisuuden, opiskelupaikan sekä vanhempien äidinkielen ja kansallisuuden suhteen, mutta ryhmät eivät eronneet tilastollisesti merkitsevästi kyseisten muuttujien suhteen. Kotikaupungilla oli sen sijaan merkitystä kahden ryhmän osalta: kaksikielisiä oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän muualla Suomessa kuin pääkaupunkiseudulla, venäjänkielisiä ja suomalaiskielisiä sen sijaan oli enemmän pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa ($\chi^2 = 12.952$, $df = 4$, $p = .012$).

TAULUKKO 38 Kieli-identiteettityypit summamuuttujien ja taustamuuttujien suhteen tarkasteltuna (n = 246).

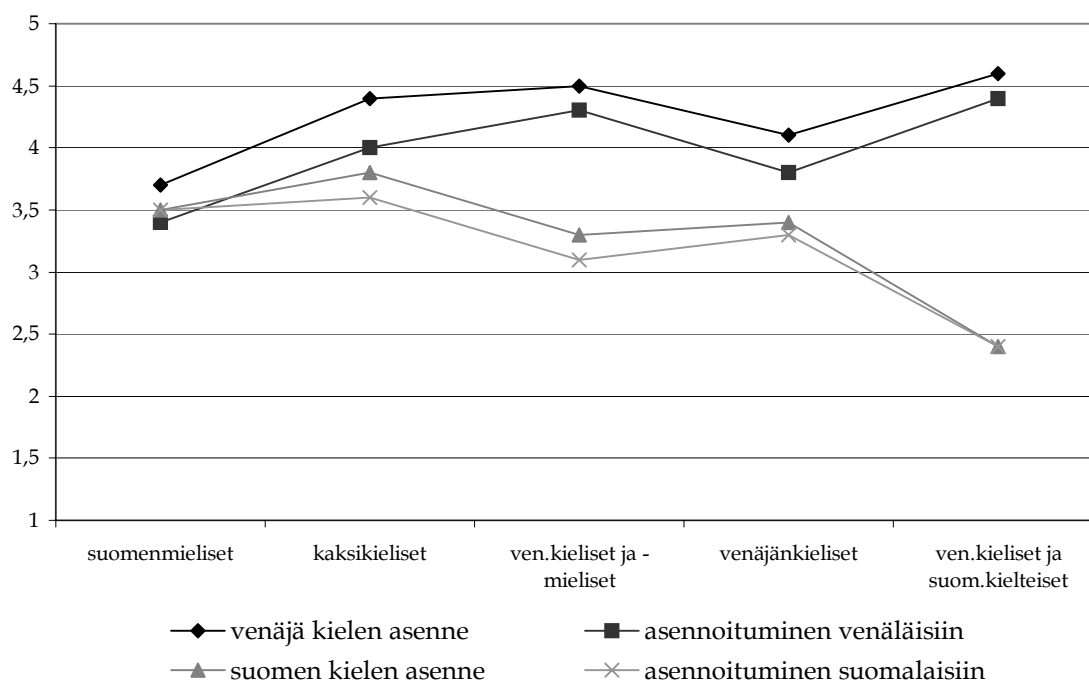
	1	2	3	4	5
	suomen- mieliset n = 18	kaksi- kieliset n = 49	venäjän- kieliset ja -mieliset n = 84	venäjän- kieliset n = 56	ven.kieliset ja suom.- kielitteiset n = 39
Venäjän kieleen identifioituminen	neutraali (3.1)	vahva (4.2)	hyvin vahva (4.7)	vahva (4.3)	vahva (4.4)
Etninen identiteetti	suomal. (2.3)	molem. (3.4)	venäl. (4.4)	venäl. (3.7)	venäl. (4.1)
Venäjän kielen käytön useus	vuosittain	viikoittain	viikoittain	kuukausit- tain	kuukausit- tain
Venäjänkielisten kontaktien useus	kuukausit- tain	kuukausit- tain	viikoittain	kuukausit- tain	viikoittain
Venäjän kielen asenne	myönt. (3.7)	myönt. (4.4)	hyvin myönt. (4.5)	myönt. (4.1)	hyvin myönt. (4.6)
Asenne venäläisiä kohtaan	neutraali (3.4)	myönt. (4.0)	myönt. (4.3)	myönt. (3.8)	myönt. (4.4)
Venäjän kielen taito (taitotaso)	C2	C2	C2	C2	C2
Suomen kielen hallinta	vahva (4.0)	vahva (3.7)	neutraali (2.6)	neutraali (2.7)	neutraali (3.0)
Suomen kielen toivemänä	vahva (4.5)	vahva (4.2)	vahva (4.1)	vahva (4.2)	neutraali (3.6)
Suomen kielen käytön useus	viikoittain	viikoittain	kuukausit- tain	kuukausit- tain	kuukausit- tain
Suomenkielisten kontaktien useus	viikoittain	kuukausit- tain	vuosittain	kuukausit- tain	kuukausit- tain
Suomen kielen asenne	myönt. (3.5)	myönt. (3.8)	neutraali (3.3)	neutraali (3.4)	kielt. (2.4)
Asenne suomalaisia kohtaan	myönt. (3.5)	myönt. (3.6)	neutraali (3.1)	neutraali (3.3)	kielt. (2.4)
Suomen kielen taito (taitotaso)	C2	C1	B1	B1	C1
Kieli perheen kanssa %					
ve	47	75	95	91	85
su/ su & ve	53	25	5	9	15
Kieli ystävien kanssa %					
ve	6	22	81	61	44
su/su & ve	94	78	19	39	56
Lukemisen ja ajattelun kieli %					
ve	47	16	67	46	49
su/su & ve	53	84	33	54	51
Äidinkieli %					
ve	63	87	100	100	97
su/su & ve	37	13	-	-	3
Suomessa oloaika (k.a)	5.6	5.7	4.2	4.1	5.4
yhteensä %	7	20	34	23	16

Kuten ryhmien nimistäkin voi päätellä, ryhmät kolme, neljä ja viisi olivat identiteetiltään vahvasti venäjänkielisiä ja venäläisiä, kun taas ryhmä kaksi oli selkeästi kaksikielisin ja identiteetiltään bietninen, ja ryhmä yksi suomenkielisin ja suomalaisin (kuvio 29). Kaikilla ryhmillä identifioituminen venäjän kieleen ja venäjänkieliseksi oli voimakkaampaa kuin etnisesti venäläiseksi identifioitumisen vahvuus – lukuun ottamatta suomenmielisten ryhmää, jonka etninen identiteetti oli vahvemmin suomalainen kuin venäläinen.

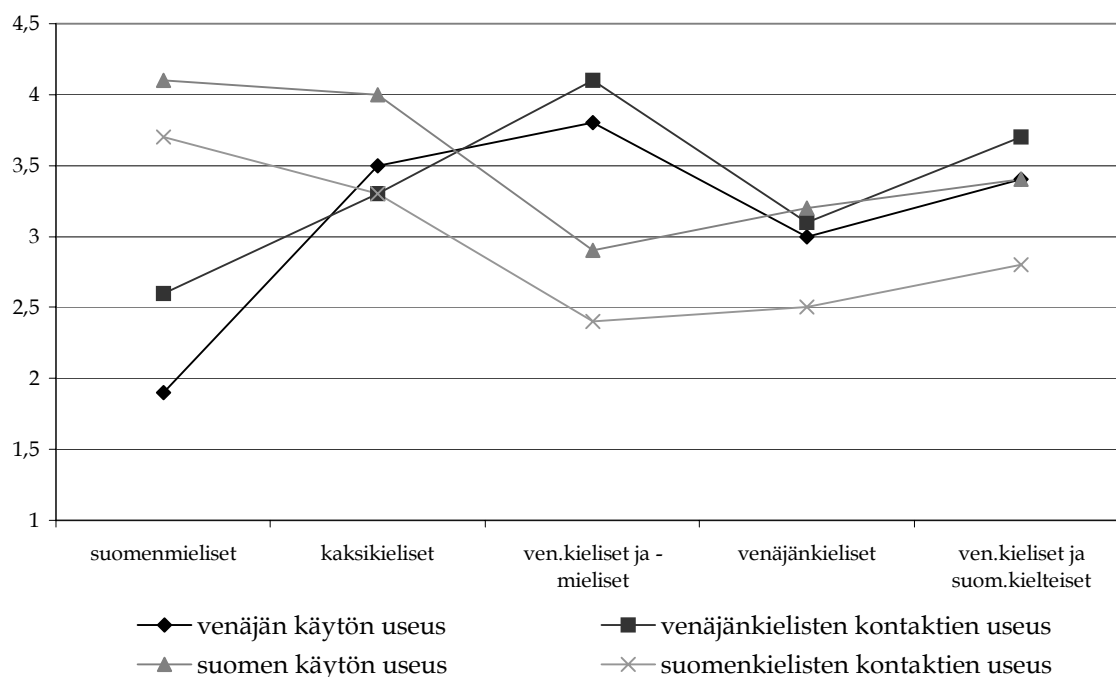
KUVIO 29 Venäjän ja suomen kieleen identifioitumisen ja etnisen identiteetin voimakkuus asteikolla 1 (heikko/suomalainen) – 5 (vahva/venäläinen) kieli-identiteettityypeittäin.

Ryhmät erosivat toisistaan myös kieli- ja kansallisuusasenteiden suhteen. Suomenmielisten ryhmään kuuluvien opiskelijoiden asenteet niin suomen ja venäjän kieltä kuin suomalaisia ja venäläisiäkin kohtaan olivat myönteiset, kuten myös kaksikielisten ryhmän – he arvottivat kuitenkin venäjän kielen ja venäläiset suomenmielisten ryhmää myönteisemmin (kuvio 30). Venäjänkielisten ja -mielisten ryhmän asenteet venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan olivat jo selvästi myönteisemmät kuin suomen kieltä ja suomalaisia kohtaan. Venäjänkielisten ryhmän venäjään ja venäläisiin asennoituminen ei ollut yhtä myönteistä kuin venäjänkielisten ja -mielisten sekä venäjänkielisten ja suomalaiskielteisten, sen sijaan asenteet suomea ja suomalaisia kohtaan eivät eronneet juurikaan venäjänkielisten ja -mielisten ryhmästä. Venäjänkielisten ja suomalaiskielteisten ryhmään kuuluvat opiskelijat asennoituivat venäjän kieleen ja venäläisiin kaikkein myönteisimmin ja vastaavasti suomen kieleen ja suomalaisiin kaikkein kielteisimmin. Yleisesti ottaen kaikissa ryhmissä kieli- asenteet näyttivät olevan hieman myönteisemmät kuin kansallisuusasenteet.

KUVIO 30 Asenteet venäjän ja suomen kieltä sekä venäläisiä ja suomalaisia kohtaan asteikolla 1 (negatiivinen) - 5 (positiivinen) kieli-identiteettityypeittäin.

Myös kielen käytön ja kielikontaktien suhteen ryhmät erosivat toisistaan (kuvio 31). Suomenmielisten ryhmä käytti venäjää kaikkein harvimmoin ja suomea taas useammin kuin venäjänkielisten ja -mielisten, venäjänkielisten ja venäjänkielisten ja suomalaiskielteisten ryhmät. Myös kaksikieliset käyttivät suomea näitä ryhmiä useammin, venäjän kieltä he käyttivät useammin kuin venäjänkielisten ryhmä. Venäjänkieliset ja -mieliset käyttivät useammin venäjää kuin muut ryhmät ja vastaavasti kaikkein harvimmoin suomen kieltä. Venäjänkielisten ryhmään kuuluvat opiskelijat käyttivät venäjää melko harvoin - vain suomenmielisten ryhmä käytti sitä heitä harvemmin. Eroa suomen kielen käyttöön oli melko vähän. Venäjänkielisten ja suomalaiskielteisten ryhmä käytti venäjää ja suomea lähes yhtä usein, mutta venäjänkielisiä kontakteja heillä oli enemmän kuin suomenkielisiä. Yleisesti näytti siltä, että suomen kieltä käytettiin useimmiten lukemiseen, television katseluun ja musiikin kuunteluun, kun taas venäjän kielen käyttö painottui venäjänkielisten ihmisten tapaamiseen (ks. myös luku 6.1.3).

KUVIO 31 Venäjän ja suomen kielen käytön ja kielikontakttien useus asteikolla 1 (ei koskaan) - 5 (joka päivä) kieli-identiteettityypeittäin.

Tarkastelen seuraavaksi yksityiskohtaisemmin edellä mainittuja viittä kieli-identiteettiryhmää. *Suomenmielisten* ryhmään kuuluvat opiskelijat pitivät itseään vahvasti suomenkielisinä ja suomalaisina ja he viettivät usein aikaansa suomenkielisten kanssa ja lukivat, katsoivat televisiota ja kuuntelivat musiikkia suomen kielellä. Heidän asenteensa suomen kieltä ja suomalaisia kohtaan olivat myönteisiä, kun taas venäläisiä kohtaan heidän asenteensa olivat lähinnä neutraaleja. Heidän identifioitumisensa venäjän kieleen oli neutraalia, kun taas asenne venäjän kieleen oli myönteinen. He tapasivat venäjänkielisiä melko harvoin ja lukivat, katsoivat televisiota ja kuuntelivat musiikkia venäjän kielellä vieläkin harvemmin. Tämän ryhmän suomen kielen itsearvioitu taitotaso oli korkeampi kuin muilla ryhmillä. Taustamuuttujien tarkastelu osoittaa, että suomenmielisten ryhmän henkilöt käyttivät perheessä ja ystävien kanssa useammin suomea kuin muut ryhmät ja ilmoittivat äidinkielekseen useammin suomen kuin muut. Eniten tilastollisesti merkitseviä eroja suomenmielisten ryhmällä oli venäjänmielisten ja suomalaiskielteisten ryhmän kanssa, vaikka monien piirteiden suhteen ryhmä erosikin tilastollisesti merkitsevästi kaikista muista ryhmistä. Eniten samanlaisia piirteitä löytyi kaksikielisten ryhmän kanssa.

Kaksikielisten ryhmän opiskelijat olivat kielelliseltä identiteetiltään vahvasti kaksikielisiä ja identifioituivat etnisesti sekä venäläisiksi että suomalaisiksi. He viettivät aikaansa yhtä usein sekä venäjän- että suomenkielisten kanssa ja lukivat, katsoivat televisiota ja kuuntelivat musiikkia sekä venäjän- että suomen kielellä. Heidän asenteensa molempia kieliä ja kansallisuusryhmiä kohtaan

olivat myönteiset. Perheensä kanssa he käyttivät useammin venäjää kuin suomea, mutta ystävien kanssa tai lukemisessa, kuten kielenkäytön useuden tarkastelukin osoitti, he käyttivät useammin molempia kieliä kuin pelkästään venäjää. Tilastollisesti merkitseviä eroja oli eniten venäjänkielisten ja -mielisten ryhmän kanssa.

Venäjänkielisten ja -mielisten ryhmään kuuluvilla opiskelijoilla venäjän kieleen ja venäläiseksi identifioituminen oli kaikkein vahvinta. He tapasivat myös useammin kuin muut ryhmät muita venäjänkielisiä ja lukivat, katsoivat televisiota ja kuuntelivat musiikkia venäjän kielellä. Heidän asenteensa venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan olivat huomattavasti myönteisempiä kuin suomen kieltä ja suomalaisia kohtaan. Suomenkielinen identifioituminen kielen hallinnan perusteella oli neutraalia ja voimakasta suomen kielen toiveminän perusteella. Kontakteja suomenkielisiin heillä oli kuitenkin harvoin, ja he lukivat melko harvoin suomenkielistä kirjallisuutta, katsoivat televisiosta suomenkielisiä ohjelmia ja kuuntelivat suomenkielistä musiikkia. Suomen kielen tasonsa he arvioivat itsenäisen kielenkäyttäjän tasolle B1, mikä oli alhaisin ryhmäkohtainen taso. Taustamuuttujien tarkastelu osoitti, että venäjänkielisten ja -mielisten ryhmän opiskelijoista kaikki ilmoitti venäjän ainoaksi äidinkielekseen. Muihin ryhmiin verrattuna he käyttivät venäjää eniten perheensä ja ystäviensä kanssa, vaikkakin tilastollisesti merkitsevä ero oli vain verrattuna suomenmielisten ja kaksikielisten ryhmien kanssa. Eniten tilastollisesti merkitseviä eroja venäjänkielisten ja -mielisten ryhmällä oli kaksikielisten kanssa, kun taas eniten yhdistäviä piirteitä sillä oli venäjänkielisten kanssa.

Venäjänkielisten ryhmään kuuluvien opiskelijoiden identifioituminen venäjän kieleen ja venäläiseksi oli vahvaa, joskaan ei yhtä vahvaa kuin venäjänkielillä ja -mielisillä. Heidän asenteensa venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan olivat myönteiset. Sen sijaan heillä oli melko harvoin kontakteja venäjänkielisiin ja he käyttivät venäjää melko harvoin lukemiseen, television katseluun ja musiikin kuunteluun. Tilanne oli tässä suhteessa sama suomen kielen osalta. Asenteet suomen kieltä ja suomalaisia kohtaan olivat neutraalit, samoin identifioituminen kielen hallinnan perusteella. Sen sijan suomen kielen toiveminä oli vahva. Suomen kielen tasonsa he arvioivat samalle tasolle kuin venäjänkielisten ja -mielisten ryhmä, eli tasolle B1. Äidinkielekseen kaikki tämän ryhmän opiskelijat ilmoittivat venäjän, mitä myös suurin osa käytti perheensä kanssa. Ystävien kanssa noin kaksi kolmasosaa ilmoitti käytävänsä venäjää ja kolmannes suomea venäjän lisäksi. Venäjänkieliset olivat asuneet Suomessa lyhyemmän ajan, keskimäärin neljä vuotta ja yhden kuukauden. Eniten tilastollisesti merkitseviä eroja oli verrattuna suomenmielisten ryhmään.

Venäjänkielisten ja suomalaiskielteisten ryhmään kuuluvat opiskelijat muistuttivat monien piirteiden osalta venäjänkielisten ryhmää, mutta tilastollisesti merkitseviä eroja heidän kanssaan oli kuitenkin enemmän kuin yhdistäviä piirteitä. Venäjänkielisten ja suomalaiskielteisten opiskelijoiden identifioituminen venäjän kieleen oli vahvaa, samoin heidän etninen identiteettinsä oli venäläinen. Asenteet venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan olivat myönteisiä, mutta kielteisiä suomea ja suomalaisia kohtaan. Tässä suhteessa

ryhmä erosi selvästi muista ryhmistä. Venäjänkielisten parissa he viettivät aikaansa usein, mutta lukivat, katsoivat televisiota ja kuuntelivat musiikkia melko harvoin venäjän kielellä. Näissä tilanteissa he eivät käyttäneet suomea useammin, ja kontaktejakin suomenkielisiin oli melko harvoin. Suomen kieleen identifioutuminen niin kielen hallinnan kuin kielen toiveminänkin perusteella oli neutraalia. Perheen kanssa he käyttivät useimmiten venäjää, mutta ystävien kanssa he ilmoittivat käyttävänsä hieman enemmän suomea ja venäjää kuin pelkästään venäjää. Tilanne oli sama lukemisessa käytetyn kielen suhteen. Tilastollisesti merkitseviä eroja oli eniten verrattuna suomenmielisten ryhmän kanssa.

Seuraavaksi kuvaan edellä mainittuja kieli-identiteettityyppejä haastatteluaineiston valossa. Haastattelemani opiskelijat kuuluivat ryhmiin kaksi, kolme, neljä ja viisi, eli ainoastaan ensimmäisen ryhmän – suomenmielisten – edustajia ei haastateltavien joukossa ollut (ks. luvut 5.4.2 ja 5.5.2). Yhtenä syynä ensimmäisen ryhmän edustajien puuttumiseen oli se, että toteutin haastattelut melko pian kyselyaineiston keruun jälkeen, jolloin en vielä ollut suorittanut ryhmittelyanalyysiä. Näin ollen en kiinnittänyt erityistä huomiota heidän löytämiseen ja suostumuksen saamiseen. Analyysin jälkeenkään en tavoittanut suomenmielisten ryhmään kuuluvia. Vain muutama oli kyselylomakkeessa ilmoittanut nimensä ja alustavan suostumuksensa myöhempään yhteydenottoon, mutta yrityksistä huolimatta en saanut kehenkään heistä yhteyttä. Tarkastelen siis seuraavaksi neljää kieli-identiteettityyppiä haastattelujen pohjalta. Olen jakanut haastateltavat tyyppeihin ryhmittelyanalyysin antamien ryhmittelyjen pohjalta.

6.5 Kieli-identiteettityypit haastatteluaineistossa

Viidestätoista haastattelusta löytyi suhteellisen helposti yhdeksän opiskelijaa, joiden puheesta heijastui ryhmittelyanalyysin perusteella muodostunut kuva kieli-identiteettityypeistä. Lopuksi tarkastelen joitakin esiin nousseita pohdintoja suomen kielestä ja suomalaisuudesta suhteessa omaan taustaan riippumatta kieli-identiteettityypistä.

Pohdinnat identiteetistä ja toisaalta keskustelujen kuluessa muotoutuneet tarinat osoittivat, että nuoret olivat pohtineet identiteettiään ja suhdettaan venäläisiin, suomalaisiin ja Suomessa asuvaan venäjänkieliseen yhteisöön jokainen omalla tavallaan. Osa nuorista oli hyvin tietoinen omasta identiteetistään ja suhteestaan ”meihin” ja ”muihin”. Heidän mielipiteensä olivat pohdiskelevia ja kantaa ottavia, kun taas osalla ei ollut selkeää mielipidettä kuulumisesta tai kuulumattomuudesta johonkin ryhmään. Näiden nuorten kommentit olivat lyhyitä, eivätkä he joko osanneet tai halunneet ruveta erittelemään mielipiteitään ja käsityksiään identiteetistään, suhteestaan muihin venäjänkielisiin tai suomalaisiin, kielten käyttöön tai kieliin ylipäätään. Olen poiminut esimerkit molemmantyyppisistä keskusteluista. Haastattelut edustavat neljää kieli-identiteet-

tityyppiä. *Kaksikielisiä* oli kolme, *venäjänkielisiä ja -mielisiä* kaksi, *venäjänkielisiä* kaksi ja *venäjänkielisiä ja suomalaiskielteisiä* kaksi. *Suomenmielisiä* ei haastateltujen joukossa ollut. Vain neljä kahdeksastatoista suomenmielisestä oli antanut alustavan suotumuksensa haastatteluun, mutta jälkikäteen sain heistä vain yhden kiinni, joka ensin suostuttuaan kuitenkin perui tapaamisemme.

6.5.1 Kaksikieliset: "Minä oon siltä väliltä"

Kaksikieleisten ryhmään kuului haastateltavista kolme nuorta miestä. Mihail oli 17-vuotias ja hän oli muuttanut Suomeen Pietarista vuonna 1998 yhdessä venäläisen äitinsä ja suomalaisen isänsä kanssa. Roman oli 18-vuotias ja hän oli muuttanut Pietarista vuonna 1992 venäläisen äitinsä ja isänsä kanssa. Romanin isällä oli inkerinsuomalainen tausta. Pavel oli haastatteluhetkellä 19-vuotias ja hän oli muuttanut Suomeen Petroskoista venäläisen äitinsä, suomalaisen isänsä, sisarustensa ja isoisänsä kanssa.

Ryhmittelyanalyysin perusteella toiseen, kaksikielisten ryhmään kuuluvat haastateltavat tunsivat itsensä "puolikkaaksi", vähän venäläiseksi ja vähän suomalaiseksi, mutta ei oikein selkeästi kummaksikaan. Mihaililla⁴³ epätietoisuus omasta identiteetistä johtui perheestä, jossa toinen vanhemmista oli venäläinen ja toinen suomalainen: "isä on suomalainen ja äiti on venäläinen ja mä, puolikas", Roman taas koki "suomalaistuneensa" asuttuaan maassa lapsesta lähtien. Jotkut nuorista olivat pohtineet identiteettiään, suhdettaan suomalaisiin ja venäläisiin tietoisemmin kuin toiset, jotka omien sanojensa mukaan eivät olleet kysymystä liiemmästi miettineet ja joiden mielestä "ei oo eroo, oonks mä suomalainen tai venäläinen" (Roman). Seuraavassa esimerkissä Pavel peilasi omat tunteuksensa muihin maahanmuuttajiin:

- *Eli he [aikaisemmin muuttaneet] sitten ottivat sinut joukkoonsa?*
- *Tietysti, miksikäs ei, ollaan sentään yhtä verta [naurahtaa]. Ei tietoa, kuka on, ei venäläinen eikä suomalainen, riiputaan jossakin. (- -)*
- *Millaisia ystäviä sinulla on, venäläisiä, suomalaisia? Millaiset suhteet teillä on?*
- *[naurua] no, läheisimmät suhteet on tietysti, minusta tuntuu, kaikesta huolimatta Venäjältä muuttaneisiin, eli sellaisiin kun minä, jotka eivät ehkä tiedä, keitä ovat. (Pavel, esimerkki käännetty venäjältä)*

Pavel tuntui olevan epävarma identiteetistään. Hän halusi haastattelussa puhua venäjää, koska se oli hänen äidinkieliensä ja hän koki pystyvänsä ilmaisemaan itseään paremmin venäjäksi. Hän kävi usein Venäjällä säilyttääkseen kontaktit siellä asuviin ystäviinsä ja voidakseen hankkia venäjänkielisiä kirjoja, levyjä ja videoita. Kuitenkin hän koki isän suomalaisen taustan vuoksi olevansa osittain myös suomalainen: "en voi sanoa, että olisin venäläinen, mutta en voi sanoa että suomalainenkaan, puhtaasti" (Pavel). Hän kertoi toivovansa, että häntä pidettäisiin suomalaisena. Myös Pavelin tuttavat, joita haastateltavieni joukossa oli, toivat hieman paheksuen esiin hänen yrityksensä "suomalaistua". Suomalaistumispyrkimyksiä ei ymmärretty joukossa, jossa muut ilmaisivat selkeästi oman

⁴³ Haastateltavien nimet on muutettu. Kursiivilla olevat repliikit ovat suoria lainauksia haastatteluista. Lihavoinnit ovat omia korostuksiani.

vahvan venäläisen identiteettinsä. Tämä ”suomalaistumisilmiö” mainittiin joi-takin kertoja myös muiden nuorten haastatteluissa: muutamilla oli tuttavias, jotka rittivät liikaa muuttua suomalaisiksi ja unohtaa oman taustansa.

6.5.2 Venäjänkieliset ja -mieliset: ”Minä olen venäläinen ja olen tyytyväinen”

Venäjänkielisiin ja -mielisiin kuului haastateltavista kaksi, Anton ja Darja. Anton oli 16-vuotias ja hän oli muuttanut Suomeen vuonna 1999 Sortavalasta venäläisen äitinsä kanssa. Suomessa hän asui äitinsä ja suomalaisen isäpuolensa kanssa. Darja oli 17-vuotias ja hän oli muuttanut Suomeen vuonna 1994 Petroskoista venäläisen äitinsä ja inkerinsuomalaisen isänsä kanssa, mutta asui kyse-lyn toteuttamisen aikaan kahdestaan äitinsä kanssa. Darjan passiin oli merkitty kansallisuudeksi suomalainen.

Ryhmittelyanalyysin perusteella venäjänmielisten ja -kielisten ryhmään kuuluvat haastateltavat tunsivat olevansa selkeästi venäläisiä ja heidän ystäväpiiriinsä ei kuulunut lainkaan suomalaisia. Ryhmittelyanalyysin perusteella tämän ryhmän opiskelijat olivat identiteetiltään vahvimmin venäjänkielisiä ja venäläisiä. Heille oli tärkeää pysyä omassa ryhmässä, erossa suomalaisista. Nämä nuoret eivät tehneet eroa itsensä ja Venäjällä asuvien venäläisten välillä, vaan kokivat kuuluvansa selkeästi venäläisten joukkoon. Kysyttäessä, kuka haastateltava mielestään on, Anton esimerkiksi vastasi:

Tietysti venäläinen. Olen ylpeä, että olen syntynyt Venäjällä, eikä ole mitään väliä, vaikka en siellä enää asukaan. (– →) vaikka minulle myöhemmin voitaisiinkin antaa Suomen kansalaisuus, niin jään mieluummin venäläiseksi. En halua vaihtaa. (Anton, esimerkki käännetty venäjältä)

Venäjänkielisiä maahanmuuttajia on Suomessa jo sen verran, että he voivat halutessaan olla keskenään sekä koulussa että vapaa-aikana. Darja ja Anton toivat vahvasti esiin oman venäläisen identiteettinsä. He kertoivat, että paikkakunnalla asuvista venäjänkielisistä nuorista useat halusivat selkeästi erottautua suomalaisista omaksi ryhmäkseen, koska yhteisiä pelisääntöjä suomalaisten kanssa ei tuntunut löytyvän. Kuuluminen omaan ryhmään tuki vahvaa ”me venäläiset” -henkeä ja toimi eräänlaisena suojakilpenä suomalaisia vastaan näiden halutessa satuttaa venäjänkielisiä nuoria kiusaamalla heitä, esimerkiksi huomauttelemalla heidän ulkonäöstään ja kielestään tai jättämällä heidät yksin porukan ulkopuolelle:

Kun mie olin yksin, niin se [kiusaaminen] loukkasi minua, kun ne sanovat, mut kun myö oltiin porukassa, mulle oli varmaan ihan sama mitä ne sano. Kun en mie tiä mistä se johtuu varmaan siitä että, en ole yksin. Ja että, en ole yksin ketä kiusataan tai. En mie oikein ossaa selittää mistä se johtuu mut. Aina kun on kavereita ja on paljon niinku, porukkaa niin, ei varmaan, loukkaannu niin paljon siihen. (Darja)

Ero venäläisten ja suomalaisten välillä tuli Darjan mukaan esille pukeutumistyylissä, ulkonäössä, vapaa-ajan viettämisessä ja yleensä maailmankatsomuksessa. ”Myö niinku vietetään vapaa-aikaa ihan eri tavalla kun suomalaiset. Ja ne ei ymmärrä

miten myö vietettään se, ja myö ei ymmärretä miten he viettävät se” (Darja). Haastateltavani toi selvästi esille yhteisymmärryksen puuttumisen suomalaisten ja venäläisten välillä, eikä hän suinkaan ollut ainoa, jolla oli tämä mielipide.

Huolimatta selkeästä rajanvedosta suomalaisten ja venäläisten välille Darja puhui karjalan murretta käyttäen esimerkiksi pronomineja *mie, sie, myö* ja kaksoisgeminaatiota *ossaa, näkköö*. Puheesta kuuli myös paikallisen intonaation ja murteellisen sanaston: *naamasta näkköö*. Karjalan murre ei kuitenkaan näyttänyt mitenkään indeksoivan hänen pohjoiskarjalaista, suomalaista tai suomenkielistä identiteettiään, vaan murre kuului siihen suomen kieleen, jonka hän on oppinut asuessaan Suomessa kuusi vuotta. Hän oli onnellinen siitä, että oli nähnyt vaivaa oppiakseen isänsä tukemana suomen kielen nopeasti Suomeen muutettuaan ja pystyi hyödyntämään kielitaitoaan ystäviensä auttamisessa. Kuitenkaan suomen kieli ei ollut se kieli, jota hän halusi puhua:

Kaikki opettajat sanoo että puhukaa suomea, puhukaa suomea [venäläiset keskenään]. En voi. Siis mie en voi, en tiiä miks. Siis minun äidinkieli on venäjä en mie, en tiiä miks mut en voi puhua niinku suo- suomeks. (– –) Kyllä asiakaspalvelussa myö niiku yritetään, puhua suomee niinku silleen. Mutta, tunnilla ja välitunnilla vähän. Ei oo vaikee mutta siis, semmonen niinku. En tiiä miks mut, en oikein tykkää, että pittää puhua suommee. (Darja)

Esimerkistä käy hyvin ilmi, että suomen kieltä pidetään välineenä, jota tarvitaan opiskellessa ja työskennellessä. Omaa suhdetta äidinkieleen ei välttämättä osata eritellä, mutta se mielletään tärkeäksi osaksi omaa venäläistä identiteettiä. Tämä tuli esille myös usean muun nuoren mielipiteissä, joissa äidinkielen merkitys kommunikoinnin välineenä perheen ja muiden venäjänkielisten välillä korostui.

6.5.3 Venäjänkieliset: ”Joissakin tilanteissa minä olen suomalainen”

Ryhmittelyanalyysin perusteella ryhmään neljä kuului kaksi nuorta naista, Ira ja Anja. Ira oli 19-vuotias ja oli muuttanut Suomeen vuonna 1994 Lipeckistä venäläisten vanhempinsa ja isoveljensä kanssa. Anja oli 18-vuotias ja oli muuttanut Suomeen vuonna 1993 Narvasta, Virosta, inkerinsuomalaisen äitinsä kanssa.

Ira ja Anja identifioivat itsensä ensisijaisesti venäläisiksi, mutta heillä oli ystäväpiirissä sekä suomalaisia että venäläisiä tai he halusivat tutustua suomalaisiin. He eivät erityisesti korostaneet omaa venäläisyyttään, vaan kokivat tuntevansa joissakin tilanteissa itsensä samankaltaisiksi suomalaisten kanssa. Ajan ja kokemusten myötä elämänkatsomus väistämättä muuttuu ja jotkut asiat koetaan tutummaksi kuin tietyt asiat entisessä kotimaassa. Ira oli äskettäin avioitunut venäläisen miehen kanssa ja totesi:

Joissakin tilanteissa avio- aviomieheni ei ymmärrä minua, miten mä käyttäydyn, mutta niinku suomalaiset varmaan ymmärtävät [naurahtaa], koska hän vasta tuli Venäjältä ja hänellä vielä vähän niinku toisenlainen katsomus elämälle. Mutta minä itse huomasin kun mitä niinku pidempi mä asun täällä niin minulla jotkut mielipiteet elämästä ja elämäntilanteesta tai esimerkiksi vaatteista on muuttunut. (Ira)

Sosiaalinen ympäristö muokkaa väistämättä mielipiteitä ja ajatuksia, koska ympäristö välittää tiettyjä merkityksiä, toimintatapoja ja ajatusmalleja niin ihmisten toiminnan kuin kielenkin kautta. Niinpä uudelle tulokkaalle suomalainen elämäntapa näyttää aivan eri valossa kuin muutaman vuoden tai pidemmän aikaa Suomessa asuneelle.

Neljännän ryhmän nuorilla ei ollut mitään suomalaisia vastaan, ja tilanteesta riippuen kaveripiiriin saattoi kuulua suomalaisiakin:

Mä hengailin vain venäläisten kanssa. Kyllä mulla oli suomalaisiakin kavereita. Mä viihdyn sekä venäläisten että suomalaisten kanssa. (Anja)

Ira, jolla ei vielä ollut suomalaisia ystäviä, kertoi toiveistaan tutustua heihin ja tuntea sitä kautta kuuluvansa suomalaisten joukkoon:

Mutta se on tärkeä että seurustelee tai niinku on toisien venäläisien kanssa koska sitten sä voit niinku puhua vapaasti. (– –) Ja nyt minä haluaisin etsiä suomalaisia ystäviä, voisin olla heidän kanssa ja puhua suomea ja niinku olla osa suomalaista elämää. (Ira)

Esteenä kontaktien solmimiselle pidettiin lähinnä heikkoa suomen kielen taitoa, jonka paranemisen myötä tutustumisen suomalaisiin uskottiin helpottuvan. Kielitaidon kautta osallisuuden suomalaiseen yhteiskuntaan nähtiin aukenevan muutenkin paremmin, koska nuorille kielitaito on väylä koulutukseen ja työelämään. Kielitaidon puutteellisuus tulee vastaan lähes millä elämänalueella tahansa. Joitakin asia vaivaa enemmän kuin toisia: *”Jos ei olisi vaikeuksia kielen kanssa, niin kaikki olis aivan ihanaa. Mutta muuten vähän vaikeaa”* (Ira).

6.5.4 Venäjänkieliset ja suomalaiskieliset: ”On mussa aika vahva venäläinen mentaliteetti”

Viidenteen ryhmään kuului kaksi naista, Olga ja Katja. Olga oli 17-vuotias ja hän oli muuttanut Suomeen vuonna 1992 Petroskoista yhdessä inkerinsuomalaisen äitinsä ja venäläisen isänsä kanssa. Katja oli myös 17-vuotias ja hän oli muuttanut Suomeen vuonna 1993 Pietarista yhdessä venäläisen äitinsä kanssa, hänen inkerinsuomalainen isänsä oli muuttanut jo vuotta aikaisemmin.

Olga ja Katja vetivät rajan yhtäältä Venäjällä asuvien venäläisten ja Suomessa asuvan venäjänkielisen yhteisön ja toisaalta venäjänkieliset yhteisön ja suomalaisten välille. He kokivat Venäjällä asuvien venäläisten muodostavan aidon yhteisön, jota he kaipasivat, johon he haluaisivat kuulua ja josta löytyvät aidot, oikeat ystävät. He tiedostivat oman erilaisuutensa verrattuna Venäjällä asuviin uuden kotimaansa ja heikentyneen kielitaitonsa vuoksi. Toisaalta he eivät kokeneet olevansa suomalaisia eikä heillä ollut läheisiä suomalaisia ystäviä, joten varsinaisen ”meidän” ryhmän näytti muodostavan ”muut samankaltaiset”:

(– –) mulla oli suomalaisii kavereita niinku ensimmäisinä vuosina, oikeestaan kuudenteen asti. Sitt seiskalla mul rupes niinku vaihtuu pikkuhiljaa et mä rupesin tutustuun venäläisiin ihmisiin tääl yläasteella, enemmän, ja sit siit se sitte vaihtu kokanaa et periaattes nyt mul ei oo voi sanoo et ei oo yhtäkään hyvää suomalaista kaveria vaan kaikki on venäläisiä, elikkä

meillä on niinku sellane porukka missä **me** niinku vietetään aikaa yhdessä, et täällä yleensä ainaki **me** mun niinku näkökulmasta nii yleensä **kaikki** nää, täällä **venäjänkieliset** pyrkii siis niinku ihan, omiin porukoihin. (– –) kaikilla on se, kuitenkin niin se **vahva se oma venäläinen identiteetti** ja, et niinku kuitenkin pyritään säilyttämään se et koska jos on tullu vaikka ei yheksän vuotiaana ku minä vaan vaikka joskus viistoist vuotiaana, he ei sen pahemmin pysty vaihtaa yhtäkkiä kulttuuria. Et siin on oltava niinku **muiden samankaltaisten** kanssa että **säilyttää sen oman**, niinku sellasen, sen mitä on niinku ollu, se **identiteetti** ja kaikki se, et, se ois varmaan se syy, et koska ja sit on joskus vaikee tulla toimeen vaikka suhtautuu ihan hyvin niinku ihmisiin että hei että, näi ja näi mutta kuitenkin ei välttämättä löydä sitä ihan niinku syvää, miten sen nyt vois sanoo sitä ihmisistä koska **on kuitenkin eri, lähtökohdat ja eri kulttuurit** ja tällaset. (Olga)

Olgalla oli ollut ala-asteella suomalaisia kavereita, mutta myöhemmin kaverit olivat vaihtuneet ”muihin samankaltaisiin”. Nämä muut samankaltaiset mainittiin useissa muissakin haastatteluissa tärkeäksi oman identiteetin säilymisen kannalta. Suomalaisten kanssa ei ole löytynyt yhteistä kieltä siinä mielessä, että olisi opittu ymmärtämään toisen kulttuurisia lähtökohtia ja ajattelutapaa, jolloin ”meidän” ryhmä muodostuu muista venäjänkielisistä. He jakavat yhteisen kulttuurin ja yhteisiä kokemuksia maahanmuuttajuudesta yhteisen kielen välityksellä. Tämä heitä toisiinsa yhdistävä kieli on yleensä venäjä, mutta kulttuuriympäristön vuoksi se sisältää suomenkielisiä sanoja ja muita vaikutteita suomen kielestä, koska tiettyjä asioita ja ilmiöitä ei voi kuvata sillä venäjän kielellä, jota puhutaan Venäjällä: ”kun venäläiset puhuvat keskenään, aika usein he käyttävät sellaisia sanoja mitkä niinku suomalaisia sanoja” (Olga). Nuorten edustamaa kulttuuria ja heidän puhumaansa suomen ja venäjän kieltä voidaankin tarkastella omana ilmiönään, jossa molemmat kielet ja kulttuurit tuovat omia vaikutteitaan (ks. Protassova 2004a, 2004b). Venäjän kieli voi myös unohtua ja yksinkertaistua rakenteeltaan ja sanastoltaan, koska kielen käyttöympäristöt rajoittuvat arjen kielenkäyttöön, suomen kielen hallitessa erityisesti koulun kielenä:

*Mut sit kun menee Venäjälle se on vähän vaikeampaa, vähän vaikeampaa ilmaista itteä et joskus tulee sellais et ei tiedä mitä sanois, et ei löydä sitä sanaa. Että siellä venäjän kielellä vähän vaikeampaa, jossain mielessä koska, no ainakin **niitten** taso jotka asuu Venäjällä. **Ei oikein osa niitten kieli, ne osaa paremmin** [naurahdus]. (– –) Mut en usko että pystyn [opiskelmaan Venäjällä], koska **niitten siis siellä venäjän kieli on paljon parempaa**. Että minä en oikeastaan pääsee mihinkään **tällä venäjän kielellä**, paitsi jos menee johonkin ulkomaalaisille tarkoitettu juttu. (Katja)*

Kaikki haastattelemanuoret olivat ainakin jossakin määrin huolestuneita venäjän kielen taidostaan, koska kielenkäyttötilanteet olivat pääasiassa jokapäiväiseen arkielämään liittyviä. He kertoivat pitävänsä kielitaitoaan yllä puhumisen lisäksi lukemalla, kuuntelemalla radiota ja katsomalla televisiota. Myös internet tarjoaa hyvät mahdollisuudet seurata ajankohtaisia tapahtumia ja pitää yhteyttä Venäjällä ja muissa maissa asuviin ystäviin. Monet olivat huolissaan kirjoitustaitonsa vuoksi, koska koulun muutaman oppitunnin ei katsottu riittävän eikä vapaa-ajalla opintojen ohessa ollut enää voimia omaehtoiseen kirjoittamiseen.

6.5.5 "Mitä mä teen suomen kielellä, on se mitä mä haluisin tehdä venäjän kielellä"

Lähes kaikilla haastattelemistani venäjänkielisistä nuorista oli suomalaiset sukujuuret, mutta suomalaisuus rajoittui lähinnä muistoihin mummon puhumasta "oudosta kielestä, millä ei ole suomen kanssa mitään tekemistä" (Anja) ja siitä, että suomalaisuudesta ei paljoakaan puhuttu. Ainoastaan yksi nuorista, Anja, identifioi itsensä inkeriläiseksi, mutta äidinkielekseen hän mainitsi venäjän:

- *Eli hän [äiti] on puhunut ihan sitä inkerin, kieltä sitten lapsuudesta?*
- *Joo. Meillä perheessä aina puhuttiin keskenään inkeriä.*
- *Eli se on sinunkin äidinkieli?*
- *Ei se oo mun äidinkieli koska, tota mä oon kasvanut ympäristössä, jossa kaikki puhuvat venäjää, ja silloin ku mun äiti puhui omien vanhempien kesken inkeriä ni he eivät halunneet että mä tiesin sen inkeriä koska se oli kiellettyä ennen et jos joku saa selville että sä oot erilainen nii voi lähettää vaikka Siperiaan tai jonnekin mielisairaalaan, ni he pelkäsivät sitä. (—)*
- *Sun äiti, kokeeko hän olevansa ihan suomalainen vai?*
- *Ei kun hän tuntee inkerin-suomalaiseksi (—)*
- *No mites sinä pidät sä itse itsees venäläisenä, inkeriläisenä vai?*
- *Kyllä mä inkeriläisenä. (Anja)*

Muiden nuorten puheessa vanhempien tai isovanhempien suomalaista taustaa ei koettu kovin tärkeänä oman identiteetin kannalta (vrt. kuitenkin Pavelin pohdintoja), mihin usein syynä oli se, että Venäjällä tai muussa entisessä neuvostotasavallassa asuttaessa perheen yhteinen kieli oli venäjä. Kuten yllä olevasta esimerkistäkin kävi ilmi, pelon vuoksi perheessä ei neuvostoaikana uskallettu käyttää omaa kieltä eikä sitä voinut opiskella koulussa. Niinpä varsinkin nuorimmat ovat venäläistyneet ja ovat venäjänkielisiä ja venäläisen kulttuurin kasvatteja:

No mä en oikeestaan koe sitä [olevani suomalainen] koska, et ku ottaa huomioon että mussa on kuitenkin viiskyt prosenttia [hymähtää] suomalaista verta nii mä en ainakaa tunne sitä nii vahvasti. Et se, et mussa on iha ainaki mä tunnen sen et mussa ihan vahvasti se venäläinen mentaliteetti mikä mus on. (Olga)

Kieli-identiteettityyppejä kuvaavissa esimerkeissä tuli esille erilaisia tapoja hahmottaa omaa paikkaa maahanmuuttajataustaisena opiskelijana Suomessa. Haastatteluissa etnisen identiteetin, "meidän" ja "muiden" välisten rajojen pohdittaminen näytti olevan huomattavasti monimutkaisempaa kuin kielellisen identiteetin. Kieleen liittyvien mielipiteiden ja oman kieli-identiteetin määrittely näyttivät tapahtuvan vaivattomammin. Suhde venäjään äidinkielenä oli kaikille itsestään selvä asia: jotkut tyytyivät toteamaan, että se on äidinkieli ja pelkoa sen unohtumisesta ei ole, kun sen kerran on oppinut; jotkut taas toivat selvästi esille, että aikaa venäjän kielen taitojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen ei ollut opiskeluvuokien vuoksi:

Peraatteessa se mitä mä teen suomen kielellä, on se se mitä mä tehaluisin tehdä venäjän kielellä. Et, et ei se ei se pahemmin niinku merkitse mulle niin paljon. Et se on vaa se että ku asuu tässä maassa nii se on niinku niin itsestään selvää. Et osaa sitä ja, puhuu. (Olga)

Vaikka venäjän kieli koettiin itselle läheisemmäksi, oman identiteetin kieleksi, hallitsi suomen kieli opetuskielenä koulussa. Nuoret tiedostivat suomen kielen oppimisen tärkeyden opinnoissa ja työelämässä menestymisen kannalta, mutta samalla tavalla se nostettiin joissakin yhteyksissä tärkeäksi suomalaiseen elämään osallistumisen ja suomalaisiin tutustumisen kannalta. Useimmiten esiin kuitenkin nousi ”pakko” osata suomea, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Kun mie asun täällä, on pakko osata suomen kieltä. Mutta olen tyytyväinen että osaan suomen kieltä, että osaan puhua sillä ja, on hyvä kun tiiät enemmän kun, oma äidinkieli. Mutta oikeesti sanotan en mie oikein tykkää suomen kielestä. Mutta. Olen, niinku tyytyväinen siihen että, osasin, opetella sitä ja että osaan sen. Ja se on niinku tavallaan pakko osata. (Darja)

Suomessa mä puhun täällä suomen kielellä, pakko on sitä. Sitt venäjä, niin koska. Suomen toinen, naapurimaasta on, on Venäjä, se on mun mielestä hyvin tärkeä tietää venäjää, maailmassa kyllä tunnetaan Venäjä ja. Yks maailman puhutuimmista kielistä. (Anja)

Yllä olevat esimerkit kiteyttävät suomen kielen merkityksen monen venäjänkielisen nuoren identiteetille: suomea on pakko osata, koska asuu Suomessa ja todennäköisesti tulevaisuudessa työpaikkakin löytyy Suomesta. Kielestä sinänsä ei tarvitse ”tykätä”, koska varsinainen identiteetin kieli, itselle ”rakas asia” on oma äidinkieli, venäjä. Kaksikielisyys on nuorten mielestä myönteinen asia, ja monen mielessä siintää toive oman äidinkielenkin hyödyntämisestä tulevassa työssä.

Olen edellä kuvannut ryhmittelyanalyysin perusteella muodostuneita kielidentiteettityyppejä yhdeksän haastattelun valossa. Haastateltavien pohdinat identiteetistään, suhteestaan Venäjällä asuviin venäläisiin, muihin Suomessa asuviin venäjänkielisiin ja suomalaisiin sekä venäjän ja suomen kieleen ja kielitaitoon osoittavat, että oman paikan ja identiteetin löytäminen uudessa kotimaassa, kahden kulttuurin ja kielen ympäröimänä, voi olla ristiriitaista, hapuillevaa, ongelmallista neuvottelua tai jopa taistelua. Asiat ja ilmiöt, jotka entisessä kotimaassa tuntuivat itsestään selviltä, ovatkin joutuneet uudessa kotimaassa kyseenalaistetuiksi ja uhatuiksi.

7 TUTKIMUKSEN LOPUKSI

7.1 Tutkimustulosten pohdintaa

Tarkastelin tutkimuksessani Suomessa asuvien venäjänkielisten toisen asteen opiskelijoiden kieli-identiteettiä. Selvitin ensin heidän kielellistä ympäristöään, eli mitä kieliä he käyttivät erilaisissa tilanteissa ja eri ihmisten kanssa ja kuinka usein. Toiseksi tarkastelin heidän etnistä identiteettiään ja heidän asenteitaan venäläisiä ja suomalaisia kohtaan. Kolmanneksi selvitin heidän arvioitaan venäjän ja suomen kielestä, heidän kielellistä identifioitumistaan venäjän ja suomen kieleen ja venäjän- ja suomenkielisiksi, sekä heidän asenteitaan venäjän ja suomen kieltä kohtaan. Etsin myös kielelliseen identifioitumiseen liittyviä tekijöitä sekä tarkastelin, millaisia kieli-identiteettityyppejä tutkimukseen osallistuneiden venäjänkielisten opiskelijoiden joukosta löytyy.

7.1.1 Tutkimuksen kohteena olevien venäjänkielisten opiskelijoiden tausta

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli opiskelijoiden taustan selvittäminen. Kielellisen ja etnisen taustan lisäksi selvitin perheen ja ystävien kanssa sekä muissa arkipäivän tilanteissa käytettyä kieltä (esim. lukeminen, television katselu, musiikin kuuntelu). Lisäksi tarkastelin, miten usein opiskelijat tapasivat venäjän- ja suomenkielisiä ihmisiä kotonaan ja vapaa-aikanaan.

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa sekä ammatillisiin perusopintoihin valmistavassa koulutuksessa lukuvuosina 1999–2000 ja 2000–2001 opiskelevat venäjää äidinkielenään puhuvat maahanmuuttajaopiskelijat. Lopullinen tutkimusjoukko koostui 256 iältään 15–30-vuotiaasta venäjänkielisestä opiskelijasta 35 oppilaitoksesta eri puolilta Suomea. Tutkimus perustui pääasiassa kyselyaineistoon, jonka keräsin keväällä 2000 tutkimukseen osallistuneiden oppilaitosten opettajien avustuksella. Lisäksi haastattelin 20 opiskelijaa keväällä 2001.

Tutkimukseeni osallistuneet opiskelijat olivat suurimmaksi osaksi Venäjältä muuttaneita, äidinkieleltään venäjänkielisiä ja kansallisuudeltaan venäläisiä

nuoria. Heidän joukossaan oli myös kaksikielisiä ja vanhempiansa kautta (inkerin)suomalaisia tai jonkin muun kansallisuuden edustajia. Opiskelijoiden vanhempien äidinkieli oli pääasiassa venäjä, mutta joukossa oli myös joitakin kaksikielisiä ja suomenkielisiä. Etnisen ja kielellisen taustan kartoittaminen osoitti, että tutkimuksen kohdejoukko oli hyvin heterogeeninen, mikä on noussut esille monissa muissakin tutkimuksissa (Davydova 2004; Heikkinen 2003; Jasinskaja-Lahti 2000; Liebkind ym. 2004). Monien perheet olivat monikielisiä ja -kansallisia, vaikka venäjän kieli olikin tutkimusta tehtäessä hallitseva kieli. Joidenkin opiskelijoiden perheeseen suomen kieli ja suomalaisuus olivat tulleet suomalaisen isä- tai äitipuolen kautta.

Kysymys kansallisuudesta osoittautui monelle ongelmalliseksi ja kertoi yleisesti käytössä olevien puhetapojen toistamisesta. Kyselylomakkeissa passiini merkityksi kansallisuudeksi tai kansalaisuudeksi jotkut olivat kirjoittaneet "inkeriläinen", vaikka Neuvostoliitossa ja sittemmin Venäjällä mahdollinen merkintä oli kansallisuuden kohdalla ainoastaan "suomalainen". Myös haastatteluissa nuoret puhuivat sekaisin inkeriläisyydestä, inkerinsuomalaisuudesta ja suomalaisuudesta viitatessaan vanhempiansa tai isovanhempiansa taustaan. Puhetavat jo itsessään osoittivat, että paluumuuttoon liittyvä diskurssi on kaiken kaikkiaan varsin ongelmallinen tutkimukseeni osallistuneille nuorille, ja suomalaisuus eri muodoissaan merkitsee eri asioista yhtäältä puhuttaessa Suomeen muuttoon oikeuttavasta statuksesta ja toisaalta puhuttaessa siitä suomalaisuudesta, jonka keskellä nuoret Suomeessa elävät.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet opiskelijat olivat käyneet kotimaassaan koulua vähintään neljä vuotta, suurin osa yli seitsemän vuotta. Runsas kolmannes ei ollut käynyt ennen toisen asteen opintojaan yhtään vuotta suomalaista peruskoulua, ja keskimäärin opiskelijat olivat käyneet Suomessa koulua neljä vuotta. Monella opettajalla ei kuitenkaan ole mielestään riittävästi tietoa vieras-kielisten oppilaiden ja opiskelijoiden koulutustaustasta (Iskanius 2001), eikä yleensääkään valmiuksia kohdata vieraasta kulttuurista tulevaa lasta (Koponen 2000). Kuitenkin kotimaan opetuskulttuuri antaa lähtökohdat opiskelulle uudessa maassa ja jatko-opinnoissa, joten opettajan ja oppilaan vuorovaikutuksen ja yhteisymmärryksen parantamiseksi tieto koulutus- ja opetuskulttuurien eroista auttaisi kaikkia osapuolia (esim. Laihiala-Kankainen 2000a; 2000b).

Kielivalintojen ja kielenkäyttötilanteiden analyysi osoitti, että opiskelijoiden kieliympäristö on Suomessakin pääosin venäjänkielinen. Vanhempiansa kanssa he käyttivät lähes yksinomaan venäjää, sisarusten kanssa myös suomi oli saanut venäjän ohella jalansijaa. Kuitenkin vain muutama prosentti nuorista oli vaihtanut kielensä venäjämästä yksinomaan suomeksi. Myös ystävien kanssa venäjää puhuttiin suomea useammin. Erityisesti parhaiden ystävien ja seurustelukumppanin kanssa venäjää käytettiin usein, eli läheisin ystäväpiiri löydettiin useimmiten omien joukosta. Maassaoloajan pidentyessä läheisiä ystävyysuhteita solmittiin myös suomalaisten kanssa. Näiltä osin tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kuin Jasinskaja-Lahden (2000) havainnot pääkaupunkiseudun venäjänkielisistä nuorista. Myös Virossa, Latviassa, Saksassa ja Israelissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten keskuu-

dessa venäjä on hallitseva kieli. Sitä käytetään yleisesti kommunikoitaessa oman ryhmän jäsenien kanssa ja vahvistetaan kollektiivista identiteettiä (Kheimets & Epstein 2001; Meng & Protassova 2002b; Vihalemm 1999; Volkov 1999; Yelenskaya & Fialkova 2003). Tutkimustulosten perusteella ei ole kuitenkaan mahdollista sanoa, mikä on ollut syynä siihen, että joidenkin opiskelijoiden perheessä on siirrytty käyttämään yksinomaan suomea. Joissakin perheissä Venäjällä taka-alalla ollut suomalaisuus on saattanut muuttua korostettuun asemaan Suomessa, ja suomen kielestä on haluttu tehdä yksi tunnusmerkki suomalaisuudesta.

Myös muissa arkipäivän kielenkäyttötilanteissa venäjä oli hallitseva kieli. Se oli yleisen keskustelu- ja tärkeistä asioista kertomisen kielen ohella ajattelun ja kaunokirjallisuuden kieli. Suomea käytettiin rinnakkain venäjän kanssa, sen sijaan pelkästään suomea käytti harva. Päivä- ja aikakauslehtiä luettiin kuitenkin enemmän suomen kielellä – joko yksinomaan suomeksi tai venäjän ohella. Nuorimmat (16–19-vuotiaat) opiskelijat käyttivät aktiivisimmin suomea venäjän rinnalla, ja maassaoloajan pidentyessä suomen käyttöfunktiot laajenivat muillakin ikäryhmillä. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin muissa maissa saadut venäjänkielisten nuorten kielenkäyttöä koskevat tulokset. Nuoret arvostavat maan valtakieltä sen yhteiskunnallisen ja ammatillisen merkityksen vuoksi, ja lukevat kirjallisuutta ja lehtiä yhä useammin tai jopa useimmin uuden kotimaansa kielellä (Kheimets & Epstein 2001; Romanov 2000).

Kielen käyttöä tarkasteltiin myös selvittämällä miten usein opiskelijat käyttivät venäjää ja suomea eri tilanteissa. Suurimmat erot kielen käytössä olivat TV-ohjelmien seuraamisessa, sarjakuvien ja nuorten lehtien lukemisessa, musiikin kuuntelussa ja kontakteissa. Suomenkielisiä TV-ohjelmia seurattiin venäjänkielisiä useammin ja sarjakuvia ja nuorten lehtiä luettiin useammin suomen kuin venäjän kielellä. Tätä voitaneen selittää ennemmin käytännön syillä kuin kielen tärkeydellä tai suosimisella. Monilla on kotonaan mahdollisuus katsoa venäjänkielisiä TV-kanavia tai hankkia venäjänkielistä kirjallisuutta, mutta ei kuitenkaan kaikilla. Sen sijaan seurustelu ja ajanvietto samaa kieltä puhuvien kanssa, musiikin kuuntelu ja kaunokirjallisuuden lukeminen ensisijaisesti venäjän kielellä kertonevat enemmän kieleen liittyvistä tunnesiteistä: omalla äidinkielellä merkitykset avautuvat eri tavoin kuin toisella kielellä, joka ei välttämättä välitä syvämerkityksiä samoin kuin äidinkieli. Analyysi osoitti, että mitä useammin opiskelijat tapasivat muita venäjänkielisiä, sitä harvemmin he käyttivät suomen kieltä, ja vastaavasti – mitä useammin he tapasivat suomenkielisiä, sitä harvemmin he käyttivät venäjän kieltä.

Tulokset vahvistavat aikaisempia havaintoja siitä, että maahanmuuttajista puhuttaessa ja heidän koulutustaan ja muita tukitoimia suunniteltaessa ei ole perusteltua pitää tiettyä kieli- tai kansallisuusryhmää homogeenisena. Valitetavan usein yksilönäkökulma jää huomioimatta, ja suunnitelmat tehdään yleistysten pohjalta. Jo tämän tutkimusjoukon taustan tarkastelu osoitti, että opiskelijoiden kielellinen ja etninen tausta vaihtelee yksikielisestä ja -kansallisesta monikieliseen ja -kansalliseen (ks. myös Jasinskaja-Lahti 2000). Äidinkieleen tai kansallisuuteen perustuvat tilastot eivät välttämättä kerro kielitaidosta tai si-

teistä johonkin ryhmään. Yksilön subjektiivisen ja muiden tekemien määrittelyjen erot ja seuraukset olisi tiedostettava, kun suunnitellaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetusta ja koulutusta ja kun puhutaan suoraan oppilaille. Monet opettajat käyttävät puheessaan homogenisoivia ja kategorisoivia nimityksiä maahanmuuttajataustaisista oppilaistaan: venäläisiä ovat kaikki, jotka puhuvat venäjää. Oppilas, jolla on vahva itsetunto, ei välttämättä välitä puhetaivoista, mutta joillekin ulkoa päin annetuista kategorioista voi tulla omaa identiteettiä uhkaava tekijä. Tutkimustulokset antoivat viitteitä siitä, että oikeanlaisilla koulun tarjoamalla oman äidinkielen ja kulttuurin tukitoimilla voidaan vaikuttaa positiivisesti maahanmuuttajataustaisten oppilaiden kielelliseen ja etniseen identiteettiin.

7.1.2 Venäjänkielisten opiskelijoiden etninen identiteetti

Toisena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, millainen opiskelijoiden etninen identiteetti on. Lisäksi tarkastelin venäläisiin ja suomalaisiin asennoitumista sekä yhtäältä venäläisiä ja toisaalta suomalaisia yhdistäviä piirteitä. Tarkastelin opiskelijoiden asenteita venäläisiä ja suomalaisia kohtaan adjektiiviparien avulla. Tulokset osoittivat, että opiskelijat liittivät venäläisiin vahvimmin aktiivisuuden, viisauden, iloisuuden, hyvyden ja hyväntahtoisuuden ja suomalaisiin vastaavasti viisauden, aktiivisuuden, anteliaisuuden, vieraanvaraisuuden ja aloitekykyisyyden. Asenteet olivat venäläisiä kohtaan selvästi myönteisemmät kuin suomalaisia kohtaan. Asennoituminen osoittautui olevan yhteydessä kielen käyttöön ja kontakteihin: mitä enemmän opiskelijat käyttivät kieltä ja mitä useammin he olivat tekemisessä kieliyhteisön kanssa, sitä myönteisemmät olivat heidän asenteensa kyseisen ryhmän edustajia kohtaan. Stereotyyppisten adjektiivien perusteella on kuitenkin kyseenalaista vetää johtopäätöstä siitä, miten opiskelijat todellisuudessa suhtautuvat venäläisiin ja suomalaisiin. Menetelmän tarkoituksena olikin ensisijaisesti arvioida, olivatko asenteet keskimäärin kielteisiä, neutraaleja vai myönteisiä eikä niinkään tarkastella yksittäisiä piirteitä tai luonnehdintoja venäläisistä tai suomalaisista.

Venäläisiä yhdistävistä piirteistä tärkeimpinä opiskelijat pitivät kieltä, kulttuurisia tapoja ja tottumuksia sekä kotimaata. Kieli ja kotimaa olivat opiskelijoiden mielestä tärkeimmät suomalaisiakin yhdistävät piirteet. Haastattelujen perusteella erityisen tärkeinä pidettiin yhteistä kieltä ja elämäkokemusta – venäläistä kulttuurista taustaa, kasvatusta ja koulutusta – sekä maahanmuuttajuutta. Itse etnisyyttä ei pidetty niinkään tärkeänä, koska, kuten opiskelijat itse sanoivat, kyseessä on etniseltä taustaltaan varsin heterogeeninen joukko, jolloin etnisyyden sijasta kieli, yhteinen kulttuurinen tausta ja kokemukset Suomesta yhdistävät vahvimmin (ks. myös Protassova 2004b). Meng ja Protassova (2002a; 2002b) ovat havainneet, että myös Saksan venäjänkielisten keskuudessa – kansallisuudesta riippumatta – kieli on tärkein ryhmää yhdistävä tekijä. Muissakin tutkimuksissa kieli ja yhteiset elämäkokemukset kotimaassa on havaittu merkityksellisiksi omaa ryhmää yhdistäviksi tekijöiksi (Kirch 2004; Laitin 1998; Mihal’cenko & Krujučkova 2002; Romanov 2000; Strel’cova 2001; Volkov 1999; Zdravomyslov 2001). Kieleen sisältyvät

kulttuuriset arvot ja merkitykset ja tapa hahmottaa maailmaa, mistä syystä kielen merkitys yhdistävänä tekijänä on ymmärrettävä. Jotkut opiskelijat kertoivat haastatteluissa pitävänsä kieltä tärkeänä muun muassa siitä syystä, että muiden venäjän kieltä puhuvien kanssa tietää jakavansa saman käsityksen asioista eikä väärinkäsityksiä synny samalla tavalla kuin suomenkielisten kanssa. Omalla äidinkielellä pystytään myös ottamaan selvää asioista ilman erityisiä ponnisteluita.

Tässä tutkimuksessa etniseen identifioitumiseen liittyvät tulokset poikkesivat Jasinskaja-Lahden (2000) tuloksista. Jasinskaja-Lahden mukaan vain vajaa puolet ilmoitti olevansa venäläisiä, kolmannes inkerinsuomalaisia ja vajaa 20 prosenttia suomalaisia. Sen sijaan venäjän kielen äidinkielekseen ilmoitti reilut 80 prosenttia. Tässä tutkimuksessa suurin osa opiskelijoista identifioi itsensä ensisijaisesti venäläiseksi. Kysymykseen ”Kuka olet mielestäsi” 75 prosenttia vastasi ”venäläinen”, 15 prosenttia piti itseään sekä venäläisenä että suomalaisena ja vajaa prosentti suomalaisena. Passiin merkityn kansallisuuden mukaan venäläisiä oli 60 prosenttia, suomalaisia 25 prosenttia ja muita 17 prosenttia. Etnistä identiteettiä kuvaavan summamuuttujan tulosten perusteella yli seitsemänkymmentä prosenttia piti itseään venäläisenä, noin neljännes sekä venäläisenä että suomalaisena ja vain pieni osa identifioi itsensä suomalaiseksi. Neljä kymmenestä kuitenkin halusi identifioitua molempiin ryhmiin. Syynä erilaisiin tuloksiin ovat mitä ilmeisimmin erilaiset tavat esittää kysymyksiä: Jasinskaja-Lahden (2000) tutkimuksessa inkerinsuomalainen identifioituminen oli annettu yhtenä vaihtoehtona, kun taas omassa tutkimuksessani vaihtoehtoina olivat ”venäläinen”, ”suomalainen” ja ”muu”. Yhtäkaikki tulokset kertovat etnisen identifioitumisen kompleksisuudesta. Vanhempien ja oman etnisen ja kulttuurisen taustan, äidinkielen, suomen kielen ja Suomen suomalaisuuden suhteuttaminen omaan identiteettiin ja suomalaisen yhteiskunnan odotuksiin ei ole helppoa.

Kotikieli ja muut kielenkäyttöön ja kielivalintoihin liittyvät tekijät vahvistivat etnistä identiteettiä, niin venäläistä kuin suomalaistakin. Tältä osin tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kuin Jasinskaja-Lahdella (2000). Mitä enemmän ja useammin perheessä ja ystävien kanssa käytettiin venäjää, sitä vahvempi oli myös venäläinen identiteetti. Jos opiskelija oli osannut suomea maahan muuttaessaan, tai jos hänellä oli suomalaisia sukujuuria tai Suomen kansalaisuus, hän tunsi olevansa vahvemmin suomalainen kuin sellainen opiskelija, jolla tällaista taustaa ei ollut. Maassaoloajan pidentyessä tunne suomalaisuudesta vahvistui. Erityisesti kolmen vuoden rajapyykki näytti olevan merkityksellinen, sillä sen jälkeen identifioitumisessa ei tapahtunut muutoksia tämän tutkimuksen tulosten perusteella.

Myöskään Jasinskaja-Lahden (2000) tutkimuksen tulosten perusteella identifioitumisessa jonkin etnisen ryhmän jäseneksi ei näyttänyt olevan merkittäviä eroja eripituisen ajan Suomessa asuneiden keskuudessa, sen sijaan etnisen identiteetin venäläisen ja suomalaisen komponentin merkitys vaihteli ensimmäisen ja kolmannen Suomessa asutun vuoden aikana (ks. myös Kraemer ym. 1995). Maahanmuuton ensimmäisinä vuosina identiteettiä, varsinkin venäläi-

syyttä, kyseenalaistettiin enemmän ja siitä oltiin epävarmoja. Ajan kuluessa etnisen identiteetin venäläinen komponentti, mutta myös tilannesidonnaisuus ja moniulotteisuus korostuivat. Kaksikulttuuriset yksilöt eivät tuoneet esiin molempia identiteettinsä ulottuvuuksia yhtä aikaa, vaan tilanteesta riippuen toista enemmän kuin toista (Jasinskaja-Lahti & Liebkind 2001). Virossa ja Latviassa venäjänkieliset nuoret pitivät itseään venäläisinä, ja heille sekä kieli että etninen ja kulttuurinen tausta olivat tärkeitä identiteetin rakennusaineita (Vihalemm 1999; Volkov 1999), kun taas Saksassa kieli oli etnistä taustaa tärkeämpi identifioitumisen peruste (Meng & Protassova 2002a).

Vaikka kyselytutkimuksella ei päästäkään parhaalla mahdollisella tavalla käsiksi identiteetin tilanteeseen, ajalliseen ja paikalliseen vaihteluun, viittaavat saadut tulokset siihen, että etninen identiteetti ei ole itsestään selvä eikä ongelmaton, vaan riippuu siitä, millaisissa tilanteissa ja suhteessa kehen identiteettiä määritellään. Opiskelijat pitivät itseään venäläisinä erityisesti luonteenpiirteiden, ajatusmaailman, mielipiteiden ja yhteisymmärryksen kautta, jotka jaettiin läheisimpien ystävien kanssa. Myös tapojen, tottumusten ja käyttäytymisen perusteella he kokivat olevansa ensisijaisesti venäläisiä. Noin puolet opiskelijoista haluaisi kuitenkin olla sekä venäläisiä että suomalaisia, mikä viittaa siihen, että etninen identiteetti on taipuvainen mukautumaan ja muuttumaankin ajan ja tilanteen mukaan. Mielenkiintoinen kysymys on myös vanhempien taustan merkitys. Tulosten perusteella vanhempien suomalainen tausta näytti olevan yhteydessä suomalaiseksi identifioitumiseen, mutta missä määrin ja millaisissa tilanteissa se todellisuudessa on tärkeä? Voisi olettaa, että vanhempien suomalainen tausta vahvistaa yhteenkuuluvuutta suomalaisiin ja suomalaiseen kulttuuriin, mutta toisaalta yhtä merkityksellisiä voivat olla myös koulu ja muu sosiokulttuurinen ympäristö tai ikätoverit. Kiinnostavaa on myös pohtia, millaista suomalaista identiteettiä vanhempien tausta itse asiassa vahvistaa – entisessä kotimaassa rakennettua jossakin määrin kuviteltua, myyttistä suomalaisuutta vai Suomessa tuotettua, Suomen suomalaisuutta. Kuten jo tutkimuksen aluksi todettiin, puhe paluumuutosta on paradoksaalista ja luo monin tavoin keinoteokoista suomalaisuutta, jota tutkimuksen nuoretkin näyttävät jossakin määrin toisintavan puheessaan. Jos siis etninen identiteetti on häilyväisempi, muutosalttiimpi ja kyseenalaistetumpi, niin mikä on sitten tilanne kielellisen identifioitumisen suhteen? Muuttuuko suhde äidinkieleen ja suomen kieleen ajan myötä vai pysyykö äidinkieli – valtaosalle siis venäjän kieli – ainoana identiteetin kielinä huolimatta siitä, että kielitaito voi ajan myötä heikentyä?

7.1.3 Venäjänkielisten opiskelijoiden kieli-identiteetti

Kolmantena tutkimuskysymyksenäni oli selvittää, millainen venäjänkielisten opiskelijoiden kieli-identiteetti on. Kieli-identiteetin yhteydessä tarkastelin myös asenteita venäjän ja suomen kieltä kohtaan, venäjän ja suomen kielen itsearvioitua taitoa, venäjän ja suomen kielen osaamisen tarvetta, kielellistä identifioitumista sekä kieli-identiteettiin yhteydessä olevia taustatekijöitä.

Tulosten mukaan asenteet venäjää kohtaan olivat hyvin myönteiset ja suomea kohtaan neutraalit. Opiskelijat liittivät suomen kieleen ensisijaisesti

hyötynäkökulman, mikä viittaa kielen instrumentaaliseen funktioon yhteiskunnassa. Kieliasenteiden analysointi stereotyyppisten adjektiivien avulla ei kuitenkaan yksistään anna luotettavaa kuvaa kieliasenteista (ks. Norton 2000). Suomen kielen instrumentaalinen merkitys tuli esiin myös suomen ja venäjän kielen tarvetta ja kielellistä identifioitumista yksityiskohtaisemmin selvitetäessä, joten asenteiden tarkastelu adjektiiviparien avulla oli siten perusteltua (ks. myös Kraemer ym. 1995).

Venäjän ja suomen kielen taitoa selvitettiin opiskelijoiden itsearvioiden avulla. Tulosten perusteella lähes kaikki opiskelijat arvioivat venäjän kielen taitonsa Euroopan neuvoston kuusiportaisella asteikolla korkeimmalle tasolle, mitä voidaan pitää odotuksenmukaisena, koska kaikki tutkimukseen osallistuneista olivat käyneet useita vuosia koulua kotimaassaan tai olivat muuttaneet Suomeen vasta joitakin vuosia sitten. Joukossa oli kuitenkin muutamia opiskelijoita, jotka arvioivat kielitaitonsa riittävän selviytymiseen vain arkielämän yleisimmissä kielenkäyttötilanteissa. Heidän muita heikommille kielitaitoarvioilleen ei löytynyt mitään selkeää selitystä, koska jotkut heistä olivat asuneet Suomessa vasta muutaman vuoden ja käyneet peruskoulun Venäjällä. Protassovan (2003a, 2003b; 2004a) mukaan kielen muuttuminen ja kielitaidon heikkeneminen on väistämätöntä, ja maahanmuuttajien puheessa on havaittavissa suomen kielen vaikutusta ja jopa asteittaista kielen unohtamista, varsinkin jos perheessä on siirrytty käyttämään suomea. On syytä huomioida harvatkin kielitaitonsa heikommaksi arvioineet, vaikka varsinaista selittävää tekijää ei tämän tutkimuksen tulosten perusteella voitukaan osoittaa. Protassovan tutkimusten perusteella voidaan olettaa, että venäjänkielisten – kuten muidenkin maahanmuuttajataustaisten – lasten ja nuorten kielitaitoon olisi entistä enemmän kiinnitettävä huomiota. Tarvitaan paitsi puitteet opetuksen järjestämiselle, myös pohdintaa opetuksen sisällöistä ja yleensä kielitaidon olemuksesta ja oman äidinkielen merkityksestä identiteetille.

Suomen kielen taidossaan opiskelijat arvioivat parhaimmaksi osa-alueeksi puheen ymmärtämisen. Tekstin ymmärtämisen ja kirjoittamisen taitonsa he arvioivat hieman puheen ymmärtämisen taitoa huonommaksi ja heikoimpana osa-alueenaan he pitivät puhetaitoaan. Nuorimmat, lukiolaiset ja äidinkieleltään kaksikieliset tai suomenkieliset arvioivat suomen kielen taitonsa paremmaksi kuin yli 20-vuotiaat, ammattikoululaiset tai äidinkieleltään yksinomaan venäjänkieliset. Näiden tekijöiden yhteisvaikutusta ei kuitenkaan havaittu käytetyillä analyysimenetelmillä. Suomessa asuminen vaikutti odotuksenmukaisesti suomen kielen taidon arviointiin: mitä kauemmin opiskelijat olivat asuneet Suomessa, sitä paremmaksi he arvioivat kielitaitonsa kaikilla osa-alueilla. Myös Jasinskaja-Lahden ja Liebkandin (2001) tutkimusten tulokset osoittavat samaa, vaikka niissä käytetyt kielitaidon arvioinnin mittarit ovatkin kielitaidon arvioinnin asiantuntijoiden mukaan kyseenalaisia niiden tulkinnanvaraisuuden ja yleisluonteisen muotoilun vuoksi (Tarnanen & Suni 2005).

Kielitaidon tarpeiden analyysin perusteella opiskelijat arvioivat tarvitsevänsä suomen kieltä ensisijaisesti hyvän työpaikan ja koulutuksen saamiseen tulevaisuudessa. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia aikaisempien venäjän-

kieliseen diasporaan liittyvien tutkimustulosten kanssa (Kheimets & Epstein 2001; Romanov 2000; Vihalemm 1999; Yelenskaya & Fialkova 2003). Tässä tutkimuksessa suomen kieli koettiin kuitenkin tärkeäksi myös tasapainoisuuden tunteen vuoksi sekä suomalaisten ystävien saamiseksi (ks. myös Volkov 1999). Toisin sanoen opiskelijat arvioivat tarvitsevansa suomea ensisijaisesti opiskeluun ja myöhemmin työelämässä pärjäämiseen ja sitä kautta oman paikan löytymiseen yhteiskunnassa. Heidän toiveensa oli myös löytää suomalaisia ystäviä ja oppia kieltä niin, että he tuntisivat olonsa kaikin puolin hyväksi, eli integroituisivat suomalaiseen yhteiskuntaan (esim. Jasinskaja-Lahti 2000). Venäjän kielen osaamisen motiiveina korostuivat enemmän kielen osaamisen merkitys henkisen tasapainoisuuden ja ystävien kanssa kommunikoinnin kannalta, ja vasta sen jälkeen mainittiin työ ja koulutus.

Opiskelijat pitivät itseään pääasiallisesti venäjänkielisinä ja venäjän kieltä itselleen läheisempänä ja tärkeämpänä kielenä kuin suomea. Identifioituminen venäjänkieliseksi sisälsi sekä uskollisuuden kieltä kohtaan että kielen asiantuntijuuden, eli hyvän kielitaidon ja kyvyn toimia kielellä monenlaisissa tilanteissa. Erityisesti Ramptonin (1995) kuvaama uskollisuuden ns. periytyvä luonne korostui venäjän kieleen identifioitumisessa. Ramptonin (1995) mukaan affektiivinen side kieleen muodostuu sen sisältämisestä kulttuurisista piirteistä, arvoista ja merkityksistä.

Identifioitumisessa suomen kieleen ja suomenkieliseksi oli sen sijaan selvemmin havaittavissa kaksi ulottuvuutta: yhtäältä korostui kielen asiantuntijuus ja valittavissa oleva uskollisuus, ja toisaalta tavoitteellisuus ja toivottu kielitaito ja sitä kautta suomenkielisten joukkoon integroituminen (Rampton 1995; Laine & Pihko 1991; Norton 2000). Myönteisempää suhtautuminen suomen kieleen oli silloin, kun puhuttiin kielen oppimisen tavoitteellisuudesta ja toivomisesta. Tämä on ymmärrettävää, koska kielitaito on tärkeä opiskelussa, työelämässä, sosiaalisissa suhteissa sekä yleensä yhteiskuntaan kotoutumisessa. Identifioituminen kieleen, sen välittämiin arvoihin ja merkityksiin oli suomen kielen osalta todennäköisesti valintaa, ryhmärajojen yli ja välillä käytyjen sosiaalisten neuvottelujen tulosta. Se, että kielen asiantuntijuuden perusteella tapahtuva identifioituminen oli pikemminkin neutraalia kuin myönteistä, saa tukea Ramptonin (1995) teoriasta, jonka mukaan asiantuntijuudessa korostuu kielenhallinta ja kyky käyttää kieltä, mikä taas ei välttämättä edellytä voimakasta identifioitumista ja tunnesidettä kieleen. Asiantuntijuus ja uskollisuus voivat kuitenkin olla limittäisiä ja vuorovaikutuksessa keskenään, mitä osoittaa tässä tutkimuksessa tunnesidettä ja identifioitumista kuvaavien väittäminen latautuminen samalle faktorille kielenhallinnan kanssa. Kielellistä identifioitumista koskevat tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kuin monissa entiseen Neuvostoliittoon kuuluneissa maissa, Virossa, Latviassa, Saksassa ja Israelissa tehdyissä tutkimuksissa venäjän kielen ja toisen kielen merkityksestä identiteetille.

Taustatekijöistä äidinkieli, kotikieli ja koulunkäynti Suomessa olivat selvimmän yhteydessä kielelliseen identifioitumiseen. Jos opiskelijan äidinkieli oli yksinomaan venäjä tai kotona puhuttiin ainoastaan venäjää, hän piti venäjän kieltä itselleen läheisempänä kuin sellainen opiskelija, jolla oli suomi toisena

äidinkielenä ja jonka kotona puhuttiin venäjän lisäksi suomea. Vastaavasti suomenkieliset ja kotonaan suomea puhuvat pitivät suomen kieltä itselleen läheisempänä kuin yksinomaan venäjänkieliset ja venäjää puhuvat. Koulunkäynnillä Suomessa oli myönteinen vaikutus sekä venäjän- että suomenkieliselle kieli-identiteetille. Näyttäisi siis siltä, että koululla on tärkeä rooli vieraskielisten oppilaiden kulttuurisen identiteetin tukijana. Peruskoulunsa muualla käyneet asettivat suomen kielen osaamiselleen suurempia toiveita ja odotuksia, eli heidän toiveminänsä oli voimakkaampi kuin Suomessa koulua käyneillä. Peruskoulunsa muualla käyneiden tavoitteet kohdistuivat siten ensisijaisesti kielen oppimiseen suomenkielisten joukkoon integroitumiseksi, kun taas peruskoulunsa Suomessa käyneet kokivat kielen muuten itselleen läheisemmäksi. Näyttää siltä, että kielen oppiminen, kielen käyttö ja kielellisen identiteetin rakentaminen ei ole kiinni pelkästään oppijasta itsestään, vaan koko siitä sosiokulttuurisesta kontekstista, johon oppija on osallisena (Norton 2000).

Etninen identiteetti, kieli- ja kansallisuusasenteet, kielenkäyttö eri tilanteissa ja itsearvioitu kielitaito osoittautuivat olevan yhteydessä kielelliseen identifioitumiseen. Erityisesti etninen identiteetti ja kielellinen identifioituminen – venäläisyys ja venäjänkielisyys ja vastaavasti suomalaisuus ja suomenkielisyys – näyttävät olevan vahvasti yhteen kietoutuneita. Myös kielen käytöllä eri tilanteissa ja kielen käytön useudella sekä kieli- ja kansallisuusasenteilla oli merkitystä kielellisen identiteetin muotoutumiselle ja identiteetin vahvuudelle. Mitä enemmän ja useammin kieltä käytettiin ja mitä myönteisemmät asenteet kieltä ja kielenpuhujia kohtaan olivat, sitä vahvempi tunneside ja identifioitumisen aste kieleen oli. Kyseessä ovat keskenään tiiviisti vuorovaikutuksessa olevat ilmiöt, joten kausaalisia suhteita siitä, mikä tekijä vaikuttaa mihin, ei voida tämän tutkimuksen perusteella luotettavasti osoittaa. Tulokset kuitenkin osoittavat, että näiden tekijöiden välillä on vahva vastavuoroinen suhde.

7.1.4 Kieli-identiteettityypit

Selvitin monimuuttujamenetelmiä käyttäen kielellisen identifioitumisen, etnisen identiteetin, kieli- ja kansallisuusasenteiden ja kielenkäytön välisiä suhteita. Lisäksi muodostin kuvauksia erilaisista kieli-identiteettityypeistä ryhmittelyanalyysin avulla. Regressioanalyysi vahvisti edellä mainittujen tekijöiden yhteen kietoutuneisuutta. Etninen identiteetti selitti selvimmin venäjän kieleen ja venäjänkieliseksi identifioitumista, samoin myös suomen kielen hallintaa ja toiveminää, mutta jälkimmäistä ei yhtä selvästi. Venäjän kielen käyttö perheen kanssa ja arkipäivän eri tilanteissa sekä asenteet venäjän kieltä kohtaan ja venäjän kielen taito selittivät myös venäjän kieleen identifioitumista siten, että mitä myönteisemmät asenteet olivat tai mitä enemmän ja useammin kieltä käytettiin, sitä läheisemmäksi venäjän kieli koettiin.

Suomen kieleen identifioituminen ja kielen läheiseksi kokeminen oli sitä vahvampaa, mitä paremmaksi opiskelijat arvioivat suomen kielen taitonsa, mitä suomalaisempänä he pitivät itseään ja mitä useammin he tapasivat suomea puhuvia ihmisiä. Suomen kieleen asetetut toiveet ja odotukset, eli suomen kielen toiveminä, oli sitä voimakkaampi, mitä myönteisempiä asenteet suomen

kieltä ja suomalaisia kohtaan olivat, mitä enemmän suomen kieltä käytettiin ystävien kanssa ja mitä suomalaisempi identiteetti oli. Regressioanalyysi antoi viitteitä siitä, mitkä tekijät olivat yhteydessä keskenään. Tulosten perusteella kausaalisuhteista ei kuitenkaan voida varmuudella puhua, koska esimerkiksi etnistä identiteettiä mallinnettaessa kielellinen identifioituminen, kieliasteet ja kielenkäyttö näyttivät toimivan selittävinä tekijöinä. Voitaneekin olettaa, että kieleen, etnisyyteen ja asenteisiin vaikuttavat sekä sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, eli kaikki ne ihmiset, joiden kanssa yksilö on tekemisissä että ne kulttuuriset työkalut, joita hän eri tilanteissa kommunikoidessaan käyttää. Myös kieliryhmien väliset epäviralliset valtasuhteet vaikuttavat kielen valintaan eri kommunikointitilanteissa (Grosjean 1982; Norton 2000; Phillipson ym. 1994). Venäjänkielisten ja muiden vieraskielisten kanssa kommunikoidessaan maahanmuuttajanuoret ovat keskenään tasaveroisempia kuin suomenkielisten kanssa, mikä luultavasti vaikuttaa myös identiteetin tilanteiseen rakentamiseen.

Tutkimuksen keskeisimpänä tuloksena voidaan pitää ryhmittelyanalyysin avulla tuotettuja kuvauksia erilaisista kieli-identiteettityypeistä. Ryhmittelyn tuloksena muodostui viisi kieli-identiteettityyppiä, joiden etninen identiteetti, kieli-identiteetti, kieli- ja kansallisuusasteet, kielenkäyttötilanteet ja kielikontaktien määrä ja laatu sekä maassaoloajan pituus erosivat toisistaan. Kieli-identiteettityyppejä olivat suomenmieliset, kaksikieliset, venäjänkieliset ja -mieliset, venäjänkieliset sekä venäjänkieliset ja suomalaiskieltaiset. Ryhmittelyanalyysin tuloksena syntyneitä ryhmiä analysoitiin myös haastatteluaineiston pohjalta, jotta tilastollisin menetelmin saatujen profiilien osuvuutta voitaisiin arvioida ja samalla saada konkreettisia esimerkkejä siitä, miten opiskelijat itse kuvaavat itseään, suhdetta taustaansa sekä venäjän ja suomen kieleen.

Kieli-identiteettityyppien nimet kuvaavat niiden keskeisiä piirteitä. *Suomenmieliset* (7 % opiskelijoista) pitivät itseään ensisijaisesti suomalaisina ja suomenkielisinä, käyttivät useammin suomea kuin venäjää ja tapasivat pääasiassa suomenkielisiä ihmisiä. Kotonaan he puhuivat venäjää ja suomea tasavertaisesti. Venäjänkieliseen taustaansa ja venäjän kieleen he suhtautuivat melko neutraalisti. Akkulturaatioteorian ja etnolingvistisen identiteettiteorian valossa suomenmieliset näyttäisivät suosivan pääasiassa assimilaatiota, eli sulautumista suomalaisiin. Haastatteluaineistosta ei löytynyt yhtään tämän tyyppin edustajaa. Tämä johtuu osaksi siitä, että toteutin haastattelut ennen ryhmittelyanalyysiä, enkä näin ollen kiinnittänyt erityistä huomiota juuri tämän tyyppin haastateltavien löytämiseen. Suomalaiseksi itsensä identifioivat olivat alun perinkin haluttomampia osallistumaan haastatteluun, eli he eivät olleet kirjoittaneet nimeään kyselylomakkeeseen yhtä usein kuin muut myöhempää yhteydenottomahdollisuutta tiedusteltaessa. Kuitenkin juuri tämän ryhmän edustajia olisi ollut mielenkiintoista haastatella, ja selvittää tarkemmin myönteistä suhdetta suomalaisuuteen ja suomen kieleen ja vastaavasti muista poikkeavaa asennoitumista venäläiseen taustaan ja venäjänkielisyyteen. Vaikuttaisi siltä, että suomenmieliset eivät ole erityisen halukkaita puhumaan identiteettiöstään ja asenteistaan. Tämä voi viitata siihen, että he kokevat assimi-

laatiotoiveensa muista venäjänkielisistä poikkeavaksi, eivätkä siksi ole siitä halukkaita puhumaan – varsinkaan kun haastattelijana olisi ollut suomalainen.

Kaksikieliset (20 % opiskelijoista) pitivät itseään sekä venäläisinä että suomalaisina ja heidän kielellinen identifioitumisensa venäjän ja suomen kieleen ja molempien kielten puhujaksi oli voimakasta. Kaksikieliset käyttivät venäjää ja suomea lähes tasavertaisesti ja yhtä usein. Perheen kanssa hallitsevana kielenä oli venäjä, mutta ystävien kanssa ja lukiessaan he käyttivät yhtä usein molempia kieliä. Identifioituminen sekä suomalaisiksi että venäläiseksi ja molempien kielten puhujaksi nousi esille myös haastatteluaineistosta. Toisaalta myös epätietoisuus omasta identiteetistä kuvastui joidenkin haastateltavien puheessa. Kaksikieliset näyttäisivät suosivan pääasiallisesti ingroituamista akkulturaatioasenteenaan.

Venäjänkieliset ja -mieliset (34 % opiskelijoista) muodostivat suurimman ryhmän tutkimusaineistossa. Heidän venäläinen etninen identiteettinsä ja suhteensa venäjän kieleen oli kaikkein vahvin ja heidän asenteensa venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan olivat hyvin myönteiset. He puhuivat ja käyttivät pääasiassa venäjää niin perheensä ja ystäviensä kanssa kuin myös muissa arkipäivän tilanteissa. Suomen kieltä he eivät kokeneet itselleen kovinkaan läheiseksi, mutta halusivat kuitenkin oppia sitä. Kukaan heistä ei pitänyt suomea äidinkielenään ja heille oli tärkeää pysyä omassa ryhmässään, erossa suomalaisista. Tätä tyyppiä edustavat haastateltavat eivät tehneet eroa itsensä ja Venäjällä asuvien venäläisten välillä, vaan kokivat kuuluvansa selkeästi venäläisten joukkoon. He ilmaisivat kuitenkin huolensa venäjän kielen taidostaan, joka oli heidän mielestään heikentynyt erityisesti kirjoitustaidon osalta. He katsoivat suomen kielen opiskelun ja muiden opintojen vievän niin paljon tilaa, ettei omaehtoiselle venäjän kielen opiskelulle jäänyt enää riittävästi aikaa. Venäjänkieliset ja -mieliset näyttivät suosivan selkeimmin separaatiota akkulturaatioasenteenaan.

Myös *venäjänkieliset* (23 % opiskelijoista) identifioivat itsensä vahvasti venäläisiksi ja venäjänkielisiksi ja he kaikki pitivät venäjää ainoana äidinkielenään. Suomen kieltä he eivät kokeneet itselleen läheiseksi. He puhuivat perheensä kanssa lähes yksinomaan venäjää, ystävien kanssa myös suomea. Heidän asenteensa venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan olivat hyvin myönteiset, mutta eivät kuitenkaan yhtä myönteiset kuin venäjänkielisten ja -mielisten. Suomen kieleen ja suomalaisiin he suhtautuivat neutraalisti. Haastateltavat kertoivat, että heillä oli ystäväpiirissä sekä suomalaisia että venäläisiä tai että he haluaisivat tutustua enemmän suomalaisiin. Nämä nuoret eivät erityisesti korostaneet omaa venäläisyyttään, vaan kokivat olevansa joissakin tilanteissa samankaltaisia suomalaistenkin kanssa. Myös tämän ryhmän opiskelijat näyttäisivät suosivan separaatiota, mutta toive saada enemmän suomalaisia ystäviä viittaa siihen, että he eivät erityisesti korosta kyseistä akkulturaatioasennetta.

Viidennen kieli-identiteettityypin muodostivat *venäjänkieliset ja suomalaiskieliset* (16 % opiskelijoista). Ryhmä erosi muista selvimmin kielteisissä asenteissaan suomen kieltä ja suomalaisia kohtaan ja erityisen myönteisissä asenteissaan venäjän kieltä ja venäläisiä kohtaan. Heidän venäläinen identi-

teettinsä ja suhteensa venäjän kieleen oli vahva ja he tapasivat usein muita venäjänkielisiä. Perheensä kanssa he puhuivat lähes yksinomaan venäjää, ystäviensä kanssa puolet kertoi puhuvansa venäjän lisäksi myös suomea. Haastatteluissa opiskelijat vetivät rajan yhtäältä Venäjällä asuvien venäläisten ja Suomessa asuvan venäjänkielisen yhteisön välille ja toisaalta suomenvenäläisten ja suomalaisten välille. He kokivat Venäjän venäläisten muodostavan aidon yhteisön, jota he kaipasivat ja johon he halusivat edelleen kuulua. He pitivät itseään erilaisina kuin Venäjällä asuvat venäjänkieliset heikentyneen kielitaitonsa vuoksi. Toisaalta he eivät kokeneet olevansa suomalaisia eikä heillä ollut läheisiä suomalaisia ystäviä. Näiden tulosten perusteella näyttää siltä, että venäjänkieliset ja suomalaiskieliset suosivat kaikkein vahvimmin separaatiota. Heidän suomalaisiin ja suomen kieleen kohdistamiensa kielteisten asenteiden perusteella ei näyttäisi todennäköiseltä, että heidän akkulturaatioasenteensa tulisi merkittävästi muuttumaan.

Kaiken kaikkiaan venäläisyyteen liitettiin usein synnyinmaan ja alkuperän lisäksi venäjän kieli. Vaikka useat nuoret olivatkin huolestuneita äidinkielen taitonsa heikkenemisestä, kokivat he sen kuitenkin itselleen läheisimmäksi kieleksi, oman identiteetin kieleksi, jolla on mahdollista ilmaista ajatuksensa, tunteensa, mielipiteensä ja *"ottaa kaikista asioista selvää"*. Tutkimustulosteni perusteella on myös ilmeistä, että vahva suhde omaan äidinkieleen tukee venäläistä identiteettiä, mutta ei toisaalta sulje pois kaksikielistä ja -kulttuuristakaan identiteettiä. Kielen perusteella identifioituminen ei välttämättä tapahdu nimenomaan kielenkäytön kautta, vaan kielen yhteisöä yhdistävän symbolisen merkityksen kautta (Rampton 1995; Stefanenko 1999).

Kaikilla haastattelemillani nuorilla suomen kielen taito vaikutti olevan hyvällä pohjalla. Myös peruskouluiän jälkeen Suomeen muuttaneet olisi kuitenkin saatava entistä paremmin suomen kielen opetuksen piiriin, koska aikaisemmat havainnot ja haastattelemini nuorten kokemukset osoittavat, että juuri tästä joukosta syrjädytään muita helpommin (esim. Romakkaniemi 1999). Tutkimukseni nuoret – myös suomalaiskieliset – olivat tiedostaneet hyvin suomen kielen merkityksen tulevaisuutensa kannalta ja pyrkivät kehittämään aktiivisesti kielitaitoaan. Useilla suomen kielestä oli tullut vahvempi kieli, koska he olivat käyneet ainakin osittain suomenkielisen koulun ja osa opiskeli jo ammattiin suomen kielellä. Nuorten suhde omaan taustaansa ja äidinkieleensä on kuitenkin pysynyt vahvana huolimatta ulkopuolelta tulevasta paineesta oppia suomen kieli ja suomalainen elämäntapa mahdollisimman nopeasti. Tutkimukseni tulokset tuovat mielestäni vakuuttavasti esille sen, että lasten ja nuorten kohdalla nimenomaan oman äidinkielen säilymiseen ja kehittämiseen pitäisi kiinnittää erityistä huomiota ja tuoda tämä myös vanhempien tietoisuuteen. Myönteinen suhde omaan taustaan ja äidinkieleen helpottaa myös suomalaisen kulttuurin ja kielen omaksumista.

7.2 Tutkimusmenetelmän arviointia

Venäjänkielisten toisen asteen opiskelijoiden kieli-identiteettiä selvitettiin tässä tutkimuksessa tilastollisin menetelmin kyselyaineiston pohjalta. Perusjoukosta – venäjänkieliset toisen asteen opiskelijat – valittiin harkinnanvaraista otantaa käyttäen noin 460 opiskelijaa 35 oppilaitoksesta Helsingistä, Vantaalta, Espoosta, Lohjalta, Porvoosta, Turusta, Tampereelta, Jyväskylästä, Lahdesta, Imatralta, Lappeenrannasta, Joensuusta ja Kuopiosta. Kyselyn palautti 62,6 prosenttia opiskelijoista. Jos huomioimatta jätetään ne opiskelijat, jotka eivät olleet tavoitettavissa kyselyn toteuttamishetkellä, nousi palautusprosentti 80:een. Lopullisen aineiston muodostivat 256 opiskelijan vastaukset, joten otoksen voidaan katsoa edustavan hyvin tutkimuksen perusjoukkoa.

Tämän tutkimuksen tuloksia ei voida sellaisenaan yleistää kaikkiin Suomessa asuviin venäjänkielisiin maahanmuuttajanuoriin, vaan ne kuvaavat tutkimuksen perusjoukkoa – toisen asteen venäjänkielisiä opiskelijoita. Tulosten yleistämistä perusjoukkoon tai laajemmin venäjänkielisiin maahanmuuttajanuoriin rajoittaa käytetty otantamenetelmä. Resurssit eivät mahdollistaneet satunnaisotantaa väestörekisterin pohjalta, vaan otannassa piti käyttää harkinnanvaraisuutta ja kyselyn toteuttamisessa oppilaitosten apua. Näistä rajoituksista huolimatta tutkimustuloksia voidaan pitää suuntaa antavina tarkasteltaessa eri puolilla Suomea asuvien venäjänkielisten nuorten kielten käyttöä ja kielellistä ja etnistä identifioitumista, varsinkaan kun muita kattavia kartoituksia tai tutkimuksia tästä aiheesta ei ole aikaisemmin tehty. Tulosten yleistäminen kaikkiin venäjänkielisiin nuoriin ei ole tarkoituksenmukaista siitäkään syystä, että opiskelijoiden elämäntilanne voi erota huomattavasti niistä nuorista, jotka eivät ole onnistuneet saamaan opiskelupaikkaa tai ovat jo työelämässä.

Tutkimuksen mittarit suunniteltiin kielen, etnisyyden ja identiteetin välisiä suhteita kuvaavia teorioita ja aikaisempien tutkimusten tuloksia soveltaen. Taustatietoja ja kielenkäyttöä selvittävät kysymykset olivat luokitteluasteikkolaisia ja kielen käytön useutta sekä kieli-asenteiden, kieli-identiteetin, etnisen identiteetin ja kansallisuusasenteiden rakenteen selvittämiseen käytetyt mittarit välimatka-asteikkolaisia. Mittareiden reliabiliteettitarkasteluilla sekä faktorianalyyseillä pyrittiin varmistamaan, että analyysiin otettiin mukaan vain sellaiset väittämät ja kysymykset, jotka mittasivat tutkittavia ilmiöitä. Väittämistä ja kysymyksistä poistettiin ne, jotka eivät tarkasteltujen tunnuslukujen perusteella mitanneet luotettavasti sitä, mitä niiden oli ajateltu mittaavan. Tutkimuksessa käytetyt mittarit osoittautuivat esitestauksen puuttumisesta huolimatta pääosin toimiviksi ja luotettaviksi, ja käytettyjen mittareiden voidaan katsoa mittaavan niitä asioita, joita niiden oli suunniteltukin mittaavan.

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa mittaus (tässä tapauksessa asenteiden, kieli-identiteetin ja etnisen identiteetin) perustuu tutkijan subjektiivisiin valintoihin ja kysymystenasetteluiden pohjalta luotuihin mittareihin, ja vastaajien oletetaan jakavan jokseenkin sama käsitys tutkimuksen ilmiöistä, kuten identi-

teetistä, kulttuurista ja kielitaidosta. Esimerkiksi kieli- ja kansallisuusasenteiden mittaaminen adjektiiviparien avulla perustuu stereotyyppioihin, mitkä eivät nykykäsityksen mukaan mittaa todellisia asenteita vaan ainoastaan esitettyjen adjektiivien perusteella muodostettua asennoitumista (Valli 2001). Kieliasenteita voisikin päästä mittaamaan tarkoituksenmukaisemmin kielen valinnan, kielellisen käyttäytymisen tai kielenoppimisen tulosten kautta (Baker 1992; Kalaja 1999). Kieliasenteet ovat luonteeltaan sosiaalisia ja joihinkin kieliin suhtaudutaan myönteisesti siitä syystä, että niiden puhujia arvostetaan yhteisössä heillä olevan korkean statuksen ja vallan perusteella (Edwards 1999; Kalaja 1999).

Subjektiiivisuus on ilmeistä myös tämän tutkimuksen muita kuin kieli- ja kansallisuusasenteita selvittäviä mittareita ja tuloksia tarkasteltaessa. Poisjätetyt väittämät olivat useimmiten sellaisia, joiden muista väittämistä poikkeava vastausjakauma oli loppujen lopuksi hyvin odotettava, mutta mitä en kyselyä suunnitellessani ollut osannut ottaa huomioon samantyyppisen aikaisemman tutkimuksen puutteen vuoksi. Mittareiden jatkokehittely olisi mielestäni kuitenkin mahdollista, koska pääosin ne olivat toimivia ja sisäisesti yhdenmukaisia.

Tutkimuksen sisällöllisen luotettavuuden pohdinta herättää joukon kysymyksiä. Onko kieli-identiteettiä ylipäättään mahdollista tutkia kyselyllä? Voidaanko kyselyn sisältämien teemojen katsoa kuvaavan kieli-identiteettiä, etnistä identiteettiä tai kieli-asenteita? Voidaanko kyselyn teemojen välisiä suhteita tarkastella ja sanoa niiden kuvaavan asenteiden ja identiteetin yhteenkietoutuneisuutta? Voidaanko käytettyjen mittareiden perusteella kuvata tilanteista identiteetin vaihtelua? Laadullisten tutkimusmenetelmien kannattajat ovat usein kritisoineet sosiaaliseen todellisuuteen liittyvien ilmiöiden – kuten identiteetin – kuvaamista kvantitatiivisin menetelmin (esim. Rajala 2001). Keskustelua on herättänyt muun muassa se, missä määrin identiteetin voidaan katsoa sisältävän tiettyjä valmiiksi oletettuja piirteitä ja voidaanko identiteetti jakaa alakategorioihin näiden ominaisuuksien perusteella.

Vaikka monet kyselyaineistoihin ja mittareihin perustuvat mallit ovatkin staattisia ja tarjoavat tutkittavasta ilmiöstä vain poikkileikkauksen omaisen kuvan, pystytään niiden kautta kuitenkin kehittämään ja testaamaan teorioita ja hypoteeseja. Menetelmän avulla saadun tiedon pinnallisuuden tai syvyyden ja sitä kautta määrällisen ja laadullisen tutkimuksen vastakkainasettelu ei mielestäni ole perusteltua. Kuten Töttö (2004) on todennut, tarkoituksenmukaisempaa olisi tarkastella käytettyjä menetelmiä asetettujen tutkimusongelmien kautta pohtimalla, millaisella aineistolla niihin pystytään vastaamaan. Eli ei ole olemassakaan oikeata tai väärää menetelmää, on vain erilaisia tutkimuskysymyksiä, aineistoja ja analyysimenetelmiä. Tässä tutkimuksessa asetettuihin tutkimuskysymyksiin on onnistuttu vastaamaan käytetyin menetelmin, mutta ilmiöiden syiden ja seurausten pohtiminen on rajallista. Tässä näkyy yksi olennainen määrällisen ja laadullisen tutkimuksen ero: määrällisellä aineistolla ja tilastollisilla menetelmillä pystytään osoittamaan jonkin ilmiön yleisyys tutkimusjoukon keskuudessa sekä tarkastelemaan mitattujen ilmiöiden suhdetta toisiinsa poikkileikkauksen omaisesti. Tarvittaessa mittaaminen voidaan toistaa

jonkin ajan kuluttua, jolloin saadaan tietoa myös muutoksesta käytettyjen muuttujien suhteen. Laadullisella lähestymistavalla sen sijaan voitaisiin keskittyä tarkastelemaan tiettyä ilmiötä syvällisemmin ja pohtimaan aineiston tarjoamia tulkintoja ilmiön rakentumiselle, prosessoinnille ja tilannesidonaisuudelle – mutta yleensä pienemmässä joukossa, tapauskohtaisemmin. Sen sijaan ilmiöiden laajuudesta laadulliset aineistot eivät anna kuvaa, eikä niiden perusteella pyritä yleensä tekemään yleistyksiä.

Aineistonkeruuta suunnitellessani tavoitteeni oli saattaa määrällinen ja laadullinen aineisto vuoropuheluun keskenään. Analyysin edetessä tämä osoittautui kuitenkin hankalaksi, koska aineistot näyttivät vastaavan erilaisiin kysymyksiin (ks esim. Töttö 2004). Haastatteluaineistoni antoi viitteitä siihen, että syvällisemmällä analyysillä siitä olisi ollut mahdollista saada esiin identiteettitarinoiden kompleksisuutta ja identiteettien tilanteista vaihtelua yksittäisten kertomusten osalta kyselyä hienojakoisemmin. En halunnut kuitenkaan hajottaa työn rakennetta, ja siitä syystä päädyin tarkastelemaan laadullista aineistoa kyselyaineiston lähtökohdista käsin. Tämä voi olla yhtäältä tutkimukseni laadullisen aineiston analyysin heikkous, mutta toisaalta pääpainon ollessa kyselyaineiston tilastollisessa analysoinnissa, havainnollistaa pinnallisenkin laadullisen aineiston kuvaus muuten hyvin tilastopitoista kieli-identiteetin tarkastelua. Lisäksi laadullinen aineisto validoi määrällistä, koska 15 haastattelun joukosta löytyi yhdeksän opiskelijaa, joiden vastaukset heijastivat kohtalaisen hyvin ryhmittelyanalyysin perusteella syntyneitä kieli-identiteettityyppejä. Kuuden opiskelijan haastattelut eivät vastanneet yhtä hyvin määrällisen analyysin antamaa kuvaa, mutta toisaalta eivät siitä merkittävästi poikenneetkaan. Haastatteluja ei oltu etukäteen suunniteltu kieli-identiteettityyppejä ajatellen, joten siinäkin mielessä laadullisen ja määrällisen aineiston yhdistäminen kannatti ja osoitti määrällisen analyysin onnistumista.

Kieli-identiteettiä ei ole Suomessa aikaisemmin juurikaan tutkittu eikä yhdistetty samaan tutkimukseen kielellisen ja etnisen identifioitumisen, kieli-aidon itsearviointin, tilanteisen kielen valinnan ja kielenkäytön selvittämistä. Kyselyn ja haastattelun yhdistämisellä saatiin monipuolista ja uutta tietoa venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetistä ja kielenkäytöstä eri tilanteissa. Näin ollen tutkimuksen empiiriset tulokset antavat oman panoksensa Suomessa tehdylle maahanmuuttajatutkimukselle. Mitä uutta tietoa tutkimus sitten tuo kieli-identiteetin teoreettiselle kehittälylle? Tätä pohdin lähemmin seuraavassa luvussa.

7.3 Tutkimuksen teoreettinen anti

Tutkimuksen teoreettisessa osassa tarkastelin identiteettiä essentialistisen ja situatiivisen lähestymistavan kautta (Grossberg 1996; Hall 1999; Pietikäinen ym. 2002). Keskityin ensin etnisyyden ja identiteetin suhteeseen ja toiseksi kielen ja identiteetin suhteeseen. Länsimaisten näkemysten rinnalla tarkastelin venä-

läistä identiteetin tutkimusperinnettä, joka on jäänyt vähälle huomiolle Suomessa ja yleensä länsimaissa (esim. Banks 1996; Sokolovskij 2003). Teoriakatsauksen lopuksi esittelin tutkimukseni viitekehysten, sosiokulttuurisen käsityksen identiteetistä (Norton 1997; 2000; Pavlenko & Blackledge 2004; Penuel & Wertsch 1995).

Essentialistisissa identiteettiteorioissa nousee esiin staattiseksi kritisoitu käsitys identiteetin, etnisyyden ja asenteiden luonteesta. Identiteettiä tarkastellaan yleensä osa-identiteettien kautta (esim. etnisuus, kieli, uskonto, ammatti), joissa ajatellaan olevan tiettyjä suhteellisen muuttumattomia piirteitä. Essentialistisen identiteettikäsitteilyn mukaan identiteetin piirteet ovat perinnöllisiä tai historiallisessa kontekstissa muotoutuvia. Näkemyksen sisällä käsitys periytyvyyden tai pysyvyyden merkityksestä identiteetin muotoutumiselle vaihtelee tiukemmasta väljempään, jolloin raja essentialistisen ja situatiivisen käsityksen välillä muuttuu joustavammaksi. Situatiivinen lähestymistapa puolestaan korostaa identiteetin, etnisyyden ja asenteiden tilannesidonnaisuutta, fragmentaarisuutta ja prosessimaisuutta (esim. Grossberg 1996; Hall 1999). Identiteetin katsotaan olevan dynaaminen ja rakentuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa historian, kielen ja kulttuurien resursseja hyväksikäyttäen.

Näkemyserot identiteetin luonteesta nousevat esiin myös tutkimusmenetelmien valinnan kautta. Essentialistiseen lähestymistapaan liitetään perinteisesti kyselyt ja mittarit, joissa identiteettiä – etnistä, kielellistä tai vaikkapa uskonnollista – tarkastellaan tiettyjen operationaalistettujen teoreettisten käsitteiden kautta. Esimerkiksi monissa sosiaalipsykologisissa ja sosiologisissa tutkimuksissa identiteettiä tarkastellaan kulttuuristen piirteiden tai ryhmien välisen kulttuuristen oppositioiden kautta (esim. Drobiževa ym. 1996; Sikevič 1999; Stefanenko 1999). Situatiivisen identiteettinäkemyksen edustajat ovat kritisoineet kyselymenetelmin tehtyä tutkimusta muun muassa identiteetti- ja etnisyyksikäsitteilyn staattisuudesta, ilmiön yksinkertaistamisesta sekä moniäänisyyden ja tilannesidonnaisuuden huomioimatta jättämisestä (esim. Hutchinson & Smith 1996; Pavlenko & Blackledge 2004; Tiškov 1997a; Wiener 1998). Heidän mukaansa identiteetin prosessimaisuuteen, fragmentaarisuuteen ja moniäänisyyteen päästään käsiksi laadullisten menetelmien keinoin tarkastelemalla erilaisia puhetilanteita ja kielenkäyttöä. Kyseessä on siis pohjimmiltaan etnisyyden ja identiteetin ontologiset käsitykset, jotka ohjaavat myös metodologisia valintoja.

Sosiokulttuurisen käsityksen mukaan yksilöt rakentavat identiteettiään toimintansa ja sen tarkoituksen kautta historiallisessa, kulttuurisessa, sosiaalisessa ja institutionaalisessa kontekstissa (Penuel & Wertsch 1995). Sosiokulttuurisessa lähestymistavassa yhdistyy piirteitä sekä essentialistisesta että situatiivisesta identiteettinäkemyksestä: yhtäältä korostetaan historiallisten ja kulttuuristen resurssien olemassaoloa ja merkitystä, mutta toisaalta niitä ei käsitellä itseltään selvyyksinä tai määräävinä, vaan mahdollisina työkaluina yksilön identiteettityön erilaisissa tilanteissa. Sosiokulttuurinen näkemys on saanut viime vuosina jalansijaa myös soveltavan kielentutkimuksen alalla pohdittaessa iden-

titeetin, kielenoppimisen ja kielenkäytön välisiä suhteita (Alanen 2003; Norton 1997; 2000; Norton-Peirce 1995; Pavlenko & Blackledge 2004).

Identiteetti on kielen tutkimuksessa vielä verrattain uusi alue. Tämän tutkimuksen käynnistysvaiheessa kieli-identiteettiä selvittävät tutkimukset keskittyivät esimerkiksi kielellisten oikeuksien tarkasteluun, kieli-asenteisiin tai kielenoppijan kieliminään suppeammassa kontekstissa. Nykyisin yhä useammassa tutkimuksessa otetaan myös kielenoppijan identiteetti huomioon, rajoittuipa tutkimus sitten asenteisiin tai kielellisiin oikeuksiin. Sosiaalipsykologisen kielen tutkimuksen alalla kehitettyä etnolingvististä identiteettiteoriaa on sen sijaan sovellettu jo kauemmin ja sovelletaan edelleen, vaikka sitä onkin kritisoitu identiteetin kuvaamisesta pysyvänä ja vakaana. Etnolingvistinen identiteettiteoria tarkastelee etnokielellisen ryhmän elinvoimaisuuden kautta tapahtuvaa identifioitumista omaan ja enemmistöryhmään ottamalla huomioon ryhmän poliittisen, taloudellisen ja kielellisen statuksen yhteiskunnassa, ryhmän koon ja maantieteellisen keskittyneisyyden ja ryhmän ja sen puhuman kielen tunnistamisen hallinnossa, koulutuksessa ja mediassa (Clement & Noels 1992; Giles & Coupland 1991; Giles & Johnson 1987; Gudykunst & Schmidt 1987). Sen sijaan teoria jättää tarkastelun ulkopuolelle kielenoppijan ja enemmistökielten puhujien väliset suhteet, kontekstin ja kielenoppijan sitoutumisen merkityksen identiteetin rakentumisessa (Norton 2000). Vaikka tutkimukseni ei ottanutkaan huomioon kaikkia etnolingvistisessä teoriassa esiteltyjä аспектеja, tarjoaa se kuitenkin hyödyllisiä näkökulmia kielen ja identiteetin välisen suhteen tarkastelulle.

Miten essentialistinen, sosiokulttuurinen ja situatiivinen identiteettinäkemys täydentävät toinen toisiaan vai ovatko ne toinen toisensa poissulkevia? Voidaanko identiteetillä ajatella olevan joitakin pysyviä piirteitä, jotka tarjoavat perustan identiteetin rakentamiselle? Voiko identiteettiä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ylipäänsä muodostaa fragmentaarisuuden, lyhyiden kokemusten ja muutosten maailmassa? Aiheuttavatko muutokset ja tilannesidonaisuus sen, että identiteetissä ei voida määritellä mitään pysyvää?

Jos tarkastelemme kieltä ja kieli-identiteettiä, on ilmeistä, että äidinkielellä on vahva symbolinen merkitys identiteetin muotoutumiselle. Äidinkieli opitaan sosiaalisessa kanssakäymisessä sosiokulttuuristen ja historiallisten prosessien vaikutuspiirissä, jolloin kielen mukana välittyvät kieliyhteisön yhteinen menneisyys, kulttuuriset arvot ja merkitykset, mutta myös nykyisyys. Vuosien myötä tälle perustalle rakentuvat kokemukset muuttavat ja muokkaavat kieltä ja identiteettiä, mutta kielessä elää edelleen mennyt ja aikaisemmat kokemukset. Jos identiteettiä – vaikkapa sitten kieli-identiteettiä – halutaan tutkia suuremman joukon keskuudessa ja löytää universaaleja piirteitä esimerkiksi kielipoliittisten päätösten tai kielenopetuksen tueksi, on identiteettiä pystyttävä käsitteellistämään. Tähän eivät äärimmäisyyksiin fragmentaarisuutta ja tilannesidonaisuutta korostavat näkemykset pysty tarjoamaan samanlaisia metodisia työkaluja kuin esimerkiksi hyvin suunniteltu ja validoitu kyselylomake. Kyselylomake ei taas tavoita parhaalla mahdollisella tavalla identiteetin muutoksia tai tilannesidonaisuutta sen ennalta lukkoon lyödyn kysymyksenasettelun ja poikkileikkauksellisen luonteen vuoksi. Syvälle menevä haastattelumateriaali

pääsee parhaassa tapauksessa pureutumaan hyvinkin yksilökohtaiseen identiteetin tilanteeseen vaihteluun ja muutoksiin. Molempia menetelmiä yhdessä käyttäen voidaan kartoittaa piirteitä, jotka ovat merkityksellisiä identiteettityössä. Piirteiden merkitystä ja keskinäistä suhdetta pystytään selvittämään yleisemmällä tasolla laajemman joukon keskuudessa kyselymenetelmin ja toisaalta yksilöiden puhediskursseja tutkimalla voidaan pureutua piirteiden syvämerkityksiin ja ajallisiin ja paikallisiin muutoksiin. Muutoksiin voidaan päästä käsiksi myös toistamalla kysely uudestaan saman tutkimusjoukon keskuudessa jonkin ajan kuluttua.

Vaikka kyselymenetelmin tehtyä identiteettitutkimusta kritisoidaan identiteettikäsitteiden staattisuudesta ja identiteetin jakamisesta osakategorioihin, voidaan asia nähdä toisinkin. Kuten aikaisemmin totesin, on kyselymenetelmiä käytettäessä tutkittava ilmiö pystyttävä käsitteellistämään. Tätä varten esimerkiksi kielenkäyttötilanteet tai kielellinen identifioituminen on konkretisoitava kysymysten ja väittämien muotoon. Tämän ei tarvitse merkitä sitä, että identiteetin ajatellaan rakentuvan tai määräytyvän pelkästään kysytyjen piirteiden kautta. Niiden kautta saadaan kuitenkin kuva siitä, miten kyseisten piirteiden merkitys vaihtelee tutkitussa joukossa ja toisaalta niiden perusteella voidaan tehdä ryhmittelyjä tutkitun joukon sisällä. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa käytetty ryhmittelyanalyysi ja sen perusteella tehdyt haastatteluaineiston luokitte- lut osoittivat, että vastaavaa lähestymistapaa voitaisiin kehittää edelleen. Kyse- ly- ja haastatteluaineistoa voidaan käyttää validoimassa toinen toisiaan ja samalla yhdistää erilaisia teoreettisia ja metodisia näkemyksiä. Mielestäni pitäy- tyminen tiukasti tiettyssä näkökulmassa ja rajautuminen pois toisesta pitäisi pi- kemminkin muuttaa dynaamiseksi eri näkemysten ja menetelmien vuoropuhe- luksi ja pohtia, mitkä lähestymistavat ja metodit tarjoavat parhaimmat lähtö- kohdat tutkimuskysymyksiin vastaamiselle. Keskustelu lähestymistapojen ja menetelmien paremmuudesta ja huonommuudesta johtaa herkästi umpikujaan, jolloin tieteiden ja näkemysten välistä dialogia ei pääse syntymään (vrt. May 2001; Töttö 2004). Mielestäni tärkeintä on tutkimuksen ontologisten ja epistemo- logisten taustaoletusten aukikirjoittaminen ja metodologisten valintojen perus- teleminen tutkimuskysymysten suhteen. Kyseiset lähtökohdat luovat pohjan tutkimukselle ja sen vakuuttavuudelle, eivätkä käytetyt teoriat tai metodologia yksinään.

Tutkimusprosessin aikana oma käsitykseni identiteetin luonteesta ja tut- kimustavoista on muuttunut. Kyselymenetelmä tuntui luontevalta valinnalta suuremman joukon tutkimiseksi ja erilaisten kielenkäyttöön, asenteisiin ja iden- titeettiin liittyvien tekijöiden selvittämiseksi. Empiirisen aineiston keruun jäl- keen alkoi kuitenkin ilmestyä kielen, identiteetin ja asenteiden suhdetta pohti- via tutkimuksia, joissa kyselymenetelmät ja aikaisemmat teoriat kyseenalaistet- tiin (esim. Kalaja 1999; Norton 2000; Pavlenko & Blackledge 2004). Omat valin- tani joutuivat koetukselle ja jouduin pohtimaan oman tutkimukseni ontologisia ja epistemologisia käsityksiä suhteessa identiteettiin. Suunnittelemani kysely- lomakkeen laatimista ohjasivat venäläiset ja länsimaiset sosiologiset ja sosiaali- psykologiset identiteettiteoriat ja tutkimukset, joita on kritisoitu positivistisesta

suhtautumisesta identiteettiin. Aikaisemmin mainitsemaani etnolingvistiseen teoriaan pohjautuvien tutkimusten lisäksi sosiologian ja sosiaalipsykologian alalla ei ole tehty kattavaa kielen ja identiteetin suhdetta kartoittavaa tutkimusta. Tässä tutkimuksessa yhdistetyt erilaiset identiteettiteoriat ja lähestymistavat ovat tarjonneet toisiaan täydentäviä näkökulmia, vaikkakin jatkotutkimuksia ajatellen uudemmat sosiokulttuuriset näkemykset ovat osoittautuneet mielekkäämmiksi tarjoamalla laajemman perspektiivin identiteetin ja kielenoppimisen kontekstin huomioimiselle.

7.4 Tutkimuksen tarjoamia haasteita

Identiteetin rakentaminen on taistelua erilaisissa sosiokulttuurisissa, avoimien tai piilevien valta-asetelmien strukturoimissa tilanteissa, joissa kielenoppija toimii itse aktiivisena osallistujana eikä passiivisena muiden toiminnan kohteena. Yhteiskunnan rakenteissa ja ympäröivässä sosiokulttuurisessa kontekstissa olevat valta-asetelmat vaikuttavat vähemmistökielten puhujien identiteetin muotoutumiseen ja kielenoppimiseen (Norton 2000). Vähemmistökielen puhujien kielelliset ja kulttuuriset oikeudet säätelevät kielenkäytön mahdollisuuksia institutionaalisella tasolla esimerkiksi koulutuslaitoksissa, kun taas sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kysymys on ennemminkin kirjoittamattomista säännöistä: kuka on legitimoitu käyttämään omaa kieltään ja missä tilanteissa, milloin se on sallittua ja millä ehdoin. Koulussa erilaiset asetelmat näkyvät niin oppilaiden keskinäisissä kuin myös oppilaiden ja opettajien välisissä suhteissa. Opettajat ja suomenkieliset oppilaat saattavat käyttää enemmistöasetelman kautta oikeutettua, kuviteltua, valtaansa vaatimalla vieraskielisiä oppilaita puhumaan suomea myös oppituntien ulkopuolella. Nortonin (2000, 137) mukaan opettajien (erityisesti kieltenopettajien) tulisi huomioida maahanmuuttajataustaisten oppilaiden mahdollisuudet ja esteet puhua toista kieltä luokkahuoneen ulkopuolellakin. Opettajan tulisi niin ikään olla tietoinen oppilaidensa panostuksesta kielenoppimiseen vapaa-aikanakin, eli siitä miten kielenoppija käyttää hyväkseen tai jättää käyttämättä ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia kielenkäytölle ja identiteetin rakentamiselle.

Kielitaidosta, samoin kuin maahanmuuttajien kulttuurista yleensä, voitaisiin puhua "kolmantena tilana" (Bhabha 1996; Grossberg 1996). Välikulttuuri tai maahanmuuttajien puhuma kieli ei edusta puhtaasti kumpaakaan, vaan toimii kahden kulttuurin ja kielen rajavyöhykkeellä hakien omaa paikkaansa ja luoden uutta tilaa. Heikkisen (2003, 169) mukaan paluumuuttajina Venäjältä Suomeen tulleet eivät ole suomalaisia siinä mielessä kuin Suomen suomalaiset asian ymmärtävät eivätkä myöskään venäläisiä siten kuin venäläisyys Venäjällä tai Suomessa mielletään. Venäjänkielisten Suomessa puhuma venäjäkään ei ole täysin sama kielimuoto kuin mitä Venäjällä puhuttu venäjä on. Kuitenkin se on tutkimukseen osallistuneille opiskelijoille tärkein identiteetin kieli, jota halutaan vaalia ja kehittää. Joillakin nuorilla suomi on vaihtumassa hallitsevaksi, mutta

ei edelleenkään välttämättä identiteetin kieleksi. Suomikaan ei ole yhtenäinen kielimuoto, vaan eri puolella Suomea asuvat suomalaiset puhuvat eri tavoin. Oma suomen kielen muotonsa on maahanmuuttajillakin, joiden puhumaan suomen kieleen vaikuttavat monet sosiodemografiset ja sosiokulttuuriset tekijät.

Haastatteluissa opiskelijat puhuivat Suomen venäjänkielisestä tai venäläisestä yhteisöstä, joka on yhtä heterogeeninen kuin mikä tahansa yhteisö "*narkomaaneista hyvin sivistyneisiin ihmisiin*", kuten yksi haastatelluista asian ilmaisi. Identiteetin rakennusaineita ei löydy vain venäläisestä tai suomalaisesta kulttuurista, vaan identiteettiä rakennetaan koko ajan, tässä ja nyt, samalla kuitenkin peilaten sitä menneeseen. Suomessa asuvat venäjänkieliset eivät enää ole synnyinmaassaan, aidossa kielellisessä ja kulttuurisessa yhteisössä, vaan he rakentavat uutta niistä rakennusaineista, joita heille nyt on tarjolla. Joillakin nuorilla tämä rakennusprosessi tapahtuu tukeutuen omakieliseen yhteisöön ja samalla erottautuen suomalaisista, toisilla kaippuu entiseen tulee voimakkaasti esille, kun taas osa on tyytyväinen tämänhetkiseen tilanteeseen. Yhteistä useille oli oman ryhmän tärkeys: omasta, maahanmuuttajataustaisten venäjänkielisten ryhmästä haetaan tukea venäläiselle identiteetille yhteisen alkuperän, kulttuurin, ajattelutavan ja kielen perusteella. Ryhmän tärkeys ja sosiaalinen tuki näkyivät myös siinä, että useiden ystäväpiiri koostui yksinomaan muista venäjänkielisistä. Syyksi suomalaisten ystävien vähäisyyteen mainittiin kieliongelmiensa lisäksi erot maailmankatsomuksessa, luonteessa ja käyttäytymisessä.

Tutkimus herättää kysymyksiä suhteessa kieleen, identiteettiin, paluumuuttoon ja yleensä siihen sosiokulttuuriseen kontekstiin, jossa maahanmuuttajataustaiset nuoret elävät. Mitä on se venäjän ja suomen kieli, mitä Suomen venäjänkieliset puhuvat? Miten kieli ja identiteetti vaihtelevat eri tilanteissa ja konteksteissa? Mikä merkitys venäjänkielisille lapsille ja nuorille on siinä diskurssissa, jota yhä edelleen käydään (inkerin)suomalaisten paluumuuton ympärillä? Mikä asema venäjänkielisillä on Suomessa? Miten suhteet suomen-, venäjän- ja muiden vieraskielisten välillä näkyvät kielessä ja identiteetissä? Miten moninaiset kieleen ja identiteettiin liittyvät kysymykset otetaan huomioon pohdittaessa maahanmuuttajalasten ja nuorten koulutusta ja muita heitä koskettavia päätöksiä? Nämä kaikki ovat kysymyksiä, jotka tarjoavat haasteita jatkotutkimukselle. Tämä tutkimus on mielestäni luonut pohjaa näiden kysymysten selvittelylle luotaamalla etnisen ja kieli-identiteetin luonteen ja niiden välisen suhteen selkiinnyttämistä pohtimalla eri aineistotyyppien ja lähestymistapojen käyttöä ja sovellettavuutta.

SUMMARY

This study investigates the language identity of Russian-speaking immigrant students living in Finland and its relation to ethnic identity, attitudes towards language and nationality, the use of Russian and Finnish, and self-assessed proficiency in both languages. At the end of 2005, 37 253 speakers of Russian lived in Finland, a third of whom belonged to the target group of the study. The sample comprised 256 Russian-speaking students, aged 15 – 30 and studying in 35 educational institutions in different parts of Finland. The study is based on questionnaire data collected in 2000 and interview data from 20 students, collected in 2001.

The study consists of seven chapters. The first chapter provides an introduction to the background and purpose of the study and the main concepts used. Chapter 2 discusses emigration from Russia, and presents a review of previous studies on language attitudes, language use, and identity of speakers of Russian living in the Baltic countries, Germany, Israel, and Finland. Chapters 3 and 4 review the background literature dealing with the relationships of language, ethnicity and identity, including Russian research on identity and ethnicity. Chapter 5 describes the research questions, phases of the research process, and methods of analysis. Chapter 6 reports on the quantitative results of the study that are, in the final chapter, illustrated with examples from the interview data.

In this study, language identity refers to a person's identification with a language and as a speaker of a language, based on his or her attitude towards and appreciation of the language as well as on self-assessed and desired proficiency and situations where the language is used. Language identity is examined from a socio-cultural perspective. According to the socio-cultural approach, a person's identity is constructed in interaction with a community. Factors influencing the construction of identity include, among others, individual choices in different situations, linguistic goals and the linguistic self, but it is also linked with the prevailing socio-cultural and historical context.

Background of Russian-speaking students

Most of the students participating in my study were young people who had moved to Finland from Russia, spoke Russian as their mother tongue and were of a Russian nationality. Some of them were bilingual and of a Finnish or some other origin through their parents. Thus, the sample of the study was very heterogeneous in both ethnic and linguistic terms. In some families, the Finnish language and Finnishness originated from a Finnish stepfather or stepmother.

The linguistic environment of the students in Finland was predominantly Russian-speaking. They spoke almost exclusively Russian with their parents, but also Finnish with their siblings. A couple of per cents of the students had changed language from Russian to exclusively Finnish. Also, Russian was more

frequently spoken with friends than Finnish, that is, the closest friends were mostly found among their "own". Russian was the dominant language also in other everyday situations. Finnish was used side by side with Russian, but very few spoke only Finnish. The more often the students mixed with other speakers of Russian, the less frequently they used Finnish in different situations, and, conversely, the more often they mixed with speakers of Finnish, the less frequently they used Russian.

Ethnic identity of Russian-speaking students

The majority of the students identified themselves predominantly as Russian: over seventy percent regarded themselves as Russian, about one quarter as both Russian and Finnish, and only a small minority as Finnish. Four out of ten, however, wanted to identify with both groups. If a student was of a Finnish origin, he or she felt more Finnish than a student without such a background. As the time of residence in Finland became longer, the feeling of being a Finn became stronger. Three years of stay, in particular, appeared to be a significant landmark.

The students regarded themselves as Russian mainly in terms of characteristics, the way of thinking, opinions, and mutual understanding. Also common customs, habits and behaviour contributed to their feeling of being primarily Russian. With regard to characteristics uniting all Russians, the students considered language, cultural customs and habits, and the native land to be of the greatest importance.

Language identity of Russian-speaking students

Proficiency in Russian and Finnish was investigated by means of the students' self-assessments. Almost all rated their proficiency in Russian as being on the highest level of the six-level proficiency scale of the European Commission. There were, however, some students who thought that their command of the language was only good enough for coping with the most common everyday situations. Consequently, the mother tongue proficiency of children and adolescents with an immigrant background should receive more attention than it does today. What is needed, in addition to an efficient framework for instruction, is discussion about the contents of teaching and the nature of language proficiency in general as well as the significance of one's own mother tongue for identity.

In assessing their knowledge of Finnish, the students rated listening comprehension as their strongest sub-skill. Reading comprehension and writing were rated as somewhat weaker than listening comprehension, and speaking was regarded as the weakest skill of all. The youngest of the students, secondary school students, and bilingual and Finnish-speaking students rated their knowledge of Finnish higher than those who were over 20, vocational school students, and whose mother tongue was exclusively Russian.

The students primarily regarded themselves as speakers of Russian, and felt the Russian language closer to them and more important than Finnish. In contrast, there were two distinct dimensions in identification with Finnish and as a speaker of Finnish: on the one hand, the respondents put emphasis on proficiency and, on the other, on goal-orientation and desired mastery of the language through which integration with speakers of Finnish would be possible. The students' attitudes towards Finnish were the most positive when they were referring to goal-orientation in language learning in their studies and for employment purposes, and to the desired language proficiency.

Of the background variables, one's mother tongue, language spoken at home and going to school in Finland had the clearest links to language identity. If a student's mother tongue was exclusively Russian or if only Russian was spoken at home, he or she felt closer affinity with Russian than a student whose second mother tongue was Finnish and whose family spoke both Finnish and Russian at home. Similarly, speakers of Finnish and those speaking Finnish at home felt closer affinity with Finnish than those speaking only Russian. School attendance in Finland had a positive effect on both Russian and Finnish language identity. Those who had gone to school in Finland had a more positive attitude towards their own cultural and linguistic background and felt closer affinity to Finnish than those who had completed basic education in their native country. Those with their basic education completed in another country wanted to learn Finnish mainly in order to integrate with speakers of Finnish through education or work but did not, in other respects, regard Finnish as important to their identity.

Ethnic identity, attitudes towards languages and nationalities, use of language in different situations and self-assessed language proficiency appeared to be linked with identification with a language. In particular, ethnic identity and language identity – being Russian and speaking Russian and, similarly, being Finnish and speaking Finnish – seemed to be intertwined. The more a language was used and the more positive was the attitude towards it and its speakers, the stronger was the affinity with and degree of identification with the language.

Types of language identity

One of the most significant results of the study was the description of different types of language identity, produced by cluster analysis. Clustering resulted in five types of language identity. The names of the types describe their central features. *Pro-Finnish* students (7 % of the respondents) regarded themselves as primarily Finnish and Finnish-speaking, used Finnish more often than Russian and mixed mostly with speakers of Finnish. They spoke both Russian and Finnish at home, and had a fairly neutral attitude towards their Russian background and the Russian language.

Bilingual students (20 % of the respondents) regarded themselves as both Russian and Finnish, and identified strongly with the Russian and Finnish language and as speakers of both languages. They spoke Russian and Finnish to an equal degree and as frequently. The dominant language at home was Russian,

but with friends and for reading they used both languages. Interviews revealed that some of them were uncertain about their identity and that they felt affinity with both groups but did not “properly” belong to either of them.

Russian-speaking and pro-Russian students (34 % of the respondents) formed the largest group in the data. Their Russian ethnic identity and affinity with the Russian language were the strongest, and their attitude towards Russian and Russians were very positive. They mainly spoke and used Russian both at home and with friends as well as in other everyday situations. They did not feel great affinity with the Finnish language, but were nevertheless willing to learn it. None of them regarded Finnish as their mother tongue and it was important for them to stick to their own peer group, apart from the Finns. Interviewees belonging to this category did not differentiate between themselves and Russians living in Russia, but felt that they were clearly part of the same group. Nevertheless, they were worried about their language proficiency that had, according to them, deteriorated, especially with regard to writing skills. They were of the opinion that learning Finnish and doing other studies occupied them so much that there was not enough time for studying Russian.

Also *Russian-speaking* students' (27 % of the respondents) identification with Russians was strong and all of them regarded Russian as their only mother tongue. They did not feel close affinity with the Finnish language. They spoke almost exclusively Russian with their families but also Finnish with their friends. Their attitude towards the Russian language and Russians were very positive, but not quite as positive as those of the Russian-speaking and pro-Russian students. They had a neutral attitude to the Finnish language and people. Those interviewed told that they had both Finnish and Russian friends or that they would like to get to know more Finns. These young people did not put a particular emphasis on their Russian nationality but felt that in some situations they were very much like Finns.

The fifth type of language identity included students who were *Russian-speaking and anti-Finnish* (16 % of the respondents). This group was different from the others particularly with regard to negative attitudes towards Finnish and Finns and extremely positive attitudes towards the Russian language and Russians. Their Russian identity and affinity with the language was strong and they mixed frequently with other Russians. They spoke almost exclusively Russian with their families, but half of them used also Finnish alongside with Russian with their friends. When interviewed, these students differentiated, on the one hand, between Russians living in Russia and those living in Finland and, on the other, between the Russian-speaking community in Finland and the Finns. They felt that Russians living in Russia formed a true community which they missed and wanted still to be a part of. They considered themselves different from those living in Russia as a result of their poorer command of the language. On the other hand, they did not regard themselves as Finnish nor did they have any close Finnish friends.

To sum up, identifying with Russia involved not only the native country and ethnic origins but also the mother tongue. Although many of the young

people were worried about the deterioration of their mother tongue proficiency, they still felt very close to it; it was the language of their own identity that made it possible for them to express their thoughts, feelings and opinions and “*to find about all sorts of things*”. On the basis of my findings, it is evident that a strong affinity with one’s mother tongue lends support to a Russian identity but does not, on the other hand, exclude a bilingual or bicultural identity. Constructing one’s identity through language does not necessarily require the use or a good command of the language, but it results from the symbolic meaning of the language as a unifying force in the community. For some, Finnish was clearly in the process of becoming the dominant language, but still not necessarily the language of their identity.

Thus, building blocks for constructing one’s identity are not found only in the Russian or Finnish culture but identity is under continuous construction, here and now, although always with a constant reference to the past. Speakers of Russian living in Finland are no longer in their native country, within their true ethnic and linguistic community, but are constructing a new identity from the materials now available to them. With some young people, this construction process seeks support from their own Russian-speaking community while keeping a distance to the Finns; some of the youngsters feel a longing for the past while others are satisfied with current circumstances. What was common to all was the importance of one’s own group: they sought support for their Russian identity from their own group of speakers of Russian with an immigrant background on the basis of a common origin, culture, ways of thinking and language. The importance and social support of the group was also reflected in the fact that their closest friends were almost exclusively other speakers of Russian. Reasons given for the lack of Finnish friends included, in addition to language problems, differences in outlook, character, and behaviour.

This study raises several questions. What is the Russian and Finnish language that speakers of Russian in Finland use? How do language and identity vary in different situations and contexts? What kind of a status do speakers of Russian in Finland have? How is this reflected in language and identity? How are the various issues concerning language and identity taken into account in discussing the education of immigrants and in making other decisions that affect them?

РЕФЕРАТ

В данной работе исследовалась языковая идентичность русскоязычных учащихся-иммигрантов, проживающих в Финляндии. Языковая идентичность рассматривается в соотношении с этнической идентичностью, с языковыми и национальными установками, с использованием языка и собственной оценкой владения русским и финским языками. В конце 2005 года в Финляндии проживало 37 253 человека, для которых русский язык является родным, приблизительно четверть из них относится к исследуемой группе. Группа респондентов состояла из 256 русскоязычных учащихся и студентов в возрасте от 15 до 30 лет из 35 учебных заведений разных регионов Финляндии. Исследование базируется на материалах анкетирования, проведенного в 2000 году, а также на данных 2001 года, полученных при интервьюировании 20 учащихся.

Исследование состоит из 7 глав. В первой главе описываются исходные точки и формулируется задача исследования, а также основные понятия. Во второй главе описывается эмиграция из России и представлены предыдущие исследования языковых установок, использования языка и идентичности русскоязычных, проживающих в странах Балтии, в Германии, Израиле и Финляндии. В третьей и четвертой главах рассматривается литература по теме соотношения языка, этничности и идентичности. Кроме того, в них представлена российская традиция исследования этничности и идентичности. В пятой главе описаны вопросы исследования, этапы исследовательского процесса, а также методы анализа. В шестой главе представлены количественные результаты, которые в конце иллюстрируются материалами интервью.

Под языковой идентичностью в данном исследовании понимается самоидентифицирование себя с языком и в качестве пользователя языка, происходящее на основании языковых установок и предпочтений, а также на основании собственной оценки уровня владения языком и желаемого уровня владения языком и ситуаций применения языка. Языковая идентичность рассматривается с социокультурной точки зрения. В соответствии с ней идентичность индивидуума формируется во взаимовлиянии с сообществом. На формирование идентичности влияют, в частности, выборы индивидуума в различных ситуациях, языковые намерения и языковое я, но также идентичность связана с доминирующим социокультурным и историческим контекстом.

Общая информация о русскоязычных учащихся и студентах

Учащиеся, выступавшие респондентами в моем исследовании, — это молодые люди, приехавшие в основном из России, по национальности русские, русский язык для них родной. Среди них были также двуязычные, или финны по родителям, а также представители других националь-

ностей. Таким образом, объектом исследования была гетерогенная группа как с этнической, так и с языковой точки зрения. В некоторые семьи финский язык и финскость «вошли» через отчима-финна или мачеху-финку.

Языковое окружение учащихся в Финляндии было по большей части русскоязычным. С родителями они разговаривали почти исключительно по-русски, с сестрами и братьями также и по-фински. Несколько процентов обследованных молодых людей полностью перешли с русского на финский язык. Чаще по-русски, чем по-фински говорили и с друзьями, то есть круг близких друзей чаще формировался из «своих». В других повседневных ситуациях употребления языка русский язык также доминировал. Финский язык использовался параллельно с русским, в то время как исключительно финским языком пользовались немногие. Чем чаще учащиеся общались с другими носителями русского языка, тем реже они использовали финский язык в разных ситуациях, и, соответственно, чем чаще они общались с носителями финского языка, тем реже использовали русский язык.

Этническая идентичность русскоязычных учащихся

Большая часть учащихся идентифицировала себя в первую очередь как русских: более 70 процентов считали себя русскими, примерно четвертая часть — как русскими, так и финнами, и лишь незначительная часть — финнами. Тем не менее, четверо из десяти респондентов хотели бы принадлежать к обеим группам. Если у учащегося имелись финские корни, он в большей степени чувствовал себя финном, чем тот учащийся, у которого таких корней не имелось. При увеличении продолжительности проживания в стране чувство финскости усиливалось. Проживание в Финляндии свыше трех лет, похоже, воспринимается как значимая веха в этом отношении.

Учащиеся считали себя русскими прежде всего на основании черт характера, образа мышления, мнений и посредством взаимопонимания. Также они ощущали себя в первую очередь русскими на основании обычаев, привычек и поведения. Наиболее важными моментами, объединяющими русских, учащиеся считали язык, обычаи и привычки, связанные с культурой, а также родину.

Языковая идентичность русскоязычных учащихся

Владение русским и финским языками определялось на основании собственной оценки учащихся. По шестибальной шкале Европейского Совета почти все учащиеся поместили свое знание русского языка на высший уровень. Тем не менее, среди учащихся были и такие, которые считали свое владение языком достаточным лишь для общения в простых ситуациях повседневной жизни. Владению родным языком детьми и молодыми людьми из семей иммигрантов следовало бы уделять большее внимание. Помимо организации действенной материальной базы для обучения, не-

обходимо также осмысление содержания учебного процесса и в целом сущности владения языком, а также значения родного языка для идентичности.

В своем владении финским языком учащиеся наиболее высоко оценивали навыки понимания устной речи. Понимание текста и навыки письма они оценивали несколько ниже, чем понимание устной речи, а самым слабым элементом в своем владении языком они считали устную речь. Самые младшие, обучающиеся в гимназии и респонденты, владеющие финским как родным или обоими языками как родными, оценивали свое знание финского языка выше, чем лица старше 20 лет, учащиеся профессиональных училищ или респонденты, для которых родным был только русский язык.

Учащиеся считали себя в основном русскоязычными, а русский язык более близким и важным для себя языком, чем финский. В случаях идентификации себя с финским языком и с финноязычностью очевидно прослеживалось два аспекта: во-первых, подчеркивалось владение языком, а во-вторых, стремление выучить этот язык и достичь желаемого уровня в его знании, и таким образом интегрироваться в среду финноязычных. Более позитивным отношением к финскому языку было в том случае, когда речь шла о значимости изучения языка с точки зрения достижения успеха в учебе и на работе и о желаемом уровне владения языком.

Из основных фоновых элементов родного языка, язык общения в семье и посещение школы в Финляндии находились в наиболее очевидной связи с языковой самоидентификацией. Если родным языком учащегося был только русский, респондент считал русский язык для себя более близким, чем тот, у которого вторым родным языком был финский, и в доме которого помимо русского языка говорили и по-фински. Соответственно те, для кого финский был родным языком, и говорящие дома по-фински считали финский язык для себя более близким, чем те, для кого только русский был родным языком, и говорящие дома по-русски. Посещение школы в Финляндии оказывало положительное влияние на языковую идентичность как русскоязычных, так и финноязычных учащихся. Посещавшие школу в Финляндии относились к изначальной собственной культуре и языку более позитивно, а также считали финский язык для себя более близким, чем те, кто обучался в основной школе в своей стране. Обучавшиеся в основной школе за пределами Финляндии хотели учить финский язык в первую очередь с целью интеграции в финноязычную среду через учебу или работу, однако в остальном не считали финский язык важным для собственной идентичности.

Этническая идентичность, языковые и национальные установки, использование языка в разных ситуациях и самооценка степени владения языком оказались связанными с языковой самоидентификацией. Представляется, что в особенности этническая идентичность и языковая самоидентификация — русскость и русскоязычность и, соответственно, финскость и финноязычность — переплетены между собой. Чем больше и ча-

ще использовался язык и чем более положительное отношение проявлялось к языку и говорящим на языке, тем сильнее проявлялись эмоциональная связь и степень идентификации с языком.

Типы языковой идентичности

Основным результатом исследования можно считать описание различных типов языковой идентичности, полученное с помощью группировочного анализа. В результате группирования были определены пять типов языковой идентичности. Названия типов языковой идентичности отражают их основные свойства. *Позитивно относящиеся к финскости* (7 % респондентов) считали себя в первую очередь финнами и финноязычными, говорили на финском языке чаще, чем на русском, и общались в основном с людьми, говорящими по-фински. Дома они говорили по-русски и по-фински в равной мере. К своей изначальной русскоязычности и русскому языку они относились достаточно нейтрально.

Двуязычные (20 % респондентов) считали себя как русскими, так и финнами, а их языковая идентификация с русским и финским языком и в качестве говорящих на обоих языках была сильно выражена. Двуязычные учащиеся использовали русский и финский языки практически на равных и одинаково часто. В семье основным языком был русский, однако, они общались с друзьями и читали как по-русски, так и по-фински. В разговоре с некоторыми респондентами обнаруживалось неосознание ими своей идентичности, принадлежность к обоим группам, но ни к одной — «как следует».

Русскоязычные и позитивно относящиеся к русскости (34 % респондентов) составили самую многочисленную группу в материалах исследования. Их русская этническая идентичность и связь с русским языком были наиболее сильными, а их отношение к русскому языку и русским было очень положительным. Они говорили по-русски и использовали в основном русский язык как в семье и с друзьями, так и в иных ситуациях повседневной жизни. Финский язык они не воспринимали для себя как очень близкий, однако, хотели его учить. Никто из них не считал финский язык родным, и для них было важно остаться в своей группе — отдельно от финнов. Представляющие эту группу интервьюируемые не отделяли себя от русских, проживающих в России, и считали, что они явным образом входят в группу русских. Однако они выказывали озабоченность по поводу своего владения русским языком, которое, по их мнению, ухудшилось, и в первую очередь, в сфере навыков письма. Они считали, что изучение финского языка и иная учеба отнимает столько времени, что для самостоятельного изучения русского языка времени не хватает.

Русскоязычные (23 % респондентов) также явно идентифицировали себя с русскими и русскоязычными, и все они считали русский язык своим единственным родным языком. Финский язык не воспринимался ими как близкий. В своих семьях они говорили практически только по-русски, а с друзьями и по-фински. Их позиция по отношению к русскому языку и

русским была очень положительной, однако, не в такой мере, как у русскоязычных, позитивно относящихся к русскости. К финскому языку и финнам они относились нейтрально. Интервьюируемые рассказывали, что среди их друзей есть и финны, и русские, или что они хотели бы больше подружиться с финнами. Эти молодые люди особо не подчеркивали собственную русскость, а в каких-то ситуациях ощущали себя похожими с финнами.

Пятый тип языковой идентичности образуют *русскоязычные, негативно относящиеся к финскости* (16 % респондентов). Группа отличалась от других наиболее явственной отрицательной позицией по отношению к финскому языку и финнам и чрезвычайно положительным отношением к русскому языку и русским. Их русская идентичность и отношение к русскому языку были ярко выраженными, и они часто общались с другими русскоязычными. В своих семьях они говорили почти исключительно на русском языке, с друзьями половина респондентов использовала помимо русского языка и финский. В интервью учащиеся проводили границу с одной стороны между проживающими в России русскими и сообществом, а с другой стороны между проживающим в Финляндии русскоязычным человеком и финнами. Они ощущали, что русские в России образуют настоящее общество, которого им не хватает и к которому они хотели бы принадлежать и далее. Они считали себя иными, чем живущие в России, по причине ослабевшего владения языком. С другой стороны они также не воспринимали себя и финнами, и у них не было близких финских друзей.

В общем и целом с русскостью помимо родины и происхождения часто увязывали русский язык. Хотя многие молодые люди были обеспокоены ухудшением своего знания родного языка, они, тем не менее, воспринимали его как более близкий язык, как язык своей идентичности, посредством которого можно выразить свои мысли, чувства, мнения и «выяснить что угодно». Результаты моего исследования также очевидно демонстрируют, что устойчивое отношение к родному языку поддерживает русскую идентичность, но с другой стороны не исключает двуязычной и двукультурной идентичности. Самоидентификация с языком необязательно происходит на основании именно употребления языка или уровня владения языком, а посредством символического значения языка, объединяющего общество. У некоторых молодых людей финский язык становится доминирующим, однако, совсем не обязательно языком идентичности.

Таким образом, элементы, из которых конструируется идентичность, не находятся в готовом виде отдельно в русской или финской культуре, а идентичность формируется процессуально, здесь и сейчас, тем не менее в постоянном сопоставлении ее с прошлым. Живущие в Финляндии русскоязычные больше не находятся в родной стране, в аутентичном языковом и культурном сообществе, а создают новое из имеющегося в их распоряжении материала. Часть молодых людей включается в этот процесс

созидания, опираясь на сообщество, говорящее на их родном языке, одновременно самоизолируясь от финнов; у других ярко проявляется тоска по прошлому, а часть удовлетворена существующим положением. Объединяющим моментом для многих была важность собственной группы: в своей группе, состоящей из русскоязычных людей с иммигрантской историей, ищут опору русской идентичности на основе общего происхождения, культуры, образа мысли и языка. Важность группы и социальная поддержка проявляются также в том, что круг друзей у многих формируется исключительно из других русскоязычных. В качестве причин небольшого количества финских друзей назывались, помимо языковых проблем, различия в восприятии мира, в характере и поведении.

Исследование порождает множество вопросов. Каковы русский и финский языки, на которых говорят русскоязычные Финляндии? Как язык и идентичность меняются в разных ситуациях и контекстах? Каково положение русскоязычных в Финляндии? Как это отражается на языке и идентичности? Как многочисленные вопросы, связанные с языком и идентичностью, учитываются при разработке программ обучения для иммигрантов и при принятии других касающихся их решений?

LÄHTEET

- ACFC 2003 = Collection of opinions. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (ACFC). Secretariat of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. ACFC/I/Secr(02)1rev.4 (vol.1).
- Ageev, V. S. 1990. *Mežgruppovoe vzaimodejstvie: sociopsihologičeskie problemy*. Moskva: Izdatel'stvo moskovskogo universiteta.
- Aikio-Puoskari, U. 2002. Kielten ja kulttuurien risteysasemalla – kysymyksiä saamen kielestä ja kulttuurista. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) *Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 90–108.
- Alanen, R. 2000. Vygotsky, van Lier ja kielenoppiminen: sosiokulttuurinen viitekehys kielellisen tietoisuuden ja vieraan kielen oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa P. Kalaja & L. Niemelä (toim.) *Kielikoulussa – kieli koulussa*. AFinLA 58. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, 95–120.
- Alanen, R. 2002. Lev Vygotski: kieli ja ajattelu ihmisen kehityksessä. Teoksessa H. Dufva & M. Lähteenmäki (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 4*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 201–234.
- Alanen, R. 2003. A Sociocultural Approach to Young Language Learners' Beliefs about Language Learning. Teoksessa P. Kalaja & A. M. F. Barcelos (toim.) *Beliefs about SLA. New research approaches*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 55–85.
- Alasuutari, P. 1993. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Aldenderfer, M. S. & Blashfield, R. K. 1984. *Cluster Analysis*. Beverly Hills, California: SAGE.
- Aleksandrenkov, E. G. 1996. "Ètničeskoe samosoznanie ili "ètničeskaja identičnoct"? Ètnografičeskoe obozrenie 3, 13–22.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2003. Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. Teoksessa P. Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38. Helsinki: Hakapaino, 17–32.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Juva: WSOY.
- Anderson, B. 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Anderson, M. 2002. 'It's a Culture Thing': Children, Language and 'Boundary' in the Bicultural Family. Teoksessa P. Gubbins & M. Holt (toim.) *Beound Boundaries. Language and Identity in Contemporary Europe*. Clevedon: Multilingual Matters, 111–125.
- Andrews, D. R. 1997. Pjat' podhodov k lingvističeskomu analizu jazyka russkih èmigrantov v SŠA. *Slavjanovedenie* 2, 18–30.

- Arutjunov, S. A. 1995. Ètničnost – objektivnaja real'nost (otklik na stat'ju S. V. Češko). Ètnografičeskoe obozrenie 5, 7–10.
- Arutjunjan, Ju. V. 1992 (toim.). Russkie. Ètno-sociologičeskie očerki. Moskva: Nauka.
- Arutjunjan, Ju. V., Drobiževa, L. M. & Susokolov, A. A. 1999. Ètnosociologija. Moskva: Aspekt Press.
- Baker, C. 1992. Attitudes and Language. *Multilingual Matters* 83. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Banks, M. 1996. *Ethnicity: Anthropological Constructions*. London: Routledge.
- Barona, A. & Miller, J. A. 1994. Short Acculturation Scale for Hispanic Youth protocol. <http://www.home.cc.duq.edu/~millerjeff/sashform.html>
- Baronin, A. S. 2000. Ètničeskaja psihologija. Kiev: PK OOO "Tandem".
- Barth, F. 1969 (toim). Introduction. *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Baschmakoff, N. & Leinonen, M. 2001. Russian life in Finland 1917–1939: Local and oral history. *Studia Slavica Finlandensia* 18. Helsinki: Gummerus.
- Bauman, Z. 1996. From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity. Teoksessa S. Hall & P. Du Gay (toim.) *Questions of cultural identity*. London: SAGE, 18–36.
- Bauman, Z. 1997. *Sosiologinen ajattelu*. Juva: Vastapaino.
- Bhabha, H. K. 1996. Culture's In-Between. Teoksessa S. Hall & P. Du Gay (toim.) *Questions of cultural identity*. London: SAGE, 53–60.
- Berry, J. W. 1990. Psychology of Acculturation. Teoksessa J. J. Berman (toim.) *Cross-Cultural Perspectives: Nebraska Symposium on Motivation*. Vol. 37. Lincoln: University of Nebraska Press, 201–234.
- Berry, J. W. 1997. Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An international review* 46 (1), 5–68.
- Berry, J. W., Kim, U., Minde, T. & Mok, D. 1987. Comparative Studies of Acculturative Stress. *International Migration Review* 21 (3), 491–511.
- Blackledge, A. 2002. The Discursive Construction of National Identity in Multilingual Britain. *Journal of Language, Identity, and Education* 1 (1), 67–87.
- Blackledge, A. 2004. Constructions of Identity in Political Discourse in Multilingual Britain. Teoksessa A. Pavlenko & A. Blackledge (toim.) *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. *Bilingual Education and Bilingualism* 45. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 68–92.
- Bourhis, R. Y., Giles, H. & Rosenthal, D. 1981. Notes on the construction of a 'subjective vitality questionnaire' for ethnolinguistic groups. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 2 (2), 145–155.
- Bromlej, J. 1983. *Očerki teorii ètnosa*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka".
- Brubaker, R. 1996. *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bryman, A. & Cramer, D. 1990. *Quantitative data analysis for social scientists*. London: Routledge.

- Carroll, J. B. 1985. Exploratory Factor Analysis: A Tutorial. Teoksessa D. K. Detterman (toim.) Current topics in human intelligence. Vol. 1: Research methodology. Norwood, N.J.: Ablex.
- Čerkasov, A. I. 1999. Russkie kanadcy. SŠA - Kanada. Èkonomika. Politika. Kul'tura 1, 92-95.
- Černogorova, M. 2001. Na puti v Èvropeskij Sojuz. Graždanstvo i inostrancy. Jazyk. Kul'turnaja avtonomija i nacional'nye men'sinstva. Tallin: Tarbeinfo - Russkij Telegraf.
- Češko, S. V. 1994. Čelovek i ètničnost'. Ètnografičeskoe obozrenie 6, 35-49.
- Češko, S. V. 1995. Otvèt opponentam. Ètnografičeskoe obozrenie 5, 11-13.
- Clément, R. & Noels, K. A. 1992. Towards a situated approach to ethnolinguistic identity: the effects of status on individuals and groups. Journal of Language and Social Psychology 11(4), 203-232.
- D'jačkov, M. V. 1996. Minoritarnye jazyki v polietničeskikh (mnogonacional'nyh) gosudarstvah. Moskva: INPO.
- Davydova, O. 2002. Interaktiivista identiteettipeliä - havaintoja paluumuutosta Suomeen. Teoksessa: S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 154-168.
- Davydova, O. 2003a. Suomen kynnyksellä. Idäntutkimus 3, 56-66.
- Davydova, O. 2003b. Syrjivä ja sisäänsulkeva suomalaisuus paluumuuttajien puheessa. Teoksessa R. Simola & K. Heikkinen (toim.) Monenkirjava rasismi. Joensuu: Joensuu University Press Oy, 175-192.
- Davydova, O. 2004. Etnisyyspuhe suomen kynnyksellä: paluumuuttajien suomalaisuuden muodostaminen. Joensuun yliopisto. Perinteentutkimuksen lisensiaattityö.
- DeVellis, R. F. 1991. Scale development: theory and applications. Applied Social Research Methods Series. Volume 26. Newbury Park: SAGE.
- Doncov, A. I., Stefanenko, T. G. & Utalieva, Z. T. 1997. Jazyk kak faktor ètničeckoj identičnosti. Voprosy psihologii 4, 75-86.
- Drobiževa, L. M. 1991. Ètničeskoe samosoznanie russkih v sovremennyh uslovijah: ideologija i praktika. Soveckaja ètnografija 1, 3-13.
- Drobiževa, L. M., Aklaev, A. R., Koroteeva, V. V. & Soldatova, G. U. 1996. Demokratizacija i obrazy nacionalizma Rossijskoj Federacii 90-godov. Moskva: Mysl'.
- Druviete, I. 2002. Language Policy and Protection of the State Language in Latvia. World Congress on Language Policies. Barcelona, 16-20 April 2002. <http://www.linguapax.org/congres/taller/taller3/Druviete.html>
- Dufva, H. 1998. From 'Psycholinguistics' to a Dialogical Psychology of Language: Aspects of the Inner Discourse(s). Teoksessa M. Lähteenmäki & H. Dufva (toim.) Dialogues on Bakhtin: Interdisciplinary Readings. University of Jyväskylä. Centre for Applied Language Studies, 87-104.
- Dufva, H. 2002. Dialogia suomalaisuudesta. Teoksessa: S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri,

- identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 21–38.
- Dufva, H., Hurme, P. & O'Dell, M. 1989. The good, the bad and the ugly: cross-cultural aesthetics and ethics of spoken language. Teoksessa J. Niemi (toim.) Papers from the eleventh Scandinavian conference of linguistics. Studies in linguistics 15. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Edwards, J. 1999. Refining our understanding of language attitudes. *Journal of Language and Social Psychology* 18 (1), 101–110.
- Edwards, J. & Chisholm, J. 1987. Language, multiculturalism and identity: a Canadian study. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 8 (5), 391–408.
- Eller, J. & Coughlan, R. 1996. The poverty of primordialism. Teoksessa J. Hutchinson & A. Smith (toim.) *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press, 45–51.
- Ellinger, B. 2000. The Relationship Between Ethnolinguistic Identity and English Language Achievement for Native Russian Speakers and Native Hebrew Speakers in Israel. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 21 (4), 292–307.
- Erikson, E. H. 1968. *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Eräutuuli, M., Leino, J. & Yli-Luoma, P. 1995. *Kvantitatiiviset analyysimenetelmät ihmistieteissä*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Everitt, B. S. & Dunn, G. 1991. *Applied Multivariate Data Analysis*. London: Edward Arnold, a division of Hodder & Stoughton.
- Fenton, S. 1999. *Ethnicity. Racism, class and culture*. London: Macmillan.
- Fenton, S. 2004. *Ethnicity*. Cambridge: Polity.
- Fillmore, L. W. 1989. Language learning in social context. The view from research in second language learning. Teoksessa R. Dietrich & C. F. Graumann (toim.) *Language Processing in Social Context*. North-Holland: Elsevier Science Publishers B.V., 277–302.
- Fishman, J. 1989. *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, J. A. (toim.) 1999. *Handbook of Language and Ethnic identity*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Fishman, J.A. 2002a. Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism. Teoksessa L. Wei (toim.) *The Bilingualism Reader*. London; New York: Routledge, 81–88.
- Fishman, J. A. 2002b. Who speaks what language to whom and when? Teoksessa L. Wei (toim.) *The Bilingualism Reader*. London, New York: Routledge, 89–106.
- Flink, T. 1995. *Pois Inkeristä, ohi Inkerin*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Foster, J. J. 2001 (1998). *Data Analysis Using SPSS for Windows Versions 8 to 10*. London: SAGE.
- Gardner, R. C. & Clément, R. 1990. *Social Psychological Perspectives on Second Language Acquisition*. Teoksessa H. Giles & W. P. Robinson (toim.)

- Handbook of Language and Social Psychology. Chichester: John Wiley & Sons.
- Gardner, R. C. & Lambert, W. E. 1972. *Attitudes and Motivation in Second-Language Learning*. MA: Newbury House, Rowley.
- Gardner, R. C., Przedzielewski, E. & Lysynchuck, L. M. 1990. A multidimensional investigation of acculturation and language proficiency. University of Western Ontario. Department of Psychology, Research Bulletin no. 692.
- Geertz, C. 1996. Primordial Ties. Teoksessa J. Hutchinson & A. Smith (toim.) *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press, 40–44.
- Gemenne, F. 2002. Russian Immigrants in Israel: Changing the Patterns of the Israeli Society. <http://www.ulg.ac.be/cedem/downloads/FGWP.PDF>
- Gerd, A. S. 2001. *Vvedenie v ètnolingvistiku*. SPb.: Izd-vo S.Peterburgskogo universiteta.
- Giles, H. & Coupland, N. 1991. *Language: contexts and consequences*. Buckingham: Open University Press.
- Giles, H. & Johnson, P. 1987. Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language* 68, 69–99.
- Giles, H. & Robinson, W. P. 1990. Prologue. Teoksessa H. Giles & W. P. Robinson (toim.) *Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: John Wiley & Sons, 1–10.
- Granqvist, K. & Viljanen, A.M. 2002. Kielelliset tabut romani-identiteetin kuvaajana. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) *Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 109–125.
- Grosby, S. 1996. The inexpungeable Tie of Primordiality. Teoksessa J. Hutchinson & A. Smith (toim.) *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press, 51–56.
- Grosjean, F. 1982. *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Grossberg, L. 1996. Identity and Cultural Studies: is that all there is? Teoksessa S. Hall & P. Du Gay (toim.) *Questions of cultural identity*. London: SAGE, 87–107.
- Guba, E. S. & Lincoln, Y. S. 1994. Competing paradigms in qualitative research. Teoksessa N. K. Denzin & Y. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE, 105–117.
- Gubbins, P. 2002. Lost in translation: EU language policy in an expanded Europe. Teoksessa P. Gubbins & M. Holt (toim.) *Beound boundaries. Language and identity in contemporary Europe*. Clevedon: Multilingual Matters, 46–58.
- Guboglo, M. N. 1998. *Jazyki ètničeskoj mobilizacii*. Moskva: Škola “Jazyki Russkoj Kul’ tury”.
- Gudykunst, W. & Schmidt, K. L. 1987. Language and ethnic identity: an overview and prologue. *Journal of Language and Social Psychology* 6 (3 & 4), 157–170.

- Gudykunst, W. B. & Ting-Toomey, S. 1990. Ethnic Identity, Language and Communication Breakdowns. Teoksessa H. Giles & W.P. Robinson (toim.) *Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: John Wiley & Sons, 309–327.
- Gumperz, J. J. & Cook-Gumperz, J. 1982. Introduction: language and the communication of social identity. Teoksessa J. J. Gumperz (toim.) *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–21.
- Gusejnov, G. 1997. Nabljudenija nad osobennostjami rečevogo povedenija v novyh russkih anklavah Germanii. Paper 11. Fortbildungstagung für Russischlehrer an bayerischen Gymnasien. Bayerisches Staatsministerium für Unterricht, Kultus, Wissenschaft und Kunst. Ragesburg 4.–5.7.1997.
- Haarman, H. 2002. Identity in Transition: Cultural Memory, Language and Symbolic Russianness. Teoksessa P. Gubbins & M. Holt (toim.) *Beound boundaries. Language and identity in contemporary Europe*. Clevedon: *Multilingual Matters*, 59–72.
- Haarman, H. & Holman, E. 1997. Acculturation and communicative mobility among former Soviet nationalities. *Annual Review of Applied Linguistics* 17, 113–137.
- Hall, S. 1999. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, S. 2003a. Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 85–128.
- Hall, S. 2003b. Monikulttuurisuus. Teoksessa M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 233–281.
- Harinen P. (toim.) 2003. Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38. Helsinki: Hakapaino.
- Hatch, E. & Lazaraton, A. 1991. *The research manual. Design and statistics for applied linguistics*. Boston, Massachusetts: Heinle & Heinle.
- Hautaniemi, P. 2004. Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Heikkilä, T. 1999. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.
- Heikkinen, K. 1989. Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 9. Joensuun yliopisto.
- Heikkinen, K. 2000. Ethnicity and nationalism in contemporary Russian ethnography. Teoksessa C. J. Chulos & T. Piirainen (toim.) *The fall of an empire, the birth of a nation. National identities in Russia*. Aldershot: Ashgate, 98–115.
- Heikkinen, K. 2003. Nationalistinen karelianismi paluumuuttajien kiusana. Teoksessa R. Simola & K. Heikkinen (toim.). *Monenkirjava rasismi*. Joensuu: Joensuu University Press Oy, 158–174.
- Heiskanen, M. 1998. *Surveyypäiväkirja*. Teoksessa S. Paananen, A. Juntto & H. Sauli (toim.) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 185–205.

- Heller, M. 1987. The role of language in the formation of ethnic identity. Teoksessa J. Phinney & M. J. Rotheram (toim.) *Children's ethnic socialization: pluralism and development*. Newbury Park, California: SAGE, 180–200.
- Heller, M. 1999. *Linguistic minorities and modernity: A sociolinguistic ethnography*. London: Longman.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holman, E. 1995. Multilingualism and national identity in post-Soviet Estonia. *Sociolinguistica* 9, 136–140.
- Holmes, J. 2001. *An introduction to sociolinguistics*. Second edition. London: Longman.
- Holt, M. & Gubbins, P. 2002. Introduction. Teoksessa P. Gubbins & M. Holt (toim.) *Beound Boundaries. Language and Identity in Contemporary Europe*. Clevedon: Multilingual Matters, 1–10.
- Honkasalo, V. 2003. Voiko jäsenyyttä valita? Nuorten maahanmuuttajien tulkintoja suomalaisuudesta ja rasismista. Teoksessa P. Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38. Helsinki: Hakapaino, 158–189.
- Horn, F. 1997. Suomen venäläiset. Teoksessa J. Pentikäinen & M. Hiltunen (toim.) *Suomen kulttuurivähemmistöt*. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja 72, 202–218.
- Hotinec, V. Y. 2000. *Ètničeskoe samosoznanie*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo "Aleteja".
- Huss, L. 2003. Assimilaatiosta pluralismiin ja uuteen integraatiopolitiikkaan: Ruotsin kouluhistoria kielivähemmistöjen näkökulmasta. Teoksessa R. Kangassalo & I. Mellenius (toim.) *Låt mig ha kvar mitt språk. Antakaa minun pitää kieleni. Skrifter från moderna språk 11*. Institutionen för moderna språk. Umeå universitet.
- Hutchinson, J. & Smith, A. 1996. Introduction. Teoksessa J. Hutchinson & A. Smith (toim.) *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press, 3–14.
- Huttunen, T. 2000. *Adaptacija ruskih studentov k učebe v finskom universitete*. Jyväskylän yliopisto. Venäjän kielen pro gradu -työ.
- Hyland, K. 1997. Language attitudes at the Handover: communication and identity in 1997 Hong Kong. *English World-Wide* 18(2), 191–210.
- Il'jasov, F. N. 1987. Ešče raz o jazyke respondentia i jazyke ankety. *Sociologičeskie issledovanija* 5, 137–139.
- Imbens-Bailey, A. L. 1996. Ancestral language acquisition. Implications for Aspects of ethnic identity among Armenian American children and adolescents. *Journal of Language and Social Psychology* 15(4), 422–443.
- Ioncev, V. A, Lebedeva, N. M., Lazarov, M. V. & Okorokov, A. V. 2001. *Emigracija i repatriacija v Rossii*. Moskva: Popečitel'stvo o nuždah rossijskih repatriantov.
- Isaev, M. I. 2002. Ètnolingvističeskie problemy v SSSR i na postsoveckom stranstve. *Voprosy Jazykoznanija* 6, 101–117.

- Iskanius, S. 1998. Jazykovaja identičnost' ruskोजazyčnyh škol'nikov v Finljandii. Jyväskylän yliopisto. Venäjän kielen pro gradu -työ.
- Iskanius, S. 1999. Venäjää äidinkielenään puhuvien maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti ja etninen identiteetti. Teoksessa M. Martin & K. Voionmaa (toim.) Yhdeksän tutkielmaa suomesta toisena ja vieraana kielenä. Jyväskylän yliopisto. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 40, 38–60.
- Iskanius, S. 2001. Kahden opetuskulttuurin kohtaaminen: venäjänkieliset opiskelijat toisen asteen opinnoissa. Teoksessa K. Perho (toim.) Kahden kulttuurin väkeä. Venäläiset ja suomalaiset koulussa. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita 82, 73–86.
- Iskanius, S. 2002a. Kahden kielen ja kulttuurin labyrintissa: venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 200–218.
- Iskanius, S. 2002b. Russian-speaking immigrant students in Finland: Searching for the meaning of languages and cultures. *Siirtolaisuus - Migration* 1, 4–13.
- Iskanius, S. 2004a. Identity in transition: language and ethnicity among Russian-speaking students in Finland. Teoksessa *Studia Slavica Finlandensia*. Tomus XXI. Russian-speaking immigrant population in Finland. Seminar in Helsinki, 25–26 September 2003. Helsinki, 161–185.
- Iskanius, S. 2004b. Venäjänkieliset toisen asteen opiskelijat Suomessa: pohdintoja identiteetistä ja kielestä. Teoksessa S. Latomaa (toim.) Äidinkieli ja toiset kielet. Pohjoismainen kaksikielisyytyöpaja Tampereella 18.–20.10.2002. *Tampere Studies in Language, Translation and Culture, Series B* 1. Tampere: Tampere University Press. <http://tampub.uta.fi/tup/951-44-5999-7.pdf>
- Isoherranen, S. 1997. Stereotypiat kulttuuri-identiteetin muodostajina. Venäläisten koululaisten kulttuuri-identiteetti ja stereotypiat lähialueiden kansoista. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielitieteen pro gradu -työ.
- Jaakkola, M. 1999. Maahanmuutto ja etniset asenteet. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999. Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki: Edita Oy.
- Jaakkola, M. 2005. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Haka-paino Oy.
- Jasinskaja-Lahti, I. 1997. Perheen tuen merkitys venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten etniselle identiteetille. *Nuorisotutkimus* 15 (4), 25–30.
- Jasinskaja-Lahti, I. 2000. Psychological Acculturation and Adaptation among Russian-speaking Immigrant Adolescents in Finland. University of Helsinki. *Social psychological studies* 2. Helsinki: Edita Oy.
- Jasinskaja-Lahti I., & Liebkind, K. 2001. Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten perhearvot ja identiteetti. Teoksessa K. Liebkind (toim.) *Monikulttuu-*

- rinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. (2.painos) Helsinki: Gaudeamus, 124–137.
- Jasinskaja-Lahti I., Liebkind, K. & Vesala, T. 2002. Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Horenczyk, G. & Schmitz, P. 2003. The integrative nature of acculturation: perceived discrimination, acculturation attitudes and stress among young ethnic repatriates in Finland, Israel and Germany. *International Journal of Intercultural Relations* 27, 79–97.
- Jeskanen, S. 2001. Piiskaa ja pipareita: venäjänkielisten maahanmuuttajavanhempien kasvatuskäytännöt ja suomalaiseen kouluun kohdistuvat odotukset. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu -työ.
- Kaikkonen, P. 2001. Identiteetti ja sen kompleksisuus kulttuurienvälisen vieraan kielen opetuksen käsitteenä. *Kasvatus* 4, 345–353.
- Kalačeva, O. 1998. Byt', ostavat'sja, stanovit'sja: ètničeskaja identičnost' peterburgskih èstoncev. Teoksessa V. Voronkov & I. Oswald (toim.) *Konstruirovanie ètničnosti. Ètničeskie obščiny Sankt-Peterburga*. Sankt-Peterburg: Dmitrij Bulanin, 136–174.
- Kalaja, P. 1999. Kieli ja asenteet. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kielenoppimisen kysymyksiä. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 45–72.
- Kaplan, R. B. & Baldauf, R. B. 1997. *Language Planning. From Practice to Theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Karaulov, J. N. 1987. *Russkij jazyk i jazykovaja ličnost'*. Moskva: Nauka.
- Karpenko, O. 1998. Byt' "nacional'nym": strah poterjat' i strah poterjat'sja. Na primere tatar Sankt-Peterburga. Teoksessa V. Voronkov & I. Oswald (toim.) *Konstruirovanie ètničnosti. Ètničeskie obščiny Sankt-Peterburga*. Sankt-Peterburg: Dmitrij Bulanin, 37–96.
- Kaunistmaa, P. 1997. Mitä on kollektiivinen identiteetti? Teoksessa K. Virtapohja (toim.) *Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen*. Jyväskylä: Gummerus, 37–54.
- Keskisalo, A.-M. 2000. Suomi-Venäjä ottelu: Suomalaisuus pelivälisenä kansainvälisessä luokassa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu -työ.
- Keskisalo, A.-M. 2001. "Puhu homo suomee!" Suomalais- ja maahanmuuttajanuoret kansainvälisessä luokassa. Teoksessa V. Puuronen (toim.) *Valkoisen vallan lähettiläät. Rasismien arki ja arjen rasismi*. Tampere: Vastapaino, 173–207.
- Keskisalo, A.-M. 2003. Suomalais- ja maahanmuuttajanuorten vuorovaikutusta joensuulaisen koulun arjessa. Teoksessa P. Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38. Helsinki: Hakapaino, 122–157.
- Kesonen, N. 2001. Itä-Suomen koulun venäjän kielen kokeet venäläisille. Teoksessa K. Perho (toim.) *Kahden kulttuurin väkeä. Venäläiset ja suomalaiset koulussa*. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita 82, 222–227.

- Kheimets, N. G. & Epstein, A. D. 2001. Confronting the languages of statehood. Theoretical and historical frameworks for the analysis of the multilingual identity of the Russian Jewish intelligentsia in Israel. *Language problems & Language Planning* 25 (2), 121–143.
- Kirch, A. 2004. The Russian Minority in Estonia: A New Linguistic Reality, Changing Identities, and the European Union. Teoksessa *Studia Slavica Finlandensia*. Tomus XXI. Russian-speaking immigrant population in Finland. Seminar in Helsinki, 25–26 September 2003. Helsinki, 59–78.
- Kočetkov, V. V. 2002. *Psihologija mežkul’turnyh različij*. Moskva: OOO “PER SE”.
- Kohonen, V. 2000. Eurooppalainen kielisalkku kielenopetuksen kehittämistyössä: suuntaviivoja ja mahdollisuuksia. http://www.uta.fi/laitokset/okl/tokl/projektit/eks/pdf/kohonen_readme.pdf.
- Kolpakov, E. M. 1995. Ètnos i ètničnost. *Ètnografičeskoe obozrenie* 5, 13–23.
- Kolstø, P. 1996. The new Russian diaspora – an identity of its own? Possible identity trajectories for Russians in the former Soviet republic. *Ethnic and Racial Studies* 19 (3), 609–639.
- Kolstø, P. 2000. *Political Construction Sites. Nation-building in Russia and the Post-Soviet States*. Colorado: Westview Press.
- Koponen, H. 2000. Maahanmuuttajaopetuksen valmentavat sisällöt opettajakoulutuksessa. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys 8. Opetushallitus. Helsinki: Hakapaino.
- Kozulin, A. & Venger, A. 1995. Immigration without Adaptation. The Psychological World of Russian Immigrants in Israel. *Journal of Russian and East European Psychology*. March/April 1995.
- Kraemer, R., Zisenwine, D., Keren, M. L. & Schers, D. 1995. A study of Jewish adolescents Russian immigrants to Israel: language and identity. *International Journal of the Sociology of Language* 116, 153–159.
- Kreindler, I. 1997. Multilingualism in the Successor States of the Soviet Union. *Applied Review of Applied Linguistics* 17, 91–112.
- Kurkinen, S. 2002. *Sohranenie i razvitie navykov pis’ma u russkojazyhnyh škol’nikov v Finljandii (na primere g. Lappeenranta)*. Joensuun yliopisto. Venäjän kielen pro gradu -työ.
- Kuula, K. 2000. *Venäjään, venäläisiin ja venäläisiin maahanmuuttajaoppilaisiin asennoituminen koulussa*. Joensuun yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen pro gradu -työ.
- Kyntäjä, E. 1997. Ethnic remigration from the former Soviet Union to Finland – Patterns of ethnic identity and acculturation among the Ingrian Finns. *Yearbook of population Research in Finland* 34, 102–113.
- Kyntäjä, E. 1999. Muuttopaineet Venäjältä ja Virosta Suomeen – satua vai totta? Poimintoja tutkimusprojektista. *Siirtolaisuus – Migration* 1, 4–10.
- Kyntäjä, E. 2001. Venäjältä ja Virosta tulleet maahanmuuttajat sekä Inkerin suomalaiset paluumuuttajat Suomessa. Teoksessa A. Forsander, E. Ekholm, P. Hautaniemi et al. *Monietnisyyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 148–159.

- Kyntäjä, E. 2004. The Meaning of Stigma for Self-identification and Psychological Well-being amongst Estonian- and Russian-speaking immigrants in Finland. A Qualitative interview study. Teoksessa V. Puuronen, A. Häkkinen, A. Pylkkänen, T. Sandlund & R. Toivanen (toim.) *New challenges for the welfare society*. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 142, 193–207.
- L 628/1998 = Perusopetuslaki 21.8.1998.
- L 493/1999 = Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999.
- L 218/2003 = Laki ulkomaalaislain muuttamisesta 13.3.2003.
- L 423/2003 = Kielilaki 6.6.2003.
- L 1086/2003 = Saamen kielilaki 15.12.2003.
- L 1215/2005 = Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta 29.12.2005.
- Laihiala-Kankainen, S. 1997. Kieli ja koulutus kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen & S. Rasčetina (toim.) *Kielikontaktaja*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 7–22.
- Laihiala-Kankainen, S. 2000a. Educational Reform in Russia – between the Past and the Future. *Idäntutkimus*. Special Issue, 113–123.
- Laihiala-Kankainen, S. 2000b. Reflections on Russian Education: the Ideas of Internationalisation and Nationalisation. Teoksessa M. Kangaspuro (toim.) *Russia: More different than most*. Kikumora Publications. Series B:16. Helsinki: Gummerus, 77–98.
- Laihiala-Kankainen, S. 2002. Venäjänkieliset Suomessa – piiloon jäänyt kulttuurivähemmistö. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) *Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 133–154.
- Laihiala-Kankainen, S. 2004. Tema russkojazyčija v finskih gazetnyh tekstah. Teoksessa A. Mustajoki & E. Protassova (toim.) *Russkojazyčnyj čelovek v inojazyčnom okruženii*. *Slavica Helsingiensia* 24. Helsinki: Helsinki University Press, 150–160.
- Laine, E. & Pihko, M.-K. 1991. Kieliminä ja sen mittaaminen. Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. *Tutkimuksia* 47.
- Laitin, D. 1995. *Identity in formation: The Russian-speaking nationality in Estonia and Bashkortostan*. Glasgow: University of Strathclyde.
- Laitin, D. 1998. *Identity in Formation: The Russian-speaking Populations in the Near Abroad*. Ithaca: Cornell University Press.
- Lallukka, S. 2004. Venäjän väestönlaskennan ensimmäisiä tuloksia. *Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti. Tiedonantoja ja katsauksia* 2.
- Lanca, M., Alksnis, C., Roses, N. J. & Gardner, R. C. 1994. Effects of language choice on acculturation. A study of Portuguese immigrants in a multicultural settings. *Journal of Language and Social Psychology* 13(3), 315–330.
- Lanehart, S. 1996. The language of identity. *Journal of English Linguistics* 24 (4), 322–331.

- Lange, A. & Westin, C. 1985. *The Generative Mode of Explanation in Social Psychological Theories of Race and Ethnic Relations*. University of Stockholm: Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations.
- Latomaa, S. 2002. Maahanmuuttajien kielelliset oikeudet. Teoksessa A. Mauranen & L. Tiittula (toim.) *Kieli yhteiskunnassa - yhteiskunta kielessä*. AFinLAn vuosikirja 2002. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisu no. 60. Jyväskylä, 61-81.
- Latomaa, S. 2003. Maahanmuuttajataustaiset oppilaat ja oikeus kahteen kieleen. Teoksessa L. Nissilä, H. Vaarala & M. Martin (toim.) *Suolla suomea. Perustietoa maahanmuuttajien suomen kielen opettajille*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVII. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 11-32.
- Lebedeva, N. M. 1997. *Novaja ruskaja diaspora: Social'no-psihologičeskij analiz*. Izdanie vtoroe, dopolnitel'noe. Moskva: Institut ètnologii i antropologii.
- Lebedeva, N. M. 1999. *Vvedenie v ètničeskuju i kross-kul'turnuju psihologiju*. Moskva: Kluč-C.
- Lehtinen, K. 1998. Astevaihtelu neljän seitsemäsluokkalaisen venäläisen maahanmuuttajanvälkielessä. Turun yliopisto. Suomen kielen pro gradu -työ.
- Lehto, A.-M. 1998. Laatusurveytutkimukseen. Teoksessa S. Paananen, A. Juntto & H. Sauli (toim.) *Faktajuttu*. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino, 207-232.
- Lehtonen, J. 1997. Kansallinen identiteetti ja yhteisöidentiteetti - käsitteitä ja käsityksiä. Teoksessa K. Virtapohja (toim.) *Puheenvuoroja identiteetistä*. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen. Jyväskylä: Gummerus, 21-36.
- Lehtonen, M. 1996. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Leisiö, L. 1993. *Finljandskij ruskij: nekotoryje foneticeskie, leksiceskije i grammaticeskie čerty*. Tampereen yliopisto. Slaavilaisen filologian liseniaattityö.
- Lepola, O. 2000. *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi: monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Leutonen, A. 1994. *Venäläisten ja virolaisten 9-13-vuotiaiden maahanmuuttajaoppilaiden sopeutuminen suomalaiseen kouluun Helsingissä*. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitoksen pro gradu -työ.
- Liebkind, K. 1989. *Conceptual approaches to ethnic identity*. Teoksessa K. Liebkind (toim.) *New Identities in Europe*. Aldershot: Gower Publ., 25-40.
- Liebkind, K. 1992. *Ethnic Identity: Challenging the Boundaries of Social Psychology*. Teoksessa G. Breakwell (toim.) *Social Psychology of Identity and the Self Concept*. London: Surrey University Press, 147-185.
- Liebkind, K. 1994. *Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen*. Teoksessa K. Liebkind (toim.) *Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Hakapaino, 21-49.
- Liebkind, K. 1999. *Social psychology*. Teoksessa J. A. Fishman (toim.) *Handbook of Language & Ethnic Identity*. Oxford: Oxford University Press, 140-151.

- Liebkind, K. (toim.) 2001. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. (2. painos) Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E. & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Helsinki: Gaudeamus.
- Lur'e, S. V. 1997. Kul'turnaja antropologija v Rossii i na Zapade: konceptual'nye razlicija. *Obščestvennye nauki i sovremennost'* 2, 146–159.
- Lur'e, S. V. 1999. Nacionalizm, ètničnost', kul'tura. Kategorii nauki i istoričeskaja praktika. *Obščestvennye nauki i sovremennost'* 4, 101–111.
- Lähtenmäki, M. 2002. Dialoginen näkökulma kieleen: Mihail Bahtin ja Valentin Vološinov. Teoksessa H. Dufva & M. Lähtenmäki (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* 4. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 179–200.
- Magga-Hetta, T.-M. 2003. "Se on jossaki tuolla syvällä". Saamelaisnuorten modernin ja perinteen leikkauspisteessä. Teoksessa P. Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38. Helsinki: Hakapaino, 63–88.
- Markkanen, A. 2003. Romaninuorten elämää Suomessa. Teoksessa P. Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38. Helsinki: Hakapaino, 33–62.
- May, S. 2001. *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*. London: Longman.
- Mendoza, R. H. 1989. An empirical scale to measure type and degree of acculturation in Mexican-American adolescents and adults. *Journal of Cross-cultural Psychology* 20(4), 372–385.
- Meng, K. 2004. Obščenie v sem'jah russkojazyčnyh pereselencev v Germanii. Teoksessa A. Mustajoki & E. Protassova (toim.) *Russkojazyčnyj čelovek v inojazyčnom okruženii*. *Slavica Helsingiensia* 24. Helsinki: Helsinki University Press, 188–202.
- Meng, K. & Protassova, E. 2002a. Ètničeskaja gruppа rossijskih nemcev v Germanii: varianty samooboznačenij. *Vestnik VolGu. Serija 2.Vyp. 2*, 144–154.
- Meng, K. & Protassova, E. 2002b. Jazykovaja integracija rossijskih nemcev v Germanii. *Izvestija AN. Serija Literatury i Jazyka* 61 (6), 29–40.
- Metsämuuronen, J. 2004. Pienten aineistojen analyysi. Parametrittomien menetelmien perusteet ihmistieteissä. *Metodologia-sarja* 9. Jyväskylä: Gummerus.
- Miettinen, H. 2004. Menetetyt kodit, elämät, unelmat: suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä. Helsingin yliopisto. *Sosiaalipsykologiaa tutkimuksia* 11.
- Mihal'čenko, V. Ju. & Krjučkova, T. B. 2002. Sociolingvistika v Rossii. *Voprosy jazykoznanija* 5, 116–142.
- Mitrofanova, O. 1999. Lingvodidaktičeskije uroki i prognozy konca XX veka. Teoksessa Ju. Prohorov (toim.) *Materialy IX Kongressa MAPRJAL*

- Bratislava, 1999 g. Doklady i soobščeniya rossijskih učenyh. Moskva: Meždunarodnaja asociacija prepodavatelej russkogo jazyka i literatury, 345-363.
- Najdič, L. 2004. Vybor jazyka, pereključenje koda, leksičeskie zaimstvovanija: russkij jazyk èmigrantov poslednej volny v Izraile. Teoksessa A. Mustajoki & E. Protassova (toim.) Russkojazyčnyj čelovek v inojazyčnom okruženii. Slavica Helsingiensia 24. Helsinki: Helsinki University Press, 108-122.
- Nevalainen, P. 1992. Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla. Teoksessa P. Nevalainen & H. Sihvo (toim.) Inkeri: historia, kansa, kulttuuri. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 234-299.
- Nicol, A. A. M. & Pexman, P. M. 1999. Presenting Your Findings. A Practical Guide for Creating Tables. Washngiton, DC: American Psychological Association.
- Niemelä, H. 2003. Erottumista ja ystävyttä. Somalialaistyttöjen käsityksiä ja kokemuksia suomalaisista tytöistä. Teoksessa P. Harinen (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38. Helsinki: Hakapaino, 91-121.
- Nitoburg, E. L. 2001. Russkie v Amerike - integracija ili assimiljacija? Ètnograficeskoe obozrenie 6, 82-103.
- Noels, K. A., Pon, G. & Clément, R. 1996. Language, identity and adjustment. The role of linguistic self-confidence in the acculturation process. Journal of Language and Social Psychology 15(3), 246-264.
- Norton, B. 1997. Language, identity, and the ownership of English. TESOL Quarterly 31(3), 409-429.
- Norton, B. 2000. Identity and Language Learning: Gender, Ethnicity and Educational Change. London: Longman.
- Norton-Peirce, B. 1995. Social Identity, Investment, and Language Learning. TESOL Quarterly 29(1), 9-31.
- Nummenmaa, T., Konttinen, R., Kuusinen, J. & Leskinen, E. 1997. Tutkimusaineiston analyysi. Porvoo: WSOY.
- Nygren, A. 1995. Etnisyyden määrittely ja käytäntö. Teoksessa: A.-M. Åström (toim.) Meikäläisiä muukalaisia. Kulttuurien kohtaaminen käytännössä. Helsinki. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry. Ethnos toimitte 9. Porvoo: Formato.
- Ochs, E. & Capps, L. 1996. Narrating the self. Annual Review of Anthropology 25, 19-43.
- OPH 1999 = Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- OPS 2004 = Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Paananen, S. (toim.) 2005. Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Paavilainen, T. 1999. Venäjä äidinkielenä -opetus suomalaisessa koulussa. Teoksessa K. Matinheikki-Kokko (toim.) Monikulttuurinen koulutus - perusteita ja kokemuksia. Helsinki: Opetushallitus, 103-115.

- Padilla, A. 1999. Psychology. Teoksessa J. A. Fishman (toim.) *Handbook of Language & Ethnic Identity*. New York: Oxford University Press, 109–121.
- Pavlenko, A. & Blackledge, A. 2004. Introduction: New Theoretical Approaches to the Study of Negotiation of Identities in multilingual Contexts. Teoksessa A. Pavlenko & A. Blackledge (toim.) *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. *Bilingual Education and Bilingualism* 45. Clevedon: Multilingual Matters, 1–32.
- Peistola, S. & Rautee, K. 2000. Suomi toisena kielenä, venäläinen maahanmuuttaja suomalaisessa koulussa. Turun yliopisto. Opettajankoulutuslaitoksen pro gradu -työ.
- Pekkinen, N. 1997. Immigrants at Peltola school – The integration of immigrant children from Russia and the earlier Soviet Union. Teoksessa *Nordic roads to multiculturalism – How to Help Minority Children to Become Multilingual*. Helsinki: Hakapaino, 65–72.
- Pentikäinen, J. & Hiltunen, M. 1997. Suomen kulttuurivähemmistöt. Helsinki: Yliopistopaino.
- Penuel, W. R. & Wertsch, J. V. 1995. Vygotsky and identity formation: a sociocultural approach. *Educational Psychologist* 30 (2), 83–92.
- Perho, K. 2001. Vieraalla kielellä opettaminen Itä-Suomen suomalais-venäläisessä koulussa. Teoksessa K. Perho (toim.) *Kahden kulttuurin väkeä. Venäläiset ja suomalaiset koulussa*. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita 82, 166–207.
- Pfandl', H. 1997. Otnošenie k primetam i bytovym obyčajam kak indicator kul'turnogo povedenija russkojazyčnogo èmigranta "tret'ej" i "četvertoj volny". *Slavjanovedenie* 2, 31–45.
- Phillipson, R., Rannut, M. & Skutnabb-Kangas, T. 1994. Introduction. Teoksessa T. Skutnabb-Kangas & R. Phillipson (toim.) *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1–22.
- Phinney, J. 1990. Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Research. *Psychological Bulletin* 108 (3), 499–514.
- Pietikäinen, S. 2000. Discourses of Differentiation. *Ethnic Representations in Newspaper Texts*. Jyväskylän yliopisto. *Studies in Communication* 12.
- Pietikäinen, S. 2002. Media, kieli ja etniset identiteetit. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) *Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti*. Jyväskylän yliopisto. *Soveltavan kielentutkimuksen keskus*, 241–255.
- Pietikäinen, S. & Laihiala-Kankainen, S. 2004. Venäjänkieliset marginaalista mediaan. *Idäntutkimus* 4, 9–20.
- Pietikäinen, S., Dufva, H. & Laihiala-Kankainen, S. 2002. Kieli, kulttuuri ja identiteetti – ääniä Suomenniemeltä. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) *Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti*. Jyväskylän yliopisto. *Soveltavan kielentutkimuksen keskus*, 9–18.
- Piirainen-Marsh, A. & Huhta, A. 2000. Soveltava kielentutkimus ja tutkimuksenteon peruskysymykset. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh

- (toim.) Näkökulmia soveltavaan kielentutkimukseen. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 67–121.
- Piri, R. 2001. Suomen kieliohjelmapolitiikka. Kansallinen ja kansainvälinen toimintaympäristö. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pohjanpää, K., Paananen, S. & Nieminen, M. 2003. Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Tilastokeskus, Elinolot 2003:1. Helsinki: Edita.
- Polinsky, M. 1996. American Russian: An Endangered Language? <http://ling.ucsd.edu/~polinsky/pubs/american-russian.pdf>
- Počebut, L. G. 1995. Ètničeskie faktory razvitija ličnosti. Teoksessa Ju. P. Platonov (toim.) Vvedenie v ètničeskuju psihologiju. S.Peterburg: Izdatel'stvo S.Peterburgskogo universiteta, 66–83.
- Protassova, E. 1996. Osobennosti russkogo jazyka u živuščih v Germanii. Ruskaja segodnja 1, 51–71.
- Protassova, E. 1999. Stanovlenie i funkcionirovanie dvujazyčija. Teoksessa Materialy po issledovaniju bilingvizma. Naučnoe izdanie. Predvaritel'naja publikacija. Moskva: Moskovskij komitet obrazovanija, Centr "Doškoł'noe detstvo" im. A. V. Zaporoža. Kafedra teoretičeskoj i prikladnoj lingvistiki Filologičeskogo fakul'teta MGU im. M. V. Lomonosova, 1–15.
- Protassova, E. 2003a. Russian as a lesser-used language in Finland. http://ww2.lingualia.net:8080/agares/Public/encyclopaedia/per_language/russian/contacts/russian_as_a_lesser_used_language_in_finland
- Protassova, E. 2003b. Russko-nemeckij bilingvism i russkij jazyk: opyt Germanii. Diaspory 1, 27–47.
- Protassova, E. 2004a. Dvujazyčie i ličnost': o situacii žitelej Finljandii, dlja kotoryh russkij jazyk – rodnoj. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, O. Milovidova & T. Rynkänen (toim.) Dialogeja. Kieli, yksilö ja yhteisö. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 218–239.
- Protassova, E. 2004b. Fennorossy: žizn' i upotreblenie jazyka. Sankt-Peterburg: Zlatoust.
- Protassova, E. & Niemensivu, H. 2002. Russkij jazyk v Finljandii. Teoksessa G.V. Hruslov (toim.) Russkij jazyk v diaspore: problemy sohraneniija i prepodavanija. Sbornik statej. Ministerstvo obrazovanija Rossijskoj Federacii. Gosudarstvennyj institut russkogo jazyka imeni A.S. Puškina. Moskva: Nauka – Flinta.
- Puuronen, V., Häkkinen, A., Pylkkänen, A., Sandlund, T. & Toivanen, R. (toim.) 2004. New challenges for the welfare society. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 142
- Pöyhönen, S. 2004. Uraopettajia, juurilleen palaajia ja kielenharrastajia. Suomen kielen opettajien ammatti-identiteetti Venäjän koulutuksen ja opetuksen murroksessa. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Raittila, P. 2004. Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

- Rajala, R. 2001. Tilastollinen yhdysvaikutusanalyysi. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus, 172–187.
- Rampton, B. 1995. *Crossing: Language and Ethnicity Among Adolescents*. London; New York: Longman.
- Rannut, M. 1990. Linguistic policy in the Soviet Union. *The European Journal of Social Sciences* 3 (3), 437–447.
- Rannut, M. 2004a. Language Policy in Estonia. <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm04primavera-estiu/docs/rannut.pdf>
- Rannut, M. 2004b. Posobie po jazykovej politike. Tallinn.
- Rauste-von Wright, M.-L. & von Wright, P. 1997. *Oppiminen ja koulutus*. Porvoo: WSOY.
- Revunenkov, E. V. & Rešetov, A. M. 2003. Sergej Mihajlovič Širokogorov. *Ètnografičeskoe obozrenie* 3, 100–119.
- Reynolds, M. 2002. Punjabi/Urdu in Sheffield: Language Maintenance and Loss and Development of a Mixed Code. Teoksessa P. Gubbins & M. Holt (toim.) *Beound Boundaries. Language and Identity in Contemporary Europe*. Clevedon: Multilingual Matters, 145–162.
- Rikkinen, H. 1996. Opiskelijoiden Eurooppa-identiteetti ja kansalliset mielikuvat. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 158.
- Romakkaniemi, H. 1999. Maahanmuuttajanuoret toisen asteen opinnoissa. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B12.
- Romanov, A. 2000. The Russian Diaspora in Latvia and Estonia: Predicting Language Outcomes. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* (21) 1, 58–71.
- Romanova, O. 1994. Razvitie ètničeskoj identičnosti u detej i podrostkov. Aftoreferat dissertacii na soiskanie učenoj stepeni kandidatit psihologičeskih nauk. Moskva.
- Ronkainen, S. 1998. Kaikuva empiirisyys – surveyn epistemologiset mahdollisuudet. Teoksessa S. Paananen, A. Juntto & H. Sauli (toim.) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 223–255.
- Ruuska, P. 1998. Mennyt tulevaisuutena. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska (toim.) *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 281–311.
- Rybakov, S. E. 2001. Sud'by teorii ètnosa. Pamjati Ju.V. Bromleja. *Ètnografičeskoe obozrenie* 1, 3–22.
- Saarinen, A. 2000. Koulussa saa hyvää ruokaa ja välitunnilla pääsee ulos: venäjänkielisten maahanmuuttajaoppilaiden ja heidän vanhempiensa mielipiteitä suomalaisesta peruskoulusta. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu -työ.
- Sadoin, A. P. 2000. *Ètnologija*. Moskva: Gardariki.
- Sallinen-Gimpl, P. 1994. Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. Cultural identity and cultural clash: the resettled Karelians in Finland. Helsinki: Gummerus.

- Schiffman, H. 1996. *Linguistic Culture and Language Policy*. London; New York: Routledge.
- Schumann, J. H. 1978. The acculturation model for second-language acquisition. Teksessa R.C. Gingras (toim.) *Second-language acquisition and foreign language teaching*. Arlington, VA: Center for Applied Linguistics.
- Schwandt, T. A. 1994. Constructivist, interpretivist approach to human inquiry. Teoksessa N. K. Denzin & Y. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE, 118–137.
- Scollon, R. & Scollon, S. 1995. *Intercultural Communication. A Discourse Approach*. Oxford: Blackwell.
- Semenov, Ju. I. 1998. Predmet ètnografii (ètnologii) i osnovnye sostavljajušcie èe naučnye discipliny. *Ètnografičeskoe obozrenie* 2, 3–17.
- Semenov, Ju. I. 2000. Ètnos, nacija, diaspora. *Ètnografičeskoe obozrenie* 2, 64–74.
- Sidel'nikov, O. 2000. Russkaja obščina Èstonii na rubeže XX i XXI vekov. Teoksessa V. Bojkov & N. Bassel' (toim.) *Russkie v Èstonii na poroge XXI veka: prošloe, nastojaščee, buduščee*. Sbornik statej. Tallinn: Russkij issledovatel'skij centr v Èstonii.
- Sikevič, Z. V. 1998. Ètničeskij faktor v sovremennom obščestve (konceptual'nye podhody). *Vestnik SpbGU. Ser.6, vyp.1 (No. 6)*, 65–69.
- Sikevič, Z. V. 1999. *Sociologija i psihologija nacional'nyh otnošenij. Učebnoe posobie*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Mihajlova V.A.
- Sintonen, T. 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus. *Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. Jyväskylän yliopisto. SoPhi 40.
- Skutnabb-Kangas, T. & Phillipson, R. 1994. Linguistic human rights, past and present. Teoksessa T. Skutnabb-Kangas & R. Phillipson (toim.) *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 71–110.
- Skvorcov, N. G. 1999. Ètničnost': Sociologičeskaja perspektiva. *Sociologičeskije issledovanija* 1, 21–31.
- Sokolovskij, S. V. 2003. Rossijskaja ètnografija v konce XX v. (bibliometričeskoe issledovanie). *Ètnografičeskoe obozrenie* 1, 3–54.
- Solnčev, V. M. & Mihal'čenko, V. Ju. 2000. Russkij jazyk: problema jazykovogo prostranstva. Teoksessa *Jazyki Rossijskoj Federacii i novogo zarubež'ja. Status i funkcii*. Moskva: Èditorial URSS, 5–17.
- Spector, P. E. 1992. *Summated rating scale construction. An introduction*. Newbury Park: SAGE.
- Spolsky, B. 1989. *Conditions for Second Language Learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Spolsky, B. 1998. *Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Stefanenko, T. G. 1999. *Ètnopsihologija*. Moskva: Institut psihologii RAN.
- Stefanenko, T. G., Šljagina, E. I., Ènikolopov, S. N. 1993. *Metody ètnopsihologičeskogo issledovanija*. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta.
- Strel'cova, J. 2001. Problemy russkogo jazyka i obrazovaniia v rossijskikh diasporah v novom zarubež'e. Teoksessa M. B. Olkott & I. Semenov (toim.) *Jazyk i ètničeskij konflikt*. Moskva: Centr Karnegi, 86–98.

- Sue, D. W. & Sue, D. 1990. *Counseling the Culturally Different. Theory and Practice*. Second edition. New York: John Wiley & Sons.
- Suni, M. 1996. Maahanmuuttajaoppilaiden suomen kielen taito peruskoulun päättövaiheessa. *Moniste 11*. Helsinki: Opetushallitus.
- Suurpää, L. & Aaltojärvi, P. 1996. Näinkö nuoret? Teoksessa L. Suurpää & P. Aaltojärvi (toim.) *Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin*. Tietolipas 143. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- SVVK 1993 = Suomen venäjänkielisen väestön kysymyksiä. Työryhmän mietintö. Tiedonantoja ja katsauksia 2. Helsinki: Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti.
- SVVK 2003 = Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan asettaman työryhmän raportti. Helsinki: Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti.
- Tajfel, H. 1981. *Human groups and social categories*. Studies in social psychology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tarnanen, M. & Suni, M. 2005. Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Teoksessa S. Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 9–21.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. 1998. *Mixed methodology: combining qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks: SAGE.
- Thornborrow, J. 1999. Language and identity. Teoksessa L. Thomas & S. Wareing (toim.) *Language, Society and Power. An introduction*. London and New York: Routledge, 135–150.
- Tilastokeskus 2005 = Suomen tilastollinen vuosikirja 2005. Tilastokeskus. Hämeenlinna: Karisto.
- Tiškov, V. A. 1993. Ètničnosť, nacionalizm i gosudarstvo v postkommunističeskom obščestve. *Voprosy sociologii* 1–2, 3–38.
- Tiškov, V. A. 1997a. O fenomene ètničnosti. *Ètnografičeskoe obozrenie* 3, 3–21.
- Tiškov, V. 1997b. Ethnicity, Nationalism and Conflict in and after the Soviet Union. *The Mind Aflame*. London: SAGE.
- Tiškov, V. A. 2000. Istoričeskij fenomen diaspory. *Ètnografičeskoe obozrenie* 2, 43–63.
- Tiškov, V. A. 2003. Rossijskaja ètnologija: status discipliny, sostojanie teorii, napravlenija i rezul'taty issledovanij. *Ètnografičeskoe obozrenie* 5, 3–23.
- Tropp, L. R., Erkut, S., Coll, C. G., Alarcon, O. & Vazquez Garcia, H. A. 1999. Psychological acculturation: development of a new measure for Puerto Ricans on the U.S. Mainland. *Educational & Psychological Measurement* 59 (2), 351–367.
- Tuhvatullin, R. M. 1997. Jazyk kak nacional'naja cennost'. *Sociologičeskie issledovanija* 8, 47–49.
- Työministeriö 2003 = Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien kielitestin perusteet. Työministeriö.
- Töttö, P. 2004. Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

- Uusi Kielilaki 2001 = Uusi kielilaki – Kielilakikomitean mietintö 2001:3. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Vahtin, N. B. & Golovko, E. V. 2004. Sociolingvistika i sociologija jazyka. Učebnoe posobie. SPb.: IC Gumanitarnaja Akademija; Izd-vo Evropejskogo universiteta v Sankt-Peterburge.
- Valli, R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: vihjeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus, 100–112.
- Vihalemm, T. 1999. Group identity formation processes among Russian-speaking settlers of Estonia: a linguistic perspective. *Journal of Baltic Studies* (30) 1, 18–39.
- VNS 5/2002 = Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta. VNS 5/2002 vp.
- Volkov, V. 1999. Mesto rodnogo jazyka russkojazyčnoj molodeži v integracionnyh processah Latvii. *Ètnografičeskoe obozrenie* 6, 69–30.
- Voronkov, V. & Oswald, I. 1998. Vvedenie. Postsovetskie ètničnosti. Teoksessa V. Voronkov & I. Oswald (toim.) Konstruirovanie ètničnosti. Ètničeskie obščiny Sankt-Peterburga. Sankt-Peterburg: Dmitrij Bulanin, 6–36.
- Wager, M. 1996. Kuka minä olen? Identiteetti teoreettisena ja empiirisenä tutkimuskohtena. *Psykologia* 31, 91–97.
- Weinreich, P. 1989. Variations in Ethnic Identity: Identity Structure Analysis. Teoksessa K. Liebkind (toim.) *New Identities in Europe*. Aldershot: Gower.
- Wertsch, J. V. 1991. *Voices of the Mind. A Sociocultural Approach to Mediated Action*. London: Harvester Wheatsheap.
- Wertsch, J. V. 1995. The need for action in sociocultural research. Teoksessa J. V. Wertsch, P. del Río & A. Alvarez (toim.) *Sociocultural studies of mind*. New York: Cambridge University Press, 56–74.
- Wiener, B. E. 1998. Ètničnost: v poiskah paradimy izučeniija. *Ètnografičeskoe obozrenie* 4, 3–26.
- Williams, G. 1999. Sociology. Teoksessa J. A. Fishman (toim.) *Handbook of Language & Ethnic Identity*. Oxford: Oxford University Press, 165–180.
- Willis, L. 2002. Language Use and Identity Among African-Caribbean Young People in Sheffield. Teoksessa P. Gubbins & M. Holt (toim.) *Beound Boundaries. Language and Identity in Contemporary Europe*. Clevedon: Multilingual Matters, 126–144.
- Yelenevskaya, M. N. & Fialkova, L. 2003. From 'Muteness' to Eloquence: Immigrants' Narratives about Languages. *Language Awareness* 12 (1), 30–48.
- Zajončkovskaja, Ž. 2004. Postsovetskaja èmigracija iz Rossii v zapadnye strany. Teoksessa *Studia Slavica Finlandensia*. Tomus XXI. Russian-speaking immigrant population in Finland. Seminar in Helsinki, 25–26 September 2003. Helsinki, 16–38.
- Zarinov, I. Y. 1997. Istoričeskie ramki fenomena ètničnosti (po povodu stat'i S. V. Češko "Čelovek i ètničnost"). *Ètnografičeskoe obozrenie* 3, 21–31.
- Zarinov, I. Y. 2000. Vremja iskat' obščij jazyk. *Ètnografičeskoe obozrenie* 2, 3–18.

- Zarinov, I. Y. 2002. Socium - ètnos - ètničnost' - nacija - nacionalizm. Ètnografičeskoe obozrenie 1, 3-30.
- Zdravomyslov, A. 2001. Transformacija smyslov v nacional'nom diskurse. Teoksessa M. B. Olcott & I. Semenov (toim.) Jazyk i ètničeskij konflikt. Moskva: Centr Karnegi, 34-57.
- Zemskaja, E. A. (toim.) 2001a. Jazyk russkogo zarubež'ja. Obščie processy i rečevye portrety. Moskva - Wien: Jazyki slavjanskoj kul'tury: Venskij slavističeskij al'manah.
- Zemskaja, E. A. 2001b. Umiraet li jazyk russkogo zarubež'ja? Voprosy jazykoznanija 1, 14-30.
- Åkerlund, T. 2002. Oman kielen merkitys romanien kulttuuri-identiteetille. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) Moniääninen suomi: kieli, kulttuuri, identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 126-129.

Liite 1 Tutkimuslupapyyntö

Arvoisa rehtori

Teen tutkimusta Venäjältä Suomeen muuttaneiden nuorten kielellisestä ja etnisestä identiteetistä, suomen ja venäjän kielen taidosta sekä suomalaiseen opetuskulttuuriin sopeutumisesta. Tutkimus on soveltavan kielitieteen väitöskirjatyö ja se on osa Suomen Akatemian rahoittamaa suomalais-venäläistä *Kieli ja koulutus kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa* –tutkimusohjelmaa.

Tutkimuksen aineisto kerätään kyselyllä ja haastatteluilla. Kyselyyn valitaan noin 250 venäjää äidinkielenään puhuvaa nuorta maahanmuuttajaoppilasmäärältään suurimmista toisen asteen oppilaitoksista ja se toteutetaan maaliskuussa 2000. Kyselyllä selvitetään nuorten asenteita venäjän ja suomen kieltä, venäläisyyttä ja suomalaisuutta sekä venäläisiä ja suomalaisia kohtaan. Nuoria pyydetään myös arvioimaan venäjän ja suomen kielen taitoaan. Syksyllä 2000 toteutettaviin haastatteluihin valitaan 10-20 kieli- ja etniseltä identiteetiltään eri tyypistä nuorta syvällisempää tutkimusta varten. Näiden nuorten osalta pyritään syventämään kyselyn avulla saatua tietoa, selvittämään suomalaiseen opetuskulttuuriin sopeutumiseen liittyviä tekijöitä ja opiskelijoiden subjektiivisia kokemuksia sopeutumisesta.

Tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa venäjänkielisten nuorten identiteetin rakentumisesta, suomen ja venäjän kielen taidon tasosta peruskoulun jälkeisissä opinnoissa sekä sopeutumisesta suomalaiseen opetuskulttuuriin heidän itsensä kokemana. Tutkimustuloksia voidaan käyttää paitsi maahanmuuttajien opetuksen ja koulutuksen kehittämässä myös maahanmuuttajanuorten syrjäytymisen ennalta ehkäisemisessä.

Pyydän Teitä myöntämään luvan tutkimuksen toteuttamiseksi oppilaitoksessanne. Tutkimuksen toteuttamista varten tarvitsen tiedon *venäjää äidinkielenään puhuvien maahanmuuttajaopiskelijoiden lukumäärästä oppilaitoksessanne*, jotta voin lähettää kyselylomakkeita tarvittavan määrän. Opiskelijat voivat vastata kyselyyn nimettömänä tai kirjoittaa nimensä halutessaan osallistua haastatteluun myöhemmän ajankohtana. Olisi toivottavaa, että opiskelijat voisivat vastata kyselyyn oppilaitoksessa opettajan läsnäollessa.

Pyydän Teitä vastaamaan mahdollisimman pian sähköpostitse, kirjeitse tai puhelimitse. Vastaan mielelläni tutkimustani koskeviin kysymyksiin.

Sanna Iskanius
Tutkija
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
Jyväskylän yliopisto
PL 35
40351 JYVÄSKYLÄ
puh. (014) 260 3556, 050 522 5417
telefax (014) 260 3521
s-posti: iskanius@cc.jyu.fi

Liite 2 Opetusjärjestelyjä kartoittava kyselylomake

VENÄJÄÄ ÄIDINKIELENÄÄN PUHUVIEN OPISKELIJOIDEN OPETUSJÄRJESTELYT

1. Kaupunki ja oppilaitos _____
2. Kuinka monta opiskelijaa oppilaitoksessanne on yhteensä? _____
3. Kuinka monta heistä on *muun* kuin suomen- tai ruotsinkielisiä? _____
4. Kuinka moni heistä puhuu äidinkielenään venäjää? _____
5. Mitkä ovat oppilaitoksenne suurimmat kansallisuusryhmät? _____

6. Miten maahanmuuttajaopiskelijoiden opetus on järjestetty pääpiirteissään oppilaitoksessanne? _____

7. Poikkeaaako venäjänkielisille opiskelijoille järjestetty opetus edellä mainitusta? _____

8. Onko venäjänkielisille opiskelijoille järjestetty oman äidinkielen opetusta?
Kyllä Ei
Jos on, montako tuntia äidinkielen (venäjän) opetusta on viikossa
(kurssien/jaksojen opetus vuosiviikkotunneiksi muutettuna)? _____
Onko äidinkielen (venäjän) opetukseen osallistuminen pakollista?
Kyllä Ei
Onko äidinkielen (venäjän) opettaja äidinkieleltään venäjänkielinen?
Kyllä Ei
Onko äidinkielen (venäjän) opettajalla opettajan koulutus? Jos on, niin millainen? _____

Miten opiskelijat suhtautuvat äidinkiellensä opetukseen? Käyttävätkö he mahdollisuutta osallistua opetukseen? _____

9. Miten venäjänkielisten opiskelijoiden suomen kielen opetus on järjestetty?

10. Montako tuntia suomen kielen opetusta on viikossa? _____

11. Onko venäjänkielisten opiskelijoiden mahdollista saada tukiopetusta suomen kielessä tai muissa oppiaineissa? _____

12. Onko venäjänkielisillä opiskelijoilla joitakin erityistarpeita ja/ tai ongelmia? Millaisia? _____

13. Millaista venäjänkielisiin opiskelijoihin liittyvää tietoa mielestänne tarvitsette? _____

14. Muuta mainittavaa _____

KIITOS AVUSTANNE!

Sanna Iskanius
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
Jyväskylän yliopisto
PL 35, 40351 JYVÄSKYLÄ
puh. (014) 260 3556
s-posti: iskanius@cc.jyu.fi

Liite 3 Suomenkielinen kyselylomake

Hyvä opiskelija!

Tämän kyselyn tarkoituksena on selvittää Venäjältä tai muista entisen Neuvostoliiton maista muuttaneiden nuorten suhtautumista suomen ja venäjän kieleen, suomalaisuuteen ja venäläisyyteen sekä suomalaisiin ja venäläisiin. Tämän lisäksi nuoria pyydetään arvioimaan kielitaitoaan. Kyselyyn on valittu opiskelijoita useasta oppilaitoksesta ympäri Suomen. Tutkimustuloksia on tarkoitus hyödyntää kehitettäessä vieraskielisten opiskelijoiden opetusta lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa vastaamaan paremmin nykyisiä tarpeita.

Pyydän sinua vastaamaan oheiseen kyselylomakkeeseen. Osallistumisesi on erittäin arvokas tutkimukselle. Kaikkia tutkimustietoja käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja niitä käytetään ainoastaan tähän tutkimukseen. Jos olet valmis osallistumaan myöhemmin toteutettavaan haastatteluun, niin kirjoita nimesi kyselyn viimeiselle sivulle. Tarvitsen nimeäsi saadakseni sinuun myöhemmin yhteyden.

Muista, että mihinkään kysymykseen ei ole tiettyä oikeaa vastausta, vaan voit vastata täysin oman mielipiteesi perusteella. Yritä vastata kaikkiin kysymyksiin. Kysy opettajaltasi, jos et ymmärrä jotakin. Sulje täytetty kyselylomake kirjekuoreen ja palauta se opettajallesi.

Kiitos osallistumisestasi ja aurinkoista kevättä!

Sanna Iskanius
Tutkija
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
Jyväskylän yliopisto
PL 35
40351 JYVÄSKYLÄ
puh. (014) 260 3556
e-mail: iskanius@cc.jyu.fi

I Ensiksi pyydän sinua vastaamaan muutamiin kysymyksiin, joissa kysytään taustatietojasi. Merkitse rastilla sopiva vaihtoehto tai kirjoita vastaus viivalle.

1. Mikä on sukupuolesi? poika
 tyttö
2. Milloin ja missä olet syntynyt?
vuosi _____ kaupunki _____ maa _____
3. Montako vuotta kävit koulua entisessä kotimaassasi?
_____ vuotta, luokat _____
4. Montako vuotta kävit peruskoulua Suomessa?
_____ vuotta, luokat _____
5. Missä oppilaitoksessa (ja millä linjalla) opiskelet? _____

6. Minä vuonna aloitit opiskelusi kyseisessä oppilaitoksessa? _____
7. Missä kaupungissa oppilaitos sijaitsee? _____

II Jatketaan mielipiteistäsi venäjän ja suomen kielestä. Alla on vastakohtia. Kumpaa vaihtoehtoa sinun mielipiteesi on lähempänä? Merkitse rasti sille viivalle, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi. Lue seuraava esimerkki ennen kuin aloitat.

Esimerkki: Venäjän kieli on helppo _____ vaikea

Jos olet sitä mieltä, että venäjän kieli ei ole helppo eikä vaikea, merkitse rasti keskimmaiselle viivalle: _____ X _____

Jos venäjän kieli on mielestäsi enemmän helppo kuin vaikea, merkitse rasti keskiviivan vasemmalle puolelle, sitä lähemmäs 'helppo' -sanaa, mitä helpompänä venäjää pidät:

_____ X _____ **TAI** _____ X _____

Jos taas venäjä on enemmän vaikea kuin helppo, niin merkitse rasti keskiviivan oikealle puolelle, sitä lähemmäs 'vaikea' -sanaa, mitä vaikeampana venäjää pidät.

_____ X _____ **TAI** _____ X _____

Aloita tästä:

	Venäjän kieli on	
hyödyllinen	_____	hyödytön
melodinen	_____	monotoninen
kaunis	_____	ruma
helppo	_____	vaikea
pehmeä	_____	kova
kehittynyt	_____	kehittymätön
tärkeä	_____	turha
maailmankieli	_____	vähän käytetty kieli
moderni	_____	vanhanaikainen
arvostettu	_____	ei-arvostettu
ilmaisurikas	_____	ilmaisuköyhä

Suomen kieli on		
hyödyllinen	_____	hyödytön
melodinen	_____	monotoninen
kaunis	_____	ruma
helppo	_____	vaikea
pehmeä	_____	kova
kehittynyt	_____	kehittymätön
tärkeä	_____	turha
maailmankieli	_____	vähän käytetty kieli
moderni	_____	vanhanaikainen
arvostettu	_____	ei-arvostettu
ilmaisurikas	_____	ilmaisuköyhä

III Mitä kieltä puhut ja käytät yleensä vapaa-aikanasi? Vastaa ja merkitse rasti sopivan vaihtoehdon kohdalle. Jos sinulla ei ole esimerkiksi sisarusia tai vastausvaihtoehdot eivät muuten sovi sinulle, niin merkitse rasti kohtaan 'muu' ja kirjoita sopiva vastaus sen viereen, esimerkiksi "ei sisarusia".

MITÄ KIELTÄ PUHUT YLEENSÄ:	vain venäjää	sekä venä- jää että suomea	vain suomea	muu, mikä?	
1. äitisi/ äitipuolesi kanssa	☐	☐	☐	☐	_____
2. isäsi/ isäpuolesi kanssa	☐	☐	☐	☐	_____
3. itseäsi nuorempien sisarusten kanssa	☐	☐	☐	☐	_____
4. itseäsi vanhempien sisarusten kanssa	☐	☐	☐	☐	_____
5. ystäväsi kanssa koulussa	☐	☐	☐	☐	_____
6. ystäväsi kanssa vapaa-aikana	☐	☐	☐	☐	_____
7. parhaan ystäväsi kanssa	☐	☐	☐	☐	_____
8. tyttö- tai poikaystäväsi kanssa	☐	☐	☐	☐	_____
9. sukulaistesi kanssa	☐	☐	☐	☐	_____
10. naapureittesi kanssa	☐	☐	☐	☐	_____

MILLÄ KIELELLÄ YLEENSÄ:	vain venäjäksi	sekä venä- jäksi että suomeksi	vain suomeksi	muu, mikä?	
11. luet päivälehtiä ja aikakauslehtiä	☐	☐	☐	☐	_____
12. luet sarjakuvia ja nuorten lehtiä	☐	☐	☐	☐	_____
13. luet kaunokirjallisuutta	☐	☐	☐	☐	_____
14. kerrot itsellesi tärkeistä tapahtumista ja asioista ystävillesi	☐	☐	☐	☐	_____
15. keskustelet mielelläsi	☐	☐	☐	☐	_____
16. ajattelet	☐	☐	☐	☐	_____

IV Kuinka usein käytät venäjää ja suomea vapaa-aikanasi eri tilanteissa? Vastaa ja merkitse rastilla sopiva vaihtoehto.

KUINKA USEIN:	joka päivä	muutamman kerran viikossa	muutamman kerran kuukaudessa	muutamman kerran vuodessa	en koskaan
1. katsot televisiosta venäjänkielisiä ohjelmia	☐	☐	☐	☐	☐
2. kuuntelet venäjänkielistä musiikkia	☐	☐	☐	☐	☐
3. luet venäjänkielisiä päivä- ja aikakauslehtiä	☐	☐	☐	☐	☐
4. luet venäjänkielisiä sarjakuvia ja nuorten lehtiä	☐	☐	☐	☐	☐
5. luet venäjänkielistä kaunokirjallisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
6. katsot televisiosta suomenkielisiä ohjelmia	☐	☐	☐	☐	☐
7. kuuntelet suomenkielistä musiikkia	☐	☐	☐	☐	☐
8. luet suomenkielisiä päivä- ja aikakauslehtiä	☐	☐	☐	☐	☐
9. luet suomenkielisiä sarjakuvia ja nuorten lehtiä	☐	☐	☐	☐	☐
10. luet suomenkielistä kaunokirjallisuutta	☐	☐	☐	☐	☐

V Kuinka usein tapaat venäjän- ja suomenkielisiä ihmisiä? Vastaa ja merkitse rastilla sopiva vaihtoehto.

KUINKA USEIN:	joka päivä	muutamman kerran viikossa	muutamman kerran kuukaudessa	muutamman kerran vuodessa	en koskaan
1. käyt venäjänkielisille järjestetyissä tilaisuuksissa	☐	☐	☐	☐	☐
2. kotonasi käy venäjänkielisiä vieraita	☐	☐	☐	☐	☐
3. vietät vapaa-aikaa venäjänkielisten ikätovereiden kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
4. käyt suomenkielisille järjestetyissä tilaisuuksissa	☐	☐	☐	☐	☐
5. kotonasi käy suomenkielisiä vieraita	☐	☐	☐	☐	☐
6. vietät vapaa-aikaa suomenkielisten ikätovereiden kanssa	☐	☐	☐	☐	☐

VI Mihin tarvitset mielestäsi venäjän kieltä nyt ja tulevaisuudessa? Merkitse seuraavista kolme (3) itsellesi tärkeintä syytä niin, että 1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein ja 3 = kolmanneksi tärkein syy osata venäjää.

TARVITSEN VENÄJÄN KIELTÄ:

1. saadakseni hyvän työpaikan	☐
2. saadakseni venäläisiä ystäviä	☐
3. tullakseni hyväksytyksi venäläisten joukkoon	☐
4. vapaa-aikana harrastuksissani	☐
5. tunteakseni itseni tasapainoiseksi	☐
6. tullakseni älykkäämmäksi	☐
7. erottautuakseni suomalaisista	☐
8. jotta pystyisin keskustelemaan ystäväni kanssa	☐
9. jotta saisin hyvän koulutuksen	☐
10. jotta minusta pidettäisiin	☐

VII Mihin tarvitset mielestäsi suomen kieltä nyt ja tulevaisuudessa? Merkitse seuraavista kolme (3) itsellesi tärkeintä syytä niin, että 1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein ja 3 = kolmanneksi tärkein syy osata suomea.

TARVITSEN SUOMEN KIELTÄ:

1. saadakseni hyvän työpaikan	☐
2. saadakseni suomalaisia ystäviä	☐
3. tullakseni hyväksytyksi suomalaisten joukkoon	☐
4. vapaa-aikana harrastuksissani	☐
5. tunteakseni itseni tasapainoiseksi	☐
6. tullakseni älykkäämmäksi	☐
7. erottautuakseni venäläisistä	☐
8. jotta pystyisin keskustelemaan ystäväni kanssa	☐
9. jotta saisin hyvän koulutuksen	☐
10. jotta minusta pidettäisiin	☐

VIII Mitä mieltä olet suomen ja venäjän kielestä ja niiden käytöstä? Vastaa ja merkitse rastilla itsellesi sopivin vaihtoehto.

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	vähän eri mieltä, vähän samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
1. Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Haluaisin osata paremmin venäjää.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Olen ylpeä suomen kielen taidostani.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Puhun mielelläni venäjää.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Minun on helppoa kertoa tunteistani suomeksi.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Olen mielestäni sekä venäjän- että suomenkielinen.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Haluaisin osata suomea kuten suomalaiset.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Venäjän kieli on minulle kaikkein läheisin kieli.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Puhun mielelläni suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Minun on helppoa oppia venäjää.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Jos minulla olisi lapsia, haluaisin heidän osaavan sekä venäjää että suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Tunnen itseni varmaksi puhuessani suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Puhun yhtä mielelläni venäjää ja suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Olen ylpeä venäjän kielen taidostani.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Haluan tavata usein suomenkielisiä ihmisiä.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Puhun mieluummin venäjää kuin suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Haluaisin osata paremmin suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Pidän venäjän kielestä.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Minun on helppoa oppia suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
20. Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua venäjää.	☐	☐	☐	☐	☐
21. Olen mielestäni suomenkielinen.	☐	☐	☐	☐	☐
22. On tärkeätä osata lukea sekä venäjää että suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Suomen kieli on minulle kaikkein läheisin kieli.	☐	☐	☐	☐	☐
24. Minun on helppoa kertoa tunteistani venäjäksi.	☐	☐	☐	☐	☐
25. On tärkeätä osata puhua sekä suomea että venäjää.	☐	☐	☐	☐	☐
26. Haluan tavata usein venäjänkielisiä ihmisiä.	☐	☐	☐	☐	☐

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	vähän eri mieltä, vähän samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
27. Pidän suomen kielestä.	☐	☐	☐	☐	☐
28. Tunnen itseni varmaksi puhuessani venäjää.	☐	☐	☐	☐	☐
29. Puhun mieluummin suomea kuin venäjää.	☐	☐	☐	☐	☐
30. On tärkeää osata kirjoittaa sekä venäjää että suomea.	☐	☐	☐	☐	☐
31. Olen mielestäni venäjänkielinen.	☐	☐	☐	☐	☐

Levähdä tässä vähän.

IX Jatketaan sitten mielipiteistäsi venäläisistä. *Mitkä asiat mielestäsi yhdistävät venäläisiä?* Merkitse seuraavista *kolme* (3) tärkeintä asiaa niin, että 1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein ja 3 = kolmanneksi tärkein.

MITKÄ ASIAT YHDISTÄVÄT VENÄLÄISIÄ?

1. kotimaa	☐
2. käyttäytyminen	☐
3. kirjallisuus, taide ja musiikki	☐
4. uskonto	☐
5. venäjän kieli	☐
6. juhlat	☐
7. kasvatus	☐
8. yhteinen historia	☐
9. Venäjän kansalaisuus	☐
10. luonteenpiirteet	☐
11. tavat ja tottumukset	☐

X *Mitkä asiat mielestäsi yhdistävät suomalaisia?* Merkitse seuraavista *kolme* (3) tärkeintä niin, että 1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein ja 3 = kolmanneksi tärkein.

MITKÄ ASIAT YHDISTÄVÄT SUOMALAISIA?

1. kotimaa	☐
2. käyttäytyminen	☐
3. kirjallisuus, taide ja musiikki	☐
4. uskonto	☐
5. suomen kieli	☐
6. juhlat	☐
7. kasvatus	☐
8. yhteinen historia	☐
9. Suomen kansalaisuus	☐
10. luonteenpiirteet	☐
11. tavat ja tottumukset	☐

XII Mitä mieltä olet venäläisistä ja suomalaisista? Alla on vastakohtia. Kumpaa vaihtoehtoa sinun mielipiteesi on lähempänä? Merkitse rasti sille viivalle, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi. Vastaa samalla tavalla kuten tehtävässä kaksi sivulla 2.

Venäläiset ovat

ystävällisiä	_____	epäystävällisiä
kohteliaita	_____	epäkohteliaita
ahkeria	_____	laiskoja
optimistisia	_____	pessimistisiä
onnellisia	_____	onnettomia
aloitekykyisiä	_____	aloitekyvyttömiä
sääntöjä noudattavia	_____	säännöistä piittaamattomia
vieraanvaraisia	_____	epävieraanvaraisia
sivistyneitä	_____	sivistymättömiä
täsmällisiä	_____	epätäsmällisiä
anteliaita	_____	saitoja
siistejä	_____	epäsiistejä
iloisia	_____	vakavia
kärsivällisiä	_____	kärsimättömiä
hyväntahtoisia	_____	pahansuopia
avoimia	_____	sulkeutuneita
hyviä	_____	pahoja
viisaita	_____	tyhmiä
aktiivisia	_____	passiivisia
voimakkaita	_____	heikkoja

Suomalaiset ovat

ystävällisiä	_____	epäystävällisiä
kohteliaita	_____	epäkohteliaita
ahkeria	_____	laiskoja
optimistisia	_____	pessimistisiä
onnellisia	_____	onnettomia
aloitekykyisiä	_____	aloitekyvyttömiä
sääntöjä noudattavia	_____	säännöistä piittaamattomia
vieraanvaraisia	_____	epävieraanvaraisia
sivistyneitä	_____	sivistymättömiä
täsmällisiä	_____	epätäsmällisiä
anteliaita	_____	saitoja
siistejä	_____	epäsiistejä
iloisia	_____	vakavia
kärsivällisiä	_____	kärsimättömiä
hyväntahtoisia	_____	pahansuopia
avoimia	_____	sulkeutuneita
hyviä	_____	pahoja
viisaita	_____	tyhmiä
aktiivisia	_____	passiivisia
voimakkaita	_____	heikkoja

XIII Nyt on jäljellä melkein viimeinen ponnistus! Tarvitsen sinulta vielä vähän tietoja. Ole hyvä ja vastaa seuraaviin kysymyksiin. Merkitse rastilla sopiva vaihtoehto tai kirjoita vastaus viivalle.

1. Milloin ja mistä muutit Suomeen?

Milloin? kuukausi _____ vuosi _____

Mistä? kaupunki _____ maa _____

2. Kenen kanssa muutit Suomeen? Merkitse **kaikki** sopivat vaihtoehdot.

☐ äidin	☐ äitipuolen
☐ isän	☐ isäpuolen
☐ nuorempien sisarusten	☐ vanhempien sisarusten
☐ isoisän	☐ isoäidin
☐ yksin	☐ muu, mikä? _____

3. Mikä on äidinkielesi?

- venäjä
 suomi
 olen kaksikielinen, äidinkieliäni ovat _____

muu, mikä? _____

4. Mikä on kansallisuutesi passisi mukaan?

- venäläinen
 suomalainen
 muu, mikä? _____

5. Mikä on kansalaisuutesi?

- Venäjän
 Suomen
 muu, mikä? _____

Seuraavat neljä kysymystä koskevat Suomessa asuvaa perhettäsi:

6. Mikä on äitisi/ äitipuolesi äidinkieli?
(alleviivaa sopiva)

- venäjä
 suomi
 hän on kaksikielinen, äidinkielet ovat _____

muu, mikä? _____

7. Mikä on äitisi/ äitipuolesi kansallisuus?
(alleviivaa sopiva)

- venäläinen
 suomalainen
 muu, mikä? _____

8. Mikä on isäsi/ isäpuolesi äidinkieli?
(alleviivaa sopiva)

- venäjä
 suomi
 hän on kaksikielinen, äidinkielet ovat _____

muu, mikä? _____

9. Mikä on isäsi/ isäpuolesi kansallisuus?
(alleviivaa sopiva)

- venäläinen
 suomalainen
 muu, mikä? _____

10. Onko sinulla entisessä kotimaassasi asuvia suomenkielisiä sukulaisia? kyllä
 ei
11. Onko sinulla Suomessa asuvia suomenkielisiä sukulaisia? kyllä
 ei
12. Kuinka usein käyt entisessä kotimaassasi? kerran kuukaudessa tai useammin
 vähintään kerran vuodessa
 harvemmin kuin kerran vuodessa
 en koskaan
13. Mitä kieltä/ mitä kieliä kotonasi puhutaan? _____
14. Osaitko suomea muuttaessasi Suomeen? kyllä, sujuvasti
 kyllä, joitakin sanoja
 en lainkaan
15. Kenen kanssa asut? Merkitse **kaikki** sopivat vaihtoehdot.
☐ äidin	☐ äitipuolen
☐ isän	☐ isäpuolen
☐ nuorempien sisarusten	☐ vanhempien sisarusten
☐ isoisän	☐ isoäidin
☐ yksin	☐ muu, mikä? _____

TARKISTA, ETTÄ OLET VASTANNUT TÄHÄN MENNESSÄ KAIKKIIN KYSYMYKSIIN!

Kirjoita viivalle nimesi, jos olet *valmis osallistumaan* tähän aiheeseen liittyvään *haastatteluun* myöhemmin.

JÄLJELLÄ ON VIELÄ KIELITAIDON ARVIOINTI!

Tämän kyselyn viimeisessä osassa sinua pyydetään arvioimaan suomen ja venäjän kielen taitoasi esimerkkitilanteiden perusteella. Ole hyvä ja aloita kielitaitosi arviointi seuraavalta sivulta.

XIV

PUHEEN YMMÄRTÄMINEN

Alla on väittämiä, jotka liittyvät taitoosi **ymmärtää suomen- ja venäjänkielistä puhetta**. Lue väittämät ja rastita **sekä suomen että venäjän kielen** osalta

- KYLLÄ, jos väittäminen sopii sinuun,
- EI, jos väittäminen ei sovi sinuun. **Muistathan arvioida sekä suomen että venäjän kielen taitosi!**

SUOMI		VÄITTÄMÄ	VENÄJÄ	
kyllä	ei		kyllä	ei
		Ymmärrän riittävästi selviytyäkseni yksinkertaisista rutiinomaisista jutteluista melko vaivattomasti.		
		Ymmärrän selkeää puhetta jokapäiväisessä keskustelussa, vaikka tosielämän tilanteissa joudun pyytämään joskus joidenkin sanojen ja sanontojen toistamista.		
		Ymmärrän useimpia radiodokumentteja ja useimpia muita äänitteitä ja radiolähetyksiä, joissa käytetään yleiskieltä ja pystyn tunnistamaan puhujan mielialan ja äänensävyä.		
		Pystyn seuraamaan syntyperäisten kielenpuhujien välistä vilkasta keskustelua.		
		Ymmärrän kysymyksiä ja ohjeita sekä lyhyitä ja yksinkertaisia opastuksia.		
		Ymmärrän useimpien äänitteiden tai radiolähetysten sisällön, jos aihealue on tuttu ja puhe suhteellisen hidasta ja selkeää.		
		Ymmärrän useimmat televisiouutiset ja ajankohtaisohjelmat, kuten dokumentit, haastattelut, keskustelut ja näytelmät sekä useimmat elokuvat, joissa käytetään yleiskieltä.		
		Ymmärrän yksinkertaisia ohjeita, joiden avulla pääsen jalkaisin tai julkisella kulkuneuvolla paikasta x paikkaan y.		
		Pystyn seuraamaan erikoisalojen luentoja ja esitelmiä, joissa käytetään puhekielenomaisia ja paikallisia ilmauksia tai vierasta terminologiaa.		
		Pystyn seuraamaan monia elokuvia, joissa kuvat ja toiminta kuljettavat juonta ja jossa tarina on suoraviivainen ja kieli selkeää.		

KIRJOITTAMINEN

Alla on väittämiä, jotka liittyvät taitoosi **kirjoittaa suomen- ja venäjänkielistä tekstiä**. Lue väittämät ja rastita **sekä suomen että venäjän kielen** osalta

- KYLLÄ, jos väittäminen sopii sinuun,
- EI, jos väittäminen ei sovi sinuun. **Muistathan arvioida sekä suomen että venäjän kielen taitosi!**

SUOMI		VÄITTÄMÄ	VENÄJÄ	
kyllä	ei		kyllä	ei
		Osaan arvioida erilaisia ajatuksia ja ongelmanratkaisuja.		
		Osaan kuvailla menneitä tapahtumia ja henkilökohtaisia kokemuksia.		
		Osaan seikkaperäisesti kuvailla yllättäviä tapahtumia kuten esim. onnettomuuksia.		
		Osaan yhdistää tietoja ja perusteltuja väittämiä useista eri lähteistä.		
		Osaan kirjoittaa yksittäisiä, yksinkertaisia sanontoja ja lauseita.		
		Osaan yleensä kirjoittaa käyttämättä sanakirjaa.		
		Osaan kuvailla unelmia, toiveita ja tavoitteita.		
		Osaan kirjoittaa lyhyitä, yksinkertaisia viestejä, jotka käsittelevät jokapäiväiseen elämään liittyviä asioita.		
		Osaan rakentaa tekstejä asianmukaisesti ja loogisesti, mikä auttaa lukijaa löytämään tärkeät kohdat.		
		Osaan lyhyesti esittää mielipiteitä, suunnitelmia ja tekemisiä ja selittää niiden syitä.		

TEKSTIN YMMÄRTÄMINEN

Alla on väittämiä, jotka liittyvät taitoosi **ymmärtää suomen- ja venäjänkielistä tekstiä**. Lue väittämät ja rastita **sekä suomen että venäjän kielen osalta**

- KYLLÄ, jos väittäjä sopii sinuun,
- EI, jos väittäjä ei sovi sinuun.

Muistathan arvioida sekä suomen että venäjän kielen taitosi!

SUOMI		VÄITTÄMÄ	VENÄJÄ	
kyllä	ei		kyllä	ei
		Ymmärrän lyhyitä, yksinkertaisia tekstejä, jotka on kirjoitettu tavallisella arkikielellä.		
		Ymmärrän artikkeleita ja raportteja, joissa käsitellään ajankohtaisia kysymyksiä ja joissa kirjoittajat esittävät tietynlaisia kannanottoja ja mielipiteitä.		
		Ymmärrän yksityiskohtaisesti pitkiä ja monimutkaisia ohjeita, jotka koskevat minulle vieraita aloja, uusia laitteita tai käytänteitä, jos voin lukea vaikeat kohdat uudestaan.		
		Löydän yhdestä pitkästä tekstistä tai useista eri teksteistä ne tiedot, joita tarvitsen jonkin tehtävän suorittamiseksi.		
		Pystyn löytämään tärkeät asiat yksinkertaisesta kirjoitetusta aineistosta kuten kirjeistä, esitteistä ja lyhyistä tapahtumia kuvaavista sanomalehtiartikkeleista.		
		Pystyn ymmärtämään ja tulkitsemaan lähes kaikkea kirjoitettua kieltä, muun muassa abstrakteja ja rakenteellisesti monimutkaisia tekstejä ja erittäin paljon puhekieltä sisältävää kaunokirjallisuutta ja asiakirjoitelmia.		
		Tunnistan tärkeät kohdat yksinkertaisista sanomalehtiartikkeleista, jotka käsittelevät tuttuja aiheita.		
		Ymmärrän lyhyitä, yksinkertaisia kirjallisia ohjeita, varsinkin jos niissä on kuvia.		
		Ymmärrän omaan alaani kuulumattomia erikoisartikkeleita, mikäli voin ajoittain käyttää sanakirjaa sanaston tarkistamiseksi.		
		Ymmärrän tapahtumien, tunteiden ja toiveiden kuvauksen henkilökohtaisista kirjeistä pystyväkseni olemaan säännöllisesti kirjeenvaihdossa ystävän tai tuttavän kanssa.		

PUHUMINEN

Alla on väittämiä, jotka liittyvät taitoosi **puhua suomea ja venäjää**. Lue väittämät ja rastita sekä suomen että venäjän kielen osalta

- KYLLÄ, jos väittäjä sopii sinuun,
- EI, jos väittäjä ei sovi sinuun.

Muistathan arvioida sekä suomen että venäjän kielen taitosi!

SUOMI		VÄITTÄMÄ	VENÄJÄ	
kyllä	ei		kyllä	ei
		Kun en keksi tarvitsemaani sanaa, osaan käyttää yksinkertaisempaa sanaa, jolla on samansuuntainen merkitys ja pyytää toista sanomaan oikean sanan.		
		Puhun kieltä sujuvasti ja selkeästi niin että kieli ei aiheuta mitään ongelmia sosiaaliin ja henkilökohtaiseen elämään.		
		Osaan vastata haastattelussa esitettyihin, yksinkertaisiin, suoriin kysymyksiin, kun ne esitetään hitaasti ja selkeästi ja kun ne koskevat henkilökohtaisia asioita.		
		Osaan keskusteluissa ilmaista, selittää ja tukea mielipiteitäni antamalla asianmukaisia selityksiä, perusteluita ja kommentteja.		
		Osaan kysyä toisten ihmisten työstä, opiskelusta ja vapaa-ajasta sekä vastata toisten vastaaviin kysymyksiin.		
		Pystyn selviytymään helposti väittelystä, vaikka siinä käsiteltäisiin abstrakteja ja vaikeita asioita, joita en tunne.		
		Osaan selittää ja perustella suunnitelmiani, aikomuksiani ja tekemisiäni.		
		Pystyn osallistumaan aktiivisesti keskusteluun, jossa käsitellään tavallisimpia aiheita.		
		Osaan tervehtiä, kysyä kuulumisia ja vastata yksinkertaisiin asioihin, joita minulle kerrotaan.		
		Osaan kertoa melko yksityiskohtaisesti kokemuksistani ja kuvata tunteita ja reaktioita.		

TÄSSÄ KAIKKI! KIITOS AVUSTASI!

Liite 4 Venäjänkielinen kyselylomake

Уважаемый учащийся!

С помощью данного опросника мы хотим выяснить отношение учащихся, переехавших в Финляндию из России или из других государств бывшего Советского Союза, к финскому и русскому языкам, финской и русской культуре, к финнам и русским. Мы хотели бы также выяснить, как учащиеся оценивают свои знания финского и русского языков. Учащиеся выбраны для исследования из разных учебных заведений Финляндии. Данные этого исследования будут использованы в развитии обучения учащихся-иммигрантов в гимназиях и профессиональных учебных заведениях в соответствии с настоящими требованиями.

Просим Вас ответить на следующие вопросы. Ваше участие будет очень ценным для нашего исследования. Все ответы являются конфиденциальными и будут использованы только в целях данного исследования. Если Вы готовы позднее участвовать в интервью, напишите Ваше имя и фамилию на последней странице данного опросника.

На все вопросы Вы можете ответить согласно Вашему собственному мнению. Попытайтесь ответить на все вопросы. Если Вы что-то не поняли, спросите у преподавателя. Ответив на вопросы, вложите опросник в конверт и верните его преподавателю.

Спасибо за участие! Желаем Вам всего хорошего!

Санна Исканиус
Научный сотрудник
Научный центр прикладной лингвистики
Университет г. Ювяскюля
PL 35
40351 JYVÄSKYLÄ
тел. (014) 260 3556
e-mail: iskanius@cc.jyu.fi

I Начнём с опроса анкетных данных. Ответьте, пожалуйста, на следующие вопросы: отметьте галочкой подходящий для Вас вариант или напишите Ваш ответ.

1. Ваш пол? мужской
 женский
2. Когда и где Вы родились?
Год _____ город _____ страна _____
3. Сколько лет Вы учились в школе в стране, из которой Вы переехали в Финляндию?
_____ лет, классы _____
4. Сколько лет Вы учились в школе в Финляндии?
_____ лет, классы _____
5. Где Вы учитесь? Название учебного заведения и специальность _____

6. В каком году Вы начали учёбу в данном учебном заведении? _____
7. В каком городе находится данное учебное заведение? _____

II Продолжим с Вашего мнения о русском и финском языках. Оцените каждую из перечисленных ниже пар противоположных по смыслу качеств, и поставьте галочку на той линии, которая лучше характеризует Ваше мнение. Прочитайте сначала пример.

Пример: *Русский язык лёгкий _____ трудный*

Если, по Вашему мнению, русский язык не лёгкий и не трудный, поставьте галочку на линии в середине: ___ X ___

Если русский язык, по-Вашему, скорее лёгкий, чем трудный, поставьте галочку на левой стороне, чем ближе к слову «лёгкий», тем легче русский язык:

___ X ___ **ИЛИ** X _____

Если русский язык скорее трудный, чем лёгкий, поставьте галочку на правой стороне, чем ближе к слову «трудный», тем труднее русский язык:

_____ X ___ **ИЛИ** _____ X

Начните здесь:

	Русский язык	
полезный	_____	бесполезный
мелодичный	_____	монотонный
красивый	_____	некрасивый
лёгкий	_____	трудный
мягкий	_____	твёрдый
развитый	_____	неразвитый
важный	_____	неважный
распространённый	_____	нераспространённый
современный	_____	устаревший
ценный	_____	малоценный
выразительный	_____	невыразительный

Финский язык

полезный	_____	бесполезный
мелодичный	_____	монотонный
красивый	_____	некрасивый
лёгкий	_____	трудный
мягкий	_____	твёрдый
развитый	_____	неразвитый
важный	_____	неважный
распространённый	_____	нераспространённый
современный	_____	устаревший
ценный	_____	малоценный
выразительный	_____	невыразительный

III На каком языке Вы обычно говорите или какой язык Вы используете в разных ситуациях? Ответьте, пожалуйста, на следующие вопросы и отметьте галочкой подходящий для Вас вариант. Если у Вас, например, нет сестёр и братьев или варианты ответов не подходят Вам, поставьте галочку в графе «другое» и напишите Ваш ответ, например «нет сестёр и братьев».

НА КАКОМ ЯЗЫКЕ ВЫ ОБЫЧНО ГОВОРИТЕ:

	только на русском	и на русском и на финском	только на финском	если другое, то что?
1. с мамой/ с мачехой	☐	☐	☐	☐
2. с папой/ с отчимом	☐	☐	☐	☐
3. с младшими сестрами и/или братьями	☐	☐	☐	☐
4. с старшими сестрами и/или братьями	☐	☐	☐	☐
5. с друзьями в школе	☐	☐	☐	☐
6. с друзьями в свободное время	☐	☐	☐	☐
7. со своей лучшей подругой/ со своим лучшим другом	☐	☐	☐	☐
8. со своей подругой/ со своим другом	☐	☐	☐	☐
9. с родственниками	☐	☐	☐	☐
10. с соседями	☐	☐	☐	☐

НА КАКОМ ЯЗЫКЕ ВЫ ОБЫЧНО:

	только на русском	и на русском и на финском	только на финском	если другое, то что?
11. читаете газеты и журналы	☐	☐	☐	☐
12. читаете комиксы и молодёжные журналы	☐	☐	☐	☐
13. читаете художественную литературу	☐	☐	☐	☐
14. рассказываете друзьям о для себя важных событиях и вещах	☐	☐	☐	☐
15. любите общаться	☐	☐	☐	☐
16. думаете	☐	☐	☐	☐

IV В каких ситуациях и как часто Вы используете русский и финский языки в свободное время? Отметьте галочкой подходящий для Вас вариант каждого из вопросов, поставленных ниже.

КАК ЧАСТО ВЫ:

	каждый день	несколько раз в неделю	несколько раз в месяц	несколько раз в год	никогда
1. смотрите русскоязычные программы по телевизору	☐	☐	☐	☐	☐
2. слушаете русскоязычную музыку	☐	☐	☐	☐	☐
3. читаете русскоязычные газеты и журналы	☐	☐	☐	☐	☐
4. читаете русскоязычные комиксы и молодёжные журналы	☐	☐	☐	☐	☐
5. читаете художественную литературу на русском языке	☐	☐	☐	☐	☐
6. смотрите финноязычные программы по телевизору	☐	☐	☐	☐	☐
7. слушаете финноязычную музыку	☐	☐	☐	☐	☐
8. читаете финноязычные комиксы и молодёжные журналы	☐	☐	☐	☐	☐
9. читаете финноязычные газеты	☐	☐	☐	☐	☐
10. читаете художественную литературу на финском языке	☐	☐	☐	☐	☐

V С кем Вы общаетесь и как часто? Отметьте галочкой подходящий для Вас вариант каждого из вопросов, поставленных ниже.

КАК ЧАСТО:

	каждый день	несколько раз в неделю	несколько раз в месяц	несколько раз в год	никогда
1. Вы бываете в мероприятиях, в которых участвуют русскоязычные люди	☐	☐	☐	☐	☐
2. у Вас дома бывают русскоязычные гости	☐	☐	☐	☐	☐
3. Вы проводите свободное время с русскоязычными сверстниками	☐	☐	☐	☐	☐
4. Вы бываете в мероприятиях, в которых участвуют финноязычные люди	☐	☐	☐	☐	☐
5. у Вас дома бывают финноязычные гости	☐	☐	☐	☐	☐
6. Вы проводите свободное время с финноязычными сверстниками	☐	☐	☐	☐	☐

VII Для чего Вам нужен русский язык сейчас и в будущем? Отметьте номерами три (3) самых важных для Вас причины: 1 = самая важная, 2 = вторая по важности и 3 = третья по важности.

РУССКИЙ ЯЗЫК МНЕ НУЖЕН:

1. чтобы получить хорошую работу	☐
2. чтобы иметь русских друзей	☐
3. чтобы быть своим среди русских	☐
4. для моих увлечений в свободное время	☐
5. для полноценной жизни	☐
6. чтобы стать более умным/ой	☐
7. чтобы отличаться от финнов	☐
8. для общения с друзьями	☐
9. чтобы получить хорошее образование	☐
10. чтобы иметь авторитет	☐

VII Для чего Вам нужен финский язык сейчас и в будущем? Отметьте номерами три (3) самых важных для Вас причины: 1 = самая важная, 2 = вторая по важности и 3 = третья по важности.

ФИНСКИЙ ЯЗЫК МНЕ НУЖЕН:

1. получить хорошую работу	☐
2. чтобы иметь финских друзей	☐
3. чтобы быть своим среди финнов	☐
4. для моих увлечений в свободное время	☐
5. для полноценной жизни	☐
6. чтобы стать более умным/ой	☐
7. чтобы отличаться от русских	☐
8. для общения с друзьями	☐
9. чтобы получить хорошее образование	☐
10. чтобы иметь авторитет	☐

VIII Что Вы думаете о финском и русском языках? Отметьте галочкой подходящий для Вас вариант каждого из высказываний, поставленных ниже.

	совер- шенно не согласен	не согласен	немного не согласен, немного согласен	согласен	совер- шенно согласен
1. У меня достаточно возможностей говорить по-фински.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Я хотел/а бы лучше знать русский язык.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Я горжусь своим знанием финского языка.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Я охотно говорю по-русски.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Мне легко выразить свои чувства на финском языке.	☐	☐	☐	☐	☐
6. По-моему, я русско- и финноязычный/ая.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Я хотел/а бы владеть финским языком как финны.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Для меня русский язык самый близкий.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Я охотно говорю по-фински.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Мне легко учить русский язык.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Если у меня были бы дети, я хотел/а бы, чтобы они знали и русский и финский языки.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Я чувствую себя уверенным/ой, когда я говорю по-фински.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Я говорю по-русски и по-фински одинаково охотно.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Я горжусь своим знанием русского языка.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Я хочу встречаться часто с финноязычными людьми.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Я охотнее говорю по-русски, чем по-фински.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Я хотел/а бы лучше знать финский язык.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Мне нравится русский язык.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Мне легко учить финский язык.	☐	☐	☐	☐	☐
20. У меня достаточно возможностей говорить по-русски.	☐	☐	☐	☐	☐
21. По-моему, я финноязычный/ая.	☐	☐	☐	☐	☐
22. Важно уметь читать и по-русски и по-фински.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Для меня финский язык самый близкий.	☐	☐	☐	☐	☐
24. Мне легко выразить свои чувства на русском языке.	☐	☐	☐	☐	☐
25. Важно уметь говорить и по-русски и по-фински.	☐	☐	☐	☐	☐

	совер- шенно не согласен	не согласен	немного не согласен, немного согласен	согласен	совер- шенно согласен
26. Я хочу встречаться часто с русскоязычными людьми.	☐	☐	☐	☐	☐
27. Мне нравится финский язык.	☐	☐	☐	☐	☐
28. Я чувствую себя уверенным/ой, когда я говорю по-русски.	☐	☐	☐	☐	☐
29. Я охотнее говорю по-фински, чем по-русски.	☐	☐	☐	☐	☐
30. Важно уметь писать и по-русски и по-фински.	☐	☐	☐	☐	☐
31. По-моему, я русскоязычный/ая.	☐	☐	☐	☐	☐

Теперь можете немного отдохнуть!

IX Продолжим мнения о русских. Что сближает русских друг с другом? Отметьте номерами три (3) самых важных по Вашему мнению признака, которые сближают русских: 1 = самый важный, 2 = второй по важности и 3 = третий по важности.

ЧТО СБЛИЖАЕТ РУССКИХ?

1. родина	☐
2. поведение	☐
3. литература, музыка и искусство	☐
4. религия	☐
5. русский язык	☐
6. праздники	☐
7. воспитание	☐
8. общее историческое прошлое	☐
9. Российское гражданство	☐
10. черты характера	☐
11. традиции и обычаи	☐

X Что сближает финнов друг с другом? Отметьте номерами три (3) самых важных по Вашему мнению признака, которые сближают финнов: 1 = самый важный, 2 = второй по важности и 3 = третий по важности.

ЧТО СБЛИЖАЕТ ФИННОВ?

1. родина	☐
2. поведение	☐
3. литература, музыка и искусство	☐
4. религия	☐
5. финский язык	☐
6. праздники	☐
7. воспитание	☐
8. общее историческое прошлое	☐
9. Финляндское гражданство	☐
10. черты характера	☐
11. традиции и обычаи	☐

XII Что Вы думаете о русских и финнах? Оцените каждую из перечисленных ниже пару противоположных по смыслу качеств, и отметьте галочку на той линии, которая лучше характеризует Ваше мнение. Можете ответить как на втором задании на странице 2.

Русские		
приветливые	_____	неприветливые
вежливые	_____	невежливые
трудолюбивые	_____	ленивые
оптимисты	_____	пессимисты
счастливые	_____	несчастливые
инициативные	_____	безынициативные
уважающие правила	_____	не уважающие правила
гостеприимные	_____	негостеприимные
культурные	_____	некультурные
пунктуальные	_____	непунктуальные
щедрые	_____	скупые
чистоплотные	_____	нечистоплотные
весёлые	_____	серьёзные
терпеливые	_____	нетерпеливые
добрые	_____	злые
открытые	_____	замкнутые
хорошие	_____	плохие
умные	_____	глупые
активные	_____	пассивные
сильные	_____	слабые

Финны		
приветливые	_____	неприветливые
вежливые	_____	невежливые
трудолюбивые	_____	ленивые
оптимисты	_____	пессимисты
счастливые	_____	несчастливые
инициативные	_____	безынициативные
уважающие правила	_____	не уважающие правила
гостеприимные	_____	негостеприимные
культурные	_____	некультурные
пунктуальные	_____	непунктуальные
щедрые	_____	скупые
чистоплотные	_____	нечистоплотные
весёлые	_____	серьёзные
терпеливые	_____	нетерпеливые
добрые	_____	злые
открытые	_____	замкнутые
хорошие	_____	плохие
умные	_____	глупые
активные	_____	пассивные
сильные	_____	слабые

XIII И ещё немного! Нужны ещё некоторые дополнительные сведения. Ответьте, пожалуйста, на следующие вопросы: отметьте галочкой подходящий для Вас вариант или напишите Ваш ответ.

1. Когда и откуда Вы переехали в Финляндию?
 Когда? месяц _____ год _____
 Откуда? город _____ страна _____
2. С кем Вы переехали в Финляндию? Отметьте *все* подходящие варианты.

☐ с матерью	☐ с мачехой
☐ с отцом	☐ с отчимом
☐ с младшими сёстрами и братьями	☐ со старшими сёстрами и братьями
☐ с бабушкой	☐ с бабушкой
☐ один/ одна	☐ если с другими, то с кем? _____
3. Какой Ваш родной язык?

☐	русский
☐	финский
☐	у меня два родных языка, они _____
☐	если другой, то какой? _____
4. Какая Ваша национальность по паспорту?

☐	русский/ русская
☐	финн/ финка
☐	если другая, то какая? _____
5. Какое Ваше гражданство?

☐	Российское
☐	Финляндское
☐	если другое, то какое? _____

Следующие четыре вопроса касаются Вашей семьи, которая проживает в Финляндии:

6. Какой родной язык Вашей матери/ мачехи?
 (*подчеркните*)

☐	русский
☐	финский
☐	у неё два родных языка, они _____
☐	если другой, то какой? _____
7. Какая национальность матери/ мачехи?
 (*подчеркните*)

☐	русская
☐	финка
☐	если другая, то какая? _____
8. Какой родной язык Вашего отца/ отчима?
 (*подчеркните*)

☐	русский
☐	финский
☐	у него два родных языка, они _____
☐	если другой, то какой? _____
9. Какая национальность отца/ отчима?
 (*подчеркните*)

☐	русский
☐	финн
☐	если другая, то какая? _____

10. Есть ли у Вас финноязычные родственники, живущие на Вашей бывшей родине? да
 нет
11. Есть ли у Вас финноязычные родственники, живущие в Финляндии? да
 нет
12. Как часто Вы бываете на Вашей бывшей родине? раз в месяц или чаще
 по крайней мере раз в год
 реже, чем раз в год
 никогда
13. На каком языке/ каких языках у Вас говорят дома? _____
14. Знали ли Вы финский язык, когда переехали в Финляндию? да, хорошо
 да, несколько слов
 не знал/а
15. С кем Вы живёте? Отметьте *все* подходящие варианты.
☐ с матерью	☐ с мачехой
☐ с отцом	☐ с отчимом
☐ с младшими сёстрами и братьями	☐ со старшими сёстрами и братьями
☐ с бабушкой	☐ с бабушкой
☐ один/ одна	☐ если с другими, то с кем? _____

ПРОСМОТРИТЕ ПОЖАЛУЙСТА, ЕЩЁ РАЗ АНКЕТУ И ПРОВЕРЬТЕ, ОТВЕТИЛИ ЛИ ВЫ НА ВСЕ ВОПРОСЫ

Напишите Ваше имя и фамилию, если Вы готовы к *интервью* по данной теме.

ОСТАЛАСЬ ЕЩЁ ОДНА ЧАСТЬ – ОЦЕНКА ЗНАНИЯ ЯЗЫКОВ

Просим Вас ещё оценить свои знания финского и русского языков. Начните, пожалуйста, со следующей страницы.

XIV

ПОНИМАНИЕ УСТНОЙ РЕЧИ

Ниже находятся характеристики, которые отражают Ваше умение понимать устную речь на русском и финском языках. Прочитайте внимательно все характеристики (с правой стороны графа русского языка, с левой стороны финского) и поставьте галочки в колонки

- ДА, если характеристика подходит

- НЕТ, если не подходит.

Не забудьте оценить знания и финского и русского языков!

Финский		Характеристика	Русский	
да	нет		да	нет
		Понимаю достаточно, чтобы справиться с привычными беседами без каких-либо проблем.		
		Понимаю ясную речь в обыденной беседе, хотя в ситуациях реальной жизни мне иногда приходится просить повторить какие-нибудь слова или выражения.		
		Понимаю многие радиодокументы, многие другие записи и радиопередачи, в которых употребляется общелитературный язык, и могу распознать настроение и тон голоса говорящего.		
		Могу следить за оживленным разговором говорящих на родном языке.		
		Понимаю вопросы и инструкции, а также короткие и простые советы или указания.		
		Понимаю содержание почти всех записей или радиопередач, если тема области знакома и речь относительно ясная и небыстрая.		
		Понимаю почти все телевизионные новости и актуальные проблемы, как например документы, интервью, дискуссии, пьесы, также многие фильмы, в которых употребляется общелитературный язык.		
		Понимаю простые инструкции, указатели, с помощью которых могу попасть пешком или общественным транспортом из одного места в другое.		
		Могу слушать лекции и доклады специальных отраслей, в которых употребляются разговорные и местные выражения или незнакомая терминология.		
		Могу смотреть многие фильмы, в которых изображение и действие руководят сюжетом, в которых несложная история и простой язык.		

ВЛАДЕНИЕ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧЬЮ

Ниже находятся характеристики, которые отражают Ваше умение писать на русском и финском языках. Прочитайте внимательно все характеристики (с правой стороны графа русского языка, с левой стороны финского) и поставьте галочки в колонки

- ДА, если характеристика подходит

- НЕТ, если не подходит.

Не забудьте оценить знания и финского и русского языков!

Финский		Характеристика	Русский	
да	нет		да	нет
		Умею оценивать различные мысли и решения проблем.		
		Умею описывать прошлые события и персональные переживания.		
		Умею подробно дать описание необычным событиям, как например несчастный случай, катастрофа.		
		Умею связывать информацию и обоснованные высказывания, взятых из разных источников.		
		Умею писать отдельные, простые фразы и предложения.		
		Умею писать без помощи словаря.		
		Умею описывать мечты, пожелания и стремления.		
		Умею писать короткие, простые записки о вещах, которые связаны с повседневными потребностями.		
		Умею строить тексты правильно и логично, что помогает читателю найти важные места.		
		Умею коротко выражать свое мнение, рассказать о своих планах и действиях и объяснить их причину.		

ПОНИМАНИЕ ТЕКСТА

Ниже находятся характеристики, которые отражают Ваше умение понимать текст на русском и на финском языках. Прочитайте внимательно все характеристики (с правой стороны графа русского языка, с левой стороны финского) и поставьте галочки в колонки

- ДА, если характеристика подходит

- НЕТ, если не подходит.

Не забудьте оценить знания и финского и русского языков!

Финский		Характеристика	Русский	
да	нет		да	нет
		Понимаю короткие, простые тексты, которые написаны обычным языком.		
		Понимаю статьи и рапорты, в которых рассматриваются актуальные вопросы и в которых авторы выражают определенные точки зрения и мнения.		
		Детально понимаю длинные и сложные инструкции, которые касаются для меня неизвестных областей, новых приборов, изделий, если я могу перечитать сложные пункты.		
		Смогу найти в одном длинном тексте или в нескольких разных текстах ту информацию, в которой нуждаюсь при выполнении какого-либо поручения.		
		Могу найти важные места в простом написанном материале как в письмах, рефератах и в коротких газетных статьях, описывающих события.		
		Могу понимать и правильно истолковывать почти всю письменную речь, также абстрактные и сложные по построению тексты, художественную литературу и деловые статьи, которые содержат очень много разговорной речи.		
		Распознаю важные места в простых газетных статьях, которые рассматривают знакомые темы.		
		Понимаю короткие, простые письменные инструкции, особенно, если в них есть картинки.		
		Понимаю статьи по специальности, которые не относятся к моей отрасли, если у меня есть возможность временами использовать словарь для проверки лексики.		
		Понимаю описание событий, чувств и пожеланий в личных письмах, чтобы переписываться постоянно с другом (подругой) или со знакомым.		

ВЛАДЕНИЕ УСТНОЙ РЕЧЬЮ

Ниже находятся характеристики, которые отражают Ваше умение говорить на русском и финском языках. Прочитайте внимательно все характеристики (с правой стороны графа русского языка, с левой стороны финского) и поставьте галочки в колонки

- ДА, если характеристика подходит

- НЕТ, если не подходит.

Не забудьте оценить знания и финского и русского языков!

Финский		Характеристика	Русский	
да	нет		да	нет
		Когда не могу придумать нужное мне слово, тогда умею использовать проще слово, которое похоже по смыслу, или прошу собеседника сказать правильное слово.		
		Говорю на языке свободно и понятно, он не приносит мне никаких проблем ни в социальной, ни в личной жизни.		
		Умею отвечать во время интервью на простые, прямые вопросы, если их задают медленно и понятно и если они касаются личной темы.		
		В беседах умею выражать, объяснять и подкреплять свое мнение, давая деловые объяснения, обоснования и комментарии.		
		Умею спросить у других людей о их работе, учебе и свободном времени, а также отвечать на вопросы других.		
		Справляюсь легко при споре, хотя в нем и рассматривались бы абстрактные и сложные темы, о которых я не знаю.		
		Умею обосновать и объяснить свои планы, намерения и действия.		
		Умею активно принимать участие в разговоре, в котором рассматриваются обычные темы.		
		Умею здороваться, спрашивать о новостях и отвечать на простые темы, о которых мне рассказывают.		
		Умею довольно подробно рассказывать о своих впечатлениях, выражать свои чувства и реакции.		

ЭТО ВСЁ! СПАСИБО ЗА ВАШУ ПОМОЩЬ!

Liite 5 Teemahaastattelurunko

OPISKELIJOIDEN TEEMAHAASTATTELU

A. OMA ELÄMÄKERTA

- Kerro itsestäsi. Kuka olet? (Tarkentavia kysymyksiä:) Missä olet syntynyt? Millainen perhe sinulla on? Onko sinulla suomalaisia sukujuuria? Mikä on äidinkieli? Mikä on vanhempiesi äidinkieli? Missä olet asunut? Mitä koulua olet käynyt? Mistä olet muuttanut Suomeen? Mitä muistoja sinulla on entisestä kotimaasta? Miten yleensä vietit vapaa-aikaasi ja millaisia harrastuksia sinulla oli entisessä kotimaassasi? Mitä kaipaavat entisestä kotipaikastasi? Miten usein käyt siellä?
- Millaiset olivat ensikokemuksesi Suomeen tulosta? Missä olet asunut ja missä asut nyt? Ketä perheeseesi kuuluu? Missä olet käynyt koulua Suomessa? Miten yleensä vietät vapaa-aikaasi ja millaisia harrastuksia sinulla on?

B. KOULU ENTISESSÄ KOTIMAASSA JA SUOMESSA

- Montako vuotta kävit koulua entisessä kotimaassasi? Millaisia muistoja sinulla on kouluajoilta? Millaiset olivat opettajan ja oppilaiden väliset suhteet? Millaisia koulukavereita sinulla oli? Millainen koulun ilmapiiri oli? Millainen kuri siellä oli? Millaisia opetusmenetelmiä ja opetusmateriaaleja opettajat käyttivät? Mitä kaipaavat entisestä koulustasi verrattuna suomalaiseen kouluun? Millainen oli koulun suhde vanhempiin?
- Oletko käynyt Suomessa peruskoulua? Millaiset olivat opettajan ja oppilaiden väliset suhteet? Millaisia koulukavereita sinulla oli? Millainen koulun ilmapiiri oli? Millainen kuri oli? Millaisia opetusmenetelmät ja opetusmateriaaleja opettajat käyttivät? Miten vieraskieliset oppilaat huomioitiin? Millaiset olivat suhteet suomalaisten ja vieraskielisten välillä? Mikä suomalaisessa koulussa oli hyvää ja mikä huonoa? Minkä aineiden opiskelu oli mukavaa ja minkä ei? Oliko sinulla oman äidinkielen opetusta? Miten suomen kielen opetus oli järjestetty? Millainen suhde koululla oli vanhempiin? Mitä mieltä vanhemmat olivat suomalaisesta koulusta?
- Miten päädyit opiskelemaan nykyiseen opiskelupaikkaasi? Onko täällä opiskelu vastannut toiveitasi? Mikä on ollut vaikeaa ja mikä helppoa? Miten vieraskielinen opiskelija huomioidaan? Saako opiskeluun tukea tarvittaessa? Onko sinulla oman äidinkielen opetusta? Mitä kieliä opiskelet? Millaiset suhteet sinulla on opettajiin ja muihin opiskelijoihin? Millaisia ongelmia sinulla oli opintojesi alussa ja nyt? Millaisia opetusmenetelmiä ja opetusmateriaaleja opettajat käyttävät? Mitä haluaisit muuttaa opetuksessa tai opintojen sisällöissä?
- Millaisia suunnitelmia sinulla on opiskelujen jälkeen? Oletko ajatellut jääväsi kotikaupunkiisi vai muuttavasi toiseen kaupunkiin tai maahan? Haluatko palata entiseen kotimaahasi? Mihin luulet tarvitsevasi venäjän ja suomen kielen taitoa? Mitä muita kieliä luulet tarvitsevasi tulevaisuudessa?

C. KIELENKÄYTTÖ JA KONTAKTIT

- Mitä kieltä tai kieliä käytät koulussa ja vapaa-aikana? Perheen ja ystävien kanssa? Kuka olet mielestäsi kansallisuudeltasi? Oletko mielestäsi suomalainen ja/vai venäläinen? Missä tilanteissa? Mikä tekee sinusta venäläisen/suomalaisen? Missä tilanteissa erityisesti? Oletko mielestäsi venäjän- ja/vai suomenkielinen? Missä tilanteissa? Mitä kieliä luulet käyttäväsi tulevaisuudessa ja kenen kanssa? Miten muut sinuun suhtautuvat ja kohtelevat? Pitävätkö he sinua venäläisenä ja/vai suomalaisena? Miltä se sinusta tuntuu? Missä tilanteissa?
- Kuka/ketkä ovat sinulle kaikkein tärkeimpiä ihmisiä? Kuka/ketkä vaikuttavat eniten siihen tunteeseen, kuka tunnet olevasi?
- Minkä kulttuurin tavat koet läheisimmiksi? Miten ja millaisissa tilanteissa se ilmenee?
- Millaisia ystäviä sinulla on? Onko sinulla suomalaisia/venäläisiä/muun kansallisuuden edustajia ystävinä? Oletko tyytyväinen ystäväpiiriisi – oletko saanut sellaisia ystäviä, joita olet halunnut? Kenen kanssa sinulla on eniten yhteistä? Millaisissa tilanteissa?
- Millainen kieli suomi ja venäjä on? Mihin tarvitset suomea ja venäjää? Millainen suomen ja venäjän kielen taitosi mielestäsi on? Millaisen toivoisit kielitaitosi olevan? Mikä on tunteittesi ja ajattelusi kieli? Mitä kieltä käytät eniten? Millä kielellä yleensä asioit kaupassa, postissa, virastoissa jne.? Jaatko mielestäsi samat merkitykset kuin suomalaiset/venäläiset eri asioista? Mikä merkitys kielitaidollasi on siihen, kuka koet olevasi? Miten muuten kieli vaikuttaa siihen, kuka ja millainen koet olevasi?
- Millaisia suomalaiset ja venäläiset ovat mielestäsi? Millä ehdoin yhteiselämä Suomessa onnistuu mielestäsi? Millaista on olla venäjänkielinen Suomessa? Millaiset kontaktit sinulla on muihin venäjänkielisiin Suomessa ja entisessä kotimaassasi? Mikä on Suomessa hyvin yhteiskunnallisessa mielessä ja mikä ei? Millä ehdoin on/olisi hyvä elää ulkomaalaisena Suomessa (kokeeko olevansa ulkomaalainen, maahanmuuttaja, suomenvenäläinen, suomalainen, venäläinen, inkeriläinen tms. aikaisempien vastausten perusteella)? Millaisia ovat suomalaisten asenteet muualta muuttaneita kohtaan arkielämässä/mediassa/koulussa? Miten venäjänkielisistä puhutaan? Millä ehdoin suomalaiset hyväksyvät joukkoonsa arkielämän tasolla/julkisessa keskustelussa/lainsäädännössä?

D. KYSELYN JA HAASTATTELUN KOMMENTOINTI

- Haluatko vielä sanoa jotakin, mitä keskustelussa sivuttiin?
- Miksi valitsit venäjän-/suomenkielisen lomakkeen?
- Mitä mieltä olet omista vastauksista kyselylomakkeessa? Onko mielipiteesi muuttunut? Miten?
- Oliko kyselyssä jotain sellaista, mitä et ymmärtänyt, mikä ärsytti, ihmetytti tai mihin et osannut vastata?

Liite 6 Ohjeet opettajille kyselyn toteuttamisesta

Hyvä opettaja

Teen tutkimusta Venäjältä Suomeen muuttaneiden nuorten kielellisestä ja etnisestä identiteetistä, suomen ja venäjän kielen taidosta sekä suomalaisen opetuskulttuuriin sopeutumisesta. Tutkimus on soveltavan kielitieteen väitöskirjatyö ja se on osa Suomen Akatemian rahoittamaa suomalais-venäläistä *Kieli ja koulutus kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa* –tutkimusohjelmaa.

Tutkimuksen aineisto kerätään oheisella kyselylomakkeella ja myöhemmin toteutettavilla haastatteluilla. Kyselyyn on valittu lähes 500 venäjää äidinkielenään puhuvaa nuorta toisen asteen oppilaitoksista ja ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen ryhmistä.

Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää paitsi maahanmuuttajien opetuksen ja koulutuksen kehittämisessä, myös maahanmuuttajanuorten syrjäytymisen ennalta ehkäisemisessä. Tutkimukseen osallistuneille oppilaitoksille raportoidaan tutkimuksen tuloksista.

Pyydän Sinua jakamaan kyselylomakkeen jokaiselle oppilaitoksesi **venäjää äidinkielenään puhuvalle opiskelijalle** mielellään siten, että he kaikki vastaisivat kyselyyn samanaikaisesti opettajan läsnäollessa. Jokaista opiskelijaa varten on **sekä suomen- että venäjänkielinen versio kyselylomakkeesta** ja he saavat itse valita, kumpaan vastaavat. He voivat vastata kyselyyn nimettömänä tai kirjoittaa nimensä halutessaan osallistua haastatteluun myöhempänä ajankohtana. Tutkimukseni onnistumiselle olisi tärkeätä, että oppilaat paneutuisivat kyselyyn huolellisesti. Olen pyrkinyt laatimaan kyselyn mahdollisimman vaivattomaksi vastata. Toivon Sinun tutustuvan kyselylomakkeeseen ja tarvittaessa auttavan opiskelijoita vastaamaan pyydetyllä tavalla. Opiskelijat voivat sulkea lomakkeet palautuskuoreen ennen palauttamista opettajalle.

Ohessa on myös lyhyt **venäjänkielisten opiskelijoiden opetusjärjestelyjä koskeva kysely**, johon toivoisin Sinun vastaavan. Koko tutkimusaineisto käsitellään luottamuksellisesti ja tuloksista raportoidaan niin, että yksittäiset vastaajat tai oppilaitokset eivät missään vaiheessa ole tunnistettavissa.

Pyydän Sinua postittamaan opiskelijoiden vastaukset ja opetusjärjestelyjä koskevan kyselyn oheisessa palautuskuoreessa mahdollisimman pian, **viimeistään 4.4.2000 mennessä**. Vastaan mielelläni kyselylomakkeita ja tutkimusta koskeviin kysymyksiin.

Jyväskylässä 14.3.2000

Sanna Iskanius

Tutkija

Soveltavan kielentutkimuksen keskus

Jyväskylän yliopisto

PL 35, 40351 JYVÄSKYLÄ

puh. (014) 260 3556, 050 522 5417

telefax (014) 260 3521

s-posti: iskanius@cc.jyu.fi

Liite 7 Selvitys kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden määrästä

TIEDOT KYSELYYN VASTANNEIDEN OPISKELIJOIDEN MÄÄRÄSTÄ

Ole hyvä ja lähetä tämä lomake kyselylomakkeiden mukana **4.4.2000 mennessä**

* * *

Oppilaitokseemme lähetettiin kyselylomake _____ venäjää äidinkielenään puhuvalle opiskelijalle.

_____ opiskelijaa vastasi kyselyyn

_____ opiskelijaa kieltäytyi vastaamasta kyselyyn

_____ opiskelijaa oli poissa tai muuten tavoittamattomissa kyselyn toteuttamisen aikaan.

* * *

KIITOS!

Sanna Iskanius
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
Jyväskylän yliopisto
PL 35, 40351 JYVÄSKYLÄ
puh. (014) 260 3556, 050 522 5417
s-posti: iskanius@cc.jyu.fi

Liite 8 Liitetaulukot.

TAULUKKO 1 Kielten käyttö perheenjäsenten, ystävien ja naapureiden kanssa, n = 256 (%).

	vain venäjää	venäjää ja suomea	vain suomea	muu	ei vastausta	yhteensä
1. äidin tai äitipuolen kanssa	83.2	13.3	0.8	2.0	0.8	100
2. isän tai isäpuolen kanssa	72.3	11.3	5.5	5.9	5.1	100
3. nuorempien sisarusten kanssa	45.7	13.3	1.6	20.7	18.8	100
4. vanhempien sisarusten kanssa	53.5	6.3	1.2	23.0	16.0	100
5. ystävien kanssa koulussa	21.1	61.3	14.1	1.2	2.3	100
6. ystävien kanssa vapaa-aikana	42.6	46.1	7.0	1.2	3.1	100
7. parhaan ystävän kanssa	60.9	20.7	11.3	2.3	4.7	100
8. tyttö- tai poikaystävän kanssa	51.6	24.6	13.3	5.1	5.5	100
9. sukulaisten kanssa	69.1	27.0	2.0	1.2	0.8	100
10. naapureiden kanssa	6.6	35.5	48.0	5.9	3.9	100

TAULUKKO 2 Kielten käyttö vapaa-aikana eri tilanteissa, n = 256 (%).

	vain venäjää	venäjää ja suomea	vain suomea	muu	ei vastausta	yhteensä
1. päivä- ja aikakauslehtien lukeminen	8.6	70.3	19.5	1.2	0.4	100
2. sarjakuvien ja nuorten lehtien lukeminen	22.3	48.0	21.1	5.5	3.1	100
3. kaunokirjallisuuden lukeminen	53.5	32.4	5.1	3.9	5.1	100
4. tärkeistä asioista kertominen	46.9	41.4	6.3	2.0	3.5	100
5. keskusteleminen	42.2	51.2	3.1	1.6	2.0	100
6. ajatteleminen	56.3	38.7	2.0	2.0	1.2	100

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 3 Kielten käytön useus vapaa-aikana eri tilanteissa, n = 256 (%).

Kielenkäyttötilanne	Kieli	päivittäin	viikoittain	kuukau- sittain	vuosittain	ei koskaan	ei vastausta	yhteensä
TV-ohjelmat	venäjä	36.7	17.2	19.5	14.8	10.2	1.6	100
	suomi	67.6	22.7	5.5	1.6	0.4	2.3	100
musiikin kuuntelu	venäjä	44.5	33.6	12.5	3.5	4.7	1.2	100
	suomi	18.0	23.8	24.2	13.3	17.6	3.1	100
päivä- ja aikakauslehtien lukeminen	venäjä	10.5	24.2	43.8	14.1	5.5	2.0	100
	suomi	16.8	26.2	24.6	15.2	15.2	2.0	100
sarjakuvat ja nuortenlehdet	venäjä	5.5	15.2	40.2	18.8	17.6	2.7	100
	suomi	27.3	37.5	21.9	6.6	4.7	2.0	100
kaunokirjallisuus	venäjä	22.3	16.8	25.4	23.0	9.8	2.7	100
	suomi	3.5	8.2	19.9	28.5	38.3	1.6	100
järjestetyt tilaisuudet	venäjä	15.6	19.1	20.7	27.3	15.6	1.6	100
	suomi	11.3	17.2	34.8	22.7	10.9	3.1	100
vieraat kotona	venäjä	11.3	42.6	34.8	9.4	0.4	1.6	100
	suomi	3.9	16.4	30.1	32.4	15.6	1.6	100
vapaa-aika ikätovereiden kanssa	venäjä	45.7	31.6	14.1	4.7	2.3	1.6	100
	suomi	14.5	16.0	24.2	19.5	25.0	0.8	100

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 4 Vastausjakaumat ja keskiarvot venäläisten ja suomalaisten ominaisuuksia kuvaaville adjektiivipareille, n = 256 (%).
(Ensimmäinen adjektiivi = erittäin myönteinen, toinen adjektiivi = erittäin kielteinen.)

Adjektiivipari	kansalaisuus	1 erittäin negat.	2 negat.	3 neutraali	4 myönt.	5 erittäin myönt.	ei vastausta	yhteensä %	keskiarvo
ystävällinen - epäystävällinen	venäläinen	2.3	3.9	14.5	32.8	43.4	3.1	100	4.15
	suomalainen	4.7	11.7	30.1	30.1	20.3	3.1	100	3.51
kohtelias - epäkohtelias	venäläinen	0.8	7.4	27.0	37.5	24.2	3.1	100	3.79
	suomalainen	1.6	8.2	26.6	32.8	27.7	3.1	100	3.79
ahkera - laiska	venäläinen	2.7	8.2	26.6	30.1	29.3	3.1	100	3.77
	suomalainen	3.9	6.3	21.1	32.4	32.8	3.5	100	3.87
optimistinen - pessimistinen	venäläinen	0.4	5.5	28.5	35.5	25.4	4.7	100	3.84
	suomalainen	5.1	9.8	41.8	27.7	10.9	4.7	100	3.31
onnellinen - onneton	venäläinen	1.6	5.5	43.4	28.5	16.8	4.3	100	3.56
	suomalainen	1.6	9.4	30.9	32.4	22.3	3.5	100	3.67
aloitekykyinen - aloitekyvytön	venäläinen	0.0	5.1	24.6	36.3	29.7	4.3	100	3.95
	suomalainen	5.1	10.2	36.3	31.3	12.5	4.7	100	3.38
sääntöjä noudattava - säännöistä piittaamaton	venäläinen	10.9	24.6	32.8	19.5	9.0	3.1	100	2.91
	suomalainen	1.2	2.0	10.5	24.2	59.4	2.7	100	4.43
vieraanvarainen - epävieraanvarainen	venäläinen	0.8	0.8	5.1	20.7	70.3	2.3	100	4.63
	suomalainen	7.4	18.8	40.6	19.9	9.4	3.9	100	3.05
sivistynyt - sivistymätön	venäläinen	0.8	2.7	25.0	33.2	33.6	4.7	100	4.01
	suomalainen	3.5	13.3	28.5	29.7	21.5	3.5	100	3.54
täsmällinen - epätäsmällinen	venäläinen	2.0	10.2	40.2	30.5	12.9	4.3	100	3.44
	suomalainen	2.0	3.9	29.3	28.1	32.4	4.3	100	3.89

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 4 (jatkuu)

Adjektiivipari	kansalaisuus	1 erittäin negat.	2 negat.	3 neutraali	4 myönt.	5 erittäin myönt.	ei vastausta	yhteensä %	keskiarvo
antelias - saita	venäläinen	0.0	2.7	23.0	34.4	36.3	3.5	100	4.08
	suomalainen	18.0	25.8	30.1	16.4	6.3	3.5	100	2.66
siisti - epäsiisti	venäläinen	0.4	3.1	22.3	39.8	30.5	3.9	100	4.01
	suomalainen	3.9	10.5	25.8	31.6	24.6	3.5	100	3.65
iloinen - vakava	venäläinen	0.8	1.2	9.0	26.6	59.8	2.7	100	4.47
	suomalainen	6.6	22.3	33.6	21.1	12.5	3.9	100	3.11
kärsivällinen - kärsimätön	venäläinen	2.0	9.8	27.3	25.0	32.4	3.5	100	3.79
	suomalainen	3.5	8.2	27.3	31.3	26.2	3.5	100	3.71
hyväntahtoinen - pahansuopa	venäläinen	0.8	2.0	24.6	40.2	28.1	4.3	100	3.97
	suomalainen	2.3	5.9	41.0	32.4	14.5	3.9	100	3.51
avoin - sulkeutunut	venäläinen	1.2	5.1	15.2	38.3	37.9	2.3	100	4.09
	suomalainen	27.7	28.9	23.8	10.2	6.3	3.1	100	2.36
hyvä - paha	venäläinen	0.0	1.2	32.4	30.5	31.6	4.3	100	3.97
	suomalainen	0.4	4.7	42.2	32.4	16.8	3.5	100	3.63
viisas - tyhmä	venäläinen	0.0	1.2	21.1	33.2	40.6	3.9	100	4.18
	suomalainen	2.7	9.8	42.2	27.0	14.5	3.9	100	3.42
aktiivinen - passiivinen	venäläinen	0.8	3.5	21.5	32.0	38.7	3.5	100	4.08
	suomalainen	7.0	19.5	30.5	25.8	14.1	3.1	100	3.21
voimakas - heikko	venäläinen	0.0	0.0	20.7	27.3	48.4	3.5	100	4.29
	suomalainen	5.9	11.7	44.9	22.3	11.3	3.9	100	3.22

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 5 Etnistä identifiointumista mittaavien kysymysten vastausjakaumat, n = 256 (%).

Kysymys	vain ven.	enim- mäkseen ven.	molem- pia	enim- mäkseen suom.	vain suom.	muu	ei vastausta	yhteensä
1. Keitä ovat läheisimmät ystäväsi?	41.8	28.9	17.2	5.5	2.3	2.7	1.6	100
2. Millaisia ystäviä haluaisit?	1.6	18.8	69.1	4.7	0.8	3.9	1.2	100
3. Keitä mielestäsi muistutat luonteeltasi?	29.3	41.4	15.2	6.6	0.8	4.3	2.3	100
4. Keitä mielestäsi muistutat pukeutumiseltasi?	22.7	32.0	23.8	9.8	3.5	7.0	1.2	100
5. Keitä mielestäsi muistutat käyttäytymiseltäsi?	24.2	40.2	21.1	7.8	1.2	2.7	2.7	100
6. Keitä ymmärrät mielestäsi parhaiten?	25.4	43.8	24.2	2.3	1.6	0.4	2.3	100
7. Millaiset tavat ja tottumukset ovat sinulle mielestäsi tutuimmat?	25.4	40.2	26.6	4.7	0.8	0.4	2.0	100
8. Keitä ihailemasi ihmiset ovat?	12.9	28.1	39.5	3.5	1.2	9.8	5.1	100
9. Ketkä ymmärtävät parhaiten ajatuksiasi ja mielipiteitäsi?	29.7	41.0	19.1	3.5	2.0	2.7	2.0	100
10. Keitä tapaavat vapaa-aikanasi?	24.2	41.4	20.7	7.0	2.3	2.0	2.3	100
11. Keiden kanssa puhut koulussa?	9.0	35.2	30.5	14.1	8.2	2.3	0.8	100
12. Keiden kanssa sinulla on mielestäsi eniten yhteistä?	21.9	54.7	13.7	5.5	2.0	0.8	1.6	100
13. Miten suomalaiset ystävät odottavat sinun käyttäytyvän?	8.2	30.1	25.4	16.4	4.7	11.3	3.9	100
14. Miten vanhempasi odottavat sinun käyttäytyvän?	20.7	28.9	32.4	5.5	1.2	7.8	3.5	100
15. Miten venäläiset ystävät odottavat sinun käyttäytyvän?	34.8	40.6	14.5	0.4	0.4	6.3	3.1	100
16. Kuka olet mielestäsi?	35.2	31.6	18.4	7.0	0.8	3.5	3.5	100
17. Kuka olet mielestäsi alkuperältäsi?	32.8	34.0	16.4	8.2	1.2	4.3	3.1	100
18. Kuka haluaisit olla?	26.2	23.4	33.2	3.5	3.5	7.4	2.7	100

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 6 Vastausjakaumat ja keskiarvot venäjän ja suomen kielen ominaisuuksia kuvaaville adjektiivipareille, n = 256 (%).
(Ensimmäinen adjektiivi = erittäin myönteinen, toinen adjektiivi = erittäin kielteinen.)

Adjektiivipari	Kieli	1 erittäin kielt.	2 kielt.	3 neutraali	4 myönt.	5 erittäin myönt.	ei vastausta	yhteensä %	keskiarvo
hyödyllinen - hyödytön	venäjä	0.0	1.6	7.4	14.5	74.6	2.0	100	4.65
	suomi	2.3	4.3	12.9	24.2	53.5	2.7	100	4.26
melodinen - monotoninen	venäjä	0.0	2.3	25.4	32.4	35.9	3.9	100	4.06
	suomi	7.0	19.1	30.1	25.8	13.7	4.3	100	3.21
kaunis - ruma	venäjä	0.0	0.4	15.2	25.0	57.0	2.3	100	4.42
	suomi	5.9	12.5	38.3	26.2	14.5	2.7	100	3.32
helppo - vaikea	venäjä	23.0	20.3	23.4	16.0	14.1	3.1	100	2.77
	suomi	17.2	16.4	27.3	21.5	14.8	2.7	100	3.00
pehmeä - kova	venäjä	5.9	14.8	39.1	23.8	14.1	2.3	100	3.26
	suomi	3.5	7.8	28.5	31.3	25.8	3.1	100	3.70
kehittynyt - kehittymätön	venäjä	0.8	0.8	4.7	15.6	74.6	3.5	100	4.68
	suomi	5.1	16.8	32.8	31.6	9.0	4.7	100	3.24
tärkeä - turha	venäjä	0.0	1.2	7.4	21.1	67.6	2.7	100	4.59
	suomi	3.1	7.4	25.0	26.6	35.9	2.0	100	3.86
maailman kieli - vähän käytetty kieli	venäjä	5.1	10.9	30.9	31.3	19.1	2.7	100	3.50
	suomi	30.1	28.9	28.5	5.9	3.9	2.7	100	2.22
moderni - vanhanaikainen	venäjä	1.2	5.1	23.4	30.5	36.7	3.1	100	4.00
	suomi	3.5	13.7	44.9	23.8	10.5	3.5	100	3.25
arvostettu - ei-arvostettu	venäjä	0.8	3.9	12.1	26.6	54.3	2.3	100	4.33
	suomi	3.5	13.7	38.3	22.3	19.1	3.1	100	3.41
ilmaisurikas - ilmaisuköyhä	venäjä	0.4	0.4	7.4	17.2	72.3	2.3	100	4.64
	suomi	9.0	21.5	36.3	21.1	9.0	3.1	100	3.00

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 7 Kielellistä identifiointumista mittaavien väittämien vastausjakaumat, n = 256 (%).

Väittämä	täysin samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	osittain samaa mieltä, osittain eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	täysin eri mieltä	ei vastausta	yhteensä
1. Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua suomea	39.8	33.2	15.2	9.0	1.6	1.2	100
2. Haluaisin osata paremmin venäjää	26.6	32.4	18.4	10.2	9.4	3.1	100
3. Olen ylpeä suomen kielen taidostani	18.4	23.8	25.8	25.4	4.7	2.0	100
4. Puhun mielelläni venäjää	56.3	27.0	8.2	3.1	3.5	2.0	100
5. Minun on helppoa kertoa tunteistani suomeksi	13.7	13.7	32.0	25.0	13.7	2.0	100
6. Olen mielestäni sekä venäjän- että suomenkielinen	17.2	21.5	25.8	25.4	7.4	2.7	100
7. Haluaisin osata suomea kuten suomalaiset	57.0	28.9	10.2	0.4	1.6	2.0	100
8. Venäjän kieli on minulle kaikkein läheisin kieli	58.6	23.0	10.2	3.9	2.3	2.0	100
9. Puhun mielelläni suomea	18.0	35.9	32.4	10.5	2.0	1.8	100
10. Minun on helppoa oppia venäjää	34.0	37.9	16.4	4.7	2.3	4.7	100
11. Jos minulla olisi lapsia, haluaisin heidän osaavan sekä venäjää että suomea	73.4	17.6	3.5	1.6	2.0	2.0	100
12. Tunnen itseni varmaksi puhuessani suomea	15.2	22.7	30.9	21.9	6.6	2.7	100
13. Puhun yhtä mielelläni venäjää ja suomea	15.6	20.7	29.3	27.3	5.5	1.6	100
14. Olen ylpeä venäjän kielen taidostani	46.9	30.9	15.2	3.1	2.7	1.2	100
15. Haluan tavata usein suomenkielisiä ihmisiä	19.9	38.7	31.6	6.6	1.2	2.0	100
16. Puhun mieluummin venäjää kuin suomea	36.3	29.7	21.5	7.4	3.1	2.0	100
17. Haluaisin osata paremmin suomea	64.1	27.0	4.3	2.7	1.2	0.8	100
18. Pidän venäjän kielestä	67.6	26.2	3.9	0.8	0.4	1.2	100
19. Minun on helppoa oppia suomea	14.5	29.7	35.2	16.8	3.1	0.8	100
20. Minulla on tarpeeksi mahdollisuuksia puhua venäjää	58.6	28.5	7.8	3.5	0.4	1.2	100

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 7 (jatkuu)

Väittäjä	täysin samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	osittain samaa mieltä, osittain eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	täysin eri mieltä	ei vastausta	yhteensä
21. Olen mielestäni suomenkielinen	3.5	7.4	24.6	31.6	31.3	1.6	100
22. On tärkeitä osata lukea sekä venäjää että suomea	70.7	25.0	1.2	2.0	0.4	0.8	100
23. Suomen kieli on minulle kaikkein läheisin kieli	5.1	2.3	24.6	35.9	29.3	2.7	100
24. Minun on helppoa kertoa tunteistani venäjäksi	69.1	21.5	3.9	2.0	2.3	1.2	100
25. On tärkeitä osata puhua sekä suomea että venäjää	77.0	19.9	2.3	0.4	0.4	0.0	100
26. Haluan tavata usein venäjänkielisiä ihmisiä	43.0	32.0	17.6	4.3	1.6	1.6	100
27. Pidän suomen kielestä	19.5	41.0	29.7	7.0	2.0	0.8	100
28. Tunnen itseni varmaksi puhuessani venäjää	55.5	31.3	6.3	2.7	1.2	3.1	100
29. Puhun mieluummin suomea kuin venäjää	3.5	7.4	24.6	43.4	16.4	4.7	100
30. On tärkeitä osata kirjoittaa sekä venäjää että suomea	73.0	20.7	2.7	1.2	0.8	1.6	100
31. Olen mielestäni venäjänkielinen	51.2	26.2	15.2	4.7	1.6	1.2	100

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 8 Suomen kielen puheen ja tekstin ymmärtämisen, kirjoittamisen ja puhumisen taito taitotasoinen taustamuuttujittain tarkasteltuna (Mannin-Whitney testi).

taustamuuttuja	puheen		tekstin		kirjoittaminen	puhuminen
	ymmärtäminen		ymmärtäminen			
	Z	Z	Z	Z	Z	Z
sukupuoli	-0.148	-0.781	-0.371	-0.265		
kotikaupunki	-1.126	-1.032	-1.878	-0.683		
äidinkieli	-2.591*	-4.142***	-3.865***	-3.939***		
koulu Suomessa	-6.827***	-6.665***	-7.020***	-5.800***		
opiskelupaikka	-5.128***	-4.789***	-5.745***	-3.863***		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TAULUKKO 9 Suomen kielen puheen ja tekstin ymmärtämisen, kirjoittamisen ja puhumisen taito taitotasoinen taustamuuttujittain tarkasteltuna (Kruskallin-Wallis testi).

taustamuuttuja	puheen		tekstin		kirjoittaminen		puhuminen	
	ymmärtäminen		ymmärtäminen					
	χ^2	df	χ^2	df	χ^2	df	χ^2	df
kansallisuus	6.287*	2	3.611	2	5.073	2	4.662	2
ikä	16.159***	2	8.705*	2	17.452***	2	15.395***	2
maassaoloaika	90.595***	2	93.655***	2	99.074***	2	73.451***	2

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TAULUKKO 10 Keskiarvot, keskihajonnat ja keskinäiset korrelaatiot muuttujille venäjän kielen mieluisuus, etninen identiteetti, suomen kielen toivemina, venäjän kielen käyttö, venäjän kielen asenne, kieli perheen kanssa ja itsearvioitu venäjän kielen taito.

Muuttuja	keski-arvo	keskihajonta	1	2	3	4	5	6
Venäjän kielen mieluisuus	4.34	.58	.57***	.03	.43***	.33***	.30***	.23**
Selittävät muuttujat								
1. etninen identiteetti	3.81	.70	--	-.29***	.44***	.32***	.37**	.18*
2. suomen kielen toivemina	4.09	.65	--	--	-.13*	-.13*	-.14*	.07
3. venäjän kielen käyttö useus	3.37	.82	--	--	--	.26***	.25***	.10
4. venäjän kielen asenne	4.34	.55	--	--	--	--	.17**	.22**
5. kieli perheen kanssa	2.72	.28	--	--	--	--	--	-.04
6. itsearvioitu venäjän taito	21.92	2.49	--	--	--	--	--	--

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 11 Keskiarvot, keskihajonnat ja keskinäiset korrelaatiot muuttujille suomen kielen hallinta, suomen kielen taito, etninen identiteetti, suomenkielisten kontaktien useus ja suomen kielen toivemina.

Muuttuja	keski-arvo	keski-hajonta	1	2	3	4
Suomen kielen hallinta	3.08	.74	.67***	-.60***	.42***	.18**
Selittävät muuttujat						
1. suomen kielen taito	20.53	8.55	--	-.36***	.27***	-.11
2. etninen identiteetti	3.81	.70		--	-.37***	-.29***
3. suomenkielisten kontaktien useus	2.79	.92			--	.14*
4. suomen kielen toivemina	4.09	.65				--

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TAULUKKO 12 Keskiarvot, keskihajonnat ja keskinäiset korrelaatiot muuttujille suomen kielen toivemina, suomen kielen asenne, kieli ystävien kanssa, venäjän kielen mieluisuus, suomen kielen taito, etninen identiteetti ja asenne suomalaisia kohtaan.

Muuttuja	keski-arvo	keski-hajonta	1	2	3	4	5	6
Suomen kielen toivemina	4.09	.65	.37***	-.24***	.03	-.11	-.29***	.31***
Selittävät muuttujat								
1. suomen kielen asenne	3.32	0.71	--	-.11	-.12	-.09	-.25***	.46***
2. kieli ystävien kanssa	2.36	.50		--	.41***	-.42***	.62***	-.11
3. venäjän kielen mieluisuus	4.34	.58			--	-.17*	.57***	-.12
4. suomen kielen taito	20.53	8.55				--	-.36***	.08
5. etninen identiteetti	3.81	.70					--	-.27***
6. asennoituminen suomalaisiin	3.22	0.69						--

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Liite 8 (jatkuu)

TAULUKKO 13 Kieli-identiteettityyppien väliset erot ryhmittelyssä mukana olleiden summamuuttujien mukaan (ANOVA).

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
venäjän kielen mieluisuus	Between Groups	38,764	4	9,691	47,184	,000
	Within Groups	49,498	241	,205		
	Total	88,262	245			
suomen kielen hallinta	Between Groups	57,421	4	14,355	46,724	,000
	Within Groups	74,045	241	,307		
	Total	131,466	245			
suomen kielen toiveminä	Between Groups	15,881	4	3,970	11,539	,000
	Within Groups	82,921	241	,344		
	Total	98,801	245			
etninen identiteetti	Between Groups	46,503	4	11,626	76,208	,000
	Within Groups	36,765	241	,153		
	Total	83,268	245			
venäjän kielen käytön useus	Between Groups	66,270	4	16,568	41,883	,000
	Within Groups	95,330	241	,396		
	Total	161,600	245			
venäjänkielisten kontaktien useus	Between Groups	59,475	4	14,869	33,754	,000
	Within Groups	106,161	241	,441		
	Total	165,636	245			
suomen kielen käytön useus	Between Groups	47,027	4	11,757	30,934	,000
	Within Groups	91,593	241	,380		
	Total	138,621	245			
suomenkielisten kontaktien useus	Between Groups	47,425	4	11,856	19,093	,000
	Within Groups	149,653	241	,621		
	Total	197,078	245			
venäjän kielen asenne	Between Groups	16,925	4	4,231	18,116	,000
	Within Groups	56,288	241	,234		
	Total	73,213	245			
suomen kielen asenne	Between Groups	42,535	4	10,634	29,402	,000
	Within Groups	87,163	241	,362		
	Total	129,698	245			
asenne venäläisiä kohtaan	Between Groups	20,107	4	5,027	16,627	,000
	Within Groups	72,862	241	,302		
	Total	92,969	245			
asenne suomalaisia kohtaan	Between Groups	30,936	4	7,734	19,961	,000
	Within Groups	93,375	241	,387		
	Total	124,311	245			